СРЕМСКА МИТРОВИЦА
У МОНОГРАФИЈАМА И ЗАПИСИМА

Приредио:
Мр Живко А. Попов

Сремска Митровица
2019

Издавач:

Историјски архив „Срем“
Сремска Митровица

За издавача:
Дејан Уметић, директор

Суиздавач:
Библиотека „Глигорије Возаровић“,
Завичајни круг Сремска Митровица

За суиздавача: Рајко Секулић, директор

Рецензенти:
проф. др Ненад Лемајић
др Слађана Миленковић

Уредник: Нада Симић-Лемајић

Прелом и дизајн: Жељко Синковић

Тираж: 500

Штампа:

Штампање књиге омогућила Управа Града Сремска Митровица

Књигу посвећујем ауторима монографија и записа о Сремској Митровици.

Посебну захвалност дугујем Моравки Тодић, из библиотеке „Глигорије Возаровић" Сремска Митровица и Душану Познановићу, новинару, за драгоцену помоћ коју су ми пружили при раду на овој књизи.

Живко А. Попов

МИТРОВИЦА СВОГ СРЕМА СТОЛИЦА

... Израсла си на обали реке
У свитање једног новог доба
да нас сећаш на далеке претке
на времена од пре цара Проба.

Стасала си као град на Сави.
Купала се у водама њеним
Носила си и круну на глави
и патила са срцем рањеним...

Живко А. Попов

СУСРЕТ СА ГРАДОМ

Митровица и Срем нису само прошлост. Нису то само ископине царског Сирмијума, ни средњовековна колонија дубровачких трговаца; нису садржани само у Војној граници, фрушкогорским манастирима или оронулим средњовековним кулама и утврђењима разбацаним по обронцима Фрушке горе или речним обалама. Јесте - све је то Срем, али Срем је и све ово што је данас овде, поред нас. Срем је и све ово што данас радимо и градимо и све ово о чему данас сањамо и маштамо. Срем је и све ово што данас срећемо у Митровици. И као што су данас Срем и Митровица неодвојиви једно од другог таквим истим везама премошћена је и прошлост и садашњост овог града и овог краја. и тако се данас у граду, док шетате његовим улицама и трговима, док се препуштате тишини у његовим парковима или шеталишту дуж Саве, преплићу прошлост и садашњост. То је видљиво већ и при првом сусрету са градом.

Не знам колико сте размишљали о људима који су својим радом и поступцима учинили да овај град узнапредује. Таквих људи има доста, ако само рачунамо ово новије време - од почетка XVIII века па до наших дана. А то је, управо, и време у коме је стасао и израстао овај град. Најстарије зграде, које и данас имају своју употребну вредност, потичу из тог XVIII века, а није искључено да су и многе данашње митровачке породице започеле свој живот још у том далеком времену.

Данас је тешко рећи да ли треба више заслуге приписивати граду што је изнедрио велике и знамените људе на корист и понос целом свом роду, или те заслуге више припадају појединцима, грађанима који су својом љубављу према граду учинили да град буде све оно што што је био и што данас јесте?

Недоумица свакако има, али биће да је истина тек у споју људи и града - нити је град могао напредовати без људи, нити би људи без подршке града могли нешто вредније створити.

Отуда волети свој град значи волети и људе који су том граду удахнули живот.

Не само фасаде, не само широке авеније и булевари, не сеновити паркови, ни уређени излози и продавнице са ретком и скупоценом робом - не само то, већ треба волети и људе који су све то изградили и то не само из практичних разлога - да задовоље своје основне потребе, већ и да им живот у граду буде удобан, пријатан и леп.

Волети свој град значи и волети људе који у њему живе, који су својим поступцима, понашањем или незнањем почели да разграђују ту лепоту. Ако их ми не прихватимо, ко ће? Препуштени и остављени свом духовном сиромаштву - да не спознају лепоту и узвишеност - разориће све: и себе, и нас, и све

што их окружује. Зато и данас опомињу речи старог Еурипида: „Ако изгубиш дом свој, где ћеш наћи утеху?" Можда и не знамо, колико су стари Митровчани волели свој град и како су стварали у њему оно што називамо тековином културе. Само у годинама XIX века ударени су темељи многим установама културе. Град је почео да прикупља старине, отворене су читаонице и библиотеке, отворене су школе, Гимназија је уписала прве ђаке, основан је први завод за глувонему децу на словенском југу, никла су прва културно-уметничка друштва, певачке дружине и разна удружења, развило се штампарство, покренуто више листова, подигнуто мноштво зграда у стилу модерне грађанске архитектуре које и данас, иако доста оронуле, представљају украс градског језгра.

Бројни умни људи, будући професори универзитета и академици били су предавачи у митровачким школама. Многи данашњи књижевни стваоци, преводиоци, лингвисти, научници, предавачи на разним универзитетима у свету, баш овде, у Митровици, у нашем граду започели су своје школовање или су им овде били први радни дани.

И као што су стасали људи тако се у узајамној спрези људи и града развијао и град. Тај нераскидиви спој људи и града давао је своје плодове од најранијих времена. То је можда најлепше изразио један од највећих заљубљеника у овај град, али и човек који је највише допринео да се о граду говори на свим меридијанима земљиног шара, др Петар Милошевић. На једном месту он каже:

„Израсла си као коралнi гребан на обали. У ратним сукобима некад су били јачи староседеоци, а некад боље наоружани дошљаци, а ти си одолевала времену надживљавајући и побеђене и победнике...

Била си седиште ранохришћанске епископије и дала блажене мученике којима су одсечене главе на твом савском мосту...

Била си илирска и келтска, римска, германска, хунска, византијска, аварска, словенска, франачка, угарска, турска, аустријска и аустро-угарска. Била си село и град, престоница и паланка, шехер-град и варош. Била си све што једно насељено место може да буде. Ако искористиш свој положај на важним европским магистралама и своју изузетну историјску прошлост и споменике о тој прошлости, можеш се развити у један од центара транзитног туризма са многим новим и плодним делатностима."

Према граду нису били равнодушни многи његови преци. Дуг је списак тих заслужних људи, а као знак сећања и захвалности за све оно што су учинили неке улице и тргови у граду понесу њихова имена. Истина, тај дуг захвалности, као по неком неписаном правилу, долази много касније и, ма да то није једини начин да се потомци примерено одуже својим прецима, често се сва та сећања и заврше тако - да се њихова имена испишу на плавим емај-

лираним таблама које постављамо на почетку сваке улице. А само истицање њихових имена, за нове генерације које су много касније дошле, обично је недовољно да би се изградио један култ према њима и свему ономе што су они учинили. А Митровица је имала доста таквих људи који су и Митровицу и Митровчане представили на много већем простору него што је Срем - била је то и светска јавност.

А то време - од половине XVIII века па надаље - било је исто тако значајно и на свој начин велико. У окружењу свих тих европских и светских збивања- сетимо се: у Француској је на крају XVIII века била велика револуција, Француска са Наполеоном израсла је у једну од највећих европских сила; 1812. Тај исти Наполеон је пошао на Русију; Турска је још увек велика светска сила, али Карађорђе подиже буну са циљем да се ослободи вишевековног турског ропства; то је време када почиње да се рађа индустријски начин производње - машине све више замењују ручни рад, прве железнице замењују коњске запреге, израстају велики градови као трговачки и индустријски центри; све је више нових научних и техничких проналазака; то је време процвата европске културе и уметности н XVIII и XIX век нам је подарио велике музичаре, сликаре, књижевнике, научнике и филозофе - дакле, у окружењу свих тих збивања, која су имала снажног одјека и на живот у Митровици, израстали су и поједини Митровчани. И управо ти Митровчани, као што су то чинили и многи други наши људи у другим крајевима, уводили су Митровицу у тај и такав свет, а из тог света доносили су овамо све оно што је могло да се надогради у нашем свакодневном животу. Тако је њиховом заслугом и Митровица корачала са светом.

Ко су ти Митровчани, заслужни људи? Шта су значајно допринели? Где се налазе улице које носе њихова имена?

Ево само имена неких од њих: многи су чули за првог митровачког градоначелника племенитог Ћиру Милекића. Ту је и Милан Јовановић - Батут, један од оснивача Медицинског факултета у Београду. Затим, ту су чланови породице Бајић, а онда и појединци др Милан Костић, Петар Руњанин, Иларион Руварац, Игњат Јунг, Лазар Војновић, Димитрије Пуљевић. Из новије историје Митровице ту су имена Бранка Василића, Јована Удицког, др Илије Бајића, Петра Кранчевића, Петра Милошевића, Радослава Поповића и многих других.

У знак сећања на ове заслужне грађане данашњи Митровчани су њиховим именима назвали неке своје улице и тргове. Некима од њих су недавно откривене и спомен бисте.[1]

1 Прве бисте знаменитих Митровчана постављене су у Градском парку 2005. године.Биле су то бисте др Илије Бајића, дугогодишњег градског физика и јавног радника и пл. Ћире Милекића, првог градоначелника Митровице.

Замислите да у парку, где се највише окупљају грађани свих узраста а највише млади буду постављена попрсја и других –Милана Јовановића Батута, Илариона Руварца, Игњата Јунга, Глигорија Возаровића, Петра Кранчевића, Милеве Марић, Јована Удицког, Бранка Василића, Милоша Н. Ђурића, Петра Милошевића – да споменемо само неке који су досегли саме врхове националне културе. Није искључено да би неки од припадника младе генерације, кад би знали ко су им и шта су били преци, поред идола које налазе међу људима са естраде и медијских екрана узели за своје узоре и неке од ових великана. Неки од њих би могли имати своја спомен обележја на трговима који носе њихова имена, или у школским предворјима, на шеталишту поред Саве или на неким другим примереним местима. За сада, само неке од ових личности, својим именима означавају градске улице, али да ли баш знамо које улице носе њихова имена и где се која од тих улица налази?

Стари Митровчани су сразмерно својим могућностима доприносили успону вароши и варошана. Неки су то чинили спонтано, према својој свести и савести, а сви, обично, под принудом војних и грађанских власти. Свеједно: град је изграђиван и увек је вишеструко враћао.

У смутним временима, када су се над светом и народима надносиле немерљиве силе, у намери да у човеку пониште човечност, погубни потреси су се осетили и овде, у вароши. Разарано је много од онога што је заједничким трудом и одрицањем подигнуто, али и оно што се у заједничком животу створило као општељудске вредности – узајамно поштовање и поверење међу људима, солидарност, заједништво, љубав. Ране нанете тим вредностима биле су дубље и теже, а често и погубније од оних нанетих граду материјалним разарањима.

Али, и то се превазилазило. Стара мудрост да време најбоље лечи све, да се временом обнављају све покидане нити и зацељују ране и овде је више пута потврђена. Тако је било и у бурној 1848. години и годинама које су после тога уследиле. Тако је било и у годинама Првог и Другог светског рата а и у тим међуратним и поратним временима. Понавља се то као неки неумитни закон природе и у последњем грађанском рату на крају XX века. Силе које разарају свет, друштво, човека кратког су даха. Налете као олуја или бљесак неки, оставе за собом пустош, али нису у човеку убиле човека. Полако, из пепела и рушевина, диже се град, а из неуништивог људског духа обнављају се све покидане нити које су везивале човека са човеком не гледајући на верске, националне, сталешке или идеолошке разлике.

Град и његови житељи настављају свој ход кроз простор и време, чини се светлији и узвишенији. Тако је то увек било, а зашто да тако не буде и даље?

Град и људи у њему имају своју будућност. Вишемиленијумско искуство стицано овде од оне прве људске насеобине праисторијских људи на месту

које ми данас називамо Калварија, па преко античког и византијског Сирмијума, преко средњовековног града Светог Димитија – Civitas Sancti Demetrii, односно града Светог Димитрија на Сави, па до Митровице и данашње Сремске Митровице – само потврђује да је та будућност пред нама. Од нас грађана зависи да ли ћемо у њу (будућност) крочити. За овај град, због свега онога што је био што јесте и што може да буде вреди живети и радити. Митровицу треба волети, јер она је и сама из те љубави човекове према њој, и израсла. То су нам стари Митрочани оставили у аманет. Немојмо их разочарати!

Живко А. Попов

Трактат о монографијама Сремске Митровице

Митровица у монографијама и записима

У нашој историографији има више историчара, почев од оних који су се по свом стручном опредељењу бавили историјом, као што су археолози, историчари, историчари уметности, историчари књижевности, историчари хришћанства, лингвисти, географи и други, па до истраживача који су се узгред, или спорадично бавили неким питањима прошлости овог краја – новинари, хроничари, летописци, путописци, државни чиновници, војни службеници и други.

Тешко је утврдити онога ко је оставио први запис о насељу из којег је стасала данашња Митровица и његовом имену и ко је тај први запис нашао и упознао јавност са његовим садржајем. Да ли су то они антички грчки или римски, или византијски историчари које неки од савремених историчара помињу (др Петар Милошевић)[1] или су то учинили тек неки из новије историје? Дакле, ко је све писао о овом граду и крају и шта је то све до сада написано и објављено?

О тој најстаријој прошлости Митровице и Срема, оној из праисторијских времена, нема много података. Неке појединачне записе налазимо код савремених истраживача који се позивају на те старе записе. Тако др Петар Милошевић, позивајући се на Бонифинијуса, историчара на двору Матије Корвина (у наведеном раду) покушава да одгонетне порекло и значење топонима Sirmium. Већ нас он упознаје да за настанак имена античког града Сирмијума могу постојати два објашњења. Прво је да је име Sirmium изведено од имена вође илирског племена Трибала Сирм које је, кад је латинизовано, добило облик Sirmus. Такав облик имена насеље је добило још у IV веку пре нове ере.

По другом објашњењу, које на истом месту наводи др Милошевић, насеље је добило име по Сирмусу, вођи келтског племена Тауриска. Међутим, оба ова објашњења сам др Милошевић доводи у сумњу, јер им супротсравља и трећу могућност настанка имена коју заступају многи лингвисти. Према мишљењу лингвиста чини се да корен речи Sirm води порекло од речи из санакритског језика Sur која значи струјање (у словенским језицима струја; у

1 Др Петар Милошевић: „Антички Сирмијум”, у монографији „Сремска Митровица”, издање СО Сремска Митровица и Музеј Срема, Сремска Митровица 1969, стр. 19.

немачком storum), слично корену sar који у староиндијском облику *sara* значи „копати" од чега долази латински облик *serum* и словенски облик *surutka*. Из тих старих облика изведена је илирска реч *sir* која није ништа друго до упрошћени облик речи *Sirmus*.

Да на овакав начин објашњава порекло имена античког града Сирмијум (Sirmium) др Милошевића су подстакла објашњења која је нашао код историчара Константина Јиречека у његовом делу „Историја Срба" штампаном у Београду 1911. године као и у селективном речнику синонима у европским језицима издатом у Чикагу 1949. године.

О настанку имена Sirmium расправљао је и Петар Скок у својим списима о топономастици Војводине као и др Ранка Куић у свом раду о сродностима келтских језика са српским језиком.

И тако, само тај један податак – настанак имена античког града – захтева од нас да се упознамо са свим оним што је о том имену већ истражено, да бисмо и сами могли закључити колико су та објашњења прихватљива. И сви ти који су писали о настанку имена Sirmium могу се сматрати и историчарима овога града и његове прошлости.

У својеврсне историчаре града можемо убројити и античког римског писца Амијана Марселинија (Ammijanus Marcellinus), коме се приписује изрека да је Сирмијум „Мајка свих градова" и кога др Петар Милошевић често помиње у својим радовима о античком Сирмијуму[2] али ту су и многи други радови. О топониму Сирмијум имамо и код Владислава Попоића у зборнику „Сирмијум – град царева и мученика", а о томе је и писала др Мирослава Мирковић („Сирмијум – историја римског града од I до краја VI века"), и Павле Поповић са више радова о античком римском новцу из ковнице у Сирмијуму, објављиваним у часопису „Сунчани сат" као и литературу коју су ови аутори навели уз своје радове.[3]

До почетка XXI века о Митровици је објављено преко педесетак монографија у којима је приказана историја града од праисторијских времена па све до наших дана. Једна од таквих је и монографија објављена 1969.године под насловом „Сремска Митровица", а посвећена је двадесетпетогодишњици ослобођења Митровице у Другом светском рату (1944 - 1969). Њени аутори су

2 Др Петар Милошевић: „Антички Сирмијум" у монографији „Сремска Митровица", издање СО Сремска Митровица и Музеј Срема Сремска Митровица 1969, стр.25; Др Петар Милошевић: „Сирмијум панорама панонске престонице", издавач Сремске новине, Сремска Митровица 1988; др Петар Милошевић: „Археологија и историја Сирмијума", изд Матица српска Нови Сад 2002.
Слично објашњење о настанку топонома Сирмијум имамо и код Михаила Ј. Миладиновића у његовом делу „Историја Срема од најстаријих времена до 1718.", репринт издање Благо Сирмијума 2011. год. Сремска Митровица, стр. 2.

3 Подробније о овим ауторима и њиховим радовима видети у књизи Живко А. Попов :„Митровица град и људи у времену" изд . Завод за заштиту споменика културе Срема, Сремска Митровица 2010, стр, 57 - 74.

др Бошко Новаковић, аутор предговора, Драган Поповић, Петар Милошевић, др Божидар Ферјанчић, др Сима Ћирковић, др Бранислав Ђурђев, др Славко Гавриловић, Радомир Прица, Гордана Прица, Бранко Василић, Мирјана Лесек, Душан Лазић и Тривун Миланковић. Сваки од ових аутора писао је о једном одређеном раздобљу у историји града. Сличну овој монографији (да обухвата временско раздобље од праисторијских времена па до данас) објавио је мр Живко А. Попов 2010. године под насловом „Митровица град и људи у времену".

Неке од објављених монографија описују Митровицу у античком, римском раздобљу (Петар Милошевић: „Сирмијум панорама панонске престонице"; др Мирослава Мирковић:: „Сирмијум - историја римског града од I до краја VI века, Београд, Сремска Митровица 2006", Мајкл Р. Вернер: „Сирмијум комплекс царске палате"); др Илија Бајић у својој монографији описује Митровицу у XVIII веку, а др Славко Гавриловић Митровицу у времену од 1718.до 1848.године. Неке монографије су посвећене настанку и развоју појединих индустријских погона у Митровици (Дрвни комбинат, Електрификација Сремске Митровице), неке говоре о појединим установама културе, о школству, о Градској библиотеци, о спорту. Збивања у граду у времену ратних дејстава (Првог и Другог светског рата) описана су у монографијама „Сремскомитровачка хроника", „Битка на Легету" и „Митровица 1969". Своје монографије имају и етничке заједнице Русина, Украјинаца и Јевреја, док се о осталим националним мањинама (Немаца, Мађара, Рома, Руса, Цинцара, Хрвата) говори у моногафијама „Митровица трговиште у Срему..." и „Митровица град и људи у времену". Мостови на Сави код Митровице имају посебну монографију. Добила је Митровица и изузетно вредну фотомонографију - „Град вреднији од царске кћери – Сремска Митровица" и монографију о иконама Срема (Весна Марицки Остојић: „Иконе Срема"), а написана је и монографија о новцу и банкарству у Срему. Посебне монографије су посвећене знаменитим личностима које су оставиле значајне трагове у науци, култури и уметности, а које су својим животом, или радом или рођењем везани за Митровицу или Срем. Такве су „Знамените личности Срема од I до XXI века", својеврсни биографски лексикон, и „Благородне душе", аутора Душана Познановића, зборника портрета из „митровачког и сремског споменара"; „Жива реч" је монографија о познатим уметницима који су гостовали у Митровици, а међу којима су били и уметници из Срема и Митровице. Овим личностима треба додати и зборник интервјуа са познатим Сремцима. Посебну пажњу привлачи и монографија о географским одликама митровачке општине, као и две монографије аутобиографског карактера - „Аутобиографске белешке" академика Драгоша Цветковића и монографија „Ео Ipso" аутора др Александра Деканског о породици Декански у Митровици.

Но без обзира на то колико поједине монографије приказују град и људе у њему, или су издвојиле поједина раздобља у историји града, или су се усредсредиле на приказивање само неких области из друштвеног, јавног, привредног живота, све оне, узете појединачно или заједно испредају једну причу о једном граду који је од једног малог безименог праисторијског насеља имао једно чудно и чудесно путовање кроз време остајући при томе чврсто привезан за тло на коме је и поникао. Увек је био град на Сави – свеједно да ли се звао Сирмијум, или Град светог Димитрија, или Димитровица, Дмитровица и Митровица; неки су га звали и Хрватска Митровица, а последњих стотинак година је Сремска Митровица. А он је био само град на Сави, на обали реке која је пресудно утицала да баш ту праисторијски човек подигне своје прво станиште које ни будући потомци нису никад напуштали. Град и река као да су пупчаном врпцом били спојени. Можда би такав спој реке и града могао да прерасте у нови топоним – Савоград!

Шта се све то збивало у том граду који има вишемиленијумску историју?

О томе говоре ове монографије које, свака на свој начин, уграђује по један каменчић у мозаик града који се данас, на почетку XXI века, зове Град Сремска Митровица! Том мозаику своје каменчиће уградили су и у својим кратким записима многи појединци – путници, намерници који су пролазили овим пределима и навраћали у град на Сави, али и неки Митровчани који су у својим интимним белешкама, или својеврсним породичним хроникама и родословима оставили вредне податке о себи, граду и грађанима.

Прелиставајући ове монографије стичемо утисак да ми читамо један узбудљив роман, какви се могу наћи у романима које су теоретичари књижевности назвали роман-река, у коме је свака појединачна монографија само једно поглавље тог обимног романа а главне дејствујуће личности су град и грађани.

Нека овај мали трактат о монографијама буде истовремено и помало стидљив позив да се упустима у необичну авантуру читања ове врсте литературе.

Др Мирослава Мирковић

Сирмијум – историја римског града од I до краја VI века

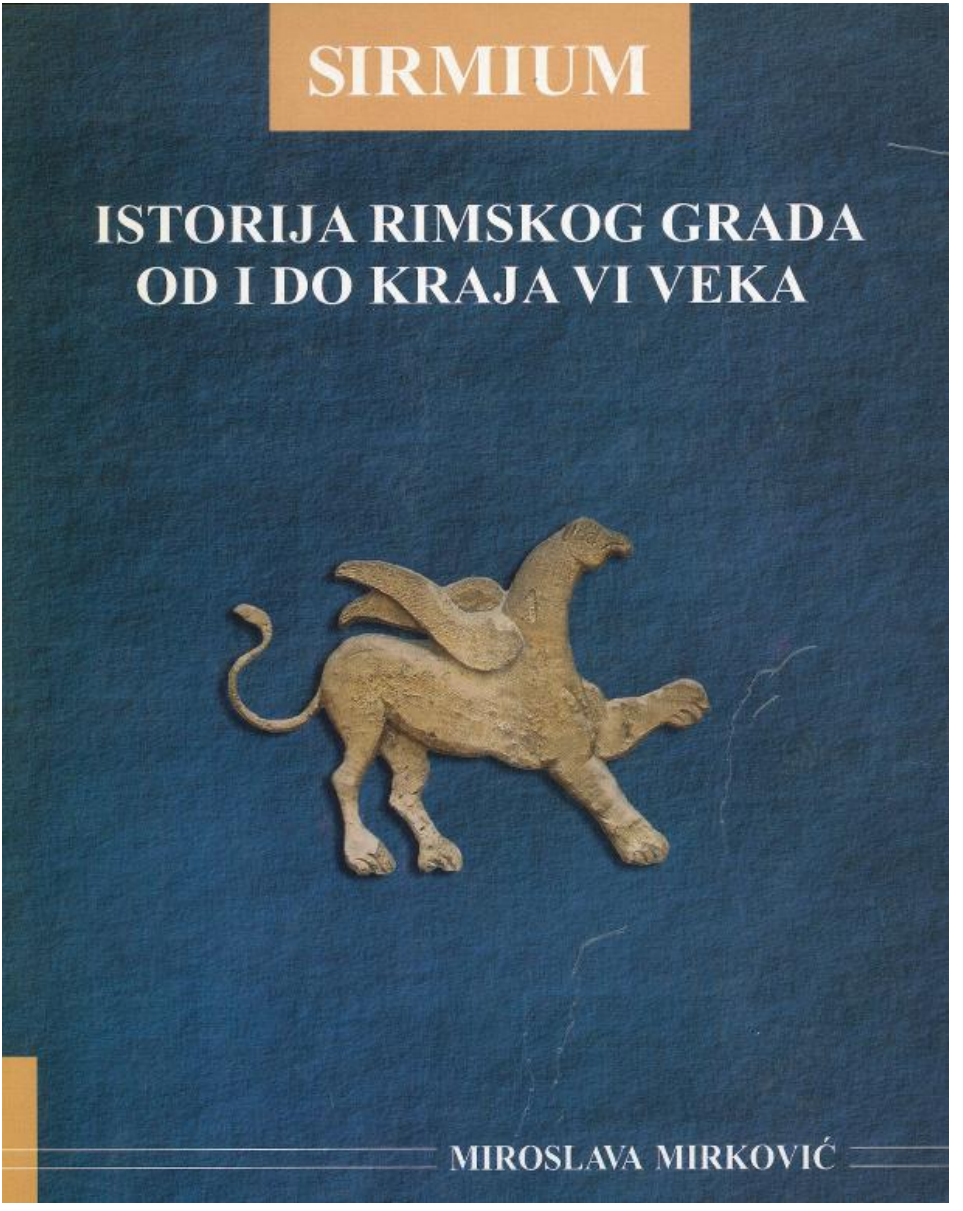

Значајне податке о настанку Сирмијума као римског града, насталог од илирско-келтског села и утврђења племена Сирмијенса пружила нам је др Мирослава Мирковић у свом раду „Сирмијум – историја римског града од I до краја VI века” [4]

У уводном делу ове своје студије она пише:

„Античка историја Сирмијума обухвата време од око шест векова. Први помен Сирмијума у писаним изворима потиче из краја I века пре нове ере, а крај његовог постојања учинили су Авари 582. године. Историја града почиње у време првих покушаја Римљана да продру до Дунава и да се учврсте у доњем току Саве, у последњим деценијама I века пре нове ере. Време када је настало градско насеље не да се прецизно одредити. Сирмијум није основан, он је настајао на Сави, на једној од ранијих природних комуникацији између Аквилеје на Јадранском мору и Подунавља; крај античког града који је донело аварско освајање 582. био је драматичан и коначан; по мировном споразуму цара источног двора и Авара, у околностима када први није могао да поставља услове, други био у положају да захтева шта хоће, грађани су били принуђени да се иселе, годину дана касније град је нестао у пламену. Живот је настављен на овом месту, али су нестали Римљани или они који су важили за римске поданике, у Сирмијуму су после VI века живели народи које су довеле сеобе. Они су припадали другом културном кругу и проћи ће више векова пре но што ће на месту старог града настати нова урбана заједница. Може се претпоставити да су вође нових народа који су освојили Сирмијум користили обновљене римске грађевине за своја седишта. Начин живота који су донели освајачи дубоко се разликовао од оног који је био уобичајен у римском граду, променио се и изглед насеља. Римске грађевине и зидови пружали су новодошлим само заклон. Има археолошки откривених трагова шатора и примитивно грађених кућа од прућа и лепа у хиподрому и у другим античким грађевинама.

Трагови разореног римског града, рушевине јавних купатила и палата, хиподрома и градских бедема, водовода и споменика, улица и кућа остали су све до настанка модерног насеља Сремске Митровице на том месту. Њих су видели и забележили ратници и путници који су прошли старим путем са Запада према Цариграду, од Аусбурга до Пигафете и Марсилија. Спомињу се у документима из XII века, о папској десетини у Угарској. Спомиње га као istorica del dukato e provincial del del Sirmio, насталом поводом даривања ове области кнезу Ливију Одескалију, војводи брачанском, 1697. године. Први који документовано говори о остацима античког града био је Луиђи Фердинанд Марсилиус (Luigi Ferdinand Marsilius). Заслуга је ученог грофа из Болоње и инжењера ау-

4 Мирослава Мирковић: „Сирмијум - Историја римског града од I до краја VI века, издавачи Благо Сирмијума, Филозофски факултет Београд, Сремска Митровица 2006.
Напомена: Највљено ново издање ове монографије у 2018. години.

стријске војске и дипломате краја XVII века, да су остаци античког града забележени у другом тому његовог волуминозног дела Danubius panoniiccoiliricus observationibus geographicis, astronomicis, hydrograpficis, historicis, phiyicis perlustratus, издатог у Хагу 1726. године. Нашавши се пред рушевинама античког града у Сремској Митровици он примећује да се одмах наметнулс мисао да је на том месту некада цветала једна од највећих римских колонија, како показују фрагменти камених споменика и разбијених опека који су се налазили на овом месту. Рушевине античког Сирмијума данас покривају модерни град Сремска Митровица. Античке грађевине: делови града, улице и канализација, палате, градске виле, житнице и бедеми, виде се једино тамо где их је модерна археологија открила. И фрагментарни, како су сачувани, ти споменици наводе на мисао да се ту налазио град који је био један од највећих на северу Балканског полуострва. Писани извори потврђују да је Сирмијум у доба позне антике био један од административних центара, а потом и црквених центара Римског царства. Археолошка истраживања започела су 80-тих година XIX века и то на месту где се налазила позно римска хришћанска некропола. Започео их је А. Хитрек (Hytrek), ученик чувеног De Rosi-ja, који се бавио раним хришћанством и објавио хришћанске натписе Рима. Резултати ископавања, међутим, нису објављени. Документарни материјал је користио Љ. Шубићу да настави ископавања. Она исто тако нису дала очекиване резултате, као ни истраживања J. Бруншмида. Велика истраживања у Сирмијуму, везана за заштитна ископавања, отпочела су крајем 50-тих година XX века. Вршена су на разним тачкама у модерном граду, зависно од грађевинских радова. Крајем 60-тих започела је међународна сарадња на истраживању Сирмијума (1968-1971). У том је учествовао, поред Археолошког института у Београду и Завод за заштиту споменика културе у Новом Саду, и Smithsonian Institut Washington, Denison University Ohio и City University of New York. Од 1973. до 1975. у археолошким истраживањима у Сирмијуму суделују, поред наведених српских институција и Ecol francaise de Rome, Musee du Louvre из Париза. Огроман је допринос В. Поповића у истраживању и публиковању откривених грађевина. Резултати су објављени у серији *Sirmijum* коју није дочекао да види до краја."

Резултате својих истраживања Сирмијума др Мирослава Мирковић је изложила у шест поглавља у којима је хронолошки пратила настанак и развој града. То је својеврсна монографија античког римског Сирмијума. У првом поглављу под насловом Преримски Сирмијум и римско освајање говори о римским ратовима у Панонији и успостављању римске власти на доњој Сави.

У другом поглављу („Римски град") износи податак да је у римској литератури Сирмијум означен као центар две племенске заједнице – Сирмијенса и Амантина које су заједно биле организоване као једна civitas, односно као шира административна заједница домородаца којом је могао управљати рим-

ски префект или домаћи вођа princeps.У време Далматско-панонског устанка била је већ успостављена значајна заједница римских грађана (conventus civium Romanorum), као замена за уобичајен назив за градско насеље. Када је Сирмијум добио статус градског насеља (почетком I века нове ере), постао је Colonia Flavia Sirmium. Од тог времена и почиње историја античког римског града Сирмијума.

Простирање градског насеља – истиче др Мирјана Мирковић – није никад поуздано утврђено: „на западу је граница допирала до града Цибале (Винковци), а на северозападу до територије Мурсе (Осијек). На североистоку се у II-III веку развио град Басијане, с којим се Сирмијум такође граничио. На истоку и североистоку граница градске територије би се могла претпостави код данашњег села Јарка (Fossae), затим пролази источно од Хопова и западно од Руме и избијати на Дунав између Петроварадина и Баноштора.

„На Сави – истиче даље др М. Мирковић – Сирмијум је обухватао и Мачванску Митровицу и вероватно и аграрну област јужно од ове реке.

Ширина појаса на југу који је улазио у градску територију Сирмијума не може се одредити. Могуће је да се на тој страни граница градске територије поклапала с провинцијском.

Насеља на територији Сирмијума позната су пре свега из итинерарске литературе. Нека од њих су на месту преисторијских села. На западу, на путу од Цибале према Сирмијуму позната су следеће станице: Budalia, Spaneta, Ulmus и Kaelena. Оне су следиле једна за другом у краћим, скоро правилним размацима од 8 до 13 миља... Село Будалија (данашњи Мартинци) познато је у римској историографији као место рођења цара Деција.

Судећи по простору који је био обухваћен под појмом Сирмијум, већа је вероватноћа да је Сирмијум стварно био „многољудна мајка свих градова" и да је у таквом Сирмијуму било око сто хиљада становника, док је у граду сведеном само на простор данашње Сремске Митровице, дакле Сирмијум у ужем смислу, тешко прихватљива та бројка.

У поглављу „Војска и цареви у Сирмијуму" др Мирослава Мирковић износи податке потврђене археолошким ископавањима Сирмијума и његове околине да је Сирмијум могао бити војна база у време ратова на панонском Дунаву 80-их и 90-их година I века и касније када је Марко Аурелије ратовао на дунавским границама. То су споменици-записи на надгробним плочама умрлим или страдалим војницима или војним ветераним као и уклесаним записима на споменицима-жртвеницима које су војници или војне старешине на служби у посебним војним станицама, бенефицијарним (beneficiarius consularis) подизали у знак захвалности појединим божанствима (најчешће богу Јупитеру). У тим војним (бенефицијарним) станицама боравила је, нека врста војне полиције, која се старала о безбедности путева и трговине. Про-

нађени споменици-жртеници у Митровици (70 жртвеника) потврђују да је и Сирмијум имао такву установу (Бенефицијарну станицу).[5] **(5)** Следеће поглавље у овој монографији о Сирмијуму носи наслов „Сирмијум и римски цареви II-V века" садржи преглед свих владара који су у том раздобљу били на челу Римске државе и који су, сваки на свој начин, били везани и за Сирмијум. То су Септимије Север, који је више пута посетио град. Прво у свом маршу према Риму и Италији 193. и при одласку на Исток у ратне походе против Парћана 202. године када је баш у Сирмијуму издао један царски едикт, што несумњиво потврђује његов боравак у граду. У Сирмијуму је боравио и цар Деције Трајан (C. Messius Quintus Decius Traianus, 249-251), родом из околине Сирмијума, у селу Будалија (Budalia), данас насеље Мартинци, а кога је војска изабрала за цара, вероватно у Виминацијуму, јуна 249. године. После само две године владавине погинуо је у борби против Гота код места Абрита на доњем Дунаву. Наредни римски цареви о којима постоје подаци да су боравили у Сирмијуму су цар Галијен август, коме је посвећен један од 70 жртвеника нађених у граду, затим цар Клаудије II, изабран за цара од војске после убиства цара Галијена 268. године. Заслужан је што је потукао Готе код Ниша и тако зауставио њихово надирање на запад, али је део његове војске још у току битке био заражен кугом и кад су на повратку стигли у Сирмијум (270), епидемија је покосила највећи део његове војске, и велик број грађана Сирмијума и самог цара. То је, иначе и први запис о појави куге на овом подручју.

И цар Проб (Marcus Aurelius Probus), који је рођењем и смрћу био везан за Сирмијум – рођен је 232. године, а за цара изабран вољом војске (276), а вољом те исте војске био је и убијен (282) – поред војничких и државничких заслуга постао је познат и по значајним привредним подухватима у Срему: уз помоћ војске радио је на исушивању мочвара у Срему копајући огроман одводни канал источно од Сирмијума, код места Фосе (данас село Јарак), Истовремено он је користио војску као радну снагу да на падинама Фрушке горе (Alma Mons) недалеко од Сирмијума и Aureus Mons у Горњој Мезији подиже засаде винове лозе. Војска ненавикнута и присиљавана да ради и такве послове се побунила и убила га.

У време владавине цара Диоклецијана, који је и сам два пута боравио у Сирмијуму (289/290. и у зиму 293. од 17. до 26 фебруара), извршена је подела власти у Римској држави и то тако што је Диоклецијан узео за свог савладара Галерија, а затим сваки од њих двојице одабрали су за себе савладаре. Тако је Римска држава подељена на четири дела и успостављен је систем владавне четворице владара – тетрарха. Сирмијум је постао седиште једне од тетрархије којом је управљао Галерије.

5 Опширније видети у раду др Петра Милошевића „Бенефицијарна станица у Сирмијуму с Јупитеровим светилиштем", Сунчани сат број 3, а 1993. годину, стр. 25-30.

Обележавајући касније тај значајан историјски датум, кад је Сирмијум постао ново царско седиште (1. март 293 – 1. март 1993) на предлог Музеја Срема и Скупштине општине Сремска Митровица посебним свечаностима је обележен тај велики јубилеј – 1700 година од проглашења Тетрархије. У Сремској Митровици, Београду, Новом Саду одржано је у 1993. години више пригодних манифестација и програма. Током јануара месеца 1993. године у новосадском дневном листу „Дневник" објављен је фељтон аутора др Петра Милошевића под насловом „Нова светла Сирмијума", а затим су уследили и текстови у другим југословенским листовима – Политика, Експрес политика, Борба, Вечерње новости... Издата је и југословенска поштанска марка са ликом Харпократа на једној фресци из Сирмијума.

На дан оснивања Тетрархије 1. марта одржана је свечана седница Скупштине општине Сремска Митровице и том приликом су додељена посебне плакете деветнаесторици ветерана истраживача Сирмијума. Послати су и поздравни телеграми градовима – тетрархијским рођацима у Италији, Немачкој и Турској. Новом пешачком мосту на коме су се изводили завршни радови, додељено је име „Мост св. Иринеја".Поред низа других свечаности организованих у Сремској Митровици – концерти хора Сирмијум кантарум, спортских приредби, научних скупова, књижевних и позришних сусрета, из Београда је пренета у Митровицу и велика тетрархијска изложба „Римски царски градови у Србији" – Sirmium - Romuliana - Naisus коју је отворио академик Драгослав Срејовић.

Од тог времена почиње и нагли успон Сирмијума. Сада је то град који су цареви често посећивали када би путовали из Рима на Исток или се враћали у престоницу. Све су се чешће и на дуже време задржавали у Сирмијуму. Овде су се припремали за ратне походе или су прослављали велике победе. У граду су подигнуте нове грађевине – резиденција за цара (царска палата), велик хиподром, форум, тржни и знатлијски центар, уређене улице.

У то исто време Сирмијум постаје и поприште прогона првих хришћана. У једном од поглавља у својој студији „Сирмијум историја римског града..."6 , др Мирослава Мирковић, говорећи о историји хрипћанства у Сирмијуму, о мартирима и епископима који су страдали у прогонима. Између осталог она је о томе записала и ово:

„...Познато је више хришћанских мученика у Сирмијуму: Иринеј, Синерот или Синеротас, Деметрије, Секундус, Девице монахиње (virgines monasticae), Четири овенчана мученика (quattuor coronati), затим мученице света Анастасија и Basilla. Већина је страдала у време Диоклецијанових прогона. Могућно је да они сви не птичу из Сирмијума. У овом граду се налазио суд коме је на челу био преторијански префект, па су се међу мартирима на-

6 Наведено дело, стр. 115-124.

лазили и они који су потицали из суседних градова. Познато је да је сингидунумски мученик Montanus страдао у Сирмијуму…”

Страдања сирмијских мученика углавном се одвијају по више пута потврђеној схеми: ради се о људима који остају верни својим убеђењима и не одричу их се ни када их ставе на муке, па ни када им запрети смрт; осуђени и погубљени мученици су обично бацани с моста у реку (*) (* О хришћанским мученицима у Сирмијуму писао је и историчар Радомир Прица. Тај свој рад он је објавио у пригодној публикацији „Историјски архив Срем 1946 – 2001” књига 1.Сремска Митровица 2001, стр. 170-173 у коме је приложио и имена страдалих мученика.

То су:

св. Иринеј, први епископ Сирмијума, погубљен на мосту 6. априла 304. године

св. Димитрије, погубљен на истом месту 9. априла 304. године

св Концесо, 9. априла 304.

св. Агрипино, 15. јула 304.

св. Базилије, 29. августа 304.

св. Анастасија, 25. децембра 304.

св. Ратитес, 8. јануара 305.

св. Донат, 11. фебруар 305.

св. Ромул, 11. фебруар 305.

св. Силаан, 11. фебруар 305.

св. Другови, 11. фебруар 305.)

св. Света 72 мученика, 26. фебруар 305.

св. Полион, 13. марта 305.

св. Монатан, 27. март 305.

св. Максима, 27. марта 305.

св. Квадрато, 28. март 305.

св. Теодозиј, 28. март 305.

св. Емануел, 28. март 305.

светих 40 мученика, 28. март 305.

св. Филет, 29. март 305.

св. Лидија, 29. март 305..

св. Мацедонио, 29. март 305.

св. Треопепилио, 29. март 305.

св. Амфилоциј, 30. март 30.

св. Хромида, 30. март 305.

светих 7 девица, 9. априла 305.

св. Фортунато, 17. маја 305.

св. Иноцент, 4. јула 305.

св. Себасте, 4. јула 305.
светих 30 мученика, 4. јула 305..
св. Себастија, 4. јула 305.
св. Руфина, 5. јула 305.
св. Марцијал, 15. јула 305.
св. Лупио, 23. августа 305.
св. Симроиј, 6. новембра 305.
св. Клаудиј, 6. новембра 305.
св. Никострат, 6. нпвембра 305.
св. Касториј, 6. новембра 305.
св. Симплициј, 6. новембра 305.
св. Модерат, 15. марта 306.
св.Секундо, 15. јула 306.
св. Синерот (Сирен), 23. Феб
св. Флоро, 18. августа 308.
св. Лауро, 18. августа 308.
св. Прокол, 18. августа 308.
св. Максимо, 18. августа 308.

Још једна занимљивост везана је за сирмијске мученике. Пред крај XX века, у новом митровачком насељу „Мала Босна" благочестиви верници-досељеници из Босне, подигли су молитвени православни храм и посветили га Сирмијским мученицима. Неколико година касније, приликом једне посете Сремској Митровици митрополит црногорско-приморски господин Амфилохије Радовић, задивљен подухватом верника и лепотом изграђеног храма, написао је посвету Сирмијским мученицима коју је објавио у часопису „Српски Сион", број 2 за 1994. годину.

Сирмијски мученици

Кроз таму вјекова
Изсијава свјетлост
Неугасива.
Са крила
Непобедивих орлова
Христових;
Из мученичке крви,
Блиста сјај,
И одјекује
Ђакон му Димитрије
И са њим дјеве чедне,
Својом храброшћу,
Посрамљују биједне
Многобошце.
Стољећима протиче Сава,
Поред зидина
Древног града,
У њене воде отичу

Неуђутни кликтај
Сирмијских мученика!
Епископ Иринеј,
Остаје.
Њихова света крв
Постаје сјеме
За нове хришћане.
Из ње је изникао
Неувенули цвијет
У неповрат.
А Сирмијских мученика
Слава
Прошлога крвавога рата,
Што од ножа небрата
Би посјечен,
Да би вјечно цвјетао
Тросунчане љубави
Божије.

У Сремској Митровици,
7. новембра 1993. године

Вредно је напоменути још једну чињеницу. Необичним сплетом околности – место где су највише страдали сирмијски мученици, где су вршена масовна погубљења хришћана (Простор испред данашње Мале цркве и даље узводно до места где је био постављен до недавно од овог стратишта, али скоро 1600 година касније (1942), хрватске усташке и немачке окупационе власти извршиле су нечувени покољ и масовна стрељања Срба, Јевреја и Рома, грађана Митровице и Срема[7]

И поред жестоких прогона хришћана Сирмијум је постао важан центар хришћанства. Ту је била смештена и епископија која је пуих 110 година постојала (304-414). Др Мирослава Мирковић је навела и имена свих сирмијских епископа[8] као и неке од њихових заслуга. Тако је за светог Иринеја наведено да је први сирмијски епископ и да је страдао у време Диклецијанових прогона. Њему је касније (IV век) у Сирмијуму подигнута базилика која је откривена археолошким ископавањима на локалитету североисточне некрополе 1976. године. Видело се да је то била „Епископ Домније – износи податке о овом и другим епископима – био је познат као потписник Никејске догме на сабору 324. године; спомиње се и као жртва антиникејског покрета. Његов наследник Еутерије је учесник сабора у Сердики 343.године. Међу потписницима фигурира као панонски епископ, без ознаке седишта; Фотин, Герминије и Анемије се спомињу у догађајима и борби у цркви у време Констанција и после смрти Валентинијана. Осим Фотина, ниједан није имао одлучујућу улогу у

7 О терору усташких и немачких власти у Сремској Митровици, за време Другог светског рата (1941-1944) видети опширније у монографијама „Сремска Митровица", изд. 1969; „Сремскомитровачка хроника", изд. 1987. у публикацији „Спомен-гробље у Сремској Митровици", аутора Радомира Прице, изд. 1980.

8 Наведено дело, стр. 117 (Свети Иринеј, први епископ у Сирмијуму, око 304. године, Domnus или Dominus, 325-335, Eutherije, 335-343, Fotin, 343-351, Germinije, 351-376, Anemije, 376-392, Kornelije, 392-401, Laurencije, 401-417, ? 448).

догађајима нити је представљао истакнуту личност и идеолога свога времена. Лауренције и Корнелије се спомињу у време када је вођена борба против Боноса, новог јеретика у Илирику и настављача Фотинова. Лауренција папа опомиње на будност; Корнелије, његов наследник на епископалном седишту у Сирмијуму се заједно с Никетом из Ремесијане као сведок у процесу онима који су били рукоположени од Бонуса, новог јеретика у Илирику, идеолошког настављача Фотинова."

Од догађаја који су потресали Сирмијум тога времена, а посебно хришћанску заједницу у граду, па и шире, наводи се и појава аријанства. С тим у вези у Сирмијуму су одржана и четири хришћанска сабора - синода (351, 357, 358. и 359. године) на којима се расправа водила између присталица Никејског учења (о истовременом бићу сва три члана светог тројства, које је на екуменском сабору у Никеји проглашено за правоверно) и присталица Арија који је заступао идеју да у божанском тројству богу оцу нису једнаки по својој суштини бог син и свети дух.

О хришћанским саборима у Сирмијуму писао је и Драгомир Сандо, протонамесник у Сремској Митровици[9]. Он у закључку о сирмијумским саборима каже:

„И колико год да је била исцрпљујућа битка са аријанством, она је и те како имала својих позитивних страна. Прва је пример осталим нараштајима хришћанског света и времена како се у догманском учењу цркве ништа не сме мењати, макар то било и једно једино слово. Други драгоцени моменат, који је изнедрила ова исцрпљујућа борба, је формирање званичног учења Цркве и обрада свих оних формула које немамо у тексту Светог писма, него се само у њему назиру. Таквом закључку свој пуни допринос дао је и наш град Сирмијум са својим формулама."

Од осталих римских царева за Сирмијум је био везан и цар Галерије, савладар Диоклецијанов који је добио на управу дунавске границе, па је због тога често и на дуже време боравио у Сирмијуму. Претпоставља се да је рат против Сармата 294. годиие водио, управо, из Сирмијума. За Сирмијум је био везан и Максимијан Херкулије, први савладар Диоклецијанов, који је био родом из „дивље Паноније" у близини Сирмијума, где су му родитељи радили као закупци на туђој земљи. „Кад је постао цар – наводи др Мирослава Мирковић – подигао је палату на земљишту код родитеља."

На догађаје у Сирмијуму, као и на развој Сирмијума као градског насеља и седишта још неких царева посебно су утицале цареви Лициније и Константин. Археолошка ископавања која су вршена у другој половини XX века показала су да је унутар градских бедема било више значајних грађевинских објеката подигнутих у време када су у граду боравили ови цареви: Царска

9 У часопису Сунчани сат број 4 за 1994. годину, стр. 35-36.

палата, две јавне житнице, терме, сакралне грађевине, хиподром (подигнут у време Лицинија или Константина), улице, водовод, више приватних кућа, ковнице новца (У Музеју Срема у Сремској Митровици чува се велика збирка металног новца кованог у кавницама Сирмијума). Ту је и мноштво других украсних и уметничких предмета израђиваних од камена, теракоте, метала (разне врсте накита, предмета за свакодневну употребу, алатке), скуплтуре и др.

Све то, и још мноштво других појединости, учиниле су да Сирмијум буде истински царски град, украшен, велелепан, са развијеном градском управом, комуналним службама, органима реда и обезбеђења, са развијеном занатском производњом и трговином. На основу таквих археолошких података и података које су наводили антички писци, др Мирослава Мирковић закључује да је могуће закључити да је Сирмијум био седиште цара Лицинија.

И за цара Константина може се са сигурношћу рећи да је био посебно везан за Сирмијум. На једном месту је записано :

Пре готово хиљаду пет стотина година римски и византијски цар Тиберије II Константин (Flavius Tiberius Constantinus Augustus) био је изложен директном захтеву варварских освајача који су претили његовој држави. За мир они су затражили да им цар преда славни град на северној граници његовог царства.. Град се звао Сирмијум, данашња Сремска Митровица. Царев одговор је гласио: „Радије бих му дао једну од кћери, којих имам две, него што ћу му својевољно предати Сирмијум”.[10]

Дакле, за цара Константина град Сирмијум је био вреднији од кћери!

У својој монографији о Сирмијуму (Наведено дело, стр. 67) она новоди да је Константин у годинама 316. до 321. већи део времена провео у Сирмијуму или Сердики (Софији). Тако је настала прича да је он помишљао да оснује нову престоницу Царства у овом делу Балканског полуострва, у Сирмијуму или Сердики. Претпоставка да је помишљао да у Сирмијуму оснује нову престоницу изгледа сасвим вероватна. У овом граду је Константин отворио ковницу златног новца 317. године. На новцу се као симбол појављује представа градске богиње, као касније на златном новцу Константинопоља. Идеја, међутим, није остварена и нова престоница је подигнута на месту старог града Бизанта на Босфору.

10 Фотомонографија Град вреднији од царские кћери – Сремска Митровица, изд, Историјски архив „Срем”, Сремска Митровица 2008.

Моноīрафија из 1969. īодине

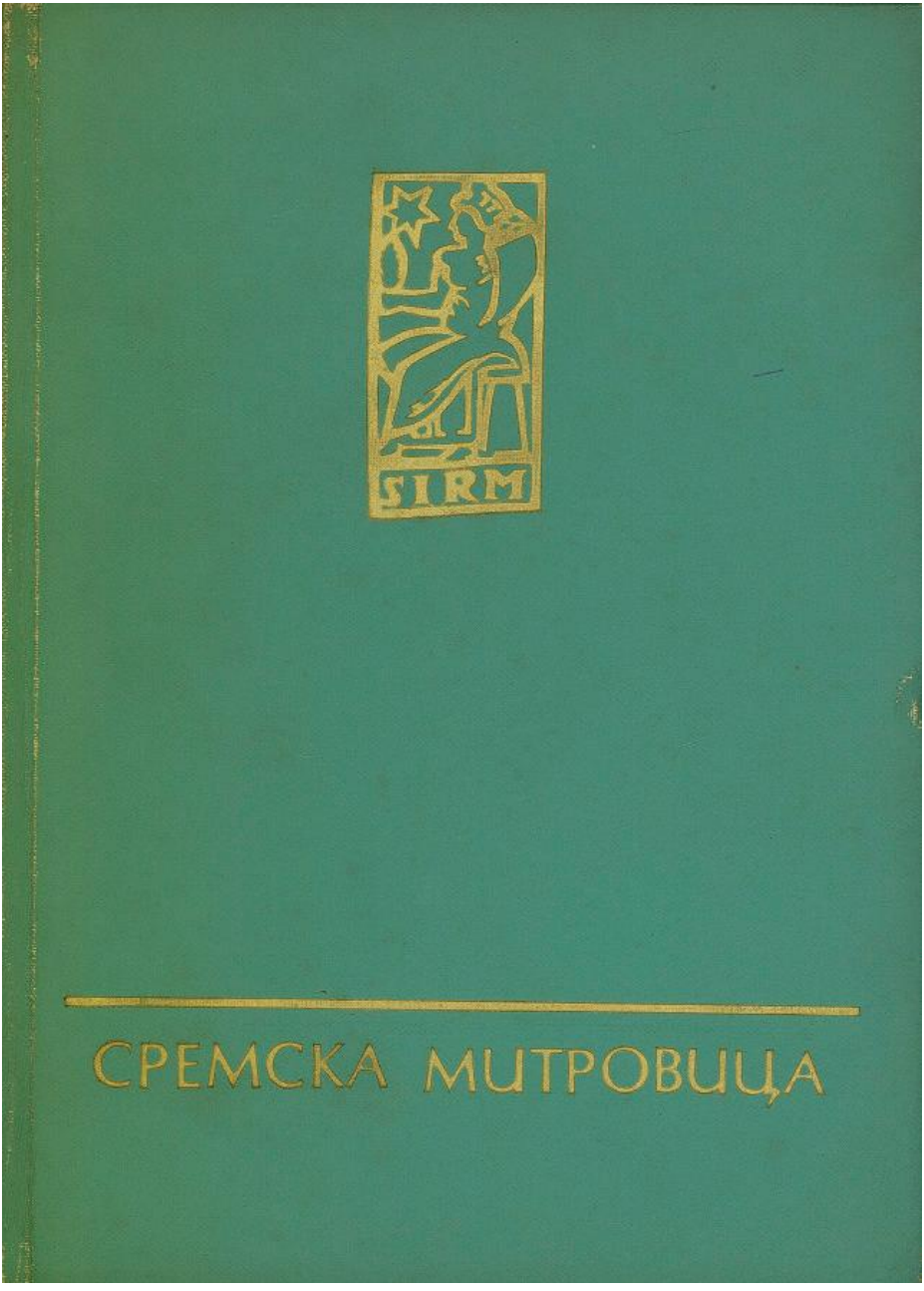

У првој значајнијој монографији града, издатој сада већ далеке 1969. године, налазе се имена више врхунских историчара којима је Митровица била инспирација за истраживачки рад.

Поред већ споменутог рада др Петра Милошевића, кустоса Музеја Срема, Сремска Митровица, који се налази у Монографији, ту су и радови Драгана Поповића, археолога, конзерватора, директора Завода за заштиту споменика културе, Сремска Митровица, који је истраживао праисторијску топографију Сремске Митровице; затим рад др Божидара Ферјанчића, ванредног професора Филозофског факултета, Београд („Сирмијум у доба Византије"), па рад др Симе Ћирковића, редовног професора Филозофског факултета Београд, под насловом „Civitas Sancti Demitrii" и др Бранислава Ђурђева, академик, председник Академије наука и уметности Босне и Херцеговине, Сарајево „Шехер Митровица" (о Митровици под Турцима). Следе радови др Славка Гавриловић, редовни професор Филозофског факултета, Нови Сад, о Митровици у времену постојања Војне границе када је у граду било седиште штаба Деветог Петроварадинског граничарског пука и историчара Радомира Прице, кустоса Музеја Срема, Сремска Митровица, који је истраживао рад градске општине у времену када је општина уживала аутономију.

Историчар уметности Горадана Прица и архитекта Бранко Василић истраживали су архитектуру XVIII и XIX века а др Мирјана Лесек, историчар уметности, објавила је рад под насловом „Уметничка делатност у XVIII и XIX веку".

У овој монографији обрађени су и неки догађаји из XX века. Тако Радомир Прица обрађује збивања у граду између два светска рата; Душан Лазић, дипломирани правник, Нови Сад писао је о Митровици као окупираном граду у Другом светском рату а Тривун Миланковић, професор историје, директор Просветно-педаггошког завода, Сремска Митровица, приказује Митровицу у новој социјалистичкој Југославији. Тако се само у овој првој значајнијој монографији јавило неколико историчара који су проучавали прошлост града. То су, према редоследу како су заступљени у Монографији: Драган Поповић, др Петар Милошевић, др Божидар Ферјанчић, др Сима Ћирковић, др Бранислав Ђурђев, др Славко Гавриловић, Радомир Прица, Гордана Прица, Бранко Василић, др Мирјана Лесек, Душан Лазић и Тривун Миланковић.

Међу текстовима о Митровици, од њених праисторијских времена па до средине XX века, посебно место припада и предговору из пера др Бошка Новаковића под насловом „Пред сликом и судом историје". Изненађен и задивљен оним што су истраживачи-историчари Сремске Митровице сазнали о прошлости града, он, као у неком прологу, види Митровицу као брод „који је пловио кроз многе урагане, оштећиван и разбијан, понекад на тријумфалним таласима напретка и победа, понекад у мутним водама властитих пораза на

опасној ивици потпунога уништења. Пратити како он иде кроз векове и како се одржава и онда када изгледа да је све свршено и да живота више не може бити, готово да личи читању неког фантасичног епа препуног значајних и великих људи, чудесних промена и поремећаја, грандиозних елементарних катастрофа. Један од најдубљих утисака који човек уопште може имати у додиру са оваквом материјом, свакако извире из чињенице незаустављивог историјског процеса непрекидног смењивања нараштаја и народа, култура и поредака, господарења и робовања"[11]

Пратећи даље пловидбу „брода град-Митровице" кроз време, Бошко Новаковић наставља:

„Ишао је, вековима, (брод-град Митровица) из руке у руку, отимали су се о њега, жудили су за њим, владали су њим. многобројни народи који су у таласима запљускивали његове бедеме, освајали га, спаљивали и уништавали до пепела. Спасавао је понекад своју слободу романтичним надахнућем: човек је „од материјала спремљеног за градњу позоришта обновио градска утврђења" и тако га одбранио од најезде варвра. Ипак, за борби Византије и Гота, „услед ратних разарања и епидемије остао је потпуно пуст" Квади, Сармати, Западни Готи, Хуни, Гепиди, Херули, Авари, Лангобарди, Франци, Бугари, Угри, Срби, Турци, остављали су своје трагове подешавајући га некад према својим циљевима и освајачким плановима, рушећи га некад да би слабили своје ратне противнике. Имао је својих светлих тренутака и у другим временима и са друкчијим карактером: 869. Методије дољопанонски епископ са седиштем у Сирмијуму. Онда када је већ Civitas sancti Demetrii, када је већ променио име и добио оно са којим ће ући у ново доба, он је показивао снагу свога виталитета развијајући живе трговачке везе са Дубровником и другим крајевима. Увек је у њему било способних занатлија и вредних, предузимљивих трговаца. То ипак није било довољно да заустави лагано умирање или, прецизније говорећи, упорно животарење које га је одржало до преласка у нове односе и добивања нових господара."

И под тим новим господарима, од 1718. па све до 1918, живот насеља је био тегобан и мучан, „пун искушења, са спорим развојем и жилавим освајањем места под сунцем. На почетку тог раздобља – истиче др Новаковић – „Сремска Митровица има свега између 125 и 160 кућа, а становника између 750 и 950 – тек толико да се одржи. Од оних стотина хиљада за време Римљана у гордом Сирмијуму, сада није више била ни једна цела хиљада!..."

Биланс историје Сремске Митровице на новим стазама свога развојног и животног пута – закључује др Новаковић у свом предговору - „изванредно је богат и упечатљив. У току историје изменила се слика града, изменио се његов лик и његов дух, настали су нови циљеви и родила су се нова стремље-

11 У Монографији из 1969. године, стр. 8.

ња. Пред сликом и судом историје лице Сремске Митровице остаје светло и поносно."

Та монографија са скромним и једноставним насловом „Сремска Митровица" штампана је 1969. године као посебан прилог обележавању двадестпетогодишњице ослобођења града.(1944 -1969). Редакцијски одбор сачињавали су Душанка Ђурђевић, Петар Милошевић и Радомир Прица; одговорни уредник је био Радомир Прица. Стручни рецензенти су били:

Васић др Павле, редовни професор Академије за примењену уметност, Београд

Грбић др Миодраг, научни сарадник Археолошког института Београд

Кнежевић др Ђорђе, доцент Филозофског факултета, Београд

Новаковић др Реља, редовни професор Филозофског факултета, Београд

Сви радови су штампани ћирилицом са резимеима на енглеском и француском језику, у обиму од 244 стране. Књига је опремљена у чврстом платненом повезу са заштитним омотом а као издавачи наведени су Скупштина општине и Музеј Срема, Сремска Митровица.

Текстови су распоређени тако да прате временски след догађаја од најстаријих времена (праисторије) па до средине XX века, односно до времена штампања монографје (1969. године). Држећи се тог. начела уредник Радомир Прица је на самом почетку књиге ставио текст Драгана Поповића под насловом „Праисторијска топографија Сремске Митровице", а даље следе радови:

Петар Милошевић: „Антички Сирмијум"

Др Божидар Ферјанчић: „Сирмијум у доба Византије"

Др Сима Ћирковић: „Civitas Sanckti Demetrii"

Др Бранислав Ђурђев: „Шехер Митровица"

Др Славко Гавриловић: „Седиште штаба граничарског пука"

Радомир Прица: Аутономна градска општина"

Радомир Прица и Бранко Василић, архитекта: „Архитектура у XVIII и XIX веку"

Мирјана Лесек: „Уметничка делатност у XVIII и XIX веку"

Радомир Прица: „Митровица између два рата"

Душан Лазић: „Окупирани град у Другом светском рату"

Тривун Миланковић: „Сремска Митровица у социјалистичкој Југославији"

Кратак преглед приложених радова у Монографији

Драган Поповић

Праисторијска топографија Сремске Митровице

У сажетом тексту аутор, Драган Поповић, дао је преглед геолошких фаза и живота тих првих људских заједница на овом простору од старијег каменог доба (палеолита), затим средњег каменог доба (мезолит) и млађег каменог доба (неолита) истичући поједине одлике за свако од ових геолпшких раздобља.. Тако за време трајања неолита налазимо трагове само неких животињских и биљних врстс (фосил мамута, џиновског јелена и дивљег говечета, нађених у приобаљу реке Саве код Сремске Митровице[12]. За млађе камено доба (неолит) везани су први облици мотичне земљорадње, припитомљавање животиња, гајење стоке и стварање сталних насеља земуничког типа укопаних у земљу или од надземих кућа, које су саграђене од плетера и облепљене блатом.. Таква неолитска насеља – истиче мр Драган Поповић –налазе се обично поред река или стајаћих вода, на уздигнутим теренима да би била безбедна од могућих поплава. Из ових оскудних података и исто тако оскудних података материјалне културе нађених на овим просторима треба да створимо прве видљиве обрисе једног праистиријског насеља и да створимо прве видљиве и могуће облике човековог живота. О томе Драган Поповић пише:

„...Материјални остаци старчевачке групе констатовани су на локалитету Калварија. То је брежуљак потковичастог облика, висок око 12 метара, налази се на источној периферији града и представља једино видно природно узвишење у ближој и даљој околини Сремске Митровице. Поред њега са западне стране, протиче плитак поток Чикас који долази из Фрушке горе и улива се у Саву. Веома повољан положај локалитета, близина питке воде и Саве коју су старчевци користили за риболов, а вероватно и као саобраћајницу, били су идеални услови за насељавање”.[13]

Та погодност терена за подизање људског станишта била је разлог што су и потоње генерације и потоњи народи који су освајали овај међуречни простор остајали да живе на овом месту развијајући га и у духовном и у материјалном смислу. Смењивали су се људске заједноце које су биле носиоци старчевачке и винчанске културе, затим народи који су били носиоци културе млађег гвозденог доба (латена). Ту су и Келти и Скордисци, Амантини и Бреуци који су дочекали долазак римских легија. Живот људи на Калварији, на

12 Делови скелета ових животиња похрањени су у Музеју Срема у Сремској Митровици.

13 Драган Поповић: „Праисторијска топограгија Сремске Митровице”, монографија „Сремска Митровица”, 1969, стр. 12.

том малом узвишењу на левој обали Саве, у непосредној близини данашње Сремске Митровице, непрекинуто је трајао и наставио је да траје за све време од тих праисторијских времена па до данас (XXI века).

Од прикупљених предмета материјане културе нађених на простору Калварије (као и других праисторијских насеља уз приобаље Саве и Дунава) археолози су покушали да проникну у облике и начине живота тих праисторијских људи и њихових друштвених заједница. Археолог Драган Поповић о томе пише:

„Епоху млађег гвозденог доба у области југословенског Подунавља означавао је долазак Келта. Они су пре доласка у ове крајеве већ преплавили Европу од Велике Британије ,и централне Европе све до Медитерана и наставили да се шире према Грчкој и Малој Азији. Они су најпре насељавали подручја великих река. У античким изворима доста је података о Келтима, а нарочито када су дошли у непосредан међусобни контакт. Први помен о Келтима код нас говори о делегацији коју је на Дунаву примио Александар Македонски 335. године старе ере. Нешто касније нови талас придошлих келтских племена, предвођени огромним бројем ратника ступио је у Грчку, све до самих Делфа, ширећи у свом походу ужас и вршећи ратна зверства. То је била и крајња тачка на југу Европе докле су допрла келтска племена. Управо ту код Делфа Келти су претрпели тежак пораз, али је то дошло више као , вољом богова, него снагом грчког оружја". Остаци тих келтских племена поражених у Грчкој населили су наше земље, а један део под вођством Батаната вратио се на ушће Саве у Дунав, спојио се са својим саплеменицима и узео име Скордисци. Тако се у овим крајевима нашла келтска заједница састављена од племена која су овде била одраније и од племена која су се повукла са подручја Грчке, али је та тако формирана келтска заједница живела под именом Скордиска. Они су и даље организовали пљачкашке походе према Тракији, Дарданији, Пеонији и Македонији и ускоро су постали главна политичка и војна сила на Балкану. Често су ратовали против Македоније, а доцније су долазили и у сукобе са Римом."

Своје излагање у Монографији „Сремска Митровица" под насловом „Праисторијска топографија Сремске Митровице" аутор Драган Поповић закључује:

„Живот праисторијских људи одвијао се на неколико пунктова, од којих су до сада фиксирани локалитети Калварија, Мала страна и Легет.

Изузетно место заузима Калварија„ која представља праисторијско језгро Сремске Митровице из којег се живот даље ширио у ближу и даљу околину. Ванредан положај локалитета, који доминира околним тереном и омогућује идеалну прегледност и заштиту, како од могућих поплава тако и од непријатеља, као и близина питке воде потока Чикаш представљали су

предуслове какви су се могли само пожелети. Ако томе додамо Саву, која је у праистијско доба протицала уз јужну падину Калварије, добијамо још јаснију представу о погодностима овог терена за насељавање. Река је праисторијском човеку пружала услове не само да дође до хране помоћу риболова него и да изађе из свог затвореног света и да, користећи је као саобраћајницу, оствари непосредне контакте са суседима и притом стекне нова сазнања. Реално је претпоставити да су становници Калварије одржавали везе са Гомолавом код Хртковаца и низом других локалитета на Сави и Босуту.На крају халштата и у латену овде долазе први трговци, што се може закључити на основу импорта грчког накита.

Претпостављени келтски опидум на Калварији представља праисторијски Сирмијум, који су Римљани по свом доласку затекли и вероватно користили.

Континуитет живота праисторијског доба Сремске Митровице од млађег каменог доба до доласка Римљана, са мањим прекидима у раном бронзаном добу".[14]

14 Петар Милошевић: „Антички Сирмијум" објављен у монографији „Сремска Митровица",, изд. Скупштина општина Сремска Митровица и Музеј Срема Сремска Митровица 1969, стр. 19-30.

Др Петар Милошевић

Антички Сирмијум

У раду др Петра Милопецића „Антички Сирмијум" осветљена је далека прошлост Митровице од времена када су се у овим панонским крајевима појавили Римљани (34. године старе ере), који су овде дошли у већ изграђено насеље Сирмијум у коме су живели староседеоци Амантини и Келти, па до наредних 400 година. Дакле, оснивачи античког Сирмијума били су панонски становници Амантини и Келти, а Римљани су, прихвативши и староседеоце и име које су он дали свом насељу, наставили да даље и насеље и читаву област – међуречје између Саве и Дунава – изграђују и развијају по мери својих већ развијених и устаљених норми у погледу уређења насеља и градова, градских и војних утврђења,, организовања јавног, друштвеног и политичког живота, комуналног уређења... Већ крајем I века – истиче др Милошевић - „Сирмијум је био изграђена варош са зградама, палатама и храмовима скромнијих димензија Нагли раст града у доцнијем времену превазишао је првобитне оквире и проширио ареал настањивања, углавном у северном правцу. Потребно је рећи да топографска слика терена на којем се налазио Сирмијум није била идеална у античко доба, као што није таква ни у данашњој Сремској Митровици." У тексту о античком Сирмијуму он истиче да се о постојању античког града Сирмијума скривеног испод данашње Сремске Митровице знало све време, од тих античких векова па до данас, али су представе о самом граду у свести потоњих нараштаја биле веома различите – од оних блиставих које дочаравају богату царску престоницу са форумом, са велелепном царском палатом, са великим хиподромом, ковницом новца, са раскошним палатама богатих грађана, са мостовима на реци Сави до оних које тек наговештавају постојање некадашње „мајке свих градова". оличених у ретким и случајно нађеним саркофазима, примерцима новца, оштећеним посудама или деловима грађевинског материјала. Ни прва ископавања извршена крајем XIX века нису унела више светлости у изглед некадашњег града. Тек организованим, систематским ископавањима учињеним у другој половини XX века (од 1957. до 1974. и касније) пред очима историчара и свих других изашла је на видело велика панорама „панонске престонице" – како је антички Сирмијум назвао један од археолога-истраживача старог града.

Дакле, како је изгледао тај антички римски град из кога се управљало једном четвртином велике Римске империје и који је имао пресудни утицај на даљи ток многих историјских збивања.

Др Петар Милошевић у свом раду „Антички Сирмијум”[15] наводи податак да су археолошка ископавања у Сремској Митровици пружила довољно података за једну уопштену слику о развоју и изгледу Сирмијума у првим вековима наше ере. Он у наведеном раду пише да је град у то време био утврђен снажним бедемима, са кулама, да је имао изграђену империјалну палату, велики хиподром, терме које је подигар цар Лициније, мноштво градских вила. Он говори и о свакодневном животу грађана Сирмијума, говори о појединим значајним личностима у граду, почевши од оних најнижих друштвених слојева, од робова, па до оних на самом врху друштвених лествица – царева. Између њих су обични грађани, чиновници, богати колони, занатлије, трговци, легионари, свештеници у светилиштима, први хришћани. Сви су се они тискали на скученом, али добро уређеном градском простору и сви заједно чинили су градско становништво Сирмијума које је, према неким изворима – како то наводи др Милошевић – бројало око сто хиљада. Описујући даље положај и изглед града др Милошевић у наведеом раду каже:

„...У урбанистичком погледу Сирмијум је већ крајем I века био изграђена варош са зградама, палатама и храмовима скромнијих димензија. Нагли раст града у доцнијем времену превазишао је првобитне оквире и проширио ареал настањивања, углавном у северном правцу. Потребно је рећи да топографска слика терена на којем се налазио Сирмијум није била идеална у античко доба, као што није таква ни у данашњој Сремској Митровици

Са јужне стране према Сави земљишту су претиле поплаве, на западној страни пружао се широк мочварни комплекс „Балатин”, на северној страни слична депресија „Мајурске баре”, са североисточне стране увлачио се готово у сам град подводни комплекс „Ливаде” (између данашњих улица Змај Јовине и Матије Гупца). Чврст терен налазио се између тих нездравих тачака, које су још Римљани настојали да регулишу и исуше, у чему нису никада потпуно успели. Једино су успели да реше јужну страну изградњом градског бедема, који је на том делу имао више функцију насипа него фортификације.

У том доста скученом оквиру развијао се неколико векова градски организам Сирмијума, користећи сва могућна проширења. У одређеним излазило се и ван зидова, где су ницале зграде градске сиротиње, дошљака и бескућника.

Град је рано био опасан бедемима, који су временом били дограђивани и мењани. Истраживања су утврдила да бедемски плашт није био јединствено грађен и да су поједини његови делови из различитих векова. Сачуван је податак да су бедеми и куле у другој половини IV века били запуштени и да је њихова поправка била извршена на рачун грађења једног позоришта. Места

15 Петар Милошевић: „Антички Сирмијум" објављен у монографији „Сремска Митровица",, изд. Скупштина општина Сремска Митровица и Музеј Срема Сремска Митровица 1969, стр. 19-30.

градских капија нису још, на жалост, тачно одређена, иако им је приближна локација позната, поготу за северну капију која се налазила нешто јужније од данашњег Дома армије и западну која је била на простору између Трга братства-јединства (Житна пијаца) и старе српске цркве.

Условљен топографским моментима, Сирмијум се обликовао као један издужен правоугаоник са доста неправилном јужном страном.

На прелазу из III у IV век Сирмијум је, у односу на раније доба, био у новом архитектонском руху, са наглашеним претензијама за монументалношћу и луксузом. То је био развијен град који је у свему морао изгледати као највећи римски центри: са форумом, храмовима, управним зградама, житницом, купатилима, позориштем или амфитеатром, водовод, канализацијом и многим приватним грађевинама.

Старији центар града – форум – налазио се највероватније нешто северније од садашњег центра Сремске Митровице, захватајући простор улице Бориса Кидрича (данас Краља Петра), између нове поште и Народне банке. Терен за истраживање на том месту није, на жалост, приступачан па о том форуму веома мало знамо. Уз форум су, по обичају, биле велике јавне грађевине од којих су неке, бар делимично, могле бити испитане. То су, пре свега, раскошне царске терме које је подигао Лициније (306 - 314), а за чију градњу је употребио мермер са острва Брача У архтектонском погледу то је једно од најчвршћих и најразвијенијих здања у Сирмијуму, које делује монументално и у очуваним темељним деловима. Следећи по масивној конструкцији грађевина је морала бити висока, па се вероватно на њу односи податак из VI века, да је у Сирмијуму била подигнута једна осматрачница за праћење Авара на крову или балкону једног купатила. Јужно од купатила откривена је живописна зграда градске житнице (Horea) чије је приземљење било конструисано у крстастим сводовима. Раздвојена малом улицом према отвореном простору форума, пружала се огроммна зграда преторијума, или градске базилике. То је уједно и све оно што до сада знамо о западном грађевинском крилу старог форума.

Међутим, средином IV века, за време Констанција II, био је изграђен нови пространији форум уз који су се налазиле царска палата и нова и градска већница. На форуму је Констанције II подигао 354. године један миљоказ који је мерио раздаљину од Сирмијумуа до Атранса (Светог Освалда у Крањској). Миљокааз се данас налази у бечком Музеју, заједно са десетинама других вреднијих експоната из Сирмијума.

Са јужне стране форума уздизала се царска палата, пружена према реци. Грађевина је била веома често адаптирана и дограђивана; у њој се налазе вишеслојни мозаии, који су данас само делимично очувани. Остаци палате налазе се на раскршћу улица Бранка Радичевића, Пинкијеве, др Аџије и Свето-

зара Марковића, између Градске пиваре и Окружног суда. Форум је обухватао простор око Масарикове улице, који и данас представља малу депресију. Ту су пронађене велике гранитне плоче тротоара и један мермерни стуб неуобичајеног пречника, који је припадао или некој истакнутој грађевини или, још вероватније, има самосталу декоративну функцију на тргу. Из података Амијана Марселинија познато је да су царски двор и градска већница, заједно са форумом страдали у пожару који је настао ударом грома за време Валентинијана I 375. године.

Репрезентативни део града обухватао је лепезасти појас од старог форума према Сави. Ту су преовладавале јавне грађевине и палате најистакнутијих представника вишег сталежа; палате са мозаицима и малим термама у дворишту.Основне школе „Б. Палковљевић Пинки", јавне терме на простору хотела „Сирмијум" и старе поште, виле са мозаицима, у стамбеном насељу „Центар". Између улице Бранка Радичевића и Пушкинове налазило се градско пристаниште. Изгледа да су на том делу од бедема полазила два зидана лукобрана, колико за стварање мирног лучког простора толико и за везивање бродова. Логично је да су се у том простору налазили тржница и занатско-трговачки део Сирмијума са радионицама и продавницама (Tabernae). Један низ таквих правилно изграђених локала пронађен је јужно од хотела „Сирмијум", у симетричном двоструком низу уз једну улицу.

Улице у Сирмијуму биле су углавном уске, поплочане гранитним плочама испод којих се пружала мрежа канализације. Чини се да линије улица нису биле сасвим ортогоналне, јер су топографски услови захтевали неправилан смер бедемских зидова, а на ове су се наслањале улице и њихови правци.

Највећи број и приватних и јавних грађевина које су до сада откривене, располагао је системом централног грејања топлим ваздухом. Многе од тих грађевина..које су до сада откривене, располагао је са системом централног грејања топлим ваздухом. Многе од тих грађевина имају и просторије са мозаицима или мермерним подовима. Откривен мозаици припадају претежно другој половини III или почетку IV века и карактерише их једна строго геометријска школа са малом скалом боја, али зато веома сликовитом и прецизном геометријском орнаментиком. Фрескосликарство је имало далеко шире и богатије подручје мотива, нарочито у I и II веку, али се и у хришћанском IV веку развија нови фигурални правац."

Др Божидар Ферјанчић

Сирмијум у доба Византије

Док је о античком Сирмијуму написано веома много радова, и то нарочито у другој половини XX века, дотле је о Сирмијуму у доба Византије, односно о времену од V до XII века знатно мање радова. Разлози су и разумљиви – Сирмијум после Константина Великог и после епохе тетрархије више никада није достигао ону славу и ону моћ коју је имао у времену када су овде цареви имали своје империјалне палате и када се из њега управљало источним Илириком.

Сирмијум је у тим постантичким временима имао сасвим другачију историју, а његови становници више су патили и страдали, но што су имали светлих тренутака. Град је у то време често ишао из руке у руку разних господара и разних народа. Отимали су се о њега и владали су њиме – како су неки историчари запазили – многобројни народи који су, као у таласима, запљускивали и његове беддеме, освајали га, спаљивали га и уништавали до пепела. У тим борбама град је остајао сам, препуштен на милост и немилост освајача. Нападали су га и освајали га Квади, Сармати, Западни Готи, Хуни, Гепиди, Херули, Авари, Лангобарди, Франци, Бугари, Угри,, Срби, Турци и сви су они остављали своје трагове на лицу града.

Само понекад бљеснули су, у тим временима и неки светли тренуци који су сада имали другачије вредности. Један такав тренутак је био када је 869. године Доњопанонски епископ Методије, који је са братом Кирилом проповедао хришћанство међу западним Словенима, имао овде, у Сирмијуму, седиште своје епископије. Касније, средином XI века, око манастира Светог Димитрија никло је на рушеинама античког Сирмијума ново насеље које се и прозвало Насеље светог Димитрија – Civitas Sancti Demetri (Град Светог Димитрија по чијем имену је Митровица и добила своје ново име – Димитровица- Дмитровица- Митровица- Сремска Митровица), а онда и у XV веку, када је стасао у снажан трговачки центар у коме је славна Дубровачка република имала своје конзуларно представништво.. То су она позната конзулска времена у средњовековној Митровици. О тим временима, владарима и народима исцрпно је писао историчар др Божидар Ферјанчић[16]

Из те његове студије издвојићемо неке делове који се непосредно односе на описе Сирмијума и престанак византијске власти у овим крајевима

„Историја Сирмијума у IV веку испуњена је низом важних збивања у

16 Др Божидар Ферјанчић: „Сирмијум у доба Византије", у монографији „Сремска Митровица"„ изд. 1969, стр. 33-58.

бурном времену када су се догађале значајне промене у римској држави, а и када су у другој половини столећа били на северним границама Балканског полуострва, појавили нови варварски народи који ће за дуже време представљати опасност за територију царства.... Нема сумње да је Сирмијум, као царска резиденција, био седиште окупљања високих слојева римског друштва, који су ишли уз царски двор, а то је опет захтевало да град има одређене институције, места јавног живота итд. У списима о чудима светог Димитрија Солунског спомиње се неки Вандал, гладијатор Лијос, нарочито познат по успесима у борбама у Солуну, за време цара Максимијана, али се наглашава да је он и раније побеђивао своје противнике на аренама у Риму, Сирмијуму и Солуну. То свакако показује да је Сирмијум био један од центара гладијаторских борби. Као царска резиденција, а можда још више због истакнутог положаја на северној граници Балканског полуострва, Сирмијум је имао фабрику оруђа основану вероватно још за време Диоклецијана. Поред свих врста оружја изгледа да је ова фабрика производила штитове и седла за коње. Као важан центар и царско седиште Сирмијум је имао и ковницу новца, први пут споменуту 324. године, а затим има више података о њеној делатности током IV века. У околини Сирмијума, на фрушкогорским падинама, налазили су се царски каменоломи и свакако је још интересантније да су већ у то време били необично погодни за гајење винове лозе, пољопривредну, на коју обраћају пажњу писци IV века.. Тако Еутропије каже да је цар Проб (276 - 282) дозволио грађанима Сирмијума да саде винову лозу на планини близу града, а други аутор из средине IV века наводи виноградарство као важно занимање становника Сирмијума."[17]

„Власт Византије у Срему трајала је само до краја владе цара Манојла I Комнина (1180), јер су непосредно иза тога догађаја наступила тешка искушења за нову цариградску владу. Убрзо после промене на престолу угарски краљ Бела III иступио је као заштитник Манојловог малолетног сина Алексија II и напао је на византијске поседе, заузевши најпре Сирмијум. Тиме је дефинитивно престала византијска власт над овом територијом између Дунава и Саве. Међутим, у последњим деценијама XII века наступили су тешки дани за позиције на читавом Балканском полуострву, јер се поред угарске опасности овде образују ков самосталне јужнословенске државе Србија и Бугарска, које својом територијом потпуно затварају пут Византији према облама Саве и Дунава.. Ако се томе дода и катастрофа која је 1204. године снашла Византију, крсташким освајањем Цариграда, схватиће се да је област Срема између Дунава и Саве остала далеко изван интересне сфере Византијског царства, обновљеног под Михајлом VIII Палеологом (јула 1261).›'[18] И ту је крај приче о

17 Из Монографије 1969, 35.

18 Из Монографије 1969, стр. 56.

византијском Сирмијуму, али и крај Сирмијума. Оно што ће се нешто касније, у XIII и XIV веку догодити на овим просторима и са самим Сирмијумом јесте нова прича о старом граду који је почео да се из пепела и рушевина обнавља и да у духу новог времена, са новим житељима и под новим именом изграђује своје ново место под овим панонским сунцем. Град је наставио да живи на рушевинама старог, али са новим темељима, са новим људима и са духом једног новог времена.

Успомену на та античка римска и византијска времена, поред брижљивог чувања пронађених предмета, делова грађевина и разних записа.Митровчани, који су већ закорачили у XXI век, чувају и тако што су неким улицама дали имена која нас на својеврстан начин спајају са тим далеким временима везујући тако „век са веком и човека са човеком." Називи неких данашњих улица у граду су нека врста невидљивих мостова којима се премошћују временски распони од близу две хиљаде година.

Иза тих назива крију се имена римских царева који су рођени у Сирмијуму или у његовој непосредној близини, или су само боравили у њему. Тако Трајанова улица нас подсећа на цара Деција Трајана (Caius Messius Quintus Traianus Decius) 249/251. који је рођен у месту Будалија (данашњи Мартинци) удаљеном само осам миља од Сирмијума. Аурелијанова улица нас подсећа на цара Аурелијана (Lucius Dominus Aurelianus), и на време његове владавине (270/275.). Улица цара Проба (Markus Aurelius Probus), рођен је у области Сирмијума 232. године; Булевар Константина Великог подсећа нас на оног цара Константина који је прихватио хришћанску веру, који је дозволио да се хришћанство слободно исповеда у царевини и који је више него сви други римски цареви боравио у Сирмијуму.

Јупитерова улица нас подсећа на врховно божанство Римљана – бога Јупитера, који је према веровању староиталских племена слављен као бог неба и свих небеских светлосних појава. Замишљали су га као невидљивог врховног поглавицу римске државе. Главно светилиште му је било на Капитолу у Риму. У његову част приређиване су му у Риму сваке године свеопште римске игре. Као врховни бог изједначен је касније са Зевсом.

У другој половини XX века у Сремској Митровици откривен је већи број жртвеника (око 70) на којима су грађани Сирмијума и војници-легионари, у знак захвалности, приносили жртве свом врховном богу – Јупитеру.[19] Улица Северни бедем својим називом подсећа на део утврђења античког Сирмијума. Ту су још и улице које носе имена Аурелија, Аурелијана,, Константина Великог, Светог Иринеја, Светог Димитрија...

19 Опширније о жртвеницима видети у тексту др Петра Милошевића објављеном у часопису Сунчани сат број 3, стр. 25.

Др Сима М. Ћирковић

Civitas Sancti Demetrii

Рађање новог града – град Светог Димитрија

У монографији „Сремска Митровица" (1969) др Сима М. Ћирковић, поред осталих података о настанку манастирског насеља Villa sancti Demetrii дао је и неке податке о изгледу те прве насеобине, као и низ појединости о друштвеним, политичким и привредним приликама које су у насељу владале. Ево неколико одломака из те његове студије која носи наслов Civitas Sancti Demetrii.

„После потискивања Византије, Сирмијум је лагано умирао јер није било повољних услова за развој. Заједно са античким и византијским градом нестајало је и његово старо име. Када је током XIII века израсло ново насеље занатлија и трговца, оно је добило и ново име од једне грађевине, једне цркве старог Сирмија. Средњовековно насеље је добило име од манастира посвећеног градском патрону светом Димитрију. У тој промени имена дошло је до израза сложени вид континуитета градског живота на том месту. Преко градског патрона, преко цркве и античких рушевина ново насеље, израсло у дркчијим условима, очувало је везу са својим славним претходником..."

„Насеље везано за манастир, које је и понело манастирско име, развило се свакако током XIII века. Основно језгро су морали представљати манастирски службеници и зависни људи. Од њих се образовала villa sancti Demetrii, коју спомињу извори с почетка XIV века. У почетку је то било насеље земљорадника коме су се током времена придружили „гости" (hospites) трговци и занатлије понекад досељени из удаљених крајева. За успон насеља, поред Светог Димитрија, важан је био период обнове и унутрашње колонизације после татарске најезде (1241-42). У сваком случају становници Светог Димитрија добили су повељу са привилегијама од краља Ладислава IV Куманца (1272-1290). Садржај тих привилегија, које су доцније потврдили краљ Андрија III (1290-1301) и Карло Роберт (1301-1342) познајемо сасвим непотпуно на основу изјава становника Митровице у парници коју су 1366. године водили са једном племићком породицом. Та привилегија их је ослобађала царина и они су због тога одбијали да је плаћају на поседу Побор (код данашњих Мартинаца). Где су је убирали племићи из породице Сентпетери.

Ослобођење од царина краљевском привилегијом сигуран је знак да су у Митровици тога доба становали трговци. Та повластица обично је ишла за-

једно са личном слободом становника и са правима слободне општине (libera villa). Још почетком XIV века насеље се у ретким изворима бележи као (villa) а становници као hospites. Срећивање прилика у Угарској за време краља Карла Роберта створила је повољне услове за напредак места. Као што је добро познато овај први Анжујац на угарском престолу спровео је читав низ мера које су олакшавале успон привредног живота. Завео је ред у веома рђави монетарни систем, поставио на друкчију основу наплаћивање царина од трговаца, обезбедио сигурност путева и фаворизовао рад рудара, занатлија и трговаца.

У тим новим условима насеље Светог Димитрија расло је и добијало нови значај. Пре средине XIV века добило је привилегија слободног града. У једном документу из 1347. године забележено је већ као Civitas Sancti Demetrii. У граду су се већ стицали трговци из далеких крајева. Дубровчани су залазили овамо већ пре 1340. године. Становници су називани cives (грађани), право грађанства је додељивано под одређеним условима, на челу су им били iudex (судија) са већем које су чинили cives iurati (заклети грађани, пургери) као и органи градске аутономије. Град је имао и територију која му је непосредно била потчињена, на којој су грађани имали своје поседе. У градском подручју су још високо стајале античке грађевине које су такође дошле у посед митровачких грађана. Из једног случајно очуваног акта о деоби међу сродницима сазнајемо да су у приватном поседу били делови палате и купатила у граду Светог Димитрија... У граду су 1340. године биле, поред светог Димитрија, биле још две цркве : свете Марије, која је изгледа била главна црква трговачког насеља и свети Никола. У једном каснијем документу изричито се спомиње vicus seu platea су civitatas – градски трг око којег су биле распоређене куће и плацеви."

„Најповољнији период у развитку Митровице, као трговачког средишта, настао је 1358. године када је Дубровник дошао под власт угарских краљева. Та политичка промена олакшала је Дубровчанима, који су се већ били пословно везали за рударске тргове Србије и Босне, да прошире своје деловање на другу обалу Саве и да Срем повежу са јадранским приморјем на исти начин на који су већ били повезали босанске и српске области. Митровица је била за Дубровчане привлачна сама по себи као живо трговачко место, али је она исто тако била станица за Будим. За Дубровчане је Град светог Димитрија представљао најпогоднију капију за улаз у Угарску, тако да није нимало чудно што су овде имали прву и највећу колонију на угарском тлу."

„О занатству у Митровици се мало може рећи. Један Митровчанин је радио као ливац топова у Дубровнику, али на основу тога се још не сме закључити да је у Митровици била развијена металургија. Један грађанин Митровице је завештао цркви два сребрна свећњака, али се не види да ли су били домаће производње. Ипак, знамо за један занат који је у то време био развијен у Сре-

му, највероватније баш у граду Светог Димитрија. Била је то израда везова од златних и сребрних жица примењивана много код црквене одеће. Један инвентар катедрале светог Николе у Баријy састављена у другој половини XIV века бележи један од дарова српског цара: митру и столу ad opera de Sirmia de argento et auro asstrato. Оба предмета била су украшена представама Христа, Богородице, светитеља, разним орнаментима, а митра је имала на себи преко 900 зрна бисера. „Сремски рад" (Opera de Sirmia) се морао препознати по особеној техници или по нарочитим стилским обележјима. Тешко је наслутити откуда је та вештина – истовремено занат и уметност – била управо у Срему негована. Упадљиво је да је и на територији краља Драгутина, у Мачванској бановини, била развијена производња црквених сасуда и одежди."

Митровица је страдала убрзо после велике битке код Никопоља 26. 9. 1396. године завршене тешким поразом хришћанске војске. Један део војске султана Бајазита продро је после битке преко Србије у Срем, а затим даље кроз Славонију све до Птуја. Турци су прешли Саву код Митровице и освојили су град (у мађарским изворима назив града Митровица био је Zawazentdemeter, док је код Константина Филозофа записан као Димитровица). У једној својој повељи краљ Жигмунд тврди да је Митровицу издајнички предао Бајазиту племић Марко де Зентхмархон, један од многобројних краљевих противника. Из тога би се могло закључити да Митровица у ово време није била неутврђена и да је постала лак плен освајача због издаје. Иначе споменути племић није био усамљен у пружању подршке Турцима. Било је и грађана који су се прикључили освајачу и заједно с њим вршили пустошења по Угарској територији. Против њих су после одласка Турака предузете оштре мере.

Митровица је том приликом претрпела спаљивање и тешко пустошење, док је део становништва одведен у робље заједно са хришћанима других опустошеним областима. Биограф деспота Стефана Лазаревића Константин Филозоф забележио је да је султан „преселио Димитровце", а српски летопис још прецизније: „Турци на Угре војеваше, Димитровце преселише у Брусу." Овај податак о одвлачењу становништва Митровице са свим осталим робљем у Брусу потврђује немачки витез Ханс Шилбергер, који је, заробљен после никопољске битке, провео 30 година у турском ропству."

„Када је бура прохујала, град се морао дизати из пепела и нових рушевина. Није познато шта је све предузимано у циљу обнове градског живота у Митровици. Случајно нам је позната једна мера, свакако не најважнија. Преживели грађани који су се окупили на згариштима налазили су да је важно да се обрачунају с онима који су се прикључили Турцима. Донели су одлуку о одузимању свих покретних и непокретних добара грађана који су сарађивали с Турцима. Краљ Жигмунд је ту одлуку потврдио и она је спроведена у живот врло темељно, јер су кнфискована добра подељена међу преостале грађане."

„Обновљена Митровица није могла у трговачком погледу достићи ниво из седамдесетих година... Колоније Дубровчана су се тада везале за Београд, а касније за Смедерево... Митровица је све више била изложена турској опасности. Једно ново спаљивање и пустошење град је доживео 1458. године, после освајања Голупца, Вишеслава, Ресаве и Жрнова. Српски летописци су забележили да султан „плени Срем и попали Димитровце."

Почетком XVI века Турци ће сасвим овладати Сремом, а Митровица ће у наредних 200 година да буде изразито муслимански град.

Др Бранислав Ђурђев

Пад Митровице под турску власт (1526)

Поглавље у Монографији „Митровица 1969.” у коме је аутор др Бранислав Ђурђев описао време турске владавине у Митровици (и шире у Срему) садржи у себи описе продора Турака у време владавине Сулејмана Величанственог – освајање Београда, прелазак турске војске преко Саве и Дунава, освајање Митровице, Мохачку битку, освајање Будима као и мноштво података о изгледу Митровице, о становницима, о организацији градске управе...

У тим првим деценијама турске владавине у граду др Б. Ђурђев истиче да се Митровица „брзо развијала као муслимански град” иако се у званичним документимс дуго водила као село – варош Димитровица (Karye - Varros Dimitrovica) Варош је имала доста муслиманског живља, али је било доста и хришћанских домаћинстава. У другој половини XVI века Митровица се већ и званично бележи као касаба, велики град, као шехер варош. Имала је 11 муслиманских махала и убрајана је међу најразвијенија насеља у Срему.. Само у једној од највећих махала у којој се налазила и Вели-бегова џамија уписани су верски службеници, „катиб имам, још два мујезина и два подворника џамије. Ту су и имена старешине махале и име буљукбаше. Међу становицима ове махале био је један спахија, 16 трговаца, 1 сапунџија, 1 бозаџија, 4 читмара, 4 бербера, 2 алваџије, 1 хамамџија, 1 масер у хаману, 2 судска позивара (мухзира), 3 касапа, 1 поткивач, 1 ћурчија, 1 бакалин, 1 телал, 1 чобан, 5 черпиџија (мајстори за прављење черпића), 2 басмаџија (штампају мараме, шамије), 1 сарач, 1 пекар, 1 бравар, 1 папуџија и 4 аргата (радника). ‘’

Слично је стање било и у осталим махалама у којима су се могла наћи и неке друге занатлије као „писари, баждари, терзије, ковачи, мутапи, дунђери, зидари, кујунџије, калајџије, скелеџије, сабљари, казанџије, столари, кириџије, лончари, табаци и још неки.”

Говорећи о хришћанском становништву у Митровици др Бранислав Ђурђев истиче да је у то време (друга половина XVI века) остало још сама 29 хришћанских домова; да је од раније две цркве сада остала само једна; да хришћанско становништво није било ослобођено пореза. Српска варош као део Митровице нестала је, изгубљена је локална самоуправа а изгубило је и обележје града јер су и некадеашњи градски бедеми били порушено. Према запису једног путника (Марк Антонија Пигафета) сазнајемо да „нема зидова, да више личи на трговиште него на град.” Путописац је видео рушевине једне прекрасне зграде која као да је од неке тврђаве која је била спојена са црквом”›

Према попису из 1578. године - како то наводи др Б. Ђурђев – Митро-

вица је имала 14 муслиманских махала и била је уведена као шехер, али тај текст не казује да је она била султановом заповешћу проглашена као шехер већ да је Митровица у старом дефтеру уписана као шехер и да се сада тако уписује. Насупрот развоју Митровице као муслиманског града насеље Срба у Митровици било је врло мало – свело се на свега десетак домова.. Није више било српске вароши.

И у првим деценијама XVII века Митровица је као муслиманска касаба наставила свој развој, али је то било знатно спорије.. Неки путописци и путници намерници оставили су занимљве записе о изгледу града, о становништву, о свакодневном животу у граду. Међу тим записима др Бранислав Ђурђев посебно истиче оне које је оставио турски путописац Евлија Челибија који је 1663. године био у Митровици. Ево неких извода из тих записа[20]„Евлија Челебија каже за Митровицу да је била седиште паше „Сремског санџака" и да је то врло лепа и дивна касаба попут каквог шехера.. Има 12 махала од којих Евлија набраја десет: Бегова махала, Доња махала, Горња махала, Чаршијска махала, Бајазидова махала, Меми-бегова махала, Бајрамова махала, Агина махала, Царева махала и Мурат пашина махала. Митровица је, по Евлији Челебији, имала 1.500 даскама покривених кућа које су тарабама од дасака ограђене. Куће су понајвише приземне. Мало их је које су зидане на спрат, а све су тврдо зидане и ћерамидом покривене.

Становници су муслимани. Евлија Челебија не спомиње уопште хришћане као становнике Митровице. У Митровици има 12 џамија. Од тих џамија је најпосећенија била Мурат-пашина која се налази у Горњој махали. Она је сграђена од тврдог материјала, Бајезид бегова џамија је покривена ћерамитом. Од школа постојало пет медреса и десет мектеба, повезаних са џамијама. Евлија Челебија каже да деца становника Митровице не уче радо школу, више се занимају витешким играма и оружјем, У Митровици постоје три хамама од којих један не ради. Евлија Челебија нарочито истиче лепоту Гази бајезидбегова хамама у чаршији. У граду има много кућних бања са пећима, па се у свакој кући налази пећ.

У Митровици постоје три хана грађена од тврдог материјала и покривена ћерамитом. А постоје још три трговачка хана. Има 400 дућана, али нису грађени од тврдог материјала, а 29 дућана који се налазе у чаршији спадају у Бајезид бегову задужбину.

Евлија Челебија спомиње нарочито вашар у Митровици. На југоисточној страни на обали Саве постоји 300 вашарских дућана малених, сличних шатрама. „Они раде годишње – вели Евлија Челебвије – четрдесет дана и четрдесет ноћи. У сезони трешања скупи се у тој вароши четрдесет до педесет хиљада људи, који ту бораве под шаторима и проводе и уживају уз чудну вре-

20 Др Бранислав Ђурђев:„Шехер Митровица", у Монографији 1969, стр. 86.

ву и галаму.” Једном годишње се одржава панађур, и то у јесен. Ту се скупи јако много људи и стоке, а за време вашара „говори се бошњачки, српски и бугарски” – вели Евлија Челебија.

Др Славко Гавриловић

Митровица - седиште штаба граничарског пука

Настављајући свој ход кроз историју Митровица је након протеривање Турака са ових простора закорачила у ново раздобље. После дугих и жестоких ратова између две велике и моћне царевине – Аустрије и Турске, које су најзад Карловачким миром (26. јануара 1698) и миром у Пожаревцу (26. јула 1718.) окончале своје вишевековне сукобе, наступило је време када се поново почео подизати један нови град, нов и у грађевинско-архитектонском смислу, нов по саставу становништва, нов и у привредном и у духовном смислу..

О том времену – времену аустријске а касније аустроугарске владавине у Срему и Митровици у „Монографији 1969." објављени су радови др Славка Гавриловића („Седиште штаба граничарског пука"); Радомира Прице („Аутономна градска општина"); Гордане Прице и архитекте Бранка Василића („Архитектура у XVIII и XIX веку) и Мирјане Лесек („Уметничка делатност у XVIII и XIX веку);

Како је изгледала Митровица у тим првим деценијама XVIII века?

Један од најбољих познавалаца историје Митровице и Срема за раздобље од краја XVII до половине XIX века академик др Славко Гавриловић истиче у наведеном раду да је према првим пописима које је извршила аустријска управа (1720. 1722) Митровица имала између 125 и 160 кућа, односно 750-950 становника. „Огромну већину становништва представљали су досељеници са разних страна, што се изричито константује у попису из 1722. године, а што потврђују и презимена, односно надимци кућедомаћина (Ваљевац, Мачванин, Бајац, Бугарин, Шијак, Вуковарац итд). Сем неколико Цинцара („Грка") и једног Немца, сви остали становници су били Срби – ратари, занатлије и трговци" – закључује своје запажање о становништву у Митровици др Гавриловић. [21]

Он даље истиче да је Митровица доживела велике промене од тренутка када је успостављена и Сремска војна граница (1747) и када је у Митровици био смештен штаб Сремске бригаде. Одмах се приступило подизању потребних војних зграда за војна надлештва, официрске станове и смештај војске. Том приликом је подигнуто тридесетак зграда, које у већини и данас постоје. То су кућа пуковника, потпуковника и мајора; зграда Бригаде, станови стручних официра и ађутаната, школе и касарне, војни суд и затвор, барутни и ар-

21 А подробније упознаање прилика у Митровици за време аустријске и аустроугарске владавине незаобилана је студија-монографија овог аутора – Славко Гавриловић: „Митровица – трговиште у Срему XVIII и XIX века (1716-1849)", изд. САНУ Београд, 1984.

тиљеријски магазин, солана, свилара и католичка црква. Тим путем – истиче се у овој монографији – а и подизањем приватних трговачких и занатлијских кућа од тврдог материјала, Митровица се уобличавала у градско насеље, иако још није била ушорена.

У таквој Митровици – наводи даље др Славко Гавриловић – целокупно њено стаовништво било је подвргнуто војно-гранчарској служби – забележено је 170 војно-активних лица док су остали представљали неспособне, ислужене или за војну службу још недорасле становнике. Поред тих око 900 мушкараца било је приближно и исто толико и женских лица, па је Митровица тада имала око 2000 душа што је значило да је Митровица убрајана у већа насеља у Срему, али је још увек заостајала за Иригом, Вуковаром и Карловцима.

У свом обимном раду објављеном у овој монографији (у 11 мањих поглавља) др Славко Гавриловић прати развој града, односе између грађанског и војног становништва, досељавање нових становника, стварање градске власти и борбу за градску самоуправу, формирање трговачког и занатлијског слоја поткрепљујући то бројним статистичким подацима о броју трговаца и врстама трговачких послова као и о броју занатлија и врстама заната којима су се они бавили наводећи при томе и њихова имена. Тај трговачки и занатлијски слој био је основни насилац развоја града. Они су били (трговци и занатлије) ти који су подизали нове пословне и породичне зграде, који су обликовали град – улице, тргове, друштвени и јавни живот. Своје излагање о Митровици тога времена др Славко Гавриловић завршава драматичним збивањима из 1848. године који су били пресудни за догађаје који су имали велик утицај на даља збивања у граду.

Радомир Прица

Стварање самосталне градске општине

После револуције 1848. године, када су у свим европским земљама наступиле велике друштвено-економске и полтичке промене и када је дошло до снажних националних буђења, дошло је и до великих промена у Аустрији и у свим земљама које су биле под окриљем Беча. Те промене јасно су биле испољене и у Митровици. У монографији „Митровица 1969" историчар Радомир Прица осветлио је све важније догађаје из друге половине XIX века обухвтајући и време до краја Првог светског рата. Ту су у првом реду догађаји који су били изазвани јачим продором капиталистичких односа и у ове крајеве аустријске царевине – изградња железничког саобрћаја, у Срему, развојачење Војне границе, размах трговине и занатства као и појава првих индустријских предузећа. Све је то захтевало и нову радну снагу у свим областима делатности што је довело и до бржег увећања броја градског становништва

О томе историчар Радомир Прица у свом раду[22] пише:

„Број становника вароши је стално растао и то са увећаним процентом у односу на последње године граничарске управе. Године 1870. у Митровици је живело око 6.000 душа, а према попису од 1891. године било је 9.566 становника. Попис од 1902. године казује да је град имао 1817 кућа, од чега 820 српских домова. Тада је у њему било 11.518 становника, по народности 4.194 су Срби, 3.152 су Хрвати, 2.742 су Немци, 732 су Мађари, 295 су Русини, 156 су Словаци и 247 су остали. По попису од 1911. године број становника је износио 12.909 лица, док се у граду налазило 627 војника и у казниони 846 кажњеника."

Када говори о стању у привреди, историчар Прица износи и податке узетих из књига Обртничке коморе за годину 1888. да је у граду постојало 197 трговина; од тога је било 14 трговина храном, 9 марвом, 7 дрветом, 18 мануфактурном и галантеријском робом, 20 трговина на мало, 11 мирођијских трговина и 24 остале трговинчке радње. Митровачка трговачка пијаца је била изузетно снабдевена разноврсном робом. „Посебно су биле чувене мануфактурне радње - истиче Прица - огромних лагера најбољег текстила: разних штофова, свиле, канофаса, цица, батиста, кашмира, делена и трука. Трговци су набављали текстил из Угарске, Аустрије и Чешке. Памук за ткање платна, најјачи трговци су увозили директно из Енглеске, преко Трста."

Занимљиви су подаци и о чувеним митровачким вашарима којих је било пет у години а одржавали су се увек на одређене црквене празнике. Аутор је у митровачким новинама пронашао и сликовите описе пијачних дана у граду.

22 Монографија 1969, стр. 123

„Испред трговачких и занатлијских радњи – читамо у тим описима – била је изложена разноврсна роба, тако да су два трга – стара и нова чаршија – живописно изгледала. Од куће Ђоке Јовановића и од Стефановића крчме ка Сави, докле стиже, износили су робу редом лицидери, опанчари, папучари, чизмари, сапунџије, чешљери, ножари, штрикери, кројачи, салери, кломфери и други. Од трговине „Плава звезда", која се налазила на житној пијаци, према цркви, стајали су хлебари и воћари с корпама. Лончари су имали место насред пијаце, пред великом српском црквом. Места за продају живине, зелени и свих других ситница била су од апотеке Таперцера и ћошка порте с обе стране. Сточна храна се продавала на тројственом плацу, дрва и воће на колима пред променадом, а марва испред соларе." Општем изгледу града треба додати и шездесетак гостионица, крчми, кафана и точионица пића."

Слику изгледа града у последњим деценијама XIX века употпуњавали су занатлије којих је у 1888. години било 347. Занатске радње имало је 20 ковача, 12 кројача, 13 шеширџија, 27 опанчара, 11 ужара, 8 чарапара, 30 ципелара, 20 столара, 29 пекара, 23 месара, 11 бербера, 6 фарбара, 8 бачвара, 6 лончара, 11 бравара, 5 зидара и још десетак других занатлија. У духу новог времена појавили су се и неки ови занати којих раније није било у граду - токари, машин-бравари, амбрелџије, фотографи, посластичари, марамо-плетачи, цвећари, модискиње и још неки (превозни и посреднички послови, држање лутрије, фијакерски обрт, хемијско чишћење и бојење одела, штампарски обрт, биро за посредовање рада и прибављање послуге, лађе је изнајмљивало пет митровачких трговца).

На овом месту аутор Р. Прица говори и о покретању индустрије у Митровици. Био је то почетак развоја дрвне индустрије. Прво индустријско предузеће – фабрику храстовог екстракта – основао је Чех Антон Черих са синовима 1887. године која је за кратко време постала веома позната у Европи – на светској изложби у Холандији фабрика је одликована златном колајном за изложени танин. Само неколико година касније 1891. Емил Гараи из Будимпешс отворио је и прву пилани у Митровици у којој се прерађивала храстовина. Скоро у исто време отворена је још једна парна пилана, а затим је једно предузеће за прераду дрвета из Немачке отворило своју филијалу у Лаћарку где су израђивани железнички прагови и друга грађа за железнице. Од 1909. отворена је и прва фабрика намешаја. Била је то фабрика Николе Бороте.

Иначе, претеча митровачке индустрије била је и најстарије индустријско предузеће - стара митровачка пивара основана 1830. године.[23] Имала је више власника, али је постала веома позната кад је њен власник био Хенрих

23 Прве податке о производњи пива у Митровици објавио је академик Славко Гавриловић у својој студији „Митровица трговиште у Срему XVIII и XIX века (1716-1848), изд. САНУ 1984, стр. 22 и 108-110 из којих се види да је производња пива у Митровици била и пре 1739. године

Вајс из Панчева.. Тада је на Међународној изложби у Бечу 1894. године награђена великом златном колајном.

Од 1888. године богати Митровчани су основали и деоничарско паромлинско предузеће а затим и изградили велики парни млин поред Саве, који је познат као Месаровићев млин. Двадесетак година касније Антон Харди је подигао други велики млин поред железничке станице. Поред ових предузећа Митровица тога времена имала је и две циглане у граду и једну циглану у казниони. Овоме треба додати и да је стара предионица свиле прерасла у предузеће „Митровачка свилогојствена постаја" Најзад године 1909, бечка фирма „Сименс" започела је изградњу електричне термоцентрале и постављање електричне расвете у граду.

Закључујући овај преглед о почецима развоја индустријских предузећа у Митровици аутор овог дела у монографији „Митровица 1969" историчар Радомир Прица дао је и неколико вредних запажања о променама у животу Митровчана које су наступиле као последица развоја капиталистичких односа. Он закључује:

„Упоредо са стварањем индустријских предузећа, у Митровици се јавља нова друштвена класа – радништво. Крајем XIX века у граду је било запослено 700 радника већином у пиланама и творници танина. Градитељи и први стручни радници делом су досељени из Словеније, Аустрије, Чешке и Угарске, а неквалификовани радници досељавали су се из Срема, Славоније, Бачке, Лике и Босне. Половина досељеника, око 200, стално се настанила у граду, док су остали, у потрази за бољом зарадом, отишли у друге крајеве. Године 1908. митровачка привреда је запошљавала 1.200 радника. У доба настанка митровачке индустрије животни стандард радника је био веома низак. Радни дан је трајао преко 12 часова, а радничке плате нису могле да подмире основне трошкове живота. што је доводило до сталних економских сукоба са послодавцима и репресалија од стране органа државне власти, који су штитили капиталисте и велепоседнике. Према подацима листа „Хрватски браник", први протести против свакидашњег положаја радника, јавили су се већ 1. маја 1894. године, када су радници тражили смањење дневног рада на осам сати и опште право гласа. Први раднички штрајк је избио августа исте године против Бесередија, власника Митровачке свилогојствене постаје. У постаји око 100 радника дневно је радило до 14 сати на сортирању чаура уз надницу од 30 - 40 новчића (филира). Раднице су тражиле повећање плата, јер су биле више него бедне. Два велика процеса против шидских социјалиста и вође странке и драстичне казне, изречене од Судбеног стола у Митровици 1895. и 1897. године, упозпрориле су рднике да ће властодршци немилосрдно гушити „социјалистичку заразу". Године 1901. дужина радног дана у пиланама и фабрици танина била је 10-12 сати. Просечна надница кретала се у граду од 120 до 200

филира. Исте године цене важнијих артикала у митровачким трговинама на мало износиле су:

1 килограм кромпира	7 филира
1 килограм хлеба	24 филира
1 килограм пасуља	16 филира
1 килограм свињетине	80 филира
1 килограм масти	145 филира
1 литар вина	80 филира
1 килограм соли	26 филира
1 метар огревног дрвета	800 филира”

Износећи овакве податке о Митровици историчар Радомир Прица је показао да је друштво у Митровици било слојевито – на једној страни су били капиталисти и земљопоседници, уз њих су били градска управа, чиновништво и војска и полиција, део трговаца и занатлија док је на другој страни било радништво, градска сиротиња, трговачке и занатлјске калфе. У таквој класној подели друштва јавиле су се и класне супротности а из таквих класних супротности јавиле су се и класне борбе. У условима такве класне подељености у Митровици, а после укидања Војне границе, власт у граду су преузели капиталисти који су одмах и приступили формирању градске аутономне општине. У наведеној Монографији о томе пише:

„Митровица је још у доба Војне границе тражила да се њихов град подигне са степена војне на градску општину. Након узалудних напора, тек у време развојачења, грађани су поново поднели молбу да Митровица добије положај града. Њихова је молба уважена и царевим решењем од 2. јуна 1881. године, постојећа политичка Општина је подигнута у ред слободних краљевских градова са пуном аутономијом.[24]

После тога су расписани избори за градско заступство. На августовским изборима, у градско заступство су изабрана 24 најугледнија трговца, занатлије и поседника и то 20 Срба, 2 Немца и 2 Хрвата. На првој седници градског представништва, за првог градског начелника је изабран дотадашњи општински начелник Ћира пл. Милекић. Деветог новембра 1881. године свечано је објављен почетак деловања Градског већа и Градског магистрата.”

Приказујући даље рад Градског већа и Градског заступства историчар Прица са мноштвом појединости и уз навођење обимне архивске грађе описује како је усвојена одлука о градском грбу, затим одлука о усвајању Статута, о саставу градског поглаварства и избору стручног и помоћног особља. У стално намештено особље улазили су „градски сенатор, повереник сигурности,

24 О томе видети у Историјски архив "Срем", Ф градско поглаварство Митровица, књига 50.

инжењер, физик, благајник и официјал, док су остало чиновништво и особље сачињавали: градски здравствени надзорник, градски баждар, дневничари, две примаље, порезник, ветеринар, редарствени наредник и 18 градских редара, цестар, шест малтара, градски вагар, баштован и живодер." Наведени су и износи њихових годишњих плата.

До Првог светског рата Митровица је имала два градоначелника – првог Ћиру пл(еменитог) Милекића, који је заслужан што је Митровица са степена општине подигнута на степен града и што је допринео њеном материјалном и културном успону, док је други градоначелник Теодор Всасилић, угледни трговац и велепоседник (од 1907. до 1914) заслужан је за електрификацију града, асфалтирање улица и подизање јавног зимског купаила.

Са установљеном градском управом и са привредом која је била у великом успону дошло је до великих промена у изгледу града, у начину живота и до промена у друштвеним односима. На једној страни градска управа је настојала да уређује јавне површине у граду (улице, тргове, шеталишта), да развија јавне службе у граду- комунално уређење града, даље развијање здравствене заштите и школства, завођење јавног реда. У свему томе значајну улогу су имали и богатији грађани – индустријалци, велепоследници, богати трговци и занатлије – који су подизали своје породичне и пословне зграде по пројектима познатих светских и домаћих архитеката, дајући тако граду сасвим нови, раскошнији изглед који је био у складу са новим архитектонским стиловима западне Европе.

На другој страни град и градско становништво је било суочено са тешким економским и социјалним положајем великог дела грађанства – радничке класе, градске сиротиње, једног дела занатлија и њихових помоћника – што је доводило до повремених отворених класних сукоба - штрајкова, демонстрација, хапшења.

Сва ова збивања у овом раздобљу (последње деценије XIX века и прве две деценије XX века) осветлио је историчар Радомир Прица у овом свом раду. У поглављу „Политичке странке и социјалистички покрет" говори о Хрватској народној странци којој је припадао и градоначелник Ћира Милекић и који је био њен кандидат на првим изборима за Хрватски сабор (1882). Међутим, на другим изборим за Сабор митровачки градоачелник је био кандидат из Велепосједничке странке. Поред ове две странке у Митровицу су деловале и Војвођанска либерална странка, Хрватска странка права (Правашка странка), Српска радикална странка, Српска самостална странка, Хрватска сељачка странка, Социјалдемократска странка Хрватске, Социјалистички покрет и Синдикални покрет.

У другом поглављу - „Школске установе" – дат је преглед школа основаних током XIX века и почетком XX века (до краја Првог светског рат). Ту су

немачка, српска, мађарска и католичке основна школа. Прва српска основна школа помиње се 1724. године. Од послеосновних школа спомињу се Девојачка и Математичка школа, затим Шегртска и Женска стручна школа („лер"). Од 1838. године било је дозвољено да буде отворено и прво одељење будуће гимназије[25]. У то време у Митровици је радила прва школа за глувонему децу, једина на јужнословенском подручју. Оснивач те школе је био Радивој Поповић који је за потребе школе написао и први уџбеник за глуве и први приручник за наставнике глувонеме деце. Покренуо је и први сурдопедагошки часопис. Школа је радила само 12 година па је морала бити затворена због недостатка средстава за њено издржавање. Најзад у Митровици је радила и Вечерња трговачка школа коју је основала подружница Трговачке омладине у Митровици.

У наредном поглављу, које је насловљено „Култура грађанске класе", историчар Радомир Прица је веома подробно изнео податке о оснивању и раду Српске грађанске читаонице и библиотеке, о ширењу музичке културе и оснивању српских и хрватских певачких дружина и хорова, о организовању позоришних представа у извођењу Српског народног позоришта из Новог Сада, али и других позоришних дилетантских дружина. Ту су и концерти, јавни и променадни, које су приређивали дувачки оркестри 70. пука и Добровољног ватрогасног друштва. Следиле су и бројне забаве организоване поводом црквених празника и других школских, еснавских, спортских свечаности. које су увек имале своје национално обележје. Јавне свечаости приређивали су и чланови Српског и Хрватског сокола као и других спортских дружина – Митровачки интернационални клуб бициклиста „Сријем", који је организовао и прву „бициклистичку цестовну трку одржану 12. јула 1898. године на релацији Митровица – Мартинци". Спортске приредбе организовало је и Грађанско стрељачко друштво у свом дому „Шицари".

Посебно је записан напор Општинског поглаварства и начелника Ћире Милекића на заштити споменика културе и чувању старина. То је био и први покушај да Градско поглаварство на седници од 20. јуна 1885. године донесе одлуку „о оснивању музеја за прикупљању и чувању старина"

Грађанство Митровице је крајем XIX века и почетком XX (све до почетка Првог светског рата) било сведок бурних политичких сукоба појединих странака које су у политичким надметањима, поред јавних скупова, укључиле и штампани материјал што је довело до издавања новина, отварања штампарија и појаву првих књижара у граду. Као познате митровачке књижаре тога времен историчар Прица наводи : књижаре Ђермекова и Матића, књижара Косте Трумића, књижара Манојла Крајновића, књижара Милана Видаковића

25 Опшурније о оснивању и раду гимназије у Митровици видети у раду Душана Познановића „Други у аутобиографији...", изд. Општинске културно-просветне заједнице – Покрет „Ја волим Митровицу" Сремска Митровица, 1998. година.

и књижарска радња Радивоја Поповића. У неколико штампарија су штампани митровачки и други листови, књиге и други страначки материјали. Међу штампаријама биле су познате Народна штампарија Косте Трумића; тискара Паје Болановића; Никала Гамиршек и Стеван Цојсбергер – обрт књиготискарски; Лука Топаловић – штампарски обрт и Иса Великановић - издавање повременог тискописа „Свјетска књижница". Једна штампарија била је и у новоподигнутој казниони.. Из тог времена потичу и прве новине које су почеле да издају неки политички активни Митровчани. Као „најстарије познате новине у Митровици – истиче историчар Прица – јесу „Зоља", лист за шалу и забаву, који се појавио 1883. године, излазио је једном месечно, ћирилицом. Власник, издавач и уредник био је Константин Трумић, а штампао га је у властитој штампарији, једној од најбоље опремљених у Срему... Лист је на промишљен начин критиковао извесне друштвене појаве. Опрез је разумљив, јер је лист излазио у доба најцрњег мађаронског режима. Провладину (аустроугарску) политику заступао је лист „Mitrovityer Zeiung". Године 1904. у Митровици је почео да излази „Добротвор" – лист за јавне, привредне и друштвене интересе. Лист је излазио неколико година двапут месечно на четири стране великог формата, а штампан је у штампарији Луке Топаловића. „Српски рад" – радикалски лист за политику, просвету и привреду, почео је да излази 1910. године. Лист је био орган митровачке организације Српске народне радикалне странке. У чланцима се често напада Српска самостална странка. „Митровачки гласник" – лист за поуку, трговину, обрт и господрство, појавио се 1912. године. Најпознатије митровачке новине су биле „Хрватски браник" – лист за политички, друштвени и јавни живот. Од целокупне сремске штампе, сем „Сремских новина" у Вуковару, „Хрватски браник" је излазио најдуже, без прекида од 1883. до 1914. године. Лист је излазио седам година, два пута месечно, а од 1900. два пута недељно – средом и суботом. Штампан је у Хрватској државној тискари. „Хрватсии браник" је био прилично распрострањен опозициони лист наклоњен правашима, али је сачувао и посебна локална обележја.... у њему је било свега што је карктерисало буржуазију тога времена и несигурно и незадовољно малограђанство. Ове новине су на прелазу столећа видела: реакционари режим мађаронског бана Куена Хедерварија и његов силазак са власти, стварање српско-хрватске коалиције, политичке кризе почетком века, појаву индустрије у Срему, социјалистички покрет међу сељаштвом, прве иступе пролетаријата и почетака Првог светског рата."

У таквим условима када је и Митровицу захватио талас капитализма и почетак индустријализације, када је дошло до социјалног и класног раслојавања друштва, када су у друштвеном и јавном животу наступила политичка трвења и национана нетрпељивост у таквим условима и до Митровице су допрли потреси Првог светског рата.

У монографији „Сремска Митровица" 1969. посвећен је један одељак под насловом „У вихору Првог светског рата". Историчар Радомир Прица описао је сажето, али веома сликовито живот Митровчана у тим предратним данима у којима се веома јасно наслућивало да се припрема нешто велико и значајно. Видело се то по све већој и чешћој вези Митровчана са Београдом и другим градовима у Србији – посећиване су бање у Србији, размењиване су узајамне посете истакнутих научника, уметника, сталешких удружења и других јавних радника, наставници су водили ђаке на екскурзије у Београд. За време Балканских ратова Митровчани су прикупљали помоћ за српска ратнике. С друге стране било је јасно да и Аустроугарска припрема нешто неуобичајено и значајно – убрзано су у овом пограничном делу поправљани друмови, железничке пруге и станице, дуж границе су извођени војни маневри...

Пуцањ у Сарајеву 1914. дао је одговор на сва ова питања. Лист „Хрватски браник" је о томе обавестио Митровчане:

„Одлука је пала , а гласи рат!...Рат са Србијом да се та земља бомбаша и атентатора, земља краљоубица једном за свагда осетљиво тешко казни..."

О приликама које су одмах после објаве рата завладале у Митровици историчар Радомир Прица је у монографији записао:

„За Митровицу, као погранично место, настају тешка времена. Одмах је почео аустроугарски терор. Као „погибељни за државне интересе" ухапшени су: трговац Александар Мурдок, банкарски чиновник Андрија Опачић, учитељ Димитрије Рашић, трговац Милан Јанковић, апотекар Милорад Костић, гостионичар Јоца Лазић и други мештани. Градоначелник Теодор Василић је смењен са положаја. Шеф полиције Гинтер постао је владин повереник за град. Међу првим мерама власти забрањују употребу ћирилице. Скинути су сви натписи исписани овим писмом, чак и мермерне плоче са школске зграде и слова са Српског дома. Писање ћирилицом кажњавано је новчаном казном... Забрањен је рад српским културним установама, па и народној школи.. Под разним изговорима настављена су хапшења најугледнијих грађана. Велики број интелектуалаца, трговаца, занатлија и имућнијих сељака отеран је у интернацију у Сомбор, Копривницу и друга места. Породице недавно досељених из Србије, уклоњене су у логор у Нежидер у Мађарској. Уведени су преки и војни судови. Неки Митровчани су изведени пред Војни суд у Петроварадину, под оптужбом да су слали сигнале из својих кућа војсци у Малој Митровици. Да би се спречили напади на на пругу и возове,на железничкој станици се увек налазио одређени број талаца; да својим животима гарантују безбедност саобрћаја. Уведени су полицијски час и пропуснице за ноћно кретање. Прота Драгомир Радовановић је осуђен од Војног суда на смрт. Оптужница га је теретила да је био у дослуху са српском војском, али га је од смрти спа-

сао генерал Теодор Бекић, који је укинуо пресуду. Генерал Бекић је помагао многим мештанима, па је после ослобођења проглашен за почасног грађанина Митровице.”

Гордана Прица – Бранко Василић

Архитектура у XVIII и XIX веку

Вредну пажњу читалаца ове прве значајније монографије о Митровици, а које се односи на доба аустријске и аустроугарске владавине у овим крајевима (XVIII, XIX и почетак XX века) представљају још два прилога. Први се односи на архитектуру XVIII и XIX века (аутори су Гордана Прица, историчар уметности и Бранко Василић, архитекта, а други носи наслов „Уметничка делатност у XVIII и XIX веку, аутора Мирјане Лесек) .

Говорећи о развоју Митровице у грађевинско-архитектонском смислу аутори (Гордана Прица и Бранко Василић) истичу да је град од средњовековне вароши постепено прелазио у град кашпиталистичке епохе. Тај преображај започет је средином XVIII века, односно од времена када је формиран Девети петроварадински граничарски пук и када је за потребе војске на овом делу новоформиране Војне границе трбало изградити одређене зграде, а онда, када је и цивилни део града, захваљујући привредном и економском развоју почео нагло да се шири, па је за потребе грађанства подизано низ јавних, пословних и породичних објеката. Како је изгледао тај грађевинско-архетектонски развој града аутори Бранко Василић и Гордана Прица су приказали упоређујући статистичке податке о граду из времена пре установљења Војне границе са времено када је Митровица израсла у развијено седиште штаба граничарске јединице. Из тих података сазнајемо да је Митровица 1733. године имала свега 161 дом, односно свега 1063 становника и при томе само неколико солидније изграђених кућа. У такво насељено место требало је да се смести штаб једне пограничне јединице, са многим војним установама, са бројним војним старешинама и пратећом војном службом! Због тога се одмах приступило изградњи војних објеката. Држава је обезбедила стручњаке и грађевински материјал. У првој фази изградње - до 1780. године изграђено је 24 војна објекта међу којима су били „стан пуковника, стан потпуковника, станови првог и другог мајора, канцеларије регименте, станови контролора, цариника, војног хирурга, затим свилара, солара, житни магацин, немачка школа, православна и католичка црква, као и неке приватне зграде.”[26]. Грађевинска делатност у Митровици настављена је и после 1780. године. Упоредо се градило за потребе војске, али сада и знатно више за потребе грађанства. Из сачуваних података – како то наводе аутори – у Митровици је између 1750. и 1881. године за потребе Војне границе било изграђено или разним преправкама прилагођено потребама војске укупно 36 објеката. За многе од њих аутори су дали више података о

26 Из Монографије 1969, стр. 149.

њиховом месту у граду и намени.

Међу грађевинама које су подизали митровачки трговци и занатлиије истичу се породичне куће Бајића (данас на Тргу светог Стефана) и кућа Ћире Милекића (на Тргу Житна пијаца). Ту су и породичне куће које су подизали Немци досељени из Хесена између 1785. и 1787. Тада је досељено 62 породице „које су градиле куће у стилу немачке ренесансе и барока или објекте са карактеристичним тзв. „нернбершким забатима...” Аутори Г. Прица и Б. Василић су навели и друге значајније породичне зграде изграђене у ужем центру града (старо градско језгро) као и низ других јавних објеката – молитвени храмови, зграда Имовне Петроварадинске општине, зграда Српског дома.

Из једног другог извора[27] сазнајемо да је Митровица 1921. године имала 1891 зграду, разврстане у 48 улица и да је у њима живело 11.848 становника).

Из монографије Ж. А. Попов: „Митровица град и људи у времену”, изд.2010. у поглављу „Верске заједнице и њихови молитвени храмови”, (стр. 211) дат је преглед свих верских објеката које је град током своје историје имао и оних који и данас постоје[28]. О подизању молитвених храмова у Митровици писао је и академик др Славко Гавриловић у својој монографији „Митровица трговиште у Срему XVIII и XIX века (1716-1848), изд. САНУ, Београд 198429 (25) као и др Мирјана Лесек у свом обимном делу у пет књига „Уметничка баштина у Срему”, изд. Матице српске , Српске православне епархије сремске и Републичког завода за заштиту споменика културе.

27 Монографија „Сремскомитровачка хроника”, изд. 1987, стр. 86.

28 Наведено дело, стр. 213 – 237.

29 Видети поглавља у књизи првој: „Стара црква св. Стефана у Сремској Митровици, стр. 373; књига друга: „Црквена архитектура и дрворезбарство на подручју општине Сремска Митровица од краја XVI века до средине XIX века, стр. 195.

Мирјана Лесек

Уметничка делатност у XVIII и XIX веку

У сажетом приказу уметничке делатности у Мировици Мирјана Лесек се усредсредила на радове уметника који су осликавали православне и католичке храмове у Митровици. Почетак те уметничке делатности она налази у првим годинама XVIII века, када је после одласка Турака из Митровице, почело подизање новог иконостаса у Малој цркви на Сави, а касније и подизањем нових храмова (велика саборна црква у центру града, католичка црква и гркокатоличка црква). Упоредо са осликавањем храмова велики значај имали су и дрворезбарски радови на изради иконоста и других делова црквеног мобилијара. Од посебног значаја је била замена старе олтарске преграде новим иконостасом и иконама мајстора сликара Теодора Крачуна. Овај нови иконостас – истиче аутор Мирјана Лесек - „представља изузетну појаву у дрворезбарству на територији Војводине".

Почетком XIX века извршено је осликавање велике православне цркве и католичке цркве. Радови су били поверени сликару Арси Теодоровићу а дрворезбарске радове извео је Марко Вујатовић. Од осталих мајстора спомињу се сликари Лазар Стајић Тошковић и његов син Јован Стајић Тошковић, затим сликар Јован Суботић, Матеј Петровпћ, Константин Лекић и златар Јефта Јовановић.

При крају XIX века у Митровици су радили још и уметници Роберт Франгеш Михановић (вајар), Фердо Кикирец, Драган Мелкус и Стеван Алексић (сликари).

Радомир Прица

Митровица између два рата

Под оваквим насловом у монографији историчар Радомир Прица приказао је Митровицу као град који се после више од 200 година аустријске и аустроугарске окупације нашао најзад у својој матичној држави – Краљевини Србији, Краљевини СХС, касније Краљевини Југославији, али са бројним недаћама. Градско заступство требало је да решава низ комуналних проблема – водоснабдевање грађана, изградња понтонског моста преко Саве, израда урбанистичког плана града, отварање нових привреднх организација као што је неуспео покушај отварања погона чешке фабрике обуће „Бата", затим тешкоће око увођења јавне електричне расвете у граду, али и отварање прве творнице ковинских предмета и ексера, отварања машинбраварског предузећа и још неких.

Значајан је и почетни развој занатства и угоститељске делетноси, али је све то у неповољним економским кретањима око 1930. година било заустављено. Слична неповољна кретања била су и у пољопривреди, у комуналним делатностима, у здравству и просвети.

У овом међуратном раздобљу нешто више светлости унеле су спортске активноси, у првом реду соколска организација, а затим и бројни спортки клубови – фудбалски клубови „Грађански", „Трговачки", „Раднички", „Занатлија" и „Посавина" а онда и други спортски клубови - „Први митровачки куглашки спорт клуб", „Митровачки тениски спорт клуб",

„Смучарски клуб Сремска Митровица", „Куглашки спорт клуб Сремац", Куглашки спорт клуб „Сава", Куглашки клуб „Занатлија" и још неки.

Посебну пажњу у овом међуратном раздобљу историчар Радомир Прица посветио је развоју политичких странака и њихово међупартијско надметање на локалним и савезним изборима. Навео је све политичке странке које су у том раздобљу биле у Митровици и дао је појединачне резултате на изборима. Једна од најутицајнији политичких странака била је Радикална странка која се најжешће борила против новог назива државе – Краљевина Југославија. По митровачким радикалима – каже Радомир Прица - „Југославија је била чедо пропале Аустрије с којим се хтело да се закопа српско име."30

Све је то показивало да је стање у граду одражавало оштру класну и политичку подвојеност и да су супротности између буржоазије и радништва досезали до отворених сукоба. Како је такво стање било опште расположење у југословенском и европском друштву, било је јасно да је отворени сукоб

30 Монографија „Сремска Митровица", изд. 1969, стр. 175.

између буржоазије и осиромашеног радништва (пролетаријата) неминован. Ово уверење било је још јаче пошто се у све ове сукобе умешао и нацистички покрет са својом расистичком теоријом о владавини немачке нације на глобалном нивоу – Немачка изнад свих. Поједине нације по тој нацистичкој теорији требало је сасвим уништити Ту се у првом реду мислило на Јевреје, Словене (Русе и Србе) и Роме. За тај подухват нацистичка Немачка, са Хитлером на челу, створила је посебан савез (пакт) са Италијом и Јапаном познат под именом Тројни пакт. Други светски рат је био неизбежан. То се јасно осећало и у Митровици.

Душан Лазић

Митровица окупирани град у Другом светском рату

Аутор овог дела монографије („Сремска Митровица 1969") –Душан Лазић започео је описом смене власти у граду. Тек што је 10. априла 1941. године из Загреба јављено да је проглашена Независна Држава Хрватска (НДХ) већ сутрадан, у општем метежу које је наступило у граду, Срби, представници градске и војне власти, предали су градску управу групи хрватских заступника коју је предводио Петар Гвоздић. Истог дана увече почела су и прва хапшења.

У наредних неклико дана установљена је усташка власт у граду. Аутор наводи имена људи те нове власти и њихове нове дужности које су обављали:

Здравко Јежић, председник котарске области
Фрањо Бриндл, градоначелник
Фердо Кнез, шеф Полиције
Пуковник Клишанић, заповедник попунидбеног заповедништва
Марко Бек, председник Окружног суда
Петар Велцек, јавни тужилац
Марко Племић, председник Среског суда
Стјепан Рајић, шеф пореског уреда
Стјепан Ђаја, финансијски контролор
Људевит Флегер, управник казнионе
Андрија Махач, управник откупне станице за исхрану војске
Карло Хелбих, управник Болнице
Инж. Брезински, управник Водне заједнице
Владимир Месарош, равнатељ Гимназије
Стјепан Модора, управник школства
Фрањо Салај, заповедник страже
Ђуро Јане, управник затвора...

Именовани су и челници усташког покрета у граду са др Марком Ламешићем на челу, затим Усташки логор са логорником Андријом Крзманвићем и Усташки табор са таборником Матом Ципријановиће. Поред тога основане су и усташке организације Женска усташка лоза, Мушка и Женска усташка младеж.

Католичко свештенство у граду веома је активно сарађивало са усташком влашћу. Били су то: др Фрањо Рачки, жупник, Антон Марић, жупник,

Владимир Месарош, катихета и др Јулијус Шперлинг (лутеран), по народности Немац, који је руководио немачком националном мањином у Митровици. Српске православне цркве биле су затворене, а свештеници протерани и побијени.

За обезбеђење усташке власти у граду биле су постављене и снажне -немачке и усташке војне јединице. Тиме су били створени сви услови за спровођење сулуде фашистичке идеологије – уништење Срба, Јевреја и Цигана, „Циљ је био – истиче Душан Лазић, аутор овог прилога у Монографији[31] да се истреби српски, јеврејски и цигански народ. У том циљу централна немачко-усташка власт је отпочела са низом мера пљачке и злочина, а локални органи су још у драстичнијој мери и облику то спроводили у живот."

Наведене су и неке од тих мера којима би се НДХ очистила од непожељних сугрђана:

„Срби, Јевреји и Цигани стављају се ван закона. Са територије НДХ протерују се сва лица која нису рођена на тој територији; забрањује се држање и ношење свих одликовања и знамења бивше Краљевине СХС и Југославије; протерују се са територије сви колонисти колонизирани после Првог светског рата; одузима се земља од бивших солунских добровољаца; забрањује се употреба ћирилице у јавном и приватном саобраћају; употреба речи Србин и свих других речи изведених из ње и замењују се речју „гркоисточњак"; отпочиње притисак на српски народ да прими римокатоличку веру; одузима се имовина од Јевреја а у јеврејске радње и на српска имања изннад 50 јутара земље; Србима и осталим „протудржавним елементима" ограничава се јавно кретање; отпуштају се из службе Срби намештеници; забрањује им се или отежава вођење трговине и заната; српској деци се условљава школовање ступањем у усташки покрет; Срби се искључују из управне власти и војске; забрањује се рад српских православних цркава и богомоља; протерују се или убијају православни свештеници; забрањује се празновање српских празника и верских и националних; отежава се или ускраћује куповина индустријских производа и, најзад, спроводе се хапшења Срба, Јевреја и Цигана затим и убиства, прво појединачнаа потом и масовна.

У овој хајци злочина високи немачко-усташки функционери су подстицали своје локалне органе јавним говорима преко штампе и радија у којима су узвикивали најзлочиначкије пароле, на пример: „Терај псине преко Дрине" и „Ил се склони, или се поклони"[32]

Такав је терор завладао и у окупираној Митровици. Али, иако окупиран град није био покорен. Упоредо са прогонима, хапшењима и стрељањима у дубокој илегали радила је и КПЈ и СКОЈ. Аутор овог дела Монографије Душан

31 Наведено дело, стр. 195.

32 Исто.

Лазић приказао је ту борбу пратећи је из месеца у месец; из године у годину. То своје излагање Душан Лазић је насловио „Окупирани град у Другом светском рату" (Види стр. 185-212).

Као званичан датум окупације Сремске Митровице сматра се 12. април 1941. године , када је Главни усташки стан у Митровици издао проглас властима и грађанству у коме их обавештава да је „у Митровици успостављена усташка власт, да је Митровица постала саставни део НДХ и позива становништво да положи заклетву на верност НДХ." Већ за 16. априла издата је наредба да се из службе отпусте и у Подринску Митровицу протерају, у року од 24 сата, сви намештеници који су рођени ван територије НДХ. Неколико дана касније, 20. априла, извршена су и прва хапшења виђенијих Митровчана. Почетком маја (5. и 6. маја) било је још једно хапшење угледних грађана (њих око 30). Наведена су сва њихова имена, међу којима су били: Лазар Бизумић, Срета Бибић, Јеша Видић, Милан Воркапић, Сава Живановић, Душан Поповић, Јован Удицки, Владимир Ханосек, Бошко Новаковић, Лазар Рашовић.. Само неколико њих је ослобођено док су остали отерани у логор Копривницу и Јадовно где су побијени.

Настављена су даље зверства усташких и немачких власти у окупираном граду (као и у целом Срему), али је и растао отпор грађана. Наиз менично се смењују описи прогона, хапшења и убијања окупаторских власти, са организованим деловањем партијских и скојевских организација. У јануару и фрбруару 1942. године извршена су хапшења у већем броју сремских села и у самој Митровици. Сви ухапшени (њих око 400) доведени су у Митровицу. Усташки преки суд, који је обично изрицао смртне казне, 4. и 5. маја 1942. судио је Милану Маровићу и Јованки Габошац са још 27-оро лица изрекао је смртну казну за 25 лица.

Међутим, у то исто време развила се снажна оружана активност Народноослободилачког покрета (НОП), који је захватио скоро цео Срем. Партизанске десетине нападале су општинске управе, пољопривредне станице, жандармеријске станице. Посебно се водила борба за очување жетве. Под паролом „ни зрна окупатору" , партизански одреди су запалили скоро цео Срем.

Одговор усташких власти је био да се у Митровицу упути Преки суд са злогласним Виктором Томићем на челу. Тај део погрома над српским живљем у Митровици и у Срему био је један од најстравичнијих злочина.

У Монографији аутор овог дела („Окупирани град у другом светском рату") Душан Лазић, пише:[33]

„...У обзир долазе само мушкарци од 15 до 55. Није се овде радило о томе ко је крив, осумњичен или није. Не! Радило се о нечем другом. О уништењу читавог једног, у овом случају српског, народа. Зато и хапсе по списку редовне

33 Монографија „Сремска Митровица, стр. 204.

грађанске картотеке.

Похапшене боду ножевима и туку батинама. Аутомобилима их возе у казниону. Натерали су их да певају. У казниони се напунило неколико хиљада ухапшеника и сваки дан пристижу нови. Управо толико, да 15 добро верзираних службеника, за две недеље рада од јутра до сутра, нису стигли да узму ни најобичније личне податке. У Митровицу су почели да пристижу ухапшеници из целог Срема. Највише из Вишњићева, Босута, Шида, Карловаца, Каменице, Буковца, Старе Пазове, Крчедина, Ирига, Буђановаца, Илока и других места. Из неких места покупљена су и мала деца. Митровица није више град, већ велико сремско стратиште. У казненом заводу накупило се толико ухапшеника да нису могли сви да стану у зграде. Преко 2.000 њих лежали су на пољу под отвореним небом. По Фрушкој гори грмели су топови и авони. Стотине људи из фрушкогорских села свакодневно су довођени у Митровицу. У таквој ситуацији Томић и његови џелати су као побеснели вуци чинили најсвирепије злочине и зверства. Људе су убијали тољагама ударцем по глави па су тако усмрћене вукли по степеницама; мушкарцима гвозденим обручима стезали главе, кидали нокте, чупали бркове и косу, турпејисали здраве зубе, пробадали кроз уста гвоздене шипке итд. Сам Томић је имао својеврсна мучења. Жртву скинуту допола голу, поставио би да седне на столицу, налик зубарској, руке јој везивао за столицу и онда помало секао нос, уши, језик и драо кожу с леђа. Он је то називао педикирање, а за себе је говорио да је најбољи „педикир" у НДХ. Сваку ноћ Томић и његови џелати трошили су пет снопова дебелих штапова, од којих су ујутро остајали само комади. Покретни преки суд је само за један дан у казниони осудио на смрт 99 лица.

Врхунац злочиначког харања Томића и њгове банде јесу масовна убиства на митровачком православном гробљу, радиначким лединама и насипу поред Саве."

Аутор Душан Лазић је та масовна стравична убиства овако описао:

...„Митровачки редари су још исту ноћ, када су похапшени Митровчани (29. август 1942 после 9 часова увече), сакупили по граду нека лица , углавном Хрвате , и са лопатама и ашовима отерали су их на православно гробље да копају јаме. Шеснаеста усташка бојна, под командом Антуна Илика, и Припремна усташка бојна из Митровице, под командом Мате Ципријановића, обезбеђивале су ископане јаме. Потом су аутобусима довожени ухапшеници. Првог дана, 3. 8. 1942. године на гробље су стигла четири аутобуса у којима је било око 200 лица. Били су углавном из Шида. Аскери су пуцали у главе жртава, које су тако разбијане да су летеле преко јама, док су лешеви падали у јаме. Када би се јама напунила лешевима, неколико усташа би скочило и газило по њима да би их још више сабили . Рукујући ножевима вештином месара, усташе су пресецале листове жртава, завлачили у њих прсте и развлачили их

мртве по јами. Изнервироани што им је једно лице са јаме утекло, Кватерник и Томић, сваки лично, поубијали су десетак лица (...) Највећа драма одиграла се у ноћи 3.септембра 1942.године. Ископано је пет јама а на гробље је довезено сукцесивно 18 аутобуса ухапшеника. Томић је командовао „ Јамари, напред! ‹› Десетина усташа гурала је људе у јаму и пуцала. Дебље и оне који нису убијени првим метком, усташе су заклале ножем. Те ноћи убијено је и поклано око 800 људи. На ред је дошло и једно десетогодишње дете. Врисак и јаук детета и молба да га не убију нису ништа вредели. Нож џелата прелетео је преко слабог грла детета. Четвртог, седмог и осмог септембра 1942.године вршена су опет масовна стрељања. Све је било као и раније, само је овог пута убијено више деце. Главни аскери били су Јозо Матијевић, Мија Маровић, Мата Бракан, Антун Главан, и други. У стрељању су од домаћих фашиста учествовали Отмар Шилд, Еуген Ђурић, шеф митровачког редарства, Карло Хелбих, лекар и управник митровачке болнице и други. Ујутро после стрељања, сав попрскан људском крвљу и комадићима људског мозга, Хелбих је ишао градом и хвалио се како је учествовао у стрељању. Причао је, што је за нормалног човека несхватљиво, да је приликом стрељања „из глава жртава извадио мозак, намазао га на хлеб и јео.”

А кад говори о онима који су смислили овакав крвави обрачун Душан Лазић изричито тврди да су то били Немци и то овако објашњава:

„Једанаестог септембра 1942. године Немци су обуставили злочине Виктора Томића и његове свите и њега повукли из Срема. У ствари ову злочинаку делатност тражили су сами Немци и дозвољавали су је све дотле док се усташе нису довољно компромитовале и док се злочини нису могли крити; и док се злочини нису претворили у крвопролиће, па се Немци иза тога више нису могли крити, а када се све то десило, онда су решили да злочине даље обуставе. Немачки посланик у Загребу Каше, 11. септембра 1942. године тражи смену В. Томића. Од тог времена престала су хапшења по Срему.”[34]

Аутор Душан Лазић наводи извештај Анкетне комисије за утврђивање злочина и њихових помагача у Војводини за време Томићевог боравка у Срему у коме се тврди да је том приликом „у Срему убијено или нестало око 6.000 а у логор отерано око 10.000 лица. Из саме Митровице погинула су 404 лица.”

Прогони, хапшења и стрељања настављени су у Митровици и после одласка Виктора Томића, али је и Народноослободилачки покрет вођен КПЈ, добијао све шире размере. У монографији су описани важнији догађаји и сукоби током наредних ратних година све до ослобођења града 1944.године када су у Митровицу почела пристизати бројна руководства политичких организација народноослободилачког покрета Срема и сремскомитровачког среза. Отпочео је нови живот у ослобођеном граду.

34 Наведено дело, стр. 207.

Тривун Миланковић

Сремска Митровица у социјалистичкој Југославији

Ово је последње поглавље у овој Монографији. Аутор је Тривун Миланковић, високи партијски руководилац у градском и среском комитету и професор историје у митровачкој гимназији.

Већ у приступним реченицама навео је да ће дати преглед развоја града, његовог привредног, економског, друштвеног и комуналног развоја, јер је за 25 година живота у слободи (1944-1969), односно од ослобођења од фашистичког окупатора, дошло до многих коренитих промена које су извршене у две етапе: „У првој од 1944.до 1955.години, када су уложени огромни напори у савлађивању последица рата и привредне неразвијености подручја; и у другој од 1955. до 1969.године у којој је град доживљавао свестрани развој и преображај".

А какве су то последице настале за веме четворогодишње окупације града? О томе Тривун Миланковић пише:

„Године 1938.Митровица је имала 16.199 становика, а 31.децембра 1944. године свега 9.292 становника. Највећи губитак биле су људске жртве. Од стране окупатора изгубила су живот 664 Митровчана. Од тога броја 95 су погинули као партизани, 284 су стрељани, 208 су лишени живота у логорима, а 77 лица је настрадало на разне друге начине. Просечна старост жртава фашистичког терора износила је око 24 године. Окупатор је нанео грађанима и друге губитке: 222 Митровчана су остали трајни инвалиди, 46 су били интернирани, 104 су расељени, 91 је био на принудном раду, а 6 је принудно мобилисано. Поред ненадокнадивих људских жртава биле су и огромне материјалне штете. У току окупације град је систематски пљачкан и привредно исцрпљиван. Немци су из Митровице извукли огромне количине пољопривредних производа (ратарских култура, преполовљен је укупан сточни фонд – отето је само 766 коња, 335 рогате стоке, преко хиљаду комада оваца и исто толико свиња); уништене су пољопривредне машине, моторна возила, сељачка кола и друга возила. Опљачкана је роба, новац и остале вредности у трговачким и занатским радњама и самих грађана.

Укупна материјална штета нанета граду и грађанима процењена је на 262 милиона предратних са златном подлогом (50 динара – један долар). Велика оштећења претрпеле су и јавне зграде (школе и културно-прсветне установе). Највећи део намештаја и инвентара је развучен или уништен. Нестали су и вредни археолошки предмети припремљени за оснивање музеја. Однети су од стране окупатора златни и сребрни новац, статуе. Богати инвентар Српске певачке црквене дружине је опљачкан. Пропала је целокупна архива друшта-

ва, нестали су музички инструменти, рукописи, ноте, пропао је целокупни књижни фонд Српске грађанске читаонице од око 6.000 књига и целокупна архива и сав инвентар. Потпуно су демолирани Соколски дом, Ратарски дом са читаоницом и библиотеком, Занатски дом и Дом кола српских сестара

Само пред повлачењем, у октобру 1944.године Немци су уништавали све што су стигли: од индустријских предузећа потпуно су били упропашћени капацитети Митровачке паропиле, Творнице шперплоча и фурнира, Варде, Албатроса који су услед минирања обуставили производњу. Немци су дигли у ваздух и железничку станицу и потпуно разорили пругу дуплог колосека и све станичне уређаје. Затим су минирали електричну централу и више објеката у граду. Током окупације у граду је уништено 70 зграда док је 600 зграда претрпело разна оштећења.

Све ове податке (и још многе друге) аутор је саопштио са жељом да се јасно види од каквих прилика је Митровица кренула у још једно, за њу историјско, раздобље.

Који су то били први кораци нове власти у Митровици?

Мала група комуниста, чланова Комунистичке партије Југославије (КПЈ), њих око 200 разврстани у 17 партијских ћелија, колико их је било 1944. године у тек ослобођеној Митровици, прионуло је на нову борбу – борбу за обнову разрушеног града, борбу за обнову уништеног привредног и друштвеног живота, на изградњу нових политичких односа. Прво се, после истеривања окупатора из земље, приступило изградњи нове народне власти. Аутор са мноштвом појединости износи податке о оснивању Месног народноослободилачког одбора, као основног органа нове народне власти, у коме је било 25 чланова, како су на јавном збору грађана бираии ови чланови наводећи и имена свих изабраних одборника. Даље описује начин рада одбора (преко десетак разних одсека за поједине делатности), а на челу сваког одсека био је по један одборник. Наводи даље да су постојали за пољопривреду; за снабдевање; за социјално старање; за индустрију, трговину и занатство... У даљем излагању аутор приказује рад сваког од одсека приказујући стање у свакој области и шта је урађено да би се постојеће стање поправило. Био је то први потпуни приказ стања у граду. Читалац сазнаје како је изгледало административно уређење града, какво је било снабдевање гађанства прехрамбеном и другом робом, како је обезбеђиван огрев за грађане пред наступајућом зимом, како се покретала занатска и индустријска производња у граду, како је покретана пољопривредна производња итд.

Посебно је приказано становништво у граду и по општинама. По националној опредељености и промене које су у том раздобљу (1944-1969) настајале. Тако сазнајемо да је Митровица, као град, обухватала површину од 4.838 хектара и да је у граду 1947. године живело 13.523 становника.

Према попису становништва од 31.мрта 1953.године град је имао 15.456 становника. У том броју је било:

Срба	8.299
Хрвата	4.000
Словенаца	137
Црногораца	73
Неопредељених Југословена	50
Словака	130
Русина	937
Осталих Словена	209
Мађара	844
Румуна	25
Осталих	676

После 1961. године град је имао 20.790 становника (10.008 мушких и 10.785 женских), док је према једној процени демографа у граду 1968. године требало да живи 22.000 становника.

Ове промене у броју становника је наметало потребу да се и сам град у грађевинском и комуналном смислу развије. Донет је нов урбанистички план за подручје Сремске Митровице, Лаћарка и Мачванске Митровице којим је био и одређен друштвено-економски развој насеља и смернице за просторни развој тих насеља у наредних 25 година. То је омогућило да се у 1960. изграде нових 608 станова а у раздобљу од 1960. до 1965. године још 3.300, да би до 1967. године град добио још 1092 стана у друштвеној својини. Изграђене су и друге јавне зграде у граду: зграда Скупштине општине, зграда друштвено-почитичких организација, зграда Окружног, Привредног и Општенског суда, зграда Осигуравајућег завода, зграда Комуналног завода и социјалног осигурања, зграда Службе друштвеног књиговодства, зграда ПТТ предузећа (нова пошта), зграда Пољопривредно-индустријског комбината. Цео простор између зграде МУП-а (некада зграда Имовне општине) и католичке цркве добио је сасвим нов изглед.

Још један значајан објекат је добио град – Спомен-гробље. То је величанствени споменик посвећен жртвама немачко-усташког терора за време Другог светског рата, изграђен по пројекту архитекте Богдана Богдановића, а откривен је на Дан борца, 4. јула 1960. године. Тога дана се у Митровици окупило око сто хиљада грађана са подручја Срема. Од тог времена, сваке године у првој недељи септембра одржавају се комеморативне свечаности испред Споменика.

И то није све. У области здравства – како наводи Тривун Миланковић, аутор овог прилога у Монографији – у Митровици је изграђено 14 здравствених станица; Медицински центар који је својим бројним службама обезбеђивао здравствену заштиту грађана. Наведени су и статистички подаци о здравственим радницима и о пруженим здравственим услугама.

Аутор даље даје приказ стања у области физичке културе и спорта и у области просвете и културе. Већ од првих година после ослобођења нова народна власт је посебну бригу посвећивала спорту у граду. Сазнајемо да је у 1946. години у граду било заступљено осам спортских грана са 24 клуба 23 спортска објекта. Међу клубовима су се истицали: ФК „Срем", Бокс клуб „Срем", женска и мушка рукометна екипа клуба „Младост", женска и мушка кошаркашка екипа клуба „Младост". Велике успехе је имало Друштво за телесно васпитање „Партизан" у коме је 1952.године било 400 чланова. Најбоље спортске резултате имало је Поморско-бродарско друштво „Вал", касније Кајакашки клуб „Вал" чији су чланови јуниорске и сениорске екипе вишепут освајали првенство Југославије.

Митровчани су у то време имали и веома успешан Шах клуб „Срем", стрељачку дружину „Станко Пауновић – Вељко" и Ауто-мото друштво „Срем".

У области просвете, образовања и културе аутор нас упознаје са првобитним стањем у првим послератним данима, а затим и са оним што је нова власт урадила за протеклих 25 година. О томе у Монографији на страни 237 пише:

„У првим послератним годинама активност је била усмерена на организовање наставе у основним школама које су у 50% биле попаљене и порушене. Касније су све снаге биле усмерене на стварање мреже основних осмогодишњих школа и најзад на развој средњих школа. Од 1952. До 1968.године изграђене су четири зграде средњих и три основних школа – у Мартинцима, Лаћарку и Кузмину. Реконструисан је и дограђен школски простор готово у свим школама општине... На подручју општине радило је 17 потпуних основних школа, две непотпуне основне школе и основна музичка школа. Укупан број учеика у основним школама је 11.304. У граду су постојале следеће средње школе: Гимназија, Економска школа, Технички школски центар, Медицинска школа, Технолошки центар, Учитељска школа и Школа ученика у привреди (школа за квалификоване раднике). Средње школе похађало је 3.082 ученика. На пословима образовања било је запослено 649 просветних радника."

Даље су наведене установе у области културе од којих се истичу Музеј Срема, Завод за заштиту споменика културе, Историјски архив, Градска библиотека „Просвета", Аматерско позориште, Трибина „Црвени чот" (при Радничком универзитету), биоскопи „Фрушка гора" и „Јединство", Дом омладине и Сремске новине. На крају су наведене и делатности сваке од ових установа културе.

Поред наведене обимне библиографске литературе, коју су аутори појединих поглавља користили, ова Монографија садржи и велик број фотографија о граду, о значајнијим споменицима, о појединим археолошким експонатима, факсимиле појединих докумената и старе географске карте.

Сремскомитровачка хроника – монографија објављена 1987. године

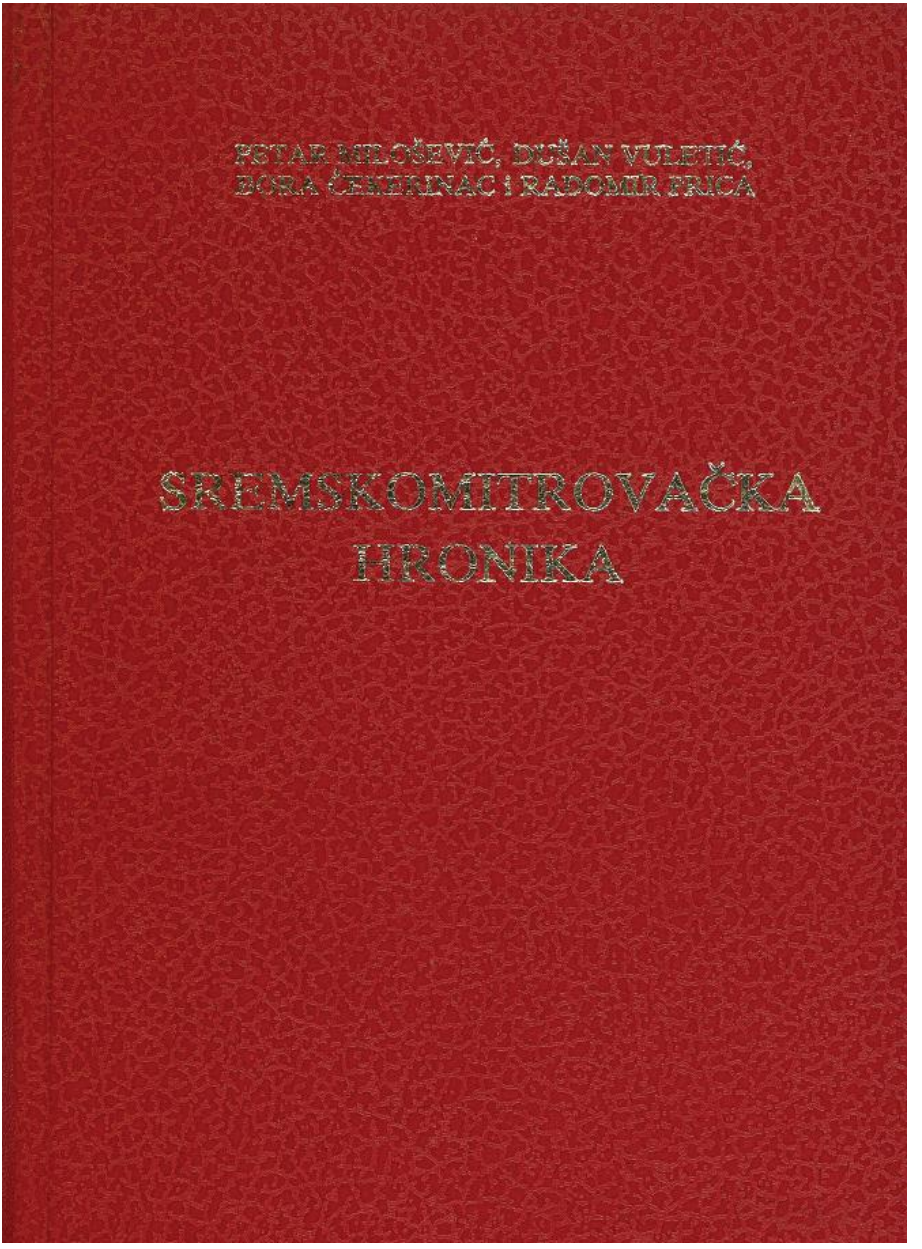

Двадесетак година касније, 1987. године, Сремска Митровица је добила још једну монографију[35] и опет је то био плод рада групе аутора-историчара – др Петар Милошевић, и Радомир Прица, који су били заступљени својим радовима у монографији из 1969. године,, али и два нова аутора: др Душан Вулетић и историчар Бора Чекеринац.

За разлику од претходне монографије (издате 1969) која је обухватала раздобље од праисторије па до средине XX века, у овој другој монографији аутори су описали живот и догађаје у граду од друге половине XIX века па до краја Другог светског рата. Ова „Сремскомитровачка хроника" у издању Института за историју Нови Сад 1987. године, у едицији „Војводина у борби", изашла је као 38. књига у серији „Хронике". Редакцију су сачињавали: Милан Дрча, Звонимир Голубовић, др Данило Кецић, др Јан Кмеђ, мр Ранко Кончар, Ђура Лаћак, др Шандор Месарош, Живан Милисавац, Срета Савић, Магда Симин и Живан Тадић.. Главни и одговорни уредник је био др Данило Кецић. Био је изабран и одбор за припрему Хронике - ‹Радослав Јовичић Тимко, Живко Попов, Иван Слобода, Бора Стојшић, Лука Шојић, Јован Шгоковац Џоја и Станка Веселинов Сека а рецензенти су били др Данило Кецић, мр Ранко Кончар и Душан Лазић.

Текстове аутора у овој монографији уређивачки одбор је разврстао у три дела, док су „уводни део" (од 7. до 27. стране) и „Прилози" (455 – 558) посебни делови, али сви заједно чине неодвојиву целину. Овоме треба додати и педесетак фотографија које илуструју поједине догађаје и личности из сваког од делова. Књига је штампана латиницом, у тврдом повезу, карактеристичне црвевене боје, како су опремљене и све остале књиге из ове серије. Штампана је у тиражу од 3.000 примерака.

35 Др Петар Милошевић, Душан Вулетић, Бора Чекеринац и Радомир Прица: ;;Сремскомитровачка хроника", изддање Института за историју, едиција Војводина у Борби, серија Хронике, књига 38, Нови Сад 1987.

Др Петар Милошевић

Преīлед садржаја моноīрафије „Сремскомиīровачка хроника”

Уводни део под насловом „Увод” написао је др Петар Милошевић у коме је изложио кратак преглед историјских збивања од – како он каже – „таме млађег каменог доба, пре близу седам хиљада године, па до развоја капитализма и првих социјалистичких идеја.” Ходајући кроз тај временски распон, он је нстојао да у свако од тих времена прикаже и изглед Митровице као насеља, друштвене и економске прилике које су утицале на развој града, на политичка и културна збивања. А тај прапочетак Митровице он је овако представио:

„На вештачком брежуљку Калварији, на некадашњој обали Саве, откривени су налази из старије фазе неолита, познате у археологији као старчевачка културна група. Калварија, висока око 12 метара, налази се на источој периферији града и представља једно видно узвишење у ближој и даљој околини Сремске Митровице. Поред ње„ са западне стране улива се у Саву фрушкогорски поток Чикас. Веома повољан положај локалитета на реци за оснивање сталног насеља које је жиело од примитивне земљорљдње и риболова. (стр.7)

Говорећи о првим становницима насеља истиче да су то били припадници старчевачке културне групе, а одмах после њих дошли су, вероватно са истока, из данашњег Баната, припадници винчанске културе. То смењивање једне етничке групе са другом потврђују нађени остаци предмета материјалне културе – место старчевачких земуница долази културни слој са надземним кућама од плетера и винчанском керамиом.

Винчанци су – наводи даље др Милошевић – поред Калварије населили локалитет Легет, источно од Сремске Митровице и Малу страну у близини Лаћарка на западној страни.

То је био зачетак Митровице и то су били први становици насеља.

У веома сажетом приказу дат је преглед важнијих догађаја од доласка Римљана као и раздобље њихове владавине, затим византијско доба. Даље је следио кратак приказ догађаја од XIII до половине XIX века да би се тај уводни део завршио укидањем Војне границе.

I ДЕО

Др Петар Милошевић
Мр Душан Вулетић

Сремска Митровица крајем XIX и почетком XX века

Продор капитализма и раднички покрет до 1914.године

У годинама Првог светског рата Први део „Сремскомитровачке хронике" (од 31 стране до закључно 77) садржи две тематске целине: једну под насловом „Сремска Митровица крајем деветнаестог и почетком двадесетог века", аутора др Петра Милошевића и друга „У годинама Првог светског рата" аутора мр Душана Вулетића. Управо за то време, када са ширењем и јачањем капитализма у граду почиње и класно и социјално раслојавање грађанства – издвајају се три основне друштвене класе: класа крупних капиталиста (власника великих индустријских предузећа, великих трговачких фирми и великопоседника), класа ситних поседника (занатлија, ситних трговаца, чиновништва, један део интелектуалаца) и класа пролетаријата . радника и сиромашних сељака и беземљаша. Упоредо са оваквим уобличавањем класног друштва расле су и међусобне класне супротности које су већ од самог почетка добијале све облике класне борбе са циљем да се штите класни интереси. Крупни капиталисти (буржоазија) је уз помоћ државне власти – полиције и војске – штитила своје класне интересе, док је пролетаријат своју борбу против буржоазије заснивао на снази удруживања са општим међународним радничким покретом вођени идејом „Пролетери свих земаља уједините се!" Ти класни сукоби обележили су цело ово раздобље, од краја XIX па до почетка XX века, односно до краја Првог светског рата. А наставили су се и даље до почетка Другог светског рата.

Поред тога, у условима аустроугарске окупације, у Митровици је значајно место у развоју града заузимала и борба за националну превласт и слободу као и настојање градске управе на комуналном уређењу града.

Аутори овог дела монографије уз навођење обимне литературе и изворне архивске грађе, опширно су писали о продору капитачизма јављању радничког покрета приказујући при томе становништво и привреду у граду на крају XIX века – отварање првих индустријских предузећа (1885. године фабрика

за хемијску прераду дрвета Антона Чериха и синова, затим развоја столарске индустрије, обрада дрвета за гаћевинарство, а онда и других индустријских погона).

Развој индустрије допринео је и увећање броја становника. Од око 6.000 колико је било 1870. године број становника је у 1891. дакле, у време када је радило десетак индустријских предузећа, износио је 9.566. Почетком XX века Митровица је имала 1817 кућа 2.566 домаћинстава а број становника је порастао на 11.518. од тога је било:

Срба	4.194
Хрвата	3.152
Немаца	2.712
Мађара	732
Русина	295
Словака	156
Осталих	297

Од укупног броја становника било је око 2.000 радника што се сматрало високим бројем за град такве величине[36]

Међутим, положај радника у тим митровачким предузећима био је веома тежак. Радни дан је трајао око 12 сати, а радничке плате нису могле да задовоље ни основне животне потребе. У томе су били главни узроци сукоба радника и послодаваца. До првог организованог штрајка радника у Митровици дошло је већ 1894. године, а онда су до почетка Првог светског рата избијали и други штрајкови од којих су посебно значајни и успешни били они из 1904, и 1905. године.

У то време и митровачки радници су, са радницима из других градова, успоставили савез, а дошло је и до прихватања социјалистичких идеја које су донели први социјалисти

Аутори моногафије „Сремскомитровачка хроника" су веома сликовито приказали Митровицу у годинама Првог светског рата. Ту су призори у граду у тренутку објаве рата када је и Митровица, због близине границе, са Србијом постала ратно подручје; аустроугарске власти су одмах смениле градску управу и градоначлника Теодора Василића, а истоврено су почела и хапшења угледних варошана и терор над Србима. У граду је уведен полицијски час и пропуснице за ноћно кретање. Забрањен је рад свим српским установама и удружењима, забрање је и употреба ћирилице. Војска је запосела све важније

36 Статистички подаци узети из „Сремскомитровачке хронике", стр. 43.

тачке у граду које су им служиле као осматрачна места. Заузели су и Српску православну цркву, Српски дом, целу леву обалу реке Саве где су ископали ровове.

Аутори су са доста појединости описали и битку на Легету (6. септембра 1914) када су јединице Српске армије прешле на сремску страну и у неједнакој борби скоро сви изгинули или су били заробљени.(Опширније о бици на Легету видети у књизи Рдована Срдића „Битка на Легету 1914"...). У току те битке страдала је и Митровица, а погинуло је и неколико грађана.

На крају овог дела Хронике и на крају Првог светског рата, Митровица је ослобођена после двовековне окупације Аустрије и Аутроугарске и на свечани начин је дочекала улазак Српске војске, а нешто касније и прикључење Срема и Војводине Краљевини Србији и уједињењу са Краљевином СХС.

II ДЕО

Бора Чекеринац

Сремска Митровица између два рата 1918. и 1941. године

У другом делу „Сремскомитровачке хронике" (аутор Бора Чекеринац) приказана је Сремска Митровица између два рата (1918. и 1941). Каква је то била Митровица на почетку овог новог раздобља у историји града?

Аутор, историчар Бора Чекеринац нас већ на почетку упознаје да је град добио ново име. „Град који је у својој дугој и бурној прошлости – пише Бора Чекеринац – више пута мењао своје име и господаре, у првим поратним годинама свог постојања у Краљевини СХС још једном је променио свој назив. На својој VI редовној седници, одржаној 15. септембра 1923. године Градско заступство је једногласно закључило да се назив града Митровица за разлику од осталих сличних места, установи назиа Митровица Сремска..."[37]. Говорећи о становништву износи да је према попису из 1921. године било 11.848 становника, да је градско земљиште обухватало 48 квадратних километара, да је у граду било 48 улица и 1.891 зграда. Према попису из 1931. године град је имао 11.839 становника. Од установа у граду су постојале: Окружни суд, Државно тужилаштво, Техничко одељење, Казнени завод, Дирекција шума, Војни округ, Војно-муниципијско стоваращте, Главнс финансијска станица, Агенција речне пловидбе, Секција за одржавање пруга, Капетанија пристаништа, Бановинска болница, Жандсрмеријски вод. У граду су постојале две српско-православне, две римокатоличке, једна гркокатоличка и једна евангелистичка црква и јеврејски храм (синагога).

Описујући даље прилике у Сремској Мигровици у том међуратном раздобљу историчар Бора Чекеринац је посебно осветлио друштвено-политичке прилике у граду, деловање политичких странака као и стварање и деловање Социјалистичке радничке партије Југославије (комуниста), деловање Савеза комунистичке омладине (СКОЈ-а) и омладинског покрет.а, деловање револуционарног синдикалног покрета и економску борбу радништва као и опште друштвене прилике до 1941. године.

Све је то показивало да је стање у граду показивало оштру класну подвојеност и да су супротности између буржоазије и радништва досезали до

37 Сремскмитровачка хроника, стр. 84.

отвореног сукоба. Како је такво стање било опште расположење у југословенском и европском друштву било је јасно да је отворени сукоб између буржоазије и осиромашеног радништва (пролетаријата) неминован.

Ово уверење било је још јаче пошто се у све ове сукобе умешао нацитички покрет са својом расистичком теоријом о водећој улози немачког народа у свету – Немачка изнад свих. По тој нацистичкој теорији поједине народе требало је сасвим уништити. Ту се у првом реду мислило на Јевреје, Роме, Србе и Русе. За тај подухват нацистичка Немачка, са Хитлером на челу, створила је посебан савез са Италијом и Јапаном начинивши тако Тројни пакт који је требало да изгради нови светски поредак. Том Тројном фашистичком пакту приступиле су још неке земље (Мађарска, Румунија, Бугарска, Независна Држава Хрватска - НДХ, за кратко време и Краљевина Југославија), али када је иступила из тог савеза (27. марта 1941) била је без објаве рата нападнута и раскомадана. У Словенији, Хрватској и Србији успостављена је квислиншка власт (Рупник, Анте Павелић, Милан Недић); Црна Гора, Далмација и Истра окупиране су од Мусолинијеве фашистичке Италије; Македонија и део источне Србије постале су плен Бугарске, Банат је био под немачком управом, Бачку и Барању су окупирале мађарске окупационе снаге; Срем и Босна и Херцеговина ушле су у састав НДХ.

У свим окупираним деловима бивше Краљевине Југославије окупационе и квислиншке власти спроводиле су доследно и нацистичку идеологију о истребљењу Јевреје, Срба и Рома као и свих оних који су против нацизма и који се супротстављају немачком Рајху. У свим овим акцијама окупационим влстима свесрдну помоћ пружали су домаћи Немци – фолксдојчери.

Дакле, иступањем Краљевине Југославије из Тројног пакта, у тренутку када је Хитлер покорио скоро целу Европу (изузев СССР и Велике Британије), био је непосредни повод да се Други светски рат распламса и у Југославији. Почетак тог рата био је 6. априла 1941. године и у тим првим данима Влада Краљевине Југославије и краљевска породица напустили су земљу док су грађанске политичке партије прекинулен своју политичку активност. Једино је Комунистичка партија Југославије (КПЈ) као истински представник радника и сељака (пролетаријата) и један део Југословенске војске (са пуковником Дражом Михајловићем) остао у земљи. И док је КПЈ само настављала своју револуционарну борбу из времена пре избијања рата, борбу против класног непријатеља (буржоазије) са циљем да изгради бескласно социјалистичко друштво, дотле су остаци краљевске војске у отаџбини као циљ своје борбе у Другом светском рату поставили успостављање предратног стања – владавину буржоазије, повратак краља у земљу и неприкосновеност приватне својине. За радничку класу борба у Другом светском рату имала је два основна циља: борба против окупатора, односно фашизма (отуда и назив Народноослободилачка

борба) и борба за изградњу новог друштвеног поретка – социјалистичког друштва по угледу на друштво у совјетској Русији. Дакле, то је била истовремено и социјалистичка револуција. Међутим, остаци краљеве војске (четници) желели су само да избаце окупатора из земље и да се васпостави ранији поредак.

III ДЕО

Радомир Прица

Сремска Митровица у Другом светском рату 1941 – 1945.

Како се та борба одразила у Сремској Митровици? Како су се Митровчани понашали и на чијим су све странама били, најзад, какав је био исход те четворогодишње борбе? О свему овоме говори Трећи део ове Хронике из пера историчара Радомира Прице коју је он насловио „Сремска Митровица у Другом светском рату – 1941- 1945"

Овај део историје у злехудим временима Другог светског рата, када су Сремску Митровицу окупирале снаге немачког Рајха и хрватских усташа Радомир Прица започео је описом прилика у граду у последњим данима мира, односно у последњим данима трајања Краљевине Југославије. О томе у Хроници пише:

„У граду је постојало неколико индустријских предузећа: две фабрике шперплоча и фурнира и пилана, два млина, пивара, фабрика авиона, две циглане, три велике столарске радионице, много мањих и већих занатских радњи, разних радионица и трговачких дућана...

Радници у Митровици су морали да раде с бедним платама и да издржавају своје породице. А с таквим платама се није могло ни живети ни културно напредовати. Цене животних намирница су сваким даном вртоглаво и са тим платама било је готово немогуће пристојно живети. Све више и више радничких породица је живело на ивици егзистенције или у потпуној беди."[38] У даљем опису прилика у Митровици у тим последњим данима мира Радомир Прица говори и о забавама у граду, о светосавском балу, о репертоару митровачких биоскопа и најзад о догађајима везаним за 27. март и о демонстрацијама грађана окупљених на Житном тргу. После тога догађаји су се смењивали вртоглавом брзином: бомбардовање 6. априла 1941, и узбуђење грађана, затим следио је опис краткотрајног априлског рата са призорима борби на Румској малти између једне чете Југословенске војске и немачке моторизоване јединице - претходнице. Борбе су вођене и на мосту на Сави...

Радомир Прица је ово раздобље Другог светског рата у Сремској Митровици осветлио брижљивим избором изворних докумената сакупљених у

38 Из Сремскомитровачке хронике стр. 212-213.

Историјском архиву Срема, у Музеју Срема, у казивањима преживелих Митровчана, у бројним забелешкама, дневницима и мемоарским сећањима учесника у свим овим збивањима како оних прогањаних од хрватских усташа тако и оних прогањаних од стране немачких окупационих власти. У жељи да му излагање буде потпуно веродостојно често је наводио имена оних о којима је гово*рио*, наводио и места догађаја и давао изванредне описе призора тих догађаја. Такви су описи под насловом „Априлски рат", описи под насловом „Румска малта", „Први дани окупације" као и призори „Пљачкање Јевреја и Срба[39]. Ништа мање нису узбудљиви и потресни описи масовних хапшења Срба и описи стрељања у Дудику код Вуковара и стрељања на Православном гробљу у Сремској Митровици.

Упоредо са највећим прогонима и страдањима Срба у граду у условима највеће тајности, Комунистичка партија (КПЈ) је, са својим члановима и руководством, организовала отпор и борбу против окупатора (хрватских усташа и Немаца). О томе говоре делови у Хроници који су насловљени „Позив на устанак", „Ослобођење комуниста" , „Заставе устанка у Мачви", „Кудељара", „Припреме за борбу", „Партизанска заклетва", „Саветовање код Лежимира", „Мајско саветовање", „Ширење скојевске организације", „Група партизана у граду", „Велика офанзива", „Обнова покрета", „Иницијативни народноослободилачки одбор", „Обавештајне службе", „Омладинске групе", „Партизанске акције", „Минирање возова", „Месни народноослободилачки одбор", „Исељавање фолксдојчера", „Битка за ослобођење града", „Ослобођени град".

У Храници аутор Радомир Прица са посебним уважавањем говори о појединцима који су имали значајну улогу у догађајима и збивањима у граду, али и шире у Срему. Поред имена хапшених и стрељаних он даје и портрете бораца, партијских руководилаца, а за многе од њих је приложио и фотографије. Међу њима су били:

Аћим Груловић, секретар Окружног комитета КПЈ за Срем,

Матија Хуђи, члан Окружног комитета КПЈ за Срем (стрељан октобра 1941. године у Вуковару),

Мике Јохан, секретар Окружног комитета СКОЈ-а за Срем, стрељан у Вуковару, октобра 1941. године,

Станка Мунћан-Веселинов, члан Окружног комитета СКОЈ-а за Срем,

Јован Штоковац Цоја, члан Окружног комитета СКОЈ-а за Срем, Народни херој,

39 О Јеврејима у Митровици и страдањима митровачких Јевреја у Другом светском рату, писала је и Јованка Дражић у монографији „Јевреји у Митровици", изд. Културно просветна заједнице Сремска Митровица и Покрет Ја волим Митровицу, Сремска Митровица 1998. година описи мучења Срба у „Флајшмановом подруму" или догађаји везани за бекство комуниста из Казнионе.

Трива Витасовић Лебарник из Лаћарка, чувени сремски диверзант, народни херој,

Милан Корица Ковач из Лаћарка, искусни сремски диверзант, народни херој.

Др Слободан Малетић, адвокат, теренски радник, члан КПЈ, погинуо 17. јуна 1944,

Др Небојша Малетић, адвокат погинуо 21. 10. 1941. између Ужица и Чачка

Вера Радишић, Олга Бањанин, Божица Стојшић, стрељане у Вуковару, октобра 1941,

Јованка Габошац, гимназијалка, стрељана на православном гробљу у Сремској Митровици, 7. маја 1942.

Аутор је приложио и списак ухапшених комуниста, који су касније спроведени у логоре, где су убрзо и стрељани. Сва њихова имена су забележена у Хроници.

Бурни и изнад свега трагични догађаји за Сремце и Митровчане у 1942. години, када су Немци , претежно фолксдојчери и хрватске усташе, извршили стравичне злочине над Србима, Јеврејима и Ромима у Срему и у граду, историчар Радомир Прица је дао у потресним сликама хапшења, мучења , убијања на страгиштима у Срему и у појединим деловима града. Такви се описи могу наћи у поглављу „Трагично лето" у деловима под насловом „Терање на ропски рад", „Митровчани у Шабачком логору", „Мајско стрељање", „Дудик код Вуковара", „Масовна хапшења", „Православно гробље", „Налази Анкетне комисије"

У приказу прилика из 1943. године јасно се истичу догађаји везани за јачање Народноослободилачке борбе (НОБ). Овај део Хронике аутор Радомир Прица је насловио „Буђење града" у коме аутор описује ратне операције партизанских јединица у Срему, рад партијских активиста на стварању нових органа чиме се у суштини остварује и идеја социјалистичке револуције. Такви су делови под насловом „Иницијативни народноослободилачки одбор", „Месни народноослободилачки одбори".

Упоредо са активностима на стварању нове народне власти у овом делу Хронике приказан је и све шири размах оружане борбе партизанских јединица у Срему, све очигледнији слом фашистичких снага у Европи, говоре текстови „Партизанске акције", „Одјек пада Италије", „Минирање возова", „Летак Среског комитета", „Отпор у Казниони", „Прелазак домобрана на страни НОБ", „Исељавање фолксдојчера", „Близина фронта", „Битка за ослобођење" и „Ослобођен град', „Успостављање нове народне власти", „Први избори".

Уследио је и приказ последица насталих током четворогодишње окупације града. У првом плану ту су људске жртве, а онда и материјална штета. О

томе у Хроници пише:

„Четворогодишња окупација оставила је дубоке трагове у граду. Године 1938. Митровица је иимала 16.199 житеља,а 31.децембра 1944. Само 9.929 становника. Ненадокнадиве су биле људске жртве. У Другом светском рату изгубила су живот 802 грађаина. Од тога броја 95 је погинуло као борци Народноослободилачке војске, 284 су стрељани, 208 су лишени живота у логорима, а остали су настрадали на разне друге начине. Просечна старост жртава била је око 24 године."[40]

Износећи подробно податке о материјалној штети аутор Радомир Прица, на истом месту истиче:

„Немци су пре повлачења уништили све што су стигли. Дигли су у ваздух железничку станицу и потпуно разорили пругу двоструког колосека и све станичне уређаје. Минирањем је уништена елктрична централа. У граду су уништили 70 зграда док је 600 зграда претрпело већа или мања оштећења. У селима тадашњег митровачког среза порушене су или оштећене 63 јавне зграде и 1.764 приватне куће.

У току окупације град је систематски пљачкан и привредно потпуно исцрпљен. Укупна материјална штета нанета граду и грађанима – према наводима Анкетне комисије – процењена је на суму од 262 милиона предратних динара са златном подлогом рачунато 50 динара у односу на један амерички долар. Школе и друге културно-просветне установе у граду такође су претрпеле велику штету. Потпуно је порушена једна школска зграда, а четири су делимично оштећене. Уништене су архиве и фондови скупоцених књига. Демолирани су Ратарски дом, Занатски дом и Дом Кола српских сестара.

У тешкој оскудици Сремска Митровица је улазила у предстојећу ратну зиму, без резерви хране и без огрева, а близина линије фронта захтевала је потпуну мобилизацију становништва, тражила је нове напоре и нова лишавања. Међутим, у данима одушевљења није се мислило на тегобе, јер је постигнута толико очекивана слобода."

На крају, у посебном прилогу ове „Сремскомитровачке хронике" приложен је списак погинулих Митровчана у Другом светском рату, који је сачињен на основу књиге Јована Удицког „Жртве другог светског рата из Сремске Митровице" објављене 1955.године, затим из докумената Анкетне комисије за утврђивање злодела окупатора у Срему, картотеке Музеја социјалистичке револуције у Новом Саду и Архива Југослације.

Аутор Радомир Прица је у Прилогу навео и мемоарску грађу коју је користио при писању ове „Хронике" као и регистар личних имена која се у хроници спомињу. Најзад ту је и регистар места која су била поприште свих догађаја.

40 Сремскомитровачка хроника, стр. 442.

Моноīрафија из 1959.īодине

Митровица у првим послератним годинама

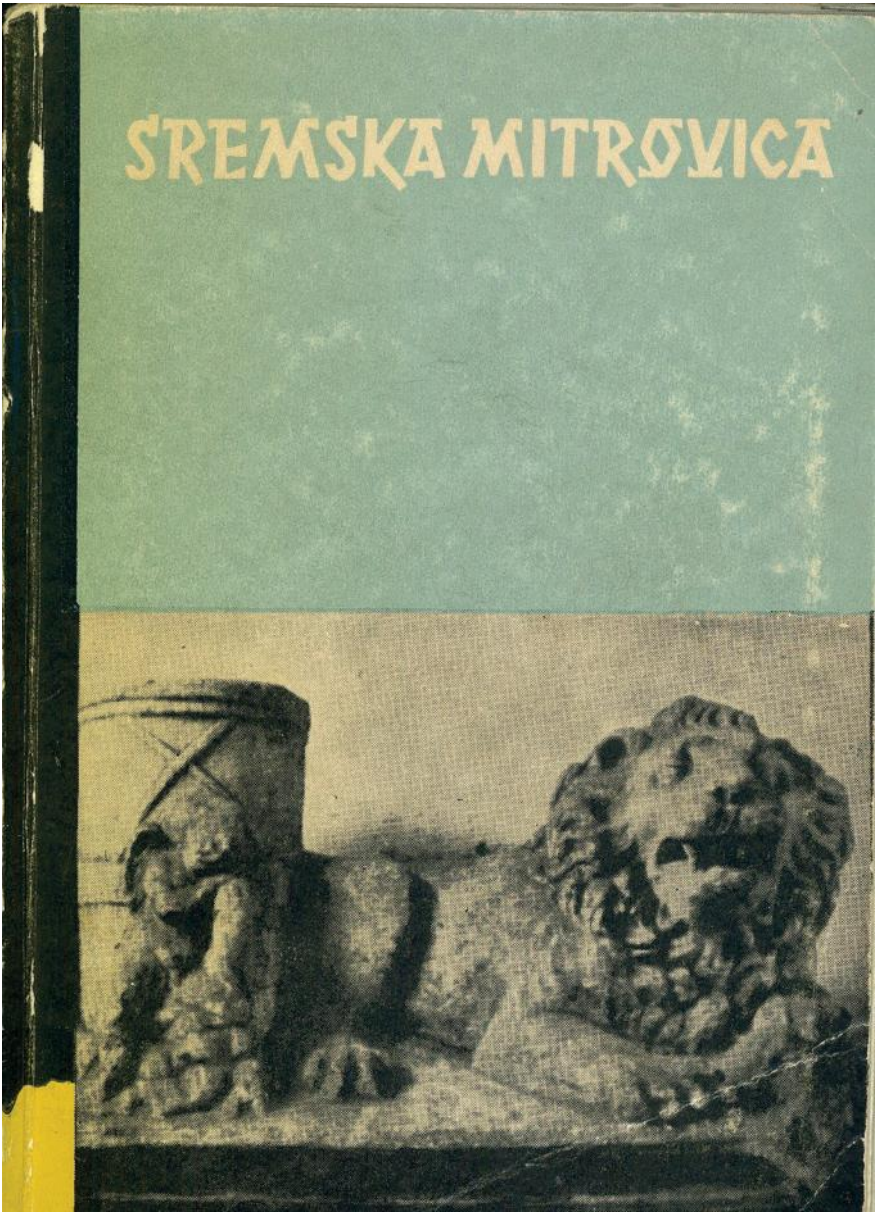

У издању Новинско издавачког предузећа „Дневник” Нови Сад 1959. године изашла из штампе кратка монографија „Сремска Митровица”, у џепном формату, на 140 страница. Аутори текстова су били: Петар Милошевић, археолог, Анђелко Мирковић, инжењер, Миленко Николић, професор математике, Радомир Прица, историчар и Душан Стијачић, историчар уметности. Уредник ове публикације је био Митар Милошевић. Књига је штампана латиницом, илустрована црно-белим фотографијама и са резимеима на енглеском, француском и немачком језику. Монографија је имала и план града са уписаним називима свих улица (укупно 52), са означеним важнијим установама и споменицима у граду као и хидролошку карту Срема.

Из садржаја се могло видети да су аутори сажето приказали развој града у античком времену, када је град носио назив Сирмијум и средњовековном – под новим именом (од XIII века) Димитровица (касније Дмитровица и на крају Митровица). После ових уводних напомена аутори Монографије усредсређују своју пажњу на приказивање града у раздобљу од завршетка Другог светског рата (од 1944) па до 1959. године. Ту у првом реду приказују привредни живот, издвајајући на првом месту пољопривреду и индустрију а затим и друге области привредног живота – трговину и угоститељство, урбанизам, архитектуру, просвету, културу и спорт као и обиље информација о појединим службама у граду – о ПТТ служби, о железничком и аутобуском саобраћају, о банкама, хотелима, крчмама, о аматерском позоришту, уметничкој галерији, архиву, о градској библиотеци и читаоници, о салама за јавне скупове и забаве, о биоскопима, парковима и спортским објектима, о јавним установама (здравственим и верским), о друштвеним и политичким организацијама као и попис свих привредних установа и предузећа.

Занимљив је списак предузећа која су у тим првим послератим годинама (1944 - 1959) чинила основу привредног живота града и која су својим производним резултатима стварала услове за даљи развој не само привреде већ и града у целини. Ево тог списка наведеног у монографији, на страни 62 и 63 са наведеном тачном адресом и бројевима телефона сваког предузећа.

Списак предузећа

- „Агрострој”, предузеће за снабдевање пољопривреде, Бориса Кидрича 5
- број тел.109
- Аутопут, надзорништво, тел. 135
- Аутотранспортно предузеће, Бориса Кидрича 152, тел. 140
- „Борово”, творница обуће, продавница, Трг Братства и јединства 1, тел. 119

- „Босут”, рибарско предузеће, Кеј 29. новембра 2, тел. 168
- Босутска водна заједница, Трг браће Радића 331, тел. 34
- „Дневник”, редакција, Маршала Тита 3, тел. 177
- Дрвни комбинат, погон, шперплоче и фурнир, паркетарница, намештај,
- столарија и пилана, тел. 24
- „Дубрава”, индустријски погон Казнено-поправног дома, Планинскаул, тел. 44
- Економат шећеране Бели Манастир, Др Аџије 5, тел. 74
- „Елекгтросрем”, Трг браће Радића 21, тел. 62
- „Житопромет”, Соње Маринковића 2, тел. 51
- „Звезда”, трговинско предузеће, Трг братства и јединства 27, тел. 152
- „Југопетрол”, Матије Ивановића 107, тел. 136
- Комбинат металоградње „Трудбеник”, тел. 215
- Комунална установа града, Кеј ослобођења 38, тел. 15
- „Митровчанка”, предузеће за прераду воћа и поврћа, Паробродска 22, тел. 45
- „Митрос”, индустријска кланица и фабрика конзерви, тел. 208
- „Млинпек”, млинско и пекарско предузеће, Кеј ослобођења 26, тел. 83
- „Народни магазин”, трговачко предузеће, Трг братства и јединства 14, тел. 82
- „Отпад”, предузеће за прикупљање отпадака, Соње Маринковић 16, тел. 82
- Папирница „Будућност”, Маршала Тита, тел. 70
- „Пеко”, продавница обуће, Трг народних хероја 1, тел. 88
- Пивара „20. октобар”, Др Хаџије 4, тел. 52
- „Пољострој”, пољопривредна ремонтна радионица, Матије Ивановића 90, тел. 54
- „Први народни млин”, Драгиње Никшић 27, тел. 95
- „1. новембар”, млин, Кеј ослобођења 26, тел. 83
- Предузеће за одржавање железничких пруга, тел. 25
- „Пролетер”, предузеће за ниску и високу градњу, Трг браће Радића 23, тел. 169
- „Рекорд”. Продавница коже и обућарског прибора, Трг братства и
- јединства, тел. 196
- „Семе Срема”, предузеће за промет семенском робом, Маршала Тита 14, тел. 39
- „Сремпројект”, урбанистичко пројектно предузеће, Пушкинова 11, тел. 41
- Телеграфско-телефонска техничка секција, Трг браће Радића 16, тел. 55
- „Уљарица” Загреб, магацин сунцокрета, 29, новембра 128, тел. 150
- Циглана „Обнова”, Стевана Сремца 53, тел. 50

- Шпедиција и транспорт, 29. новембра 8, тел. 165
- Штампарија „Будућност”, Трг братства и јединства 20, тел. 142
- Шумско газдинство, Др Аџије 1, тел. 155
- „Зеленгора”, пољопривредно добро, Моше Пијаде 74, тел. 191

Ако данас, шездесетак година од времена када је овај списак сачињен, пажљивије погледамо овај списак радних организација (око 40) запазићемо да су се више од половине бавиле производном делатношћу што је омогућавало знатно већу запосленост становника.

За нека од ових предузећа аутори монографије су приложили и значајније пословне резултате као и услове у којима су ти пословни резултати остваривани узимајући у обзир време и опште стање привреде у тим првим послератним годинама у којима се југословенска привреда налазила. Све те привредне организације и јавне установе биле су полазишта, била су основа на којимс се надограђивао даљи послератни развој града.

Ево шта је у Монографији речено за Бродоградилиште „Сава” :

„...Бродоградилиште је основано још 1918. године као саставни део Хидротехничког објекта у Митровици, пресељено је три године касније на супротну обалу, у Мачванску Митровицу. То је била радионица за зимски ремонт и дрвну новоградњу. Упошљавало је тада преко зиме 150 радника, а лети око 50 радника. Тек 1938. године гради моторне чамце. За време рата бродоградилиште се премешта у Вишњицу код Београда и престаје са радом, да би се 1945. године сва постројења и опрема поново пренела на старо место.

У првим послератним годиама у Мачванској Митровици врши се углавном генерални ремонт, а 1950. године почисње израда нових објеката.

Свој већи успех бродоградилиште бележи градњом багера „ведричара”, који је уједно први овакве врсте сграђен у нашим бродоградилиштима. Године 1954. долази до нове афирмације овог колектива који већ броји око 350 запослених. Граде се 2 реморкера од по 1.800 коњских снага, чиме је наше речно бродарство добило до сада највеће рече бродове. Следи израда пловних објеката за ЈРМ (Југословенску ратну морнарицу) и подизање понтонског моста на Сави од Сремске до Мачванске Митровице.

Излазе нови шлепови, реморкери и специјални бродови. Упоредо се и 27 новоградњи. За Брчко одлази нова специјална дизалица карка 25 метара и носивости три тоне. Њена одлика је у томе што може према потреби да служи као багер и као дизалица”.[41]

Аутори даље истичу да је бродоградилиште у то време радило и за Југословенско речно бродарство, за ЈНА и за Морнарицу Почело је и са производњом ваздушних пумпи и пропелера за бродове. који су раније куповани у

41 Сремска Митровица”, изд. Новинско-издавачко предузеће Дневник Нови Сад, 1959, стр. 113.

иностранству. Показало се да су пропелери произведени у бродоградилишту „Сава" били бољи од увозних јер су повећавали брзину и омогућавали лакшу вучу бродова. Из властитих средстава предузеће је изградило ливницу са пећима тако да су сада израђивани сви одливци до тежине од 1.000 килограма од ливеног гвожђа и обојених метала. Тиме је ово бродоградилиште постало једино које самостално лије и обрађује пропелере за потребе и других бродоградилшта у земљи – у Апатину, Новом Саду и Зрењанину, а за Београдско багерско предузеће испоручивана су сидра и багерске кофе.

Настављено је улагање за опрему и алат што је доводило и до повећања вредности производа. За 1954. годину вредност производа је износила 195 милиона динара, за 1958 – била је 580 милиона, а за 1959. годину очекивана је вредност од 750 милиона. Порастао је и број запослених радника на 517 међу којима су се посебно истицали високо стручни бродоковачи и електрозаваривачи којима и припада највећа заслуга за овакав успех предузећа.

За Шумско газдинство је речено:

Као посебна привредна организација Шумско газдинство је имало изузетно важну улогу у чувању шума и пошумљавању нових терена у Срему. Седиште газдинства је било у Сремској Митровици. Под управом овог газдинства налазило се преко 41.000 хектара површина, од чега је преко 32 хиљаде хектара обрасло шумом, док су остало разне чистине, баре и неплодно земљиште. Највећи део ових шума биле су храстове (62%), затим су следиле јасенове (15%), грабове (8%), брезове (3%) а врбом и тополом прекривено је свега око 2 хиљаде хектара. Већ тада је уочено – истакли су аутори ове монографије - да су предности шума меких лишћара (тополе и врбе) веома велике, нарочито за производњу целулозе и да се већ приступило подизању првих већих плантажа овог брзорастућег дрвећа које би представљало значајну сировинску базу за подизање једне фабрике целулозе и папира.

Дрвни комбинат „Иво Лола Рибар"

За Дрвни комбинат „Иво Лола Рибар" је речено да је ово предузеће зачетник дрвне индустрије у Митровици. Прве индустријске прераде дрвета имамо у последњим децеијама XIX века а до краја Првог светског рата већ је стекла и међународни углед излажући своје производе на међународним сајмовима. После Другог светског рата индустријска прерада дрвета обједињена је у једно велико предузеће (спајањем Дрвног комбината, Фабрике намештаја „1. новембар" и Столарског предузећа „Бошко Палковљевић Пинки") под именом „Дрвни комбинат" у коме је радило 1600 радника а најважнији производи су били шпер-плоче, панел-плоче, разни фурнири, резана грађа (храстов паркет), спаваће собе као и остали делови кућног намештаја. Предузеће је своје прои-

зводе одличног квалитета успело и да пласира и на иностранo тржиште.

За још нека производна предузећа која су у тим првим послератним година радила у Сремској Митровици у Монографији је записано и ово:

„Индустријска кланица и фабрика конзерви „Митрос" пуштена је у пробни погон 1959. године (изградња је започета 1956). Ово је једна од првих од низа индустријских објеката изграђених у новом индустријском рејону 4

Митровице низводно од града на левој обали Саве. За подмирење потреба кланице биће дневно потребно 500 свиња, 80 говеда, 100 оваца, што ће у довољној мери утицати на унапређење сточарства у Срему. Квалитетни производи фабрике „Митрос" углавном се извозе на иностранo тржиште."

Пивара „20 октобар" производила је познато митровачко пиво од квалитетног јечма узгајаног на падинама Фрушке горе (први подаци о производњи пива у Митровици потичу из 1728. године). У пивари, која је смештена у самом центру града, годишње се производило око 24 хиљаде хектолитара пива.

Предузеће за прераду воћа и поврћа „Митровчанка" годишње је производило око 130 тона сушеног воћа, 20 тона лековитог биља, 100 тона укиселеног поврћа, 157 тона куваних производа, 100 тона мармеладе... Поред тога предузеће је снабдевало град воћем и поврћем.

У саставу предузећа „Митровчанка" била су и два млина која су само у 1958. години самлела 9910 тона пшенице, а преко пекарских радионица и продавница снабдевала град пекарским производима.

Циглана „Обнова" произвела је само у 1958. години два милиона седам стотина педесет пет цигала и 27 хиљада комада црепа који се претежно користио за изградњу грађевинских објеката у граду.

Радионица металског смера „Пољострој" првобитно је обављала услужне радове, али је од 1959. године почела и самостало да производи вентиле за моторе а у сардњи са петроварадинском „Победом" производила је и неке делове за косачице.

Иако су аутори ове монографије уочили да је у тим првим послератним годинама пољопривреда била она покретачка снага привредног развоја града, они су ипак прво приказали индустријска предузећа, затим изглед града са описом појединих делова обликованих према општој намени (стамбени део, старо градско језгро, индустријске зоне, административни део, слободне градске површине) а затим и градску архитектуру у којој су били заступљени разни архитектондко-грађевински стилови негованих током XVIII, XIX и прве половине XX века. У овом поглављу – опису и изгледу града –аутори Монографије су представили и планове општинске управе о даљем развоју града – изградњи нових градских насеља, нових индусттријских зона, нових саобраћајница, јавних установа за потребе града и грађана, јер је град у то вре-

ме почео нагло да се развија прелазећи из некада трговачко-пољопривредног насеља у све наглашенији индустријски град. О томе у монографији пише:

„Новим регулационим планом тачно ће се одредити површине за индустрију, стамбене блокове, друштвени, административни и трговачки центар, као и зелене површине за рекреацију. Тако ће се нови индустријски објекти градити на Сави низводно, источно од града. Изградња вишеспратних зграда усмериће се највише према Сави чија ће се обала искористити као шеталиште и зеленилом повезати са центром града. Приликом изградње водиће се рачуна о старим деловима града, као и о његовим специфичностим и карактеристичним амбијентима. Читави блокови са остацима старог Сирмијума остаће неизграђени и помоћу зеленила укомпоноваће се у нови град. Сачуваће се у целини и стари делови града са карактеристичним грађевинским кућама из XIX века као што су Трг братства и јединства (Житна пијаца), Трг народних хероја и један део улице маршала Тита. Исто тако, сачуваће се и део Пинкијеве улице у којој се налази већина зграда из доба Војне границе. Реконструисаће се само они блокови који немају никакве историјске ни уметничке вредности. Тако ћемо добити нови град, грађен по савременим урбанистичким принципима, али и са остацим прошлости и специфичности старог града." (стр. 40)

Подаци о становништву

Да би потпуније представили слику града у тим првим послератним годинама аутори су изнели и податке о броју и саставу становништва као и о делатностима у којима су грађана радили (према попису становништва (од 31. марта 1953. године). Тако је према тим подацима у Сремској Митровици било 15.456 становника а од тога

Срба	8.299
Хрвата	4.000
Словенаца	137
Македонаца	76
Црногораца	73
Југословена	50
Словака	130
Русина	937
Осталих Словена	209
Мађара	844
Румуна	25
Осталих	676

Становништво Митровице је према делатности било овако распоређено:

Индустријских радника	1.093
Пољопривредних и шумарских радника	1.039
Грађевинских радника	165
У саобраћају је радило	259
У трговини, угоститељству и банкама	586
Занатлија	1.032
У органима државне управе	1.102
У разним другим делатностима	860

То значи да је укупан број запосленог становништва у граду износио 6.583, што у односу на укупан број грађана (15.456) износи око 41%.

Подаци о просвети, култури, здравству, спорту...

Приказујући друштвени и јавни живот у граду, и на подручју општине у тим послератним годинама аутори Монографије су посебно изнели податке о просвети, култури и спорту. Ево података о митровачком школству у тих десетак послератних година.

Предшколске установе

Од предшколски установа у граду постоје два обданишта и једно забавиште као и посебна одељења забавишта при Основној школи „Слободан Бајић Паја" У предшколским установама налазисе 306 деце. Деци предшколског доба стоји на располагању лепо уређен дечји парк у центру града у чијој се непосредној близини налази и читаоница за пионире.

Основне школе

У граду су постојале три основне школе. Биле су то:
Основна школа „Јован Јовановић Змај"
Основна школа „Бошко Палковљевић Пинки"
Основна школа „Слободан Бајић Паја"
и по једна основна школа у насељеним местима Лаћарак и Шашиннци.

Број ученика у овим школама из године у годину знатно се мењао, јер се и број становника у то време нагло повећавао. Тако је број ученика у овим шкоама изгледао овако:

1953. године	1.960 ученика
1954. ‘’	2..060 ‘’
1955 ‘’	2.857 ‘’
1957 ‘’	3.385 ‘’
1958 ‘’	3.694 ‘’

Рад у овим основним школама као и у многим другим основним школама из тог времена био је знатно отежан због недостатка школског простора. Све оне су радиле у две, па и у три смене. У центтру града, у Змај Јовиној улици 1957. године почела је изградња нове модерне школске зграде са 15 наставних просторија за потребе основних школа.

Од основних школа у општини, нарочито се истицала Основна школа „Бошко Палковљевић Пинки” због свог интензивног рада на унапређењу наставе, па је због тога постала експериментална школа са којом је посебно радио Завод за унапређење наставе Војводине.

Средње школе

Гимназија „Иво Лола Рибар”

Ова школа са око 400 ученика једна је од најстаријих школа ове врсте у земљи . 1958. године обележила је 120 година постојања.[42]

Стручне школе

У граду постоје следеће стручне школе:

Школа ученика у привреди са 196 ученика

Машинско-пољопривредна школа са практ, обуком 91 ученик

Школа ученика у трговини 60 ученика

Школа за висококвалификоване раднике 83 ученика

Од школске 1959/60. почеће да ради и Средња економска школа.

Од установа културе у граду је постојала Градска библиотека и читаоница „Просвета” са преко 12 хиљада књига и дневним листовима;

Архив Срема који је прикупљао архивску грађу са подручја Сремскоми-

42 Опширније о Митровачкој гимназији видети у књизи Душана Познановића „Други у аутобиографији...” За то време у њој је учио низ истакнутих људи друштвеног живота наше земље. И ова школа успешно сарађује са Заводом за унапређење наставе Војводине.

тровачког среза;

Музеј Срема, Галерија и Музеј црквене уметности у којима се налазило преко 16 хиљада експоната а у припреми је и отварање посебног одељења Музеја Народноослободилачке борбе (НОБ) у коме би се прикупљала, обрађивала и чувала документа и предмети из НОБ у Срему. У некадашњој православној цркви на Сави познатој под именом Мала црква био је смештен Музеј црквене уметности

Од осталих установа културе у граду су постојале:

Пословница за организацију културно-уметничких приредби

Градско аматерско позориште и културно-уметничка друштва

Раднички и Народни универзитет

Дом омладине.

Биоскопи - „Фрушка гора" и „Јединство" са 1.160 седишта у којима су свакодневно одржаване по две пројекције филмова. Поред ова два биоскопа у граду постојала су још три биоскопа – један у колонији Казнено-поправног дома и по један у насељеним местима Лаћарак и Шашинци.

Од верских установа постојале су Српска православна црква (подигнута 1794. године, а посвећена светом Стефану са парохијским домом) у улици Маршала Тита број 15; Римокатоличка црква са жупским двором (подигнута 1811) на Тргу браће Радић број 15; Грко-католичка црква са жупским уредом (подигнута 1906) такође на Тргу браће Радић, број 12; Христова црква слободне браће, Кеј ослобођења број 13 и Хришћанска адвентистичка црккква у Улци Моше Пијаде број 1.

Сале за јавне приредбе и скупове биле су :

Сала Аматерског позоришта, Улица Вука Караџића 2

Сала Синдикалног већа, Бориса Кидрича 48

Сала Омладинског дома, Трг браће Радића

Дом Југословенске народне армије (ЈНА), Бориса Кидрича 109

Дом културе VI рејона Социјалистичког савеза радног народа Југославије (ССРНЈ)

Дом културе КПД, Планинска

Дом културе „1. новембар" у Улици 29. новембар.

Од осталих установа наведене су:

Агенција југодловенског речног бродарства, Паробродска 28

Војни одсек Среза, Трг браће Радића 7

Дом стараца, 29. новембар 30

Дом ЈНА, Бориса Кидрича 109

Железничка станица

Јавно правобранилаштво, Вука Караџића 2
Казнено-поправни дом (КПД), Планинска
Капетанија пристаништа, Кеј ослобођења 22
Метеоролошка станица, Стевана Сремца 53
Народна милиција, Трг браће Радића 4
Дечје обданиште, Трг браће Радића 28
Окружно јавно тужилаштво, Пинкијева 4
Окружни суд, Пинкијева 4
Среско јавно тужилаштво, Пинкијева 4
Управа стамбене заједнице, Бранка Радичевића 5
Хидротехнички одељак, Кеј ослобођења 3
Црвени крст, Срески одбор, Маршала Тита 3
Црвени крст, Општински одбор, Маршала Тита 3
Народни одбор Среза Сремска Митровица,Трг браће Радића 11
Народни одбор Општине Сремска Митровица, Трг братства и јединства 5
Секретаријат за унутрашње послове, Трг браће Радића 2
Срески завод за социјално осигурање, Маршала Тита 9
Уред за катастар при Среском народном одбору (СНО) Трг браће Радића
Државни осигуравајући завод, Трг братства и јединства 22

Здравствене установе

Општа болница, Војвођанска 69
Дом народног здравља, Пинкијева 4
Дечја поликлиника, Змај Јовина 22
Зубна амбуланта, Пинкијева 4
Хигијенски завод, Змај Јовина 28
Антитуберкулозни диспанзер, Кеј ослобођења 25
Диспанзер за децу, Пинкијева 4
Саветовалиште за алкохоличаре, Пинкијева 4
Амбуланта Дрвног комбуната,
Апотека Прва народна, Трг маршала Тита 12
Апотека Друга народна, Маршала Тита 3
Апотека Трећа народна, Трг братства и јединства 6
Пољопривредна апотека, Соње Маринковића 2
Ветеринарско-сточарска амбуланта, Паробродска 28

Друштвене организације

Општински комитет Савеза комуниста Србије (СКС), Маршала Тита 16
Срески комитет СКС, Трг браће Радића 5
Општински комитет Народне омладине (НО), Маршала Тита 16
Срески комитет Народне омладине (НО), Трг браће Радића 5
Општински одбор Социјалистичког савеза радног народа (ССРН), М. Тита 16
Општтинско синдикално веће, Бориса Кидрича 48
Општински одбор Савеза бораца, Трг братства и јединства 27
Срески одбор Савеза ратних вијних инвалида, Војвођанска 27
Срески одбор Савеза глувонемих, Војвођанска 8
Удружење резервних официра, Трг браће Радића 2
Срески одбор Савеза слепих, Трг братства и јединства 27
Срески одбор Феријалног савеза Више мешовите гимназије,
Срески Савез ДТВ „Партизн", Масарикова 2
ДТВ „Партизан, Масарикова 2
Раднички универзитет, Војвођанска 95
Срески одбор народне технике, Бориса Кидрича 5
Срески одбор Друштва пријатеља деце,
Општински одбор Друштва „„„Нова жена",
Срески ловачки савез, Трг братства и јединства
Удружење спортских риболоваца „Кечига", Трг братства и јединства 35
Стрељачка дружина „Станко Пауновић", Трг браће Радића 2
Поморско-бродарско друштво „Вал",
Шах-клуб „Срем", Бориса Кидрича 2
Добровољно ватрогасно друштво, Др Хаџије 6
Фудбалски клуб „Срем",
Фудбалски клуб „Раднички", 29. новембар 46
Фудбалски клуб „Јединсто", Планинска
Омладинско фискултурно друштво „Младост", Светозара Марковића 2
Среско старешинство Савеза извиђача, Светозара Марковића 2
Одред извиђача „Б.П. Пинки", Омладински дом, Трг браће Радића
Планинарско друштво „Клисура", Бориса Кидрича 5
Туристичко друштво „Сирмијум",
Култуно-просветна заједница Сремске Митровице
Синдикална организација трговаца,
Синдикална организација пољопривредних радника,
Синдикална организација грађевинара,
Синдикална организација железничара,

Синдикална организација саобраћаја
Синдикална организација дрводељаца,
Синдикална организација државних службеника,
Удружење професора, наставника и учитеља,
Удружење лекара,
Удружење адвоката,
Сремски фудбалски подсавез, Бориса Кидрича 5
Занатлијска комора среза, Соње Маринковић 10
Трговинска комора, Бориса Кидрича 12
Угоститељска комора, Паробродска
Занатска продајно-набавна задруга, Соње Маринковић 10
Земљорадничка задруга, Трг братства и јединства 37
Кројачка задруга, Трг братства и јединства 11
Обућарска задруга, Трг братства и јединства 4
Димнњачарска задруга „1.мај", Војвођанска 107
Пословни савез за механизацију и хемизацију, Бориса Кидрича 5
Срески савез земљорадничких задруга, Бориса Кидрича 7
Ратарско-семенарски пословни савез, Бориса Кидрича 5

О Митровици из тог времена у Монографији налазимо и податке да је на Тргу испред Велике цркве у центру града био Споменик народних хероја; на Тргу испред железничке станице – Споменик палим железничарима у НОБ, а на Легету – Споменик војницима Прве тимочке дивизије палим у Првом светском рату. Поред тога биле су постављене и спомен-плоче на појединим местима у знак сећања на неке догађаје из НОБ: у Дрвном комбинату – палим радницима у НОБ; у згради Више мешовите гимназије – палим ученицима и професорима; на Железничкој станици – палим железничарима у НОБ; на згради Дома културе КПД – у знак сећања на бекство комуниста-робијаша из Казнионе у ноћи између 21. и 22. августа 1941. године.[43]

Сазнајемо и о спортским објектима у граду – то су:
Стадион „Срема"
Игралиште за одбојку и кошарку (у Гимназији)
Друштво за телесно васпитање (ДТВ) „Партизан" – физичка сала, игралиште за одбојку, кошарку и стони тенис
Игралиште ФК „Јединство" (у Планинској улици) – за фудбал, мали и велики рукомет;

43 Подсећамо и на податке о спомен-плочама на улсзу у КПД, на згради Болнице, у холу Занатског дом, у Занатлијској улици, на згради Дома Мајке Југовића, на кући у којој је рођен Иларион Руварац. На згради некадашње основне школе (данас Градска библиотека, дечје одељење) две спомен-плоче- видети у часопису Сунчани сат, број 4 , за 1994, на страни 204 и др.

Игралиште ФК „Раднички” (у улици 29. новембар) – за фудбал, одбојку и кошарку;

Фискултурни терен Дома културе на колонији КПД – гимнастичка сала ДТВ „Партизан” 2, пливачки базен са скакаоницом олимпијских размера, базен за децу, стрелиште, игралиште за тенис, одбојку, кошарку, мали и велики рукомет, партерну гимнастику, стони тенис, дечји парк са игралиштима за мали и велики рукомет;

Омладински дом са игралиштима за одбојку, кошарку и стони тенис;

Удружење стрелаца – са стрелиштима за војничку и ваздушну пушку;

Дом ЈНА – стрелиште за ваздушну пушку;

„Вал” – поморско-бродарско друштво за спортове на води располагало је за све спортове на води са свим врстама спортских чамаца;

Зимско клизалиште са теренима у Јалији и на бари код железничке станице.

Подаци о пољопривреди

Најзад, тек на крају дати су и подаци о пољопривреди. Оно што је водило пољопривреду и подстицало њен развој биле су разне стручне и пословне заједнице чија су седишта била у граду. Међу њима су били:

Срески савез земљорадничких задруга Сремскомитровачког среза

Пословни савез за ратарство и семенарство

Срески пословни савез за сточарство

Срески пословни савез за воћарство и виноградарство

Срески пословни савез за механизацију

Среска пољопривредна станица

Среска задружна штедионица

Из података који су наведени за сваку од ових пословних заједница видимо да је развој пољопривреде био у сталном успону.

Срески савез земљорадничких задруга Сремскомитровачког среза располагао је са око 50 хиљада катастарских јутара ораничних површина о којима су бринуле радне и земљорадничке задруге и пољопривредна добра, док је у индивидуалним поседима било око 311 хиљада јутара. О производним резултатима и плановима за даљи развој пољопривреде у Монографији је записано (види на страни 116-119):

„...Приноси у последње три године иду ка војвођанском просеку, а нарочито на крупним пољопривредним газдинствима, где су и постигнути највећи

успеси. Они су утолико већи кад се зна да су велика газдинства у Срему својевремено падала у ред најслабијих у Војводини.

У 1958. години просек приноса пшенице на пољопривредним добрима у Војводини износио је 23,8 метричких центи по хектару, а у Сремскомитровачком срезу 25,5! На имањима сељачких радних задруга у Војводини принос је био 22,2, а у Срему 22,5. Званични статистички подаци показују да су само три среза имала веће приносе на добрима а четири на имањима сељачких радних задруга. То су срезови северног дела Војводине који су одувек познати по високим приносима. У производњи кукуруза такође су постигнути одлични резултати. Само један срез у Војводини имао је на крупним газдинствима, према званичим подацима већу производњу у 1958. години.

Подаци о приносима пшенице у овој години (1959) говоре да ће Срем и овог пута достићи просек најбољих...

Развој пољопривреде ишао је брже него што се очекивало. Томе је допринело неколико одлучујућих фактора.

Политика повећаних инвестиција у пољопривреди искоришћена је у Сремскомитровачком срезу, са мањим изузецима, углавном како је то темпо производње одређивао. Наиме, улагало се из године у годину, у оно што је било кључно у борби за повећање производње: у опрему, грађевине, стоку, засаде и мелиорације. Показатељи говоре да је у 1956. години ивестирано 985 милиона а 1957. године – 1.467.000.000 динара, 1958. године – 2.234.000.000. План инвестиција за 1959. годину предвиђа даљи пораст – на три и по милијарде. Ово је довело до пораста средстава за производњу, а то најбоље показује овај податак: 31. децембра 1955. године вредност основних средстава земљорадничких задруга износила је 198 милиона, а истог дана 1958. године – две милијарде и 307 милиона или 682% више. Још бржи темпо повећања вредности основних средстава је на крупним газдинствима (пољопривредним добрима и сељачким радним задругама)..."

У плановима за даљи развој пољопривреде Срески савез земљорадничких задруга предвиђао је производњу удружену са индивидуалним произвођачима (на бази кооперације), развијање усешнијег промета пољопривредних производа и обезбеђивање стручних кадрова за пољопривредне организације.

Као резултат оваквог опредељења већ 1956. године дошло је до оснивања Пословног савеза за ратарство и семенарство, затим Среског пословног савеза за сточарство, јер је сточарство у Срему било у великом застоју – било је неопходно да се направи селкција приплодног материјала, нарочито код говеда и свиња, а у 1957. години основан и Срески пословни савез за воћарство и виноградарство јер су и ове пољопривредне гране давале приносе испод својих могућности.

Повећање пољопривредне производње било је повезано и са увођењем

савремене механизације – трактора и прикључних машина и оруђа што је истовремено наметнуло и стварање посебне службе за одржавање тих машина и обезбеђивање резервних делова за њих. Због тога је 1956. године стврен Сремски пословни савез за механизацију који се бринуо и за одржавање пољопривредних машина за растурање вештачког ђубрива. Масовнија употреба минералних ђубрима почела је негде у пролеће 1956. године која је из године у годину увећавана.Тако је 1955. године на подручју Сремскомитровачког среза утрошено 911 вагона минералих ђубрива, односно у просеку 23 килограма по јутру. У 1956. годину утрошено је 2.109 вагона или 52 килограма по јутру; следеће 1957 – 3.694 вагона, односно просечно 92 килограма по јутру, а у 1958. години 5.660 вагона или у просеку 141 килограм по јутру.

У склопу ових настојања за повећањем пољопривредне производње и општег развоја пољопривреде основана је 1956. године и Среска пољопривредна станица у Сремској Митровици са три одсека – за сточарство, за ратарство и одсек за заштиту биља. У лабораторијама Станице у 1958. години испитано је 485 вагона разних семена, извршена је агрохемијска анализа земљишта на десет хиљада хектара, извршена је заштита шећерне репе на шест хиљада хектара, уништавана је кромпирова златица на две хиљаде хектара и дудовца на око 71 хиљаде стабала.

Станица је увела и тридест огледних парцела на теренима земљорадничких и сељачких парцела за своја истраживања.

Како је у пракси изгледао развој пољопивреде и унапређење пољопривредне производње аутори Монографије су то показали на примерима рада и послвања Земљорадничке задруге из Сремске Митровице, на примерима рада Пољопривредног добра „Мачва" из Салаша Ноћајског и на примерима пословања Пољопривредног добра „Зеленгора" Сремска Митровица.

„За земљорадничку задругу у Сремској Митровици – пише у Монографији – може се с правом рећи да је учинила доста у унапређењу пољопривредне производње и да је у последње време све више бриге поклњала развоју развоју кооперације са индивидуалним произвођачима. То се огледало и у пословању задруге. Укупан промет 1958. године износио је 243.000.000 динара. Чиста добит је била преко девет милиона динара. На откуп житарица добијен је приход 3.200.000 динара. Ова сума је стављена у задружне фондове.

Улагања Задруге и кооперанта за савремен начин обраде земље дали су значајне резултате. На парцелма индивидуалних произвођача-кооперанта просечан принос италијанских сорти пшенице 27 метричких центи по јутру, а на економији Задруге 32 метричке центе...

Упоредо са унапређењем приноса пољопривредне производње развија се и сточарство. Задруга већ има на својој економији 38 комада белих крмача, а набавила је индивидуалним произвођачима, својим кооперантима још 60. У

плану је да се набави још 100 комада белих крмача расе велики јоркшир.

У машинском парку Задруга има 10 трактора са прикључним машинама и два комбајна, а у плану је да се набаве још два трактора и два комбајна...”

„Пољопривредно добро „Мачва” из Салаша Ноћајског има у свом саставу пет погона и то: у Салашу Ноћајском, у Ноћају, у Раденквићу, у Равњу и Засљвици. Ово пољопривредно добро основано је 10. априла 1956. године. Имањње је у 1957. години остварило добит од девет милиона динара, а у 1959. године очекује се да то буде око 20 милиона динара.”

„Пољопривредно добро „Зеленгора” налази се у непосредној близини Сремске Митровице у чијем се саставу налази шест погона са укупно 2.100 хектара обрадивих ораница. Имање је основано 1957. године и тада је поседовало само 347 хектара земље. У 1959. години на имањима „Зеленгоре” засејано је италијанском сортом пшенице на 500 хектара. Просек приноса по хектару је 61 метричка цента; хибридни кукуруз је засејан на 570 хектара. Очекује се принос од 80 метричких центи сувог зрна по хектару. На 120 хектара засејане су повртарске културе, а очекују се приноси од 600 вагона поврћа (парадајиза око 150 вагона, купуса 100, бостана 50, паприке 80, грашка 20 вагона). Поврће са овог имања намењено је у првом реду митровачком тржишту.

То је, дакле, Сремска Митровица виђена очима ових аутора и представљена у Монографији тако да у многоме потврди и настојања новог друштвено-политичког поретка инспирисаног оним истим идејама које су биле и идеје водиље у току НОБ и социјалне револуције – идеје изградње новог социјалистичког друштва у коме ће државна и друштвена својина потиснути и већим делом укинути приватну својину, укинути капиталистичке односе у друштву као и укинути капиталистички начин производње.

Друго лице Митровице

Наравно, имала је Митровица у том истом послератном времену и своје друго лице које аутори Монографије, из сасвим одређених разлога, нису осветљавали (то ће тек педесетак година касније, у другачијим околностима, учинити други историчари). Јер од времена непосредно после Другог светског рата све је у Митровици (баш као и у васцелом југословенском друштву) постало другачије: мењао се изглед града, мењали су се људи у њему, дошли су нови људи, променули су се друштвени односи у којима је сада радничка класа вођена Комунистичком партијом добила водећу улогу, променили

су се и односи између производних снага и средстава за производњу; уместо приватног власништва уведена је државна и друштвена својина. Приватно власништво над земљом и шумама је строго ограничено а све што је преко тога је одузето (конфисковано) и подељено сељацима-безземљашима. Одузето је земљиште и друге некретнине онима који су отворено сарађивали са окупаторским властима. Један део одузете земље преузела је држава и ту створила државна пољопривредна добра. Тако је извршена велика аграрна реформа вођена жељом да земља припада онима који је и обрађују.

Слично је било и са власницима великих индустријских предузећа, трговинских радњи – све је то постајало државна и друштвена својина којом је у почетку управљала држава, а од 1950. године управљали су сами радници преко својих радничких савета.

Све се то догађало и у Митровици и све те промене доживљаване су и преживљаване са много потреса, људских и породичних драма које су некад доводиле и до личних трагедија. О тим догађајима и о тим променама у граду и у животима људи аутори Монографије нису писали, али су касније неки историчари, писци, новинари, општински службеници из тог времена, испричали потресне приче о Митровици и Митровчанима из тих дана. Потресно су изгледали и сами призори града у тим првим послератним годинама. На једном месту је о Митровици из тих дана записано и ово[44]:

„...У граду је постојало само неколико мањих индустријских предузећа, две фабрике шперплоча и фурнира, пилана, пивара, два млина, циглана, неколико производних столарских радионица, више радионица услужног занатства, трговинских и угоститељских радњи. На селу људи су се углавном бавили пољопривредом и сточарством, а у сваком селу било је по једна до две услужне занатске радње. Основна карактеристика затечених индустријских предузећа је техничко-технолошка заосталост."

„... Морају да се решавају многи инфраструктурни проблеми, а посебно комунални у граду. Значајна се средства улажу у реконструкцију електрчне мреже и изградњу трафо станица. Решава се снабдевање града пијаћом водом. Дотле су се грађани снабдевали пијаћом водом из артерских бунара, а за многе грађане тзв. бутуњари у бурадима са коњском запрегом доносили су свакодневно воду до куће. Почиње масовније асфалтирање и уређење градских улица, јер су до тада постојали у већини улица макадамски путеви, а у многим периферним улицама није било ни тврде подлоге. Слична ситуација је била и у селу."

---

44 Опширније о тим преломним данима у нашем друштву, нарочито о времену спровођења аграрне реформе, конфискоцијом имовине, откупом пољопривредних производа од сељака видети у студији др Јелене Попов „Драма на војвођанском селу (1945 -1952)" – са поднасловом „Обавезни откуп пољопривредних производа", изд. Платонеум Нови Сад 2002, страна 572, тираж 600 примерака (Стојшић Лазара Ђорђе: „Сећање на политичке прилике и развој Митровице 60-тих и 70-тих XX века, у часопису Сунчани сат, бр.11, 2002, стр 100 и 104).

Неколико година касније у монографији „Историјски архив „Срем" Ђорђе (Лазара) Стојшић, председник општине Сремска Митровица у два мандата (1959 – 1962.и 1974 - 1978) описао је шта је све, за време његовог председниковања, учињено на развоју града:

„За време првог председничког мандата изграђена је Фабрика шећера са енерганом и обављена прва кампања прераде шећернре репе. Затим су изграђене савремена конзумна млекара и фабрика за производњу ивер плоча. Истоврено на истом простору где је лоцирана нова индустрија, изграђена је и трафо станица 110/35 КВ, преко које се не само обезбеђивала електрична енергија за нове индустријске капаците, већ је и град добио још један извор и у значајној мери повећану сигурност у снабдевању електричном енергијом. Донета је одлука и обављене све радње и приреме за изградњу Фабрике целулозе и папира,а 1960.године усвојен је и Инвестициони програм и закључен уговор о изради главног пројекта. По усвајању и ревизији главног пројекта 1961.године вођени су преговори са домаћим банкама и страним партнерима и на крају закључен уговор са ино-испоручиоцима опреме, а у првој половини 1962.године, почиње изградња фабрике целулозе и папира, а која је завршена јуна 1964.године. У то исто време стално се улагало и у реконструкцију и модернизацију старе индустрије. То се пре свега односи на индустрију прераде дрвета. Пољострој поред вршења ремонта и производњу резервних делова, крајем 1958.године почиње у малим серијама производњу вентила која се 1959. и 1960.године уходава, када се технички и кадровски оспособљавају и почињу са већом производњом и освајањем тржишта најпре домаћег а онда и страног.

Изграђен је водовод са главним колектором канализације, чиме је на трајан начин решен проблем снабдевања града са пијаћом водом, који ће касније постати регионални водовод. Изградњом водовода, из основа се мења начин живота грађана.

Изграђено је Спомен-гробље да би се сачувало сећање на највећу трагедију коју су доживели житељи Срема и града Сремске Митровице у XX веку.

Затим је изграђена заобилазна саобраћајница, пут око нове индустријске зоне. На пољопривредном имању „Пинки", подигнуте плантаже воћа и винограда тада једне од највећих у земљи, ступају у фазу рода, а ради благовременог и одговарајућег транспорта, изграђен је нови савремени пут који пролази кроз подидигнуте плантаже, повезује Мутаљ и Врањаш и преко Манђелоса излази на асфалтни пут према Сремској Митровици. Нова зграда поште и телекомунокација изграђена је и пуштена у употребу 1.новембра 1962.године. Отворене су три нове средње школе – техничка, технолошка и економска. Изграђене су школске зграде за средњотехничку и три основне школе – „Јован Поповић", „Владимир Назор" у Сремској Митровици и осмогодишњу школу у Лаћарку.

У области здравства такође су улагана значајна средства. У оквиру болничког круга изграђен је павиљон који је намењен за смештај гинеколошког одељења, међутим по његовом завршетку, у њему је смештено и хируршко одељење. Изградњом овог објекта стварају се много повољнији услови за рад ових служби, а самим тим и за рад осталих специјалистичких служби. Изградња павиљона започета је 1960.године, а завршена је 1964.године... На Сави је изграђен диспанзер за заштиту мајке и детета, али је у њега смештена стоматолошка служба, а касније за тај део града и служба опште медицине. Изграђене су и две нове здравствене станице: здравствена станица број 1. „Сутјеска" , згравствена станица број 2 „Петар Прерадовић". На Дрвном комбинату такође отворена здравствена станица.

Урађен је детаљан урбаистички план и почела интензивна изградња станова на Деканском плацу. У многим улицама у граду грађени су и асфалтни путеви и асфалтне стазе."

Тако се изграђивала Сремска Митровица у времену док је на челу градске управе био Ђорђе Стојшић (1959 - 1962). Једанаест година касније он је поново изабран за председника Скупштине општине Сремска Митровица и у новом мандату (1974 - 1978) посветио се даљој изградњи привреде и развоју града. У том времену извршена је реконструкција, модернизација и проширење капацитета Фабрике целулозе и папира „Матроз" када је производња два пута увећана. Изграђена је и нова енергана чиме су створени услови за много рационалније и боље загревање града. Изграђен је нов млин са силосима, а на Митросу је изграђена нова савремена хладњача. Из града је измештена грађевинска оператива и још неке радне организације. У то време је изграђена и обалоутврда на левој и десној обали Саве чиме је смањена опасност од поплава. Изграђена је и пословна зграда Електродистрибуције, а отворено је и одељење Технолишког факултета Нови Сад за целулозу и папир. Сваке године градило се око 500 нових станова. Уређивала су се и села углавном средствима самодоприноса. Мост на реци Сави на источном делу града у дужини од 739,5 метара и ширини 12,5 метара такође је изграђен у овом времену.

Значајан допринос развоју привреде и комуналном уређењу града дали су и други председници Скупштине општине Сремска Митровица. За време председниковања Душана Гајића приступило се уређењу центра града; а у времену док је на челу општине био Владислав Радаковић (1980 -1982) снажно се развијала пољопривреда и модернизовала индустријска предузећа. То је било и време највеће запослености у граду (22.000 у друштвеном сектору) а Сремска Митровица је убрајана међу развијеније општине у Војводини. За Луку Шојића везан је почетак изградње Спортског центра „Пинки", а за Марију Прокоп, поред тога што је била прва жена председник општине, везан је и почетак изградње митровачке фабрике вентила и завршетак изградње фабри-

ке обуће „Дијана”.

Нема сумње да је Сремска Митровица у овом раздобљу од 1955.до 2000. године постала град примерен потребама својих грађана. Заслуга ш то је то тако припада једним делом и председницима Скупштине општине.

Списак назива улица Сремске Митровице из монографије 1959.године

Аугуста Цесарца
Бориса Кидрича
Лоле Рибара
Босутски пут
Бранка Радичевића
Цветна
Доситејева
Драгиње Никшић
Ђуре Даничића
Ђуре Јакшића
Филипа Вишњића
Фрушкогорска
Др Божидара Хаџије
Јалија
Јанка Чмелика
Кеј Ослобођења
Кеј 1. новембра
Лењинова -
Маршала Тита
Матије Гупца
Матије Иванића
Масарикова
Матошева
Мишкинова
Моше Пијаде
Масарикова
Пинкијева
Пушкинова
Радинички пут
Слободана Бајића
Соње Маринковић
Сремска
Станка Пауновића
Стевана Сремца
Светозара Милетића
Светозара Марковића
Сутјеска
Стрељачка
Тараса Шевченка
Трг братства и јединства
Трг браће Радића
Трг Југословенске народне армије
Трг народних хероја
Змај Јовина
Жарка Зрењанина
27. марта
29. новембра
Музејска
Немањина
Паробродска

И ДРУГЕ МОНОГРАФИЈЕ О ГРАДУ

Др Петар Милошевић

Sirmium
Панорама панонске престонице

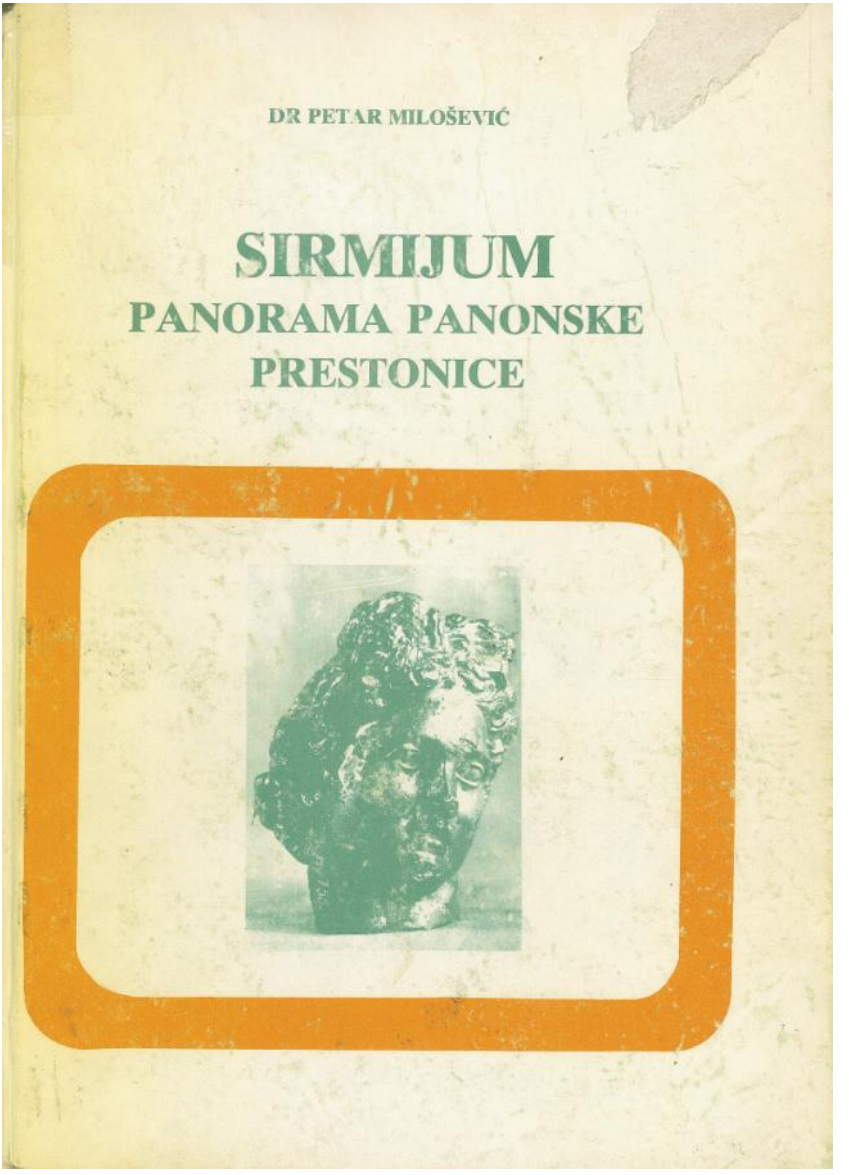

Једна од монографија посвећена Сремској Митровици била је књига Петра Милошевића „Сирмијум – панорама панонске престонице" у издању Сремских новина. Објављена је 1988.године на 119 страна. Главни и одговорни уредник је био Недељко Терзић док су рецензенти били мр Драган Поповић и Радомир Прица. У овој монографији, писаној препознатљивим лирским казивањем аутора, приказан је антички Сирмијум у бојама, призорима и сликама које су откривене после опсежних археолошких ископавања извршених у времену од 1957.године па надаље. Своје ново казивање о античком Сирмијуму[1], проширено новим сазнањима до којих се дошло на основу археолошких налаза откривених после 1969.године, аутор је изнео у 14 поглавља и лирски надахнуто писаном предговору у коме је приказао постанак насеља на неколико векова пре доласка Римљана и кратку историју града све до 583.године када је у великој најезди Авара град био уништен у пожару.

У првом поглављу је приказана топографска разгледница простора на којем је изникао град који ће временом постати један од важних центара велике римске империје.

У другом поглављу, које носи наслов „Сигнали из праисторије'', аутор износи сазнања да су на простору античког Сирмијума претходила ранија насеља која су имала своја станишта на вештачком брежуљку високом петнаестак метара, на левој обали реке Саве, које је касније добило своје библијско име Калварија. Новија истраживања открила су да се ту налазе трагови више праисторијских култура међу којима је и старчевачка и винчанска култура као и култура праисторијских Амантина.

У трећем поглављу изнете су претпоставке о могућем настанку имена града, а четврто поглавље је посвећено доласку Римљана и сукобима са месним староседелачким становништвом. Због тога ово четврто поглавље и носи наслов „Војници и цареви". Ту је прича о Батону, вођи домородачког становништва и вођи устанка против Римљана, о римском цару Децију Трајану, о цару Аурелијану, о цару Пробу, о хунском вођи Атили и његовом освајању Сирмијума.

У петом поглављу следи опис старог града Сирмијума и то оног Сирмијума који је био „Славна многољудна мајка градова". Аутор је дао опис градског водовода који је користио воду из Фрушке горе, затим је дат опис утврђења, па опис империјалне палате, опис царског хиподрома, опис градске житнице (horrerum), па описе терми цара Лицинија. Уследио је опис једне градске виле (villa urbana), затим прича о судбини једне римске куће, па опис једне градске четврти уз југозападни бедем, као и опис градске четврти уз северни бедем. Са мноштвом појединости аутор је описао и изглед стамбених

1 Петар Милошевић је 1969. године, у Монографији „Сремска Митровица" објавио рад под насловом „Антички Сирмијум", стр. 19-32).

зграда истичући да оне „представљају својеврсне варијанте класичне грчке и римске архитектуре, поникле на медитеранском простору још у вековима пре нове ере.” Када износи неке појединости о тим стамбеним објектима он каже:

„Куће су имале дрвена врата са често компликованим бравама и кључевима, а прозори су били мали, застакљени само код најимућнијих са мутним и непровидним стаклом. И врата и прозори били су профилисани оквирима, најчешће сликовито украшеним пластичним лишћем, лозом или неком другом орнаментиком.

Око централног дворишта пружали су се покривени тремови преко којих су куће добијале светло. Таванице тремова носили су стубови са коринтским капителима.

Богатије куће имале су бар једну просторију опремљену са већом архитектонском пажњом. У њој је био обавезан мозаички под, рађен искусном руком занатлије-уметника. Све просторије у кућама биле су осликане, најчешће грубо и аматерски, с једноставним прскањем боје, а само припадници из богатијих кругова могли су да ангажују уметнике и добију вредне ликовне фреске.

Људи скромнијег имовног стања живели су у изнајмљеним становима, у огромним вишеспратним кућама без икаквог комфора. Домаћи рентијери дизали су такве куће највише у предграђима и од њих убирали станарину. Живот у таквим зградама био је тежак и тужан, о чему су сачувани подаци у римској литератури.”(из монографије, стр. 50).

У шестом поглављу ове монографије аутор нас упознаје са становницима Сирмијума. Основну масу сачињавали су домаћи Панонци из племена Амантина и Сирмијенза (Civitas Sirmiesium et Amantiorum), уз које су у последњим вековима старе ере били и припадници келтских Скордиска, а прву заједницу римских грађана у Сирмијуму (Oppidum civium Romanorum) чинили су досељеници из Италије, који су се могли појавити још пре римског освајања. Ова заједница првобитних Римљана у Сирмијуму углавном је изумрла током другог века или се измешали са староседеоцима.

У Сирмијуму је увек живело и доста Грка који су били најчешће трговци или увозници и извозници разне робе, а било је међу њима и лекара или свештеника који су ширили хришћанство. Многи хришћански мученици страдали у Сирмијуму били су Грци. Међу њима су били Димитрије, Иринеј, Синерот, Анастасија и други. На надгробним плочама записана су и имена грађана који су били пореклом из других градова или земаља. Аутор тако сазнаје да су у Сирмијуму живели и људи из Сирије, Картагине као и припадници Илира и Келта. И сви ти досељеници бавили сусе претежно разним занатима – међу њима су били керамичари, кожари, тесари, ткачи, рибари, баштовани.

Посебну групу становника Сирмијума чинили су робови. О томе одакле су довођени робови, шта су све радили и како су се према њима односили њи-

хови господари аутор је навео само оскудне податке јер о робовима нико није остављао писане податке.

То су, дакле, били становници Сирмијума.

А како се управљало градом? Аутор Монографије Петар Милошевић о томе казује у седмом поглављу. Он пише да је и у Сирмијуму „као и у осталим колонијама римских грађана" највишу административну власт имало Градско општинско веће (Ordo decurionum) које је стајало на челу свих послова и јавних инвестиција. То веће представљало је, уствари, градски сенат, копирајући у минијатури онај империјални сенат у Риму. У њему се налазило – пише аутор – десет већника (dekuriona) који су бирани из редова најутицајнијих и најбогатијих грађана, представника локалне аристократије. У Сирмијуму су то били крупни земљопоседници са имањима у околини или у Фрушкој гори. Ти већници су у граду поседовали најлепше палате (villae urbanae) а на имањима салаше и летњиковце (villae rusticae) а имали су и пресудни утицај на читав живот у граду.

У осмом поглављу приказана је економска моћ Сирмијума када је град представљао економски центар Панониje. У близини Сирмијума подигнуте су десетине мањих и већих пољопривредних имања, док су се у самом граду налазила пространа складишта жита. Развило се и виноградарство што је великопоседницима доносило велике приходе од продаје и извоза вина. У граду су се развиле и велике радионице за израду металног оружја, шлемова и мачева. За то су отваране и ливнице које су се повезивале са рудницима гвожђа и сребра. Ливнице су омогућиле и отварање ковнице новца, а појавиле су се и радионице за израду скупоценог накита. У овом поглављу је посебно описана улога и значај ковнице новца коју је вероватно основао Константин Велики и која је постала нарочито позната „по ретким емисијама златника са мушким и женским ликовима из династије Константина Великог." Међу светски познатим нумизматичарима интересовање за Сирмијум и његову ковницу новца нарочито је порасло када су у великим светским музејима у Лондону, Паризу, Бечу, Будимпешти и Напуљу пронађене златне полуге са јасним ознакама да потичу из ковнице новца у Сирмијуму.

У Сирмијуму је била надалеко позната израда сребрног посуђа, а радиле су и клесарске радионице. Веома су били познати и керамички производи.

Девето поглавље је посвећено друштвеном и јавном животу грађана који се одвијао на трговима, у тржницама, термама, храмовима, на хиподрому, у позоришту и на другим местима погодним за окупљања. То је потврђено многим археолошким подацима нађеним током археолошких ископавања. На исто таквим археолошким подацима може се сагледати и каква је била ношња становника Сирмијума. Аутор је подробно описао изглед мушке и женске одеће, изглед фризура као и накит који су носеле претежно жене – златне наушнице,

наруквице, прстење и друге украсне предмете код жена из богатијих друштвених слојева. Нарочито су били цењени брошеви и велик избор фибула.

Аутор у овом поглављу говори и о писмености код грађана Сирмијума, о здравственим приликама у граду, о лекарима и о појединим лекарским инструментима. Лекари Сирмијума за лечење својих пацијената користили су и лековита својства топлих извора воде каквих је било у граду али и у непосредној околини (Ердевик, Сланкамен).

Десето поглавље ове монографије о Сирмијуму посвећено је духовном животу грађана који су поштовали своје паганске богове. Званичне обреде обављали су у многобројним храмовима и светилиштима, који су после победе хришћана сви били уништени. Ово поглавље аутор је насловио „Човек и богови". Овде сазнајемо да су грађани Сирмијума највише поштовали врховног бога Јупитера и да су њему у част још 105. године два конзула подигла бисту са заветним натписом. Нађен је и мермерни жртвеник који сведочи о раширеном култу према богу Нептуну, „господару мора и свих других вода". Откривене су статуе и рељефи и многих других богова: бога трговине Меркура, бога светлости и уметности Аполона; богиње љубави Венере; бога вина Бахуса (Dionisos); богиње Дијане; богиње мудрости Минерве; богиње победе Викторије; богиње Рома; бога здравља Ескулапа (Asklepie); бога Марса, не само као бога рата већ и као Чувара (Custosa); као и богова Силвана, Херкула и богиње Немезе. Богиња, заштитница Сирмијума, била је Фортуна. Нађени су и богови из хеленске митологије - браћа Кастор и Полукс, Медуза, Амор и Психа, Харпократ и Орфеј, Атлас, Сатир као и домаћа божанства Лари, добри духови предака.

Овим боговима, а највише врховном богу Јупитеру, грађани Сирмијума обраћали су се за помоћ када су се нашли у неким недаћама, а када им је та помоћ и пружена, приносили су им и заветовану жртву. Жртва се приносила на посебном каменом или мермерном жртвенику уз запис којем богу изражавају захвалност. Приликом археолошких ископавања старог Сирмијума нађено је 70 таквих споменика-жртвеника.

У следећем, једанаестом поглављу, аутор Милошевић је изнео податке о првим хришћанима у Сирмијуму, о њиховим тајним састанцима по приватним кућама, о прогонима римских власти и најзад о њиховим страдањима када се и под највећим телесним мукама нису одрицали вере у Христа и када су одбијали да приносе жртве римским божанствима. Наведена су имена неких мученика међу којима су Иринеј, први епископ хришћанске заједнице са седиштем у Сирмијуму, ђакон Димитрије са пет девојака, свети Синерон, млада Анастасија која је по налогу Диоклецијана жива спаљена 25. децембра 304. године. У 305. години - како наводи аутор - 26. фебруара погубљена су 72 мученика; 25. и 28. марта – 50 мученика; у јулу месецу погубљено је око 30, а

у августу 308. године страдало је преко две стотине мученика.[2]

Око средине IV века – каже аутор на крају овог поглавља - „биле су на гробљима подигнуте хришћанске капеле и мање базилике са светим гробовима мученика, а у V веку, у центру града, саграђена је црква светог Димитрија.'' Он даље наводи да је из историјских извора познато да је цркву подигао префект Леонтије за време краткотрајне византијске управе у Сирмијуму у првој половини V века.

Дванаесто поглавље посвећено је уметности која се стварала и развијала у Сирмијуму. Она се најпре могла јавити у каменорезачким радионицама које су израђивале декоративне украсе на јавним грађевинама, а затим и на гробљима где су сахрањивани богати римски грађани и представници римске власти који су желели да им гробови буду украшени властитим ликовима или ликовима митолошких бића. Међу најпознатијим уметничким делима убрајају се подни мозаици, глава Аполона из Сирмијума и митолошки Атлас који носи Сунчани сат.

И најзад тринаесто поглавље посвећено је некрополама Сирмијума или како га је аутор насловио „Град мртвих''. Римљани су своје мртве у Сирмијуму сахрањивали ван градских бедема, дуж путева на прилазима граду и на десној обали Саве за становнике са аде. До сада је уочено више од дванаест гробних целина а на свим некрополама нађеним на тим гробљима јасно се могу препознати скоро сви облици сахрањивања примењиваних на просторима наше земље у античком добу. Аутор даље описује изгледе појединих гробова и обреде приликом сахрањивања становника Сирмијума. На један начин су сахрњивани становници Сирмијума који су досељени из Италије, а на други начин су домороци сахрањивали своје припаднике. И током времена мењали су се облици сахрањивања: на један начин је погребни обред био до II века, а од тог времена па надаље било је другачије. Разликовали су се облици сахрањивања код пагана и код хришћана. Занимљиви су и натписи уклесани у каменим надгробни плочама из којих се могло много тога сазнати и о емотивним везама између живих и покојника. Аутор је навео два таква текста.

Први гласи:

„Овде почивају двојица невиних и верних: Петрус и Викторинијанус. Живео је Петрус једну годину, један месец и осам дана, а Викторинијанус је живео четири године, седам месеци и петнаест дана.''

Други гласи:

„Ја, Аурелија Аминија, подижем споменик свом мужу Флавију Санкту,

2 Опширније о страдањима хришћана у Сирмијуму видети у Монографији др Мирославе Мирковић и код историчара Радомира Прице.

царском телесном стражару, из јединице посвећене Јовију, који је живео педесет година и сахрањен је у граду Аквилеји. Споменик подижем на гробљу блаженог мученика Синерота, а и за успомену на своју кћерку која се звала Урсицина и поживела је три године."

И то је све што су живи имали да кажу о својим покојницима.

Закључујући ово поглавље о граду мртвих аутор Петар Милошевић је записао и ово:

„Римске некрополе пружиле су о животу и становништву античког Сирмијума незамењиву изворну грађу. На надгробним споменицима очувани су и ликови покојника и натписи. Мирним и лапидарним стилом, који није без дирљивости, опраштали су се живи од мртвих: Аурелија Урбика од мужа Флавија и кћери Инаке; отац Максим и мајка Лупицина од предраге и прелатке девојчице Максимине; отац Гаудентије од свог сина који је живео шест година, шест месеци, десет дана и осам ноћних сати.

У некрополама су заувек остали сахрањени не само људи из Сирмијума – пагани или хришћани – домороци или дошљаци, већ и дух једног великог, немирног и неповратног времена."

И то је све што је аутор у овој монографији написао о античком Сирмијуму. Своје казивање је илустровао са 88 црно-белих фотографија на којима су приказани разни археолошки предмети – алатке из бронзаног доба, керамичке посуде, ликови владара на кованом новцу, ископине античког Сирмијума, радови античких уметника (глава Аполона, Сунчани сат, глава богиње Дијане, глава бога вина и други), примерци саркофага, план града Сирмијума на коме су означени значајне грађевине и делови града. Значајна је и „Хронолошка табела" , попис најзначајнијих догађаја из историје античког Сирмијума, у којој је као први догађај забележен онај из 336.године пре нове ере када је Александар Велики победио трибалског краља Сирма на Дунаву. То је прва појава речи СИРМ (SIRMUS), па до године 583. када је наводно велики пожар уништио град. У том временском распону забележена су 46 догађаја. Најзад ту је и попис литературе са двадесетак библиографских јединица које је аутор користио радећи на писању ове монографије.

Сирмијум – комплекс царске палате
Imperiajl Palace Complex

Монографија

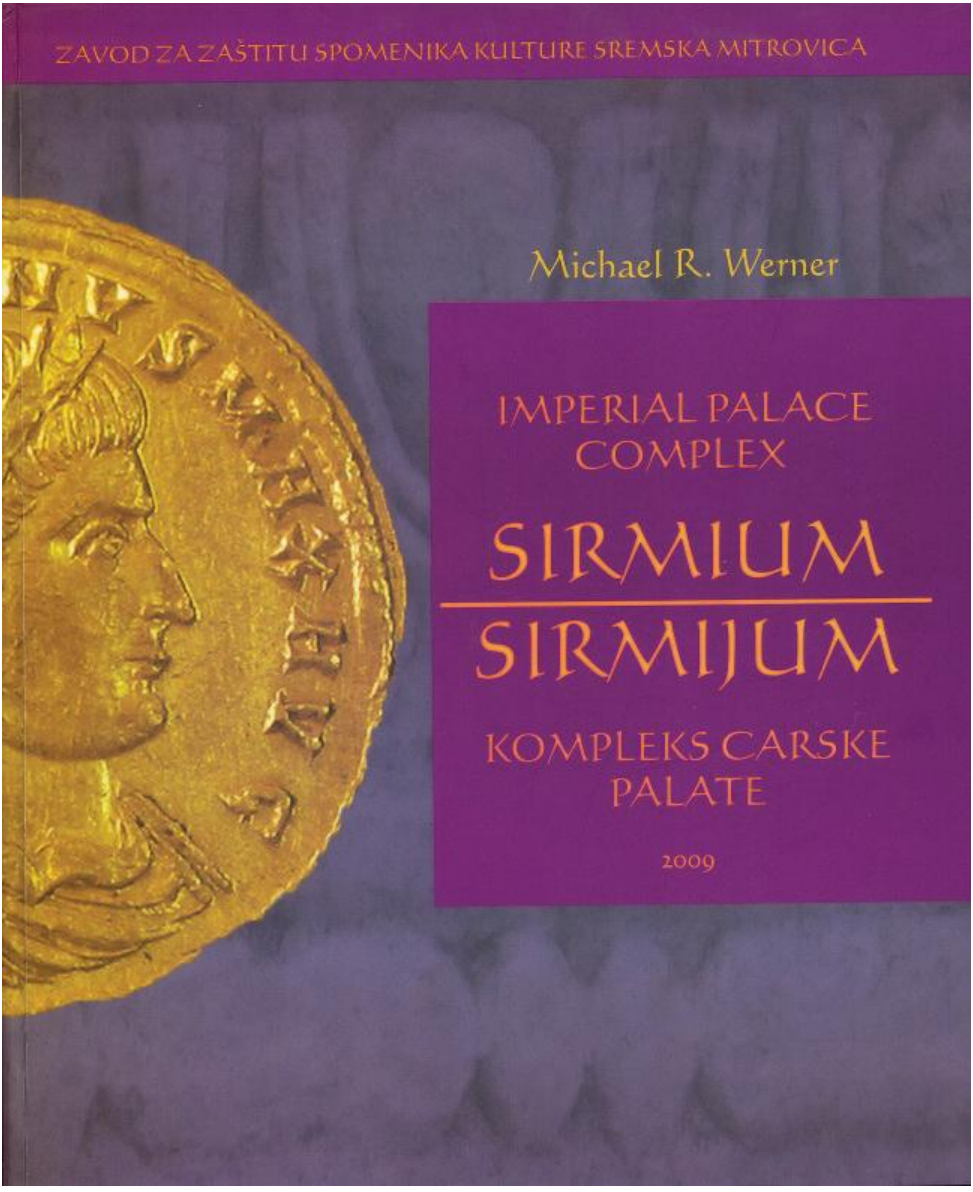

Двојезично издање енглеско/српски

Превод на српски:
Слободанка Уметић-Вернер

Аутор:
Мајкл Р. Вернер

Лектура:
Слободанка Кабиљагић

Графички дизајнер:
Жељко Синковић и Иван Филиповић

Издавач:
Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица

Тираж:
2.000 примерака

У уводној речи аутор истиче да је „Град Сремска Митровица поникао на остацима Сирмијума (Sirmium) једне од престонице Римског царства са краја III и почетка IV века". Даље он наводи да је од посебног значаја за културно наслеђе Сремске Митровице археолошко налазиште комплекса царска палата – циркус. „Овај комплекс је – наглашава Мајкл Вернер – споменик културе који се по својој важности може упоредити са другим престоницама касног Римског царства као што су Милано, Тријер и Солин. Циљ ове публикације (монографије) да укратко информише читаоце о палацијалном комплексу из Сирмијума у контексту историјских догађања, архитектонској интерпретацији остатака и резултатима новијих заштитних истраживања.

Следе описи истраживања на комплексу царске палате као и место палате у тетрархији. Овим истраживањима је утврђено да је дужи боравак некога од римских царева у Сирмијуму, односно у царској палати, захтевао да се палата стално дограђује, да јој се додају неки нови објекти, или преуређују већ постојећи. Тако је настао и хиподром – циркус, изграђен почетком IV века, али како је хиподром био у непосредној близини палате то су онда и дограђени нови објекти који су и физички повезивали палату и циркус јер је цар кроз те објекте из палате прелазио у циркус да би се показао народу и да би и сам присуствовао коњичким тркама на хиподрому. На комплексу царске палате уочавају се различите грађевинске фазе.

Истраживањима је даље утврђено да су у комплексу палате остали трагови материјалне културе других народа који су после античког раздобља боравили у Сирмијуму, односно Митровици, али су нађени и предмети који припадају културама народа који су на овим просторима боравили пре доласка Римљана. Он је навео укупно шест таквих слојева других култура.

Живко А. Попов

Митровица ӣрад и људи у времену

Монографија

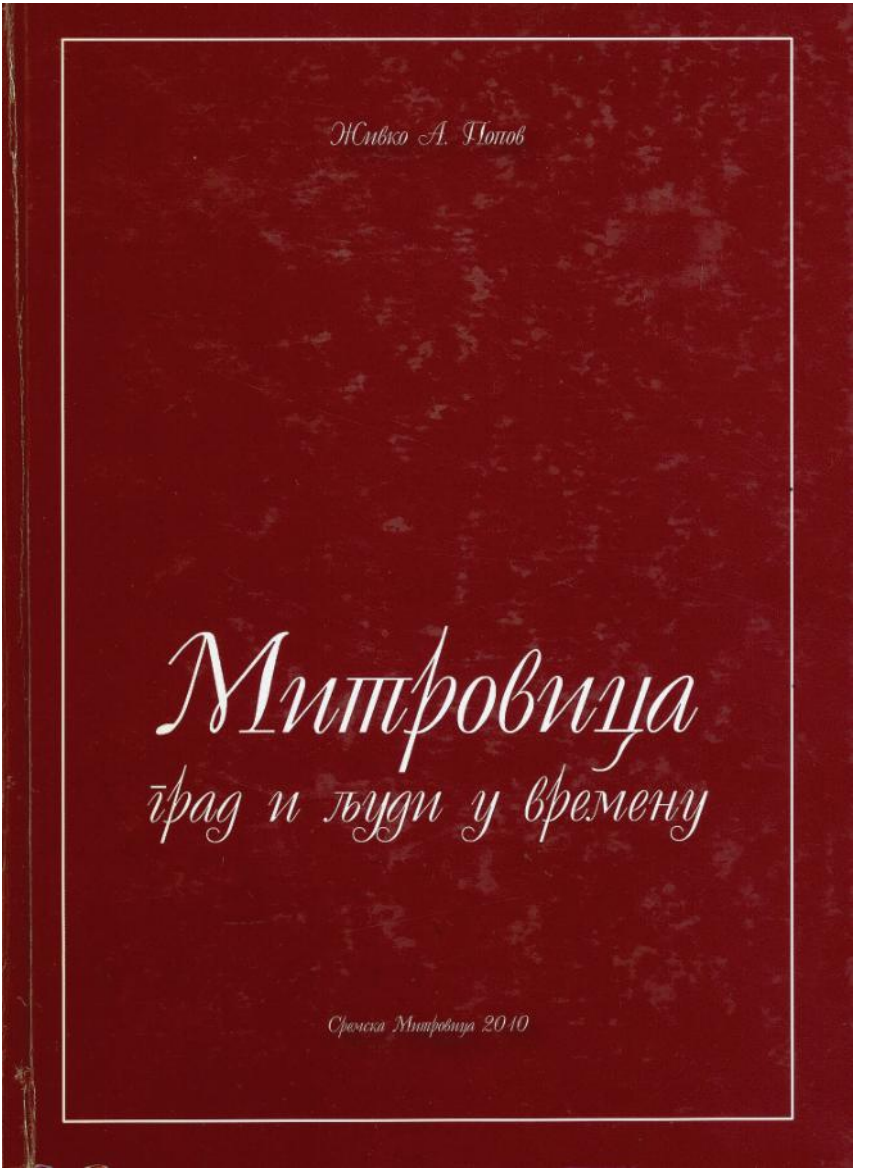

Већ у Предговору аутор објашњава како су настали ови записи о Митровици и Срему и шта све они садрже. Он каже:

„Пуних 13 година у Радију М (касније Радиотелевизија М) припремао сам и водио емисију под називом „Нека куца срце мога Срема". То је била образовно-забавна емисија која је упознавала слушаоце са богатом баштином Срема, посебно Сремске Митровице, од најстаријих времена па до полопвине XX века. Ту су биле приче о античком Сирмијуму из времена када је град био царска престоница, када је то био модеран антички град са царском палатом, хиподромом, амфитеатром, форумом, трговачким и занатлијским центром, са ковницом новца и велелепним и раскошним грађевинама богатих грађана. У времену између III и IV века шест царева римске империје овде су рођена. Сирмијум је требало да буде престоница Константина Великог али су га неки војни разлози присилили да подигне Константинопољ на Истоку.

У времену највећег успона римске владавине у овом делу царства (III и IV век), овде су се појавили и први хришћани који су у страшним прогонима, какви су били у васцелом Римском царству, мученички страдали остајући доследни својој вери – хришћанству.

У емисијама смо говорили и о средњовековној Митровици, израслој на рушевинама древног Сирмијума, када је око манастира Светог Димитрија подигнуто насеље које је по називу манастира већ у XIV веку добило и своје ново име прво као Civitas Sancti Demetrii (Град Светог Димитрија) а онда као Димитровица, Дмитровица и најзад Митровица.

Веома је много занимљивости и из XVI и XVII века, из времена када су Турци били у овим крајевима и када је Митровица са својих десетак џамија и турским живљем имала статус шехер-вароши.

Последњих 300 година, раздобље аустријске и аустроугарске власти је посебно значајно а и богато је споменицима материјалне и духовне културе. У том раздобљу град је добио свој данашњи изглед: улице, тргове, градско језгро.

И, ето, тај огроман временски распон од око две хиљаде година (од праистоијских времена па до почетка Другог светског рата), у коме је стасала Митровица, пружа обиље занимљивих прича о граду, о људима, о знаменитим личностима; о великим догађајима који су постали међаши у историји. Ту су и други садржаји који се односе на Срем, на поједина места у Срему, на фрушкогорске манастире и друге знаменитости.

О свему томе је много писано, многи то чине и данас, али је Митровица, баш као и антички Сирмијум, као средњовековни град Светог Димитрија, као шехер-варош и као седиште команде једног пука на важном делу Границе између две највеће европске силе (Турске и Аустрије) још увек недовољно испитана. Хиљаде и хиљаде метара архивске грађе похрањене у многим европским

архивима, још чекају истраживаче, на хиљаде књига – студија, монографија, стручних радова, разних чланака – објављиваних у свету и код нас, на нашем и на страним језицима, у којима се на посредан или непосредан начин говори о Митровици, још није ни дошло до руку обичних радозналаца.

Но, иако је све то тако, иако многи Митровчани недовољно познају прошлост свога града, ништа их није спречавало да воле град. Они су чак у последњој деценији XX века створили једно удружење, коме су дали име „Покрет ја волим Митровицу". Оснивачи Покрета били су: мр Драган Мартиновић, Душан Познановић, др Петар Милошевић, Весна Спасојевић, Драган Хаџи-Стевић и мр Живко Попов понети једном једином жељом да сугрђанима пруже што више података о граду и људима у времену које је до сада протекло, јер само тако: ако више познајемо град и људе у њему, моћи ћемо и да волимо тај град. Тај покрет је изнедрио часопис „Сунчани сат", он је установио Фестивал беседништва, подстицао је и давао подршку свим подухватима који су тежили да град добије лепши изглед – уређене зелене површине, шеталишта, фасаде, да се уредно обележе сва значајна и знаменита места у граду, да се чува и очува старо градско језгро, да град добије своје мурале, своју пешачку зону, нове садржаје у култури, у друштвеном и јавном животу...

У том општем покрету, као један од оснивача Покрета „Ја волим Митровицу" покренуо сам у првој митровачкој радио-станици (Радио М) емисију „Нека куца срце мога Срема". Искрено верујући да једним промишљеним избором до сада објављених текстова о Митровици као и за слушаоце радио програма примереним начином казивања могу се подстаћи жеље да се о граду и његовој прошлости још више сазна, да се слушаоци подстакну да и сами трагају за новим сазнањима а све би то могло да доведе и до једног другачијег, брижљивијег односа сваког појединца према граду.

Пуних 13 година, по три пута недељно у получасовним емисијама говорио сам слушаоцима о прошлости Митровице и Срема. Један део тих прича, ево, сада је смештен и у ову књигу. Треба је и прихватити тако као књигу о Митровици а не као историју Митровице. Да. То је књига о Митровици, о граду и људима у времену. Ту је све оно што је било и у емисијама.

Због свега тога захвалност дугујем у првом реду слушаоцима Радија М који су тиме што су предано пратили емисије „Нека куца срце мога Срема" учинили да пуних 13 година истрајавам у раду на њиховом припремању и емитовању. Захваљујем и свима у Радију М без чије подршке не би било емисија. Хвала за велико разумевање, подршку и стручне савете преданим посленицима у Музеју Срема, у Историјском архиву „Срем", у Заводу за заштиту споменика културе, који су ми омогућили коришћење фондова и уступили сву потребну фотодокументацију.

Захвалност дугујем и Градској библиотеци „Глигорије Возаровић", Га-

лерији „Лазар Возаревић” као и Николи Никшићу за фотографије начињене на гробљима вароши митровачке.

Хвала и многим појединцима, сугрђанима који су ми омогућили увид у драгоцене податке о прецима њихових породица који су и сами били део историје града.

Живко А. Попов

Ову по много чему својеврсну монографију о Митровици издао је Завод за заштиту споменика културе, а средства за штампање књиге обезбедили су Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица, град Сремска Митровица и Живојин Жика Благојевић, житељ вароши Сремскомитровачке.

Они овим чином учинише оно исто што су градски оци и многи благочестиви варошани у прошлости чинили за свој град и људе у њему. Хвала им!

Књига је штампана ћирилицом, у 1.000 примерака, а посвећена је „Митровчанима који су били, који јесу и који ће то бити”. Те исте Митровчане (као и све остале читаоце) аутор је стиховима Мирослава Антића из поеме „Срем” позвао речима:

Хајдемо ми, очи моје,
грожђе моје,
свињским,
римским, рузмаринским
Сремом.
Хајдемо ми, очи моје,
Да виримо у векове.”

Шта сдржи ова књига?

Почиње једним уводом који би се условно могао назвати својеврсним прологом о Срему и Сремцима; о томе шта су уметници рекли о Срему и Сремцима, како су странци видели и доживљавали Срем и колико су сами Сремци везани за свој завичај и Митровчани за свој град.

Аутор даље говори о геолошкој прошлости Срема, о праисторијској прошлости и о археолошким истраживањима на простору Срема. Затим следи поглавље о првим становницима Срема, посебно се задржавајући на становницима млађег гвозденог доба у Срему.

После ових уводних напомена почиње прича о настанку и развоју града, који је свој ход кроз историју започео од малог безименог праисторијског насеља зачетог на једном малом узвишењу на левој обали Саве, касније званог Калварија, а који је и данас саставни део града. Ни до данас није тачно утвр-

ђено како је настало прво познато име Сирмијум, али је непобитна чињеница да баш од тог праисторијског насеља и почиње историја Сирмијума, односно, данашње Митровице. Када су Римљани 34. године пре нове ере дошли у ове крајеве „затекли су већ извесну урбанистичку физиономију насеља" и задржали су постојеће име Сирм (Сирмијум). Они су даље развијали град који је под њиховом вишевековном управом израстао у „Многољудну мајку свих градова" , у њему су се (и у његовој непосредној околини) рађали знаменити римски цареви, постао је главни град Провинције а од трећег века и престоница једне четвртине Римског царства.

Аутор даље износи податке о Сирмијуму у доба Византије, дакле, о Сирмијуму када је постао део Источног римског царства, али и касније догађаје који су довели до коначне пропасти ове некад моћне империје.

Следе приче о новом граду који је израстао на рушевинама и пепелу римског Сирмијума, прво као малом насељу изниклом око манастира посвећеног Светом Димитрију (1057), који је био заштитник града, а у коме су, највероватније, боравили манастирски службеници и људи који су радили око манастира и на манастирким поседима. То манастирско насеље забележено је у XIII веку под именом Villa sancti Demetrii а онда од XIV века као Civitas Sancti Demitrii, дакле, као град Светог Димитрија од чијег је имена и изведен назин Митровица.

У даљем ходу Митровице кроз историју наићи ће време двовековне турске владавине у овим крајевима, па и у Митровици (1525-1716), када је град потпуно исламизиран, добио нов изглед. Аутор наводи описе града за време турске владавине, када је Митровица била касаба и незванично називана Шехер-варош.

Следећи корак у историји града јесте двовековна владавина најпре Аустрије а онда и Аустроугарске (1716-1918). Приказано је оснивање Војне границе и цело граничарско раздобље које је граду дало посебно обележје. У том времену обликовала су се два града у једном – војно граничарски град са седиштем војне команде и осталим војним зградама као и становима за официре и војне службенике и цивилни, грађански део града са градским језгром и другим јавним зградама.

У том војнограничарском времену, а после одласка турског живља, Митровица је добила потпуно ново становништво – досељавали су се из разних крајева Срби, Хрвати, Немци, Јевреји, Роми, Русини, Украјинци, Цинцари, Мађари, Словаци, Руси... О свима њима у књизи су наведени основни подаци као и њихов утицај на свеукупни живот у граду. С тим у вези у књизи су наведени и скоро сви пописи становништва у граду од 1720. до 2000. године.

Са тим новим становништвом, које се током времена бројно увећавало, град је доживљавао и своје успоне у привредном, економском, друштвеном,

културном и политичком смислу, а мењао је и свој грађевинско-архитектонски и комунални лик. О томе у књизи говоре поглавља „Успон вароши", „Развој градске управе" и „Градска управа између два светска рата".

У посебним поглављима изнети су подаци о верским заједницама у Митровици и свим њиховим молитвеним храмовима од оних претхришћанских и ранохришћанских у Сирмијуму до молитвених храмова данашње Митровице. Исто тако приказана су и сва гробља вароши митровачке и гробљанске капеле на њима. Ту су некрополе античког Сирмијума, а онда и Православно гробље са три гробљанске капеле, Католичко гробље са капелом, Јеврејско гробље, Русинско гробље са капелом на чијој се парцели налази и лутеранско и назаренско гробље. Митровачким гробљима припадају и три спомен-гробља - два на Православном гробљу са уметнички обликованим спомеником и једно на пољу Легет.

За успон вароши митровачке велике заслуге припадају занатлијама и трговцима. У овој монографији посебно се говори о занатима и занатлијама у граду. Наведено је око 60 заната који су само током XVIII и XIX века били веома развијени у граду, али су касније неки од њих престали да постоје док су се неки нови тек уводили у живот. Од укупно 670 страна колико има ова монографија, око стотину је посвећено занатима и занатлијама.

Као видљиви знак успона вароши ту су и подаци о школама, најпре о школама у Срему, а онда и о првим српским школама у Митровици, затим подаци о католички и немачким школама, па о мађарској Јулијанској школи. Имала је Митровица током XVIII и до половине XIX века још и Девојачку школу или „Училиште девичноје", Математичку школу или „Училиште математическоје" и школу цртања. Ту су још и подаци о Женској стручној школи и подаци о отварању прве гимназије у Митровици. На крају овог поглавља дат је кратак преглед школства између два светска рата као и подаци о школству у првим годинама после Другог светског рата.

Подацима о здравству и организацији здравствене службе у вароши посвећена је посебна пажња. Аутор је у уводном делу дао кратак преглед стања здравља од античких времена до почетка XX века, задржавајући се на здравственој култури у самом Сирмијуму. Изнети су подаци о најчешћим обољењима грађана, о могућим узрочницима смрти, о примењиваним терапијама, о епидемијама и мерама заштите грађана. Посебно је дат преглед санитетске службе у Војној граници и с тим у вези и подизање Болнице у вароши. На самом почетку XIX века Митровица је добила и прве апотеке.

Међу благодетима развијене вароши убраја се и поштански саобраћај који је у потпуности био условљен стањем поштанског саобраћаја у Војној граници. Главна и прва поштанска станица у Митровици била је установљена на почетку XIX века а налазила се на месту где је касније изграђена прва бол-

ница у граду (у улици Стари шор), на главном путу који је од Славоније водио према Београду, а пролазио поред Митровице.

За развој Митровице од великог је значаја био и железнички саобраћаја. О изградњи железничких пруга у Срему и повезивање Митровице са најважнијим европским градовима (Беч, Будимпешта, Праг и даље) говори се у поглављу које носи наслов „Успостављање везе са светом". Ту је и податак о доласку првог воза у Митровицу.

На живот у граду значајно место имали су и мостови на Сави код Митровице. Како су они постављани и како се Градска управа односила према изградњи и одржавању понтонских мостова казује се у поглављу „Мостови у Срему".

За читаоце ове Монографије може да буде занимљиво и поглавље о „Земаљској казниоици у Митровици", која је у историји града, а и у историји српског народа, како за време аустроугарске владавине тако и касније, имала значајну улогу.

Добар део Монографије (од 449. до 620. стране) посвећен је опису живота у граду: како су пословале трговине у граду (дућани, шпецерији, пијаце, вашари), како су изгледали друштвени слојеви у граду, о митровачком племству, о трговцима, о интелигенцији, о митровачким полиглотама (др Илија Бајић, др Милош Н. Ђурић, Иса Великановић).

Приказан је и јавни живот у граду (културно-уметничка друштва и друга удружења, јавне свечаности и забаве; књиге, прве књижаре и библиотеке у граду, оснивање Грађанске читаонице, покретање првих митровачких новина и основање првих политичких партија и спортских и соколских друштава) и како су неке важне догађаје грађани доживљавали и преживљавали: Први светски рат и све оно што је са ратом долазило, затим крај двовековне аустријске и аустроугаске окупације, присаједињење Срема Краљевини Србији.

Ништа мање нису занимљиви и подаци о крчмама и гостионицама у Митровици као и подаци о самим крчмарима. На посебан начин вредни су подаци који приказују друго лице Митровице – поред сјајних успона које је доживљавао град од својих античких времена, па све до наших дана, не ретко и град и људи доживљавали су и тешка разарања, поморе, поплаве и пожаре, прогоне, разбојништва и пљачке и друге пошасти.

Сасвим на крају ове монографије налазе се још два поглавља која могу да побуде пажњу неких читалаца. То је поглавље под насловом „Они су писали о прошлости Митровице" које упућује на преглед коришћене литературе, коју је аутор користио, као и предлог да се читаоци о још неким појединости, који осветљавају историју града, могу упознати и из других извора, и друго поглавље под насловом „Град и људи у времену" у коме су хронолошки, по годинама и датумима, издвојени неки догађаји значајни у историји Митровице.

Укупно је издвојено 138 таквих догађаја. Први у овом прегледу је онај из 34. године пре нове ере када су се Римске легије појавиле у овим крајевима, ушле у праисторијско насеље које је већ тада имало своје име Сирм, којег Римљани нису мењали већ га само уобличили према свом језику – Сирмијум. Последњи издвојен догађај у овом низу од 138 јесте онај који је обележио годину изласка из штампе књиге „Знамените личности Срема од I до XXI века", издавачи Филозофски факултет Нови Сад, одсек за историју Нови Сад; Музеј Војводине Нови Сад, Музеј Срема Сремска Митровица 2003. год.

И то је, углавном, све што се налази у овој Монографији која је илустрована одговарајућим фотографијама и географским картама за свако од поглавља."

Славко Гавриловић

Митровица тржовиште у Срему XVIII и XIX века

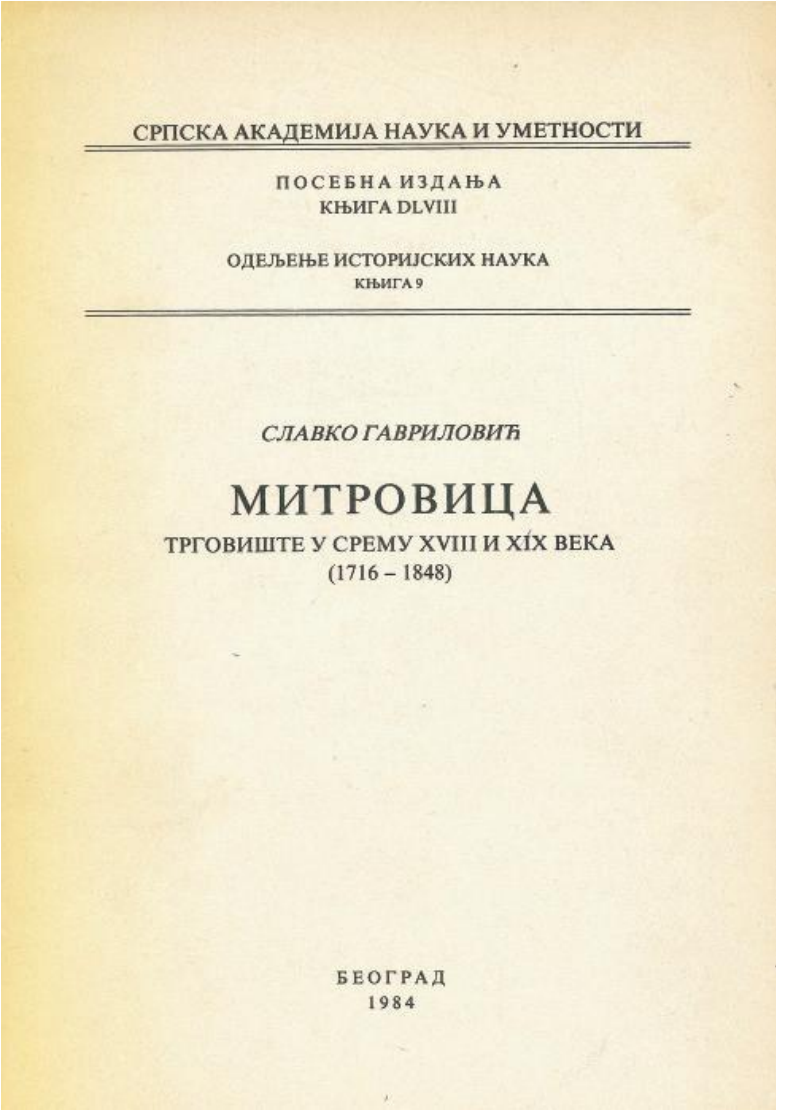
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА
КЊИГА DLVIII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА
КЊИГА 9

СЛАВКО ГАВРИЛОВИЋ

МИТРОВИЦА

ТРГОВИШТЕ У СРЕМУ XVIII И XIX ВЕКА
(1716 – 1848)

БЕОГРАД
1984

Ову монографију о Митровици у XVIII и XIX веку објавила је Српска академија наука и уметности (САНУ) 1984.године на препоруку Одељења историјских наука, у оквиру своје едиције Посебна издања а под уредништвом академика Дејана Медаковића. Књига је штампана уз помоћ Самоуправне интересне заједнице за науку САП Војводине и Скупштине општине Сремска Митровица у тиражу од 1.000 примерака.

У првом поглављу које је аутор насловио „Коморски и спахијски период (1716-1745)" изнети су подаци о становништву насеља које је после протеривања Турака (1716) скоро опустело. Према првом попису становништва које је нова аустријска власт извршила 1720. године у Митровици је било:

126 домаћина

16 ожењених браће, синова и кћери

69 неожењених, али пунолетних лица

4 бескућника

Ти становници имали су од имовине 99 коња, 60 волова, 84 краве, 38 јунади, 31 овцу и козу, 69 свиња, 193 кошнице пчела. Од некретнина имали су 130 јутара оранице, 88 коса ливаде и у околини нешто шуме.

И, ето, од тога су, на самом почетку XVIII века, Митровица и њени житељи кренули у ново доба.

Још један занимљив податак нам наводи аутор: у попису становништва скоро да и нема презимена – становници су уписани по имену и надимку, односно, по месту или крају из којег су дошли, или према занимању. Тако је највише забележено као „Бачванин", „Зворничанин" и слично; а од других као алас, чаругџија, као екмеџија, свирац, кујунџија, табак, ћурчија и колар. Забележени су и називи као „Ваљевац", „Мачванин", „Сомборац", „Врбашанин", „Вуковарац", „Бугарин", „Бајац", „Бешеновац", „Шијак" и слично. Гавриловић даље наводи да је Митровица, са својих 150 домаћинстава, спадала међу већа насеља. Била је испред Земуна који је имао 96 домаћинстава, али су зато Карловци имали 446 домаћинстава. Досељавање се наставило и у наредним годинама – из пакрачког округа 19 а из Херцеговине 14 домаћинстава, а и из Ужица, Шапца, Ноћаја. Досељено је и више ускочких породица из Босне. Међутим, највише је досељавања било из самог Срема. Овакав прилив становништва нарочито из Срема и Бачке Гавриловић објашњава тиме што је живот на спахијским поседима био неподношљив, па су људи у бекству тражили спас, али разлог је био и у томе што је Митровица, као трговиште на Сави, била привлачна и за људе из других крајева.

Упоредо са праћењем кретања броја становника Гавриловић је бележио и развој занатства и броја занатлија, као и развој трговине и броја трговаца у вароши. Приложио је и један занимљив списак занатлија-Срба из 1745.године из којег се види који су то све занати били у Митровици и ко су те занатлије.

Мутавџија - Станко
Екмеџија - Гојко
Пекар - Стојко (1720)
Сапунџија - Трипун (1720), Стеван (1724)
Аласи-рибари - Угрин и Веселин (1720), Стојко, Живан, Никола
Меанџије - Васа, Сава, Јован (1721), Нићета (1736)
Кафеџија - Атанацко (1742)
Колари - Вук и Пешо (1720), Ранко и Маринко (1721)
Кујунџија - Станко (1720,1736)
Берберин - Тома (1736)
Касапин - Мишко (1720), Димитар (1736)

Било је и других занатлија који се на посредан начин спомињу као што су тројица тесара, Вук пивар, Јован колар и Никола тесар.

Сви су они били занатлије који су се бавили углавном такозваним балканским занатима, Међутим, Гавриловић наводи и прве Немце занатлије који су донели у варош и такозване европске занате. То је, вероватно, и била прва европеизација Митровице. Носиоци тих европских заната били су Немци. Међу првима који се у докуметима спомињу били су:

Бачвар - Адам Клибер (Klirber), 1723.и Мартин Рајнел (Reinnel)
Тесар - Андреас Штробел (Strobel),
Ковач - Матија Тум
Бравар - Андреас Клуг (Klug)
Пекар - Јозеф Вимпасингер (Wimpassinger)
Обућар - Ханс Георг Хорнер (Horner)
Кројач - Хајнрих Шефер (Scheffer)
Ткач - Валентин Рот (Rott)
Гајтанџија - Петер Калди (Caldie)
Пивар - Андреас Фрај (Frey)
Рибар - Јохан Лесер (Lesser)

Ту се зачела и производња пива јер је Андреас Фрај закупио 1739.године раније отворену пивару. Дакле, производња пива у Митровици почела је пре те 1739.године. Може се уопштено рећи да је све оно што је у том аутријском раздобљу, у XVIII и XIX веку почело да се производи или гради било је и зачетак свега онога што је Митровица имала на крају XX века. О томе говоре делови монографије о занатима и занатлијама, затим о трговини и трговцима; о првим индустријским предузећима и првим митровачким индустријалцима;

о првим просветним и здравственим услугама и о првим варошанима који су те услуге пружали грађанима; о првим крчмама и кафанама и првим угоститељима; о првим породичним зградама и њиховим власницима; о општинској и градској управи и о представницима власти; о подизању верских храмова и њиховим духовницима... Све то што се зачело тада, развијало се, дограђивало се и истрајавало до наших дана.

Доктор Славко Гавриловић, аутор ове монографије, прегледао је сву постојећу архивску и другу грађу која се могла наћи у архивима Будимпеште, Беча, Загреба, Сарајева, Дубровника, Сремске Митровице, Сремских Карловаца, Новог Сада, Београда која се односила на Митровицу и на ово време и на основу изворних докумената, са мноштвом појединости дао једну широку, свеобухватну слику о уздизању и развоју града , са свим његовим облицима живота и са бројним догодовштинама из живота варошана. Ову монографију можемо доживети и као један занимљив роман у коме је главна личност град Митровица. Радња у том роману води нас кроз разне епизоде уз учешће многих личности – занатлија, трговаца, војника, официра-граничара, просветних и здравствених радника и толиких других. Све то што се збива са тим личностима и сви ти догађаји који се ту нижу само су онај градивни материјал из којег настаје град Митровица.

На сва та збивања у развоју града и на свакодневна збивања у животу грађана будним оком бдила је аустријска власт која је управљала и Војном границом успостављеној средином XVIII века да буде међа између две царевине, међа између две велике религије (хришћанства и ислама) и међа између две културе – Истока и Запада. У Митровици је био смештен штаб Деветог граничарског пука који је био у саставу Петроварадинске регименте задужене да чува границу у доњем току реке Саве. Од тог времена Митровица у себи има два града – цивилни грађански део са својом формалном градском управом (магистратом), али под строгим надзором војних власти и војнограничарски део. Кроз целу ову монографију Славко Гавриловић прати развој ова два града у једном.

Сликовито је описао изглед града у грађанском делу, али и оног у Војноградничарском. Он наводи да је „према веродостојном опису из 1787.године Митровица у то време имала 535 кућа изграђених већином од чатме, а само у ређим случајевима од тврдог материјала. Куће су биле само делимично ушорене. Католичка парохија је била од тврдог материјала, а православна од дрвета. Међу значајније зграде могле су се убројити седам официрских „квартира", те „квартири" аудитора, двојице синдика, рачуновође, профоза, вишег ковача, надучитеља, главна стражарница, два затвора, тамница за затворенике који вуку лађе, барутни магазин и два магазина за оружје, станови тројице фелчера (хирурга), регименткског добошара и учитеља. Као изразито лепе зграде

помињу се станови пуковника и мајора и солана. У кругу бољих зграда биле су још шупа за егзерцир и стрелиште, те одлично вежбалиште, али су утисак кариле неке грађанске куће подигнуте без реда. Изван вароши налазио се житни магазин од 4 одељења, који је раније подигла Темишварска трговачка компанија, а сада га је користила Регимента, будући да је примао 50.000 мерова житарица... Недалеко од тог магазина, уз Саву, да би се утврдила обала, изграђено је седам ледобрана...” (стр. 42-43).

У посебном поглављу „Занатство и трговина у другој половини XVIII века (од 43 до 62 стране) аутор наводи да је у Митровици, у том раздобљу, било 57 занатлија уз навођење поименично скоро свакога од њих и попис свих заната који су били заступљени у вароши. О неким занатлијама наведено је и низ пословних појединости као оне који се односе на пиваре (у Митровици се помиње производња пива још у првој половини XVIII века, пре 1739.године), на зидаре, кројаче и још неке.

Занимљиви су и подаци о трговцима који су учинили да Митровица буде „важно трговачко чвориште на Сави са добрим везама са Србијом и Босном.” Наведени су поименце трговци који су се бавили увозом свиња, затим дрварски трговци као и трговци из породице Бајић.

Занимљиво је у овој монографији пратити положај града као трговишта од првих дана аустријске окупације ових крајева када су Митровицом управљале коморске и спахијске управе, а затим када град и грађани улазе у састав Војне границе. Град је формално имао своју грађанску управу (магистрат), али се ниједна важнија одлука није могла донети нити спровести без дозволе војних власти. Само једно кратко време (од 1.новембра 1765.до 10.марта 1787.године) Митровица је добила статус слободног граничарског војног комунитета чиме је грађански, цивилни део града добио низ погодности које су допринеле бржи развој вароши. Међутим, после 22 године „комунитет” је укинут и град је поново дошао под војну управу. Узалудни су били покушаји грађана да поврате своју управу, али је то остварено тек по укидању Војне границе – скоро сто година касније.

О том раздобљу у развоју Митровице Гавриловић веома подробно пише у поглављу „Пре и у време комунитета 1765 – 1787.” и „Борба за враћање цивилног магистрата, поседовни односи и становништво у XIX веку”.

У то исто време – друга половина XVIII и прва половина XIX века – градска управа, уз сагласност војних власти, радила је на уређењу вароши (види поглавље „Уређење вароши, пијаца и вашари, апотека и болница”, стр. 79-84), а митровачки трговци су на самом почетку XIX века, успоставили тесне везе са Карађорђевим устаницима снабдевајући их оружјем, храном и другим потрепштинама. Појединачно су наведени трговци и роба коју су испоручивали устаничким вођама. У томе се посебно истицао митровачки трговац

Димитрије Пуљевић (једна улица у граду носи данас његово име).

На крају ове Монографије аутор Славко Гавриловић је приказао и како су Митровчани подизали своје молитвене храмове и школе. О томе говоре поглавља „Српска црква", „Српске школе", „Католичка црква" и „Католичке и немачке школе".

Своје виђење развоја Митровице у овом раздобљу (1716 - 1848) Славко Гавриловић је изнео у поглављу „Закључак" у коме је, између осталог, истакао да је Митровица после рђаве турске власти 1716.године дошла под сличну аустријску коморску а затим и под спахијску власт. У првим деценијама становништво је било скоро искључиво српско, док је касније стизало нешто Немаца–занатлија. Спахијска власт је трајала до 1745.године када настаје граничарско доба, једно од најзначајних раздобља у новијој историји Митровице. У том раздобљу војне власти су једно време „широм отвориле врата усељавању у Митровицу, а 1765.године дале јој и статус слободне граничарске градске општине – комунитета." Тај статус се односио само на занатско-трговачки део становништва, тако да су створене две општине: грађански комунитет и граничарска општина. Све је то увећавало прилив новог становништва, нарочито досељавањем Немаца-занатлија из Рајха и Срба и Цинцара, трговаца и занатлија из Србије, Босне, Македоније и сремског залеђа. Побољшан је правни положај варошана, створени су повољнији услови за њихову привредну и друштвену активност, порасли су њихова сталешка свест и њихова повезаност са официрским слојем, али и њихова несагласност са граничарским делом општине и Командом Петроварадинске регименте, која је тежила подчињавању комунитета и проширењу своје јурисдикције на целокупно становништво Митровице."

Ипак – истиче даље Гавриловић - „у пракси се показало да ни Регимента није желела да Митровицу начини селом, па ни у чему није спречавала њену даљу урбанизацију мада је настојала да је строго реглементише. Калдрмисане су улице, уређивана је пијаца, отворене су апотека и болница, саграђене су цркве и школе, подизане су јавне зграде, војни квартири, вежбалиште, стрељана, купалиште, магазини. Становништво је било у порасту и досегло број од око 5.000, тако да је и у том погледу Митровица ишла укорак са другим варошима у граничарском и жупанијском Срему.

Печат привреди вароши, и после укидања комунитета, давали су занатлије, трговци, крчмари и закупци, остављајући ратаре-граничаре потпуно у сенци. Четрдесетих година XIX века број активних занатлија кретао се око 500, док је њихова цеховна организација била подељена у пет или шест група (лада)... Ипак у то време Митровица је добила и прве фабрике – сирћета и бурмута, док су пиваре и крчме биле у пуном замаху.

О трговини од краја XVIII века до револуције 1848. може се рећи да је

ишла од раније познатим путевима. Стока, првенствено свиње и говеда увожена је из Србије и Босне да би, мањим делом била продавана на локалном тржишту, а већим делом упућивана на велике сточне вашаре у Угарској и Астрији, па и ван њих. Увоз стоке из Србије био је нарочито интензиван у време Првог српског устанка, према коме су се Митровчани односили са највећим симпатијама, а неколицина, међу којима се посебно истицао Димитрије Пуљевић, стали су у ред првих устаничких снабдевача оружјем, муницијом, храном и другим потрепштинама. Из Србије и Босне увозило се доста огревног и грађевног дрвета, па је дрвна трговина била веома важна привредна грана. Важна је била и трговина житарицама као и трговина другом робом која је била првенствено потребна грађанству – прехрамбеном робом, гвожђаријом, сољу.

„Духовни, културно-просветни живот – истиче Гавриловић – текао је кроз цркву и школу а од 1820-тих година и кроз праћење часописа, календара, новина и књига, стварање аматерских дружина и хорова... Што се школства тиче, могло би се рећи да је за оновремене прилике, оно било сасвим лепо развијено и да између школа и учитеља, односно наставника, није постојала оштрија верска граница, тако да су српска деца увелико похађала католичке, немачке школе које су биле боље од уско верске православне школе, чији су учитељи, као и код свих Срба тога доба, били под туторством свештенства и црквене општине. Немачке школе су у том погледу биле слободније, под већом контролом војне власти, са наставним програмом прожетим прагматизмом који је одговарао и војном и трговачком сталежу у вароши и њеној широј околини."

На крају Монографије приложена су три прилога: Први прилог садржи „Порески попис целокупног становништва Митровице 1749 (?)". Укупно је 99 становника.

Други прилог садржи „Порески попис грађана и контрибуената у комунитету 1785(86)". На списку је 308 грађана.

Трећи прилог садржи „Преглед пасоша за трговце са устаничком Србијом – 1.1.1811. - 2.5. 1812. На списку је 68 митровачких трговаца.

Монографија је снабдевена и резимеом на немачком језику као и регистром свих личности који се у њој спомињу.

Др Илија Бајић

Прилог проучавању прошлости
града Сремске Митровице у XVIII веку

Монографија

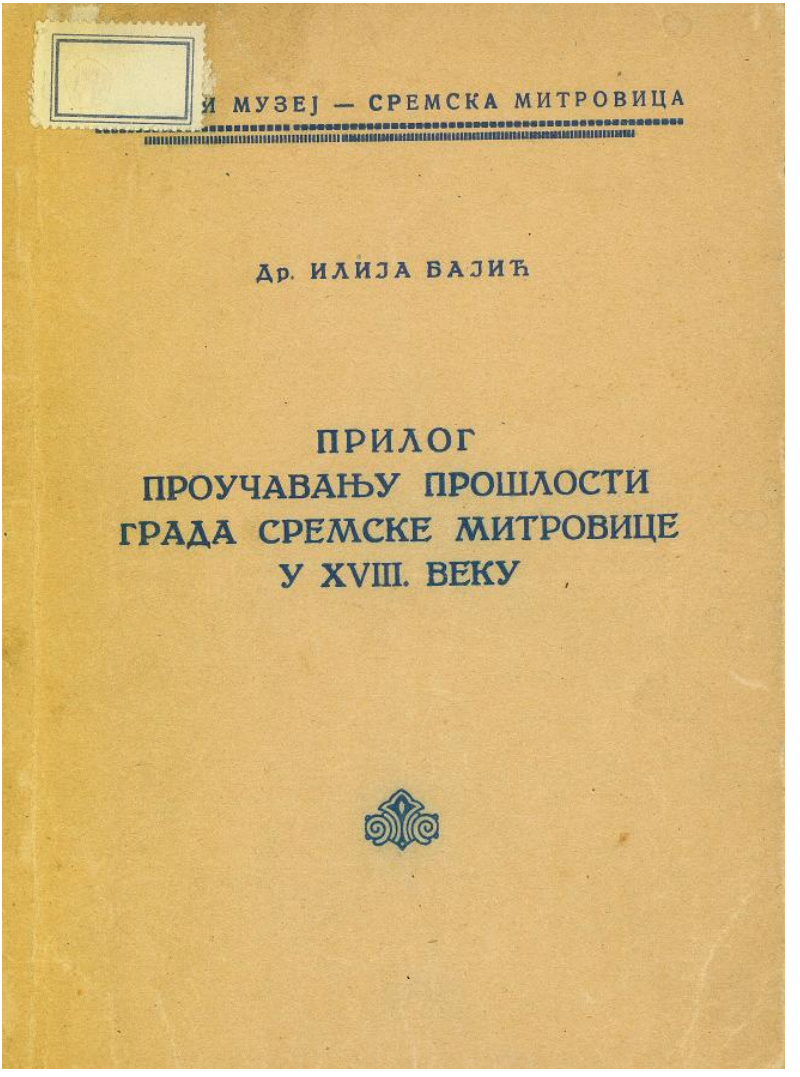

Међу првим списима о прошлости Сремске Митровице била је кратка монографија др Илије Бајића под насловом „Прилог проучавању прошлости града Сремске Митровице у XVIII веку". Књигу је издао Градски музеј Сремска Митровица 1951.године, а штампана је у штампарији и књиговезници „Будућност" Сремска Митровица. Књига нема никаквих других библиографсих података, сем да је на унутршњој насловној страни руком написана посвета да се књига поклања библиотаци Среског синдикалног већа 28.фебруара 1952. године, а у потпису је Управа Музеја уз нечитак потпис. Као знак да је књига примљена налазе се два печата Среског синдикалног већа – један округао и други овалног облика. Одмах иза тога следи текст аутора изложен на 24 стране малог формата (25 x 15), без икаквих илустрација.

Какву нам то Митровицу из XVIII века приказује др Илија Бајић и зашто баш XVIII век?

Већ на првим странама ове своје мале студије о изгледу града у једном тренутку своје дуге историје упозорава да су Митровицом управљали разни народи и господари и да су сви који су били господари настојали да умање вредност и заслуге својих претходника па су тако безобзирно уништавали све оно што су претходници створили. Отуда и савремени истраживачи оскудевају са многим вредним документима који би могли да веродостојно сведоче о сјају и величини једног града који се током своје вишемиленијумске прошлости уздизао од малог праисторијског насеља до величанствене престонице једног исто таквог величанственог царства. У недостатку таквих вредних докумената истраживачи се ослањају на многа усмена предања и на ретке материјалне доказе из којих извлаче више претпоставке, а мање историјске истине. Треба имати у виду да је и сам аутор ове мале монографије своје виђење града у XVIII веку писао у времену пре опсежних археолошких ископавања и много пре објављених значајних радова о прошлости Митровице. На једном месту у Монографији (стр. 5) др Илија Бајић о недостатку грађе и докумената каже:

„Немамо, нажалост, на располагању никаквих других званичних исправа о насељавању и изграђивању града пошто су стари списи одаслани у творницу папира да се искористе за прављење истог папира. На тај начин нестало је и архиве бившег Градског Поглаварства, како од времена обнове магистрата, тако и оне старије коју је након 100 година обновљени магистат наследио био од својих предшасвеника у градској управи".

Он даље наводи где би се још могли наћи подаци о развоју Митровице, па тако спомиње да ће будући историограф Митровице на основу проучавања архива бившег Петроварадинског 9. Војноограничарског пука и Славонске Генералне команде у Загребу, отуда се разабира много штошта о социјалним, економским и културним приликама у граду под грађанском и војном управом".

Међутим, да бисмо имали што јаснију слику града било би пожељно да се ближе упознамо са изгледом града за време „турског господства". Из тог времена потичу и многи микротопоними који су се задржали до наших дана. „Ћуковац",„ Циган-мала", (улице у насељу где се легу ћукови, или где се на периферији града насељавају Цигани. Из таквих делова града потичу и презимена „Накрајкућин", а и народни називи улица или делови града – „Стари шор", цеста према Сингидунуму, део старог римског пута; „Китог", цеста према Фрушкој гори; „Кузмински шор", део града у коме су се насељавале избеглице из Кузмина пошто су Турци често палили њихово село. Отуда и често презиме „Кузминац"). Из таквих назива, иако немамо званичних архивских докумената, можемо да добијемо неку представу о изгледу града.

И назив „Каменита ћуприја" је из турског времена. Ту је био смештен турски војни логор а у непосредној близини биле су смештене стражаре и ископани ровови. Цео тај део грда добио је назив „Паланка".

Ето то турско раздобље у Митровици„ , записано" у народном сећању, нашло се у Митровици у XVIII веку (и у потоњим временима све до данас). По тим турским називима можемо макар делимично сагледати изглед Митровице у XVIII веку.

Протеривањем Турака нестало је и турског становништва, нестао је и изглед града који је означавао турску владавину, али су многе појединости на то време остале у сећању људи. Са доласком Аустрије град је добио нов изглед. Том новом изглед града допринела је једним делом аустријска војна управа, али већим делом и досељеници који су, после одласка турског живља насељавали Митровицу. Представљајући главне носиоце економског и друштвеног напретка Митровице на почетку друге половине XVIII века др Илија Бајић истиче да су то били угланом трговци-Срби, досељени из турске царевине: из Македоније, Старе Србије, Босне и Херцеговине – како је то видљиво на надгробним споменицима постављеним у порти старе српске цркве. Ти досељени Срби-трговци градили су за себе куће у старој српској чаршији, у близини својих саплеменика, а досељеници-трговци Грци и Цинцари попуњавали су простор западније од старе чаршије идући на запад на још неизграђени део града где ће се касније уобличити Житна пијаца као нова чаршија.

Досељавања у Митровицу била су још бројнија од када је град добио положај слободног војнограничарског комунитета (1.новембра 1765), односно, када су грађани добили своју аутономну цивилну управу (свој магистрат), која је омогућила бржи економски и друштвени развој. У том повећаном броју досељеника било је доста и Срба из провинцијала који су се бавили вртларством, воћарством и виноградарством. Било је и досељеника из Аустрије и стручних Немаца и Чеха.

У том кратком раздобљу колико је трајала аутономија Војноограничар-

ског комунитета (1765 - 1787) Митровица је у потпуности изменила свој лик и као градско насеље, и као значајно трговиште, и као средиште новог друштвеног живота. При томе треба знати – како истиче др Илија Бајић - „главна трговина која је Митровици давала карактер није била у самим чаршијама, него савским обалама и подрумима. Није Митровица имала потребе да за својих хиљадак грађана увози из иностранства десетине хиљада стоке и добавља хиљаде кубика горива и градљике, да храном пуни чардаке, а пићем подруме, ни да оснива пивару – већ је све то смислио и уприличио крепки дух њених досељеника проникнут смислом не само за савремени, него и за будући просперитет и града и свога народа. Нису то били тек обични трговци, ћарџије, или посредници у служби туђе трговачке шпекулације. Не! То су били самостални трговци навелико који су увозили и на западне пијаце извозили своју робу и тамо је сами продавали, па према томе морали бити и културно и трговачки дорасли тамошњим трговцима. То су, уосталом, били и једини представници наше народне интелигенције.

Сви ти досељеници трговци – наставља даље др Илија Бајић у својој монографији – били су полиглоте, знали су грчки и турски језик, док су немачки и мађарски научили у новој постојбини. Њихови синови знали су већ потпуно немачки и мађарски.

Због тадашњих примитивних саобраћајних веза образовали су ти митровачки трговци по већим градовима у Угарској успутне станице све до Беча где су им робу дочекивали и прихватали деташирани чланови породица или ортаци. У тим су станицама били обори за одмор и опоравак гоњене стоке као и магазини за другу бродовима довучену робу (стр. 18, 19).

Ти и такви трговци, а са њима и занатлије, који су се досељавали упоредо са трговцима и насељавали се поред старе и нове чаршије, бавећи се трговином и све уноснијом занатском производњом, стицали су богатство и капитал који су добрим делом улагали и у изградњу вароши. Подизали су јавне зграде и молитвене храмове, породичне куће и радионице, уређивали јавне површине у граду, организовали друштвени и јавни живот. Око градског језгра старе и нове чаршије изграђиване су и нове улице – Занатлијска, Казанџилук, Шећер сокак, Светла и друге.

Митровица постаје варош

Одмах после протеривање Турака, почело је и рађање нове Митровице. О томе у својој монографији др Илија Бајић пише:

„Кад је Митровица постала седиште Петроварадинског 9. граничарског пука пуковска је команда, извидевши месне прилике, изабрала један неизгра-

ћени део града у непосредној близини чаршије, да у њему подигне потребне зграде за смештај војске, надлештава и установа, као и за официрске станове. Тај се кварт може укратко омеђити овим цртама: са севера од бившег Хрватског до бившег Српског Дома, с југа бившом Пиварском и Ниском улицом до бивше Паробродске која је уједно чинила западну међу, док је источна ишла Змај-Јовином улицом. У томе је кварту подигнуто тридесетак зграда које већином још и данас постоје. Тако например стара гимназија, бивша жандармерија и среско начелство били су станови виших официра (пуковника, потпуковника и мајора), пошта је била главна стража, парк испред ње егзерциште; од поште на исток: стан пуковског лекара са амбулантом, затим стан војног судије па војни суд, а на углу стан шумарског официра. Окружни суд је био стан бригаде са стајама, а на суседном углу стан бригадног ађутанта. У бившој Пуковској улици на угловима станови стручних официра, а испред гимназије девојачка школа. На северном углу Змај-Јовине улице наткривено егзециште, а отуда према југу три основне школе (2 ниже, једна виша) и математичка школа. На углу бивше Високе улице стан управног официра, а до њега у улицу стан његова ађутанта. На месту Ватрогасног спремишта било је грађевинско радилиште, а на углу, где је сада касарна, бил је свилара. У бившој Ниској улици, позади војног суда, био је гарнизонски затвор итд." Др Илија Бајић наставља да описује изглед Митровице и на периферији града. „На почетку улице Стари шор био је стан артиљеријског официра, њему преко пута магазин за храну, а северно од српског гробља магазин за барут, као и подаље отуда на исток лабораторија за барут."

У закључку овог приказа распореда војнограничарских зграда др Илија Бајић наводи да је команда 9. граничарског пука „видно допринела у изграђивању Митровице у варош."

Међутим, да Митровица добије изглед вароши највише су допринели трговци и занатлије који су са разних страна долазили у варош. Први такви грађани – каже аутор ове монографије – „били су трговци из турске царевине: из Македоније, Старе Србије, Босне и Херцеговине како то сведоче надгробне плоче у старој цркви и њеној порти.

Сви ти досељенци били су православне вере, али нису били етнички хомогени. Главнину су сачињавали Срби који су спонтано улазили у склоп светосвске цркве, док је извесна мањина Грка у погрчених Цинцара остајала по страни, јер није могла бити чланом српске православне црквене општине.

Како за све те досељенике није било изграђених кућа, то су они сами куповали плацеве или баште поред Саве и на њима подизали станове, радионице, стаје. Ту су изграђене нове улице, ту је настала и нова чаршија, ту је настало средиште, језгро града, које је у наредном веку добило још шире димензије и у коме су се развиле нове генерације трговаца, занатлија и других грађана.

Али о тој новој и другачијој Митровици, о Митровици у другим и другачијим економски, привредним и друштвенм приликама писаће други историчари, други њени хроничари а др Илија Бајић, дугогодишњи градски физик (на тој дужности је био од 1901. до 1956) и као један од потомака старе трговачке породице која је у том XVIII веку дошла у Митровицу, дао је овом својом монографијом први свеопшти опис града у времену после бурних и злехудих догађаја када је морала поново да се из пепела и ништавила диже.

Митровица у XVIII веку је основа, темељ Митровице на почетку XXI века.

Радован Срдић

Битка на Легету 1914.

Монографија

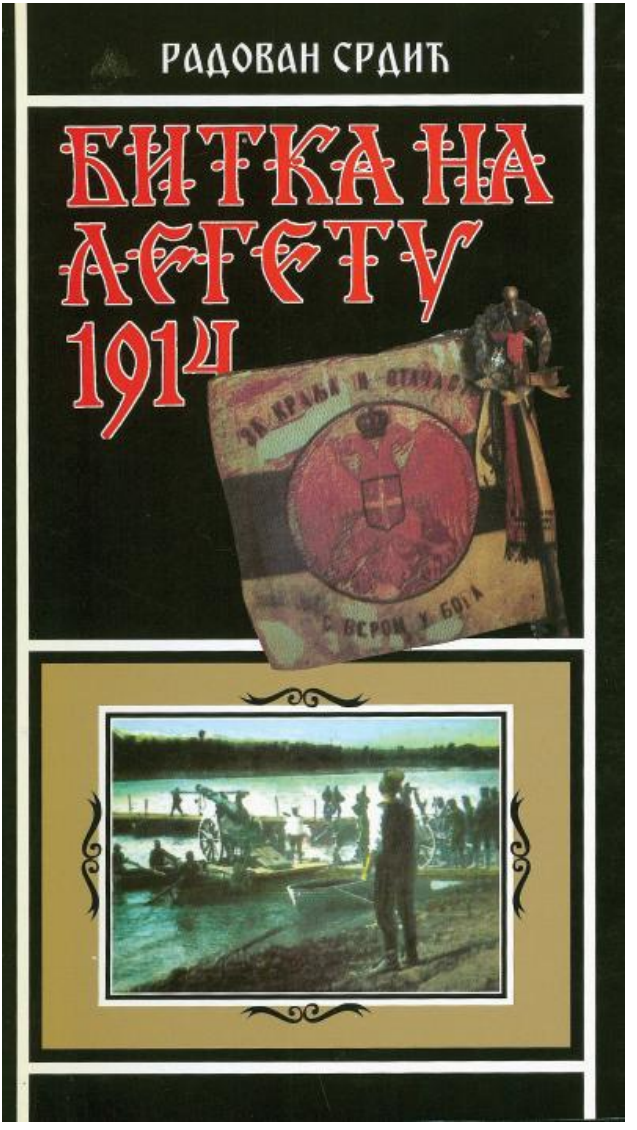

Треће допуњено издање, Сремска Митровица, 2015.
(Прво и друго издање Сремска Митровица, Неготин,1994)

Издавачи:
Историјски архив „Срем" Сремска Митровица
Месна заједница и СУБНОР Шашинци

За издавача:
Моравка Тодић, директор
Ђорђе Ј. Станковић, председик

Редакцијски одбор:
Др Радојле Маркићевић
Душан Познановић, новинар из Сремске Митровице
Слободан Лазаревић, новинар из Београда
Брана Филиповић, новинар из Бора
Милан Радић, учитељ из Велике Дренове

Уредник:
Нада Симић-Лемајић

Рецензенти:
Проф. др Ненад Лемајић
Радомир Прица, професор

Лектор – редактор:
мр Живко А. Попов

Тираж: 500

Монографија „Битка на Легету 1914.” аутора Радована Срдића припремљена је – како то у својој рецензији истиче историчар Радомир Прица - „на богатој документационој основи различитог порекла и историјске вредности... Све је у њој представљено са добрим познавањем збивања.” Битка се збила 6. септембра 1914.године, само кратко време после велике победе Српске војске на Церу. Тада је, када је и последњи непријатељски војник протеран из Србије, на „изричит захтев Русије и Француске, Српска врховна команда наредила форсирање реке Саве” у делу код Митровице а у близини села Шашинци и Јарак. Овај прелазак Српске војске на аустроугарску територију требало је да код непријатеља створи уверење да Српска војска отвара нову линија фронта те да непријатељске војне снаге, како оне са Западног фронта (према Француској) тако и оне са Источног фронта (према Русији), треба једним делом да буду пребачене у Срем и тако смање своја дејства на савезнике (Француску и Русију).

Иако је Српска војска била недовољно опорављена после Церске битке, Врховна команда је одлучила да прелазак у Срем, на аустроугарску територију изврше, Прва српска армија, а Тимочка дивизија из састава Друге армије да код Митровице, на Легетском пољу помоћу неисправних понтона и чамаца форсира Саву и на Легетском пољу створи мостобран како би непријатељ стекао утисак да ће ту бити главни удар Српске војске.

У Монографији пратимо све оне догађаје који су непосредно претходили бици на пољу Легет. Ту убрајмо оне догађаје који чине основу за избијање Првог светског рата. Аутор Монографије Радован Срдић о томе у уводном делу каже да је Аустроугарска подржавала ратоборну и освајачку политику Немачке, јер је и сама имала сличне интересе – да у својој многонационалној монархији, у којој су „владајући положај имале немачка и мађарска нација, док су многобројни Срби и други словенски народи представљали неповерљиви елеменат и сталну унутрашњу нестабилност” па их је као такве требало уклонити. Тиме би биле уклоњене и многе препреке на путу ка новом територијалном освајању, ка новим изворима сировина, ка новим тржиштима, што су неке европске земље то већ учиниле својим колонијалним освајањима у Азији, Африци, Јужној Америци. (Енглеска, Француска, Холандија, Белгија).

Тако се у Европи на почетку XX века формирала два међусобно супротна блока: један који су сачињавале земље са великим колонијама – Енглеска, Француска, Белгија - и које су склопиле узајамни споразум познат под именом Тројни савез или Антанта и други блок са Немачком на челу коме се прикључили Аустроугарска, познат под називом Централне силе. Сукоб између ова два блока био је неминован и зато је требало само наћи неки повод да би се отпочела ратна непријатељства. Тај повод је био атентат на аустроугарског престолонаследника надвојводу Франца Фердинанда у Сарајеву (28. јун 1914.

– на Видовдан). За убиство престлонаследника оптужена је Србија. Одмах су власти из Беча упутиле захтев (ултиматум) Краљевини Србији да „органи аустроугарске владе садејствују при гушењу субверзивног покрета усмереног против територијалног интегритета Монархије (тачка 5) и да аустроугарски делегирани органи учествују у судској истрази против учесника у завери од 28.јуна који се налазе на српској територији (тачке 6). Изузев ове две тачке захтева (ултиматума), српска влада је прихватила све друге захтеве из ултиматума."

Влада у Бечу сматрала је да њени захтеви нису у целости испуњени, па је „тачно месец дана после сарајевског атентата (28. јула 1914) отвореном депешом објавила Србији рат". Ту своју одлуку влада у Бечу је овако објаснила:

„Пошто српска краљевска влада није дала повољан одговор на ноту коју јој је предао аустроугарски посланик у Београду, 23. јула 1914.године, Царска и Краљевска влада налази за потребно да сама потражи задовољење својим правима и интересима и да ради тога прибегне сили оружја. Аустро-Угарска се сматра, дакле, да се од овог тренутка налази у ратном стању са Србима".[1]

Први светски рат је отпочео. У првим данима августа уследиле су објаве рата: Немачка објављује рат Русији, затим Француској и Белгији; Енглеска објављује рат Немачкој, а Црна Гора објављује рат Аустроугарској, док је Аустроугарска објавила рат Русији. Србија је објавила рат Немачкој; Француска и Енглеска објављују рат Аустроугарској. Један део европских земаља остао је у овим првим данима неопредељен – Италија, Румунија, Бугарска, Грчка, Турска.

Аутор монографије Радован Срдић дао је и преглед стања у српској војсци, распоред војних јединица, састав штаба Врховне команде, а онда је уследио и опис Церске битке:

„Прелазак непријатељске војске преко Дрине отпочео је 12.августа, на широком фронту од Зворника па низводно до испод Лешнице. Аустроугарска команда је, рачунајући тачно по данима испланирала да за наредних пет дана дође до Ваљева, односно да за око 100 километара продре у унурашњост Србије, с обзиром на отпор српских јединица, које су се налазиле на том правцу – четири дана после форсирања Дрине аустроугарска 5.армија се још увек нлазила на падинама Гучева..."

А говорећи о исходу битке у Монографији је речено:

„Битка на Церу, изузетно тешка и крвава, трајала је неколико дана. Завршена је тако што су 21.августа све јединице аустроугарске 5.армије протеране преко Дрине, а три дана касније, 24.августа, српска војска је из Шапца и Мачванске Митровице истерала и делове 2.аустроугарске армије, који су се пребацили назад на леву обалу Саве.

1 Радован Срдић: „Битка на Легету 1914, треће издање, Сремска Митровица 2015, стр. 26.

У овој дивовској борби српска војска се херојски држала, те је постигла величанствену војну победу... Цер је постао симбол неосвојиве тврђаве за непријатеља и симбол сјајне победе у историји српских ратовања. У бици на Церу непријатељ је имао огромне губитке. Читави су му пукови уништени... од 140.000 непријатељских војника, колико је учествовало у борбама на Церу, погинуло је око 18.000 док је око 5.000 заробљено. Поред тога ратни плен је био огроман..

.. Тријумф српске војске на планини Церу је уједно била и прва победа Савезника 1914.године чиме је срушена и фама о војној премоћи Централих сила, Немачке и Аустроугарске.."[2]

То је и био разлог да силе Антанте (Русије, Француске и Енглеске) затраже од владе Краљевине Србије да овде на Балкану, у Срему, отворе нови фронт против Централних сила (Немачке и Аустроугарске) и тиме их присили да део својих војних снага са Источног и Западног фронта, где су имале великог дејства на Француску и Русију. Међутим, српска војска после Церске битке није била довољно опорављена за један такав подухват, али је Врховна команда ипак прихватила захтев савезника и упустила се у једну такву авантуру која је имала трагичне последице. О томе у Монографији аутор Р. Срдић пише:

„Овај прелаз преко Саве било је прво српско војно продирање на север. Скопчан са многобројним тешкоћама, прелазак на другу обалу Саве и ослобађање Срема носило је многе неизвесности пре свега техничке, јер је српски војник сада наилазио на један несвакидашњи проблем, пред њим се испречила река Сава, велика и широка вода коју није познавао. С друге стране материјал за форсирање реке био је у лошем стању. Мостови углавном неисправни..."

О размерама те трагичне последице аутор монографије Радован Срдић описује стравичне призоре борби када су се на том малом легетском пољу сукобиле малобројна српска војска, јер главни део српских јединица није могао да се пребаци на сремску страну због неисправних понтона и чамаца и бројно јача аустроугарска војска, која је још добијала појачање из Руме и Путинаца, кад је у смирају дана дошло до потпуног слома српске војске. У том безнађу многи су покушавали да препливају реку, али су их или сустизали непријатељски меци, или су се утопили зато што нису умели да пливају. Иако су непоуздани подаци о стварним губицима српске војске, претпоставља се да је од укупно 7.000 војника Тимочке дивизија првог позива који су прешли на сремску страну и који су учествовали у бици на легетском пољу њих око 1.000 погинуло у току борбе, око 4,800 војника и официра је заробљено, а око 600 са утопило у Сави. Мали је број оних који су успели да се спасу.

Заробљене српске војнике и официре као и бројно становништво из околних сремских насеља одведено је у логоре – у Митровицу, Петроварадин-

2 Радован Срдић, наведено дело, стр. 38-39.

ску тврђаву, у Салцбургу, Нежидеру, Осијеку, Араду и другим местима широм Мађарске одакле се многи нису вратили.

Закључујући ову своју моногафију о бици на Легету, аутор Радован Срдић наводи да прелазак српске војске преко Саве код Митровице „јединствену појаву у историји ратовања и улази у ред ретких примера форсирања тако широки река као што је Сава, које су прелазиле само велике освајачке војске са богатом опремом и са јаком војном техником."

У посебном прилогу аутор је дао податке о подизању споменика изгинулим војницима Тимочке дивизије на легетском пољу, затим попис насеља неготинске крајине из којих је мобилисан 13. Пук „Хајдук Вељко" и неколико одломака из књижевних дела која су описивала борбе на Легету.

Бројним фотографијама илустровани су призори из борби вођених на Церу и на пољу Легет као и фотографије са комеморативних скупова који се одржавају сваке године 6. септембра на пољу Легет уз присуство великог броја грађана из Срема и Неготинске крајине.

Др Ненад Лемајић

Председници општине Сремска Митровица Од 1955. до 2000. године

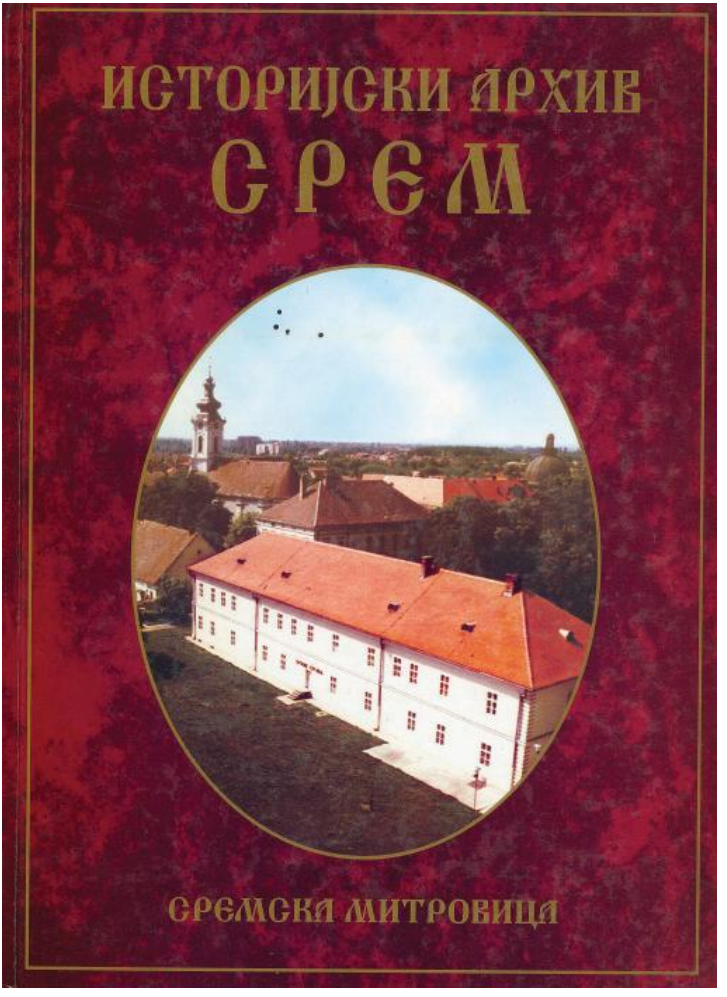

Издавач:
Историјски архив „Срем”, Сремска Митровица 2001.

Тираж: 1000

Међу знаменитим личностима вароши сремскомитровачке о којима је разним поводима, на различитим местима и различитим изражајним стиловима писано и говорено, можемо издвојити и овај запис о председницима општине Сремске Митровице који су у последњих педесетак година били на челу општинске и градске управе и од којих је у многоме зависио развој града. Једни су сами били покретачи значајних подухвата у области привредног развоја (изградњи нових индустријских погона, као што су индустријска кланица „Митрос", Шећерана, Фабрика целулозе и папира „Матроз", Фабрика вентила, Млекара, Агроиндустријски комбинат „Сирмијум"), други су заслужни што су модернизовали раније изграђене индустријске погоне („Дрвни комбинат", Бродоградилиште, Млинску индустрију - „Житопромет"), неки су дали велик допринос на комуналном уређењу града (Изградњи водоводне и канализационе мреже, доградња електричне мреже, подигнут је Хотел „Сирмијум", тржни центар „Стотекс" и „Нови дом", изграђена је нова аутобуска станица, нова стамбена насеља – „Деканске баште", „Никола Тесла", „Матија Хуђи", „25. Мај", „Орао", „Камењар", „Стеван Сремац", Стари мост), нов болнички комплекс са новим хируршким блоком, породилиштем, службом хитне помоћи, мрежом здравствених станица у разним деловима града и месним заједницама. За време председниковања појединих општинских челника изграђене су бројне јавне и друштвене установе са новим зградама као што су нова зграда скупштине општине, зграда Палате правде, зграда социјалног осигурања, зграда службе друштвеног књиговодства, нова зграда поште, меморијални комплекс „Спомен-гробље", нове зграде основних и средњих школа (Основна школа „Пинки", „Свети Сава", „Слободан Бајић Паја", „Јован Јовановић Змај", „Јован Поповић", „Трива Витасовић Лебарник" у Лаћарку, зграда основне школе у Мачванској Митровици, Мартинцима, Кузмину, Шашинцима), од средњих школа изграђене су нове школске зграде за техничку школу „Никола Тесла", за Учитељску школу и за средњу медицинску школу. Изграђени су и нови објекти за предшколско васпитање као и спортски објекти – Спортски центар „Пинки", спортске хале у Учитељској школи, у Техничком центру „Никола Тесла", у основној школи „Јован Јовановић Змај" и више спортских терена на отвореном. Овоме треба додати и три велика грађевинска објекта – друмски мост преко Саве којим је најзад спојен Срем са Мачвом, пешачки мост који је спојио две Митровице – Сремску и Мачванску и утврђена је лева обала Саве којом су најзад спречене честе поплаве града.

Све то као и много других грађевинских подухвата на уређењу града (улица, тргова, шеталишта и других слободних градских површина), подстицала је општинска и градска управа која је уз помоћ покрајинске и републичке управе као и сопственим средствима (добрим делом из самодоприноса грађана) успела да Митровица у том послератном развоју израсте у привредни

и културни центар Срема. Немерљива је заслуга општинске и градске управе у томе, а ништа мање нису били заслужни и председници општине. Опширније о томе видети у прилогу др Ненада Лемајића „Територијално-политички развој општине Сремска Митровица, у часопису „Споменица" – Историјски архив „Срем" 1946 – 2001, Сремска Митровица 2001, стр. 79 - 91). Уз овај прилог др Н. Лемајић је приложио и биографије свих председника који су ту дужност обављали од 1955.године закључно са 2000. годином. Биографије су писали сами председници или чланови њихових породица. Поред општих биографских података (години и месту рођења, школовању, друштвеним и политичким дужностима које су обављали) посебно су наведене године трајања њиховог мандата као и најважније активности на развоју и унапређењу града.

У наведеном раздобљу председници општине Сремска Митровица били су:

1. Николчин (Светозара) Милош-Мића од 1955 – 1960.
2. Стојшић (Лазара) Ђорђе од 1959 – 1962. и од 1974 -1978.
3. Крмпотић (Мила) Јован од 1962 – 1967.
4. Гајић (Мирка) Душан од 1967 – 1969.
5. Марић (Милорада) Милан од 1964 – 1974.
6. Николић (Здравка) Бошко од 1978 – 1979.
7. Радаковић (Спасоја) Владислав од 1980 – 1982.
8. Шојић (Лазара) Лука од 1982 – 1983.
9. Стојшић (Саве) Никола од 1983 – 1984.
10. Прокоп (Милана) Марија од 1984 – 1985.
11. Комадиновић (Светозара) Душан од 1985 – 1986.
12. Михајлов (Станка) Светозар-Тоза од 1986 – 1988.
13. Миловановић (Душана) Миодраг од 1989 – 1992.
14. Продановић (Душана) Слободан од 1992 – 1993.
15. Белош (Ранка) Владимир од 1993 – 1996.
16. Милиновић (Стојана) Илија од 1996 – 2000.

ГРАД
ВРЕДНИЈИ
ОД ЦАРСКЕ
КЋЕРИ
СРЕМСКА
МИТРОВИЦА

Прва фотомонографија посвећена граду Сремска Митровица издата је 2008.године под насловом „Сремска Митровица град вреднији од царске кћери». Издавач је Историјски архив „Срем›› Сремска Митровица, главни уредик је био др Ненад Лемајић а редакцију су сачињавали др Слободан Никшић, Борислав Јовановић, Јосип Ципар („Фото Ципар"), Жељко Петрас и Милан Милеуснић.

Штампана је ћириличним писмом, у обиму од 257 страна великог формата, са подацима о изворима и коришћеном литературом, у 700 примерака.

Текстове у Монографији су писали:

Др Ненад Лемајић
- Антички Сирмијум (Colonia Flavia Sirmium, Sirmium)
- Средњовековни град (Sirmium, Sancti Demetrii, Zawazenthdemeter, Zenthdemeter
- Турски период (Митровица касаба и шехер)

Владан Гавриловић
- Период аустријске управе (Митровица од 1699 до 1849.године)

Ђорђе Ђурић
- Митровица грађанског доба (од окончања Народног покрета до Уједињења – 1849 - 1918)

Биљана Шимуновић-Бешлин, Нада Симић-Лемајић
- Сремска Митровица у југословенској држави

Нада Симић-Лемајић
- Географски подаци о насељима општине Сремска Миттровица

Уз сваки од наведених текстова приложене су одговарајуће фотографије археолошких експоната, географских мапа, скулптура владара и божанстава, примерци кованог новца у ковници у Сирмијуму као и примерци нађеног новца на подручју Сремске Митровице а потичу из времена српских средњовековних владара, турске, угарске, аустријске и аустроугарске владавине. На многим фотографијама су забележени изгледи појединих зграда, значајнијих грађевина (Војнограничарске зграде, молитвени храмови, болница, казниона, ватрогасни торањ, железничка станица, зграда магистрата, Соколски дом, Српски дом, зграда Имовне општине, школа, трговачких радњи), као и поједини делови града (улице, тргови, шеталиште, паркови). Ту су и бројна спомен-обележја – Споменик изгинулим српским војницама на Легету, Споменик

ослободиоцима Сремске Митровице, Спомен-гробље, Споменик народним херојима, Споменик Светог Тројства. Посебно су вредне групне фотографије ученика са својим наставницима, затим групне фотографије, службеника појединих установа (митровачки лекари, групе чланова Црвеног крста, чланова Имовне општине, чланови Житарске задруге, Затворски чувари, група чланова Добровољног ватрогасног друштва, група угледних Митровчана снимљена у башти Хотела „Ковач'' око 1905, Затим фотографија са свечаног отварањае Хотела „Зелено дрво»); затим и групне фотографије чланова културно-уметничких, сталешких и спортских друштава и удружења (чланови Српске црквене певачке дружине) са хоровођом Петром Кранчевићем, Хрватско певачко друштво „Нада'' из 1911.године, чланице хуманитарног друштва „Коло српских сестара 1912. године; полазнице курса везиља у Митровици на почетку XX века, полазници забавишта у Митровици из 1903.године; ученице Српске народне основне школе са учитељицом Зором Јеремић; чланови спортског друштва „Хрватски соко", чланови спортског друштва „Српски соко" из 1919. године. Занимљиве су и фотографије насловних страна новина које су излазиле у Митровици крајем XIX и почетком XX века (Фрушка гора, Зоља, Српски рад, Митровачки гласник, Кнут, Хрватски браник, Добротвор), али исто тако пажњу привлаче и фотографије појединих знаменитих личности Митровчана – Ћире Милекића (првог градоначелника), Теодора Василића (другог градоначелника), Илариона Руварца, Глигорија Возаровића, др Илије Бајића, из ранијих времена, и неких личности из друге половине XX века – Ирина Непокојчицкаја, Бошко Палковљевић Пинки, Милан Степановић Матроз, Ђорђе Стојшић.

Укупно је у овој фотомонографији објављено 393 фотографије које нас, поред текстова, као у неком времеплову, воде кроз вишемиленијумску прошлост Митровице. Поред тога посебна вредност Монографије је и у томе што су аутори текстова приложили изворе и литературу коју су при раду на текстовима користили. Та библиографија је груписана у више тематских целина. Тако имамо библиографске јединице које се односе на Општа дела, па библиографске јединице које се односе на Антички Сирмијум, на Средњовековни град, на Турски период, на период Аустријске управе, на Сремску Митровицу у југословенској држави, ту је и библиографија разних чланака и расправа објављених у периодици и најзад библиографске јединице које се односе на географске податке о насељима општине Сремска Митровица.

ОНИ СУ ВОЛЕЛИ МИТРОВИЦУ

Знамените личности Срема
(од I до XXI века)
Биографски лексикон

Монографија

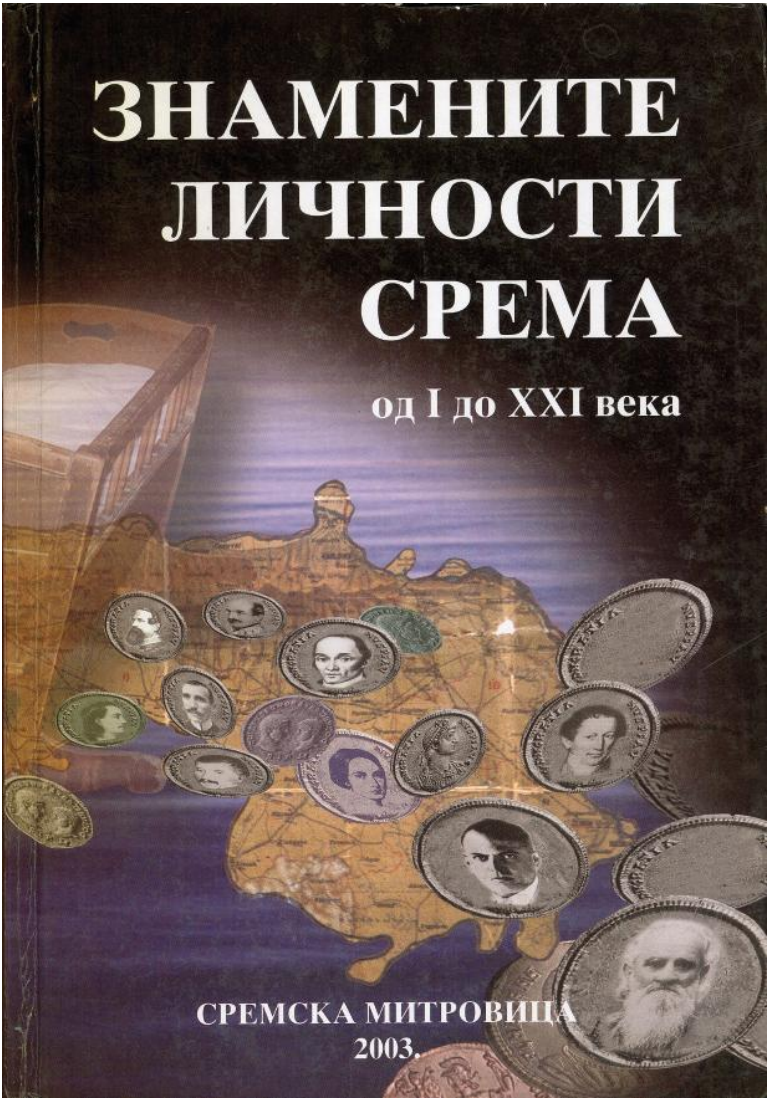

Издавачи:
Филозофски факултет, Одсек за историју, Нови Сад
Музеј Војводине Нови Сад
Музеј Срема (извршни издавач) Сремска Митровица

Аутор пројекта:
Борислав Стојшић

Издавачки савет:
проф. др Зоран Ковачевић, редован члан САНУ (пред. савета)
проф. др Теодор Атанацковић, (дописни члан САНУ)
Мира Бањац, глумица
проф. др Јован Јовичић, физичар
Иван Радановић, генерал-пуков. у пенз.
др Душко Радосављевић, политиколог
Борислав Стојшић, новинар-публициста

За издавача: Јасна Симић

Одговорни уредник: проф. др Ранко Кончар

Главни уредник: Бора Чекеринац

Рецензенти:
проф. др Драган Недељковић, члан Европске академије наука
проф. др Славко Гавриловић, редовни члан САНУ
Музеј Срема, Сремска Митровица, 2003.

Већ у Предговору монографије „Знамените личности Срема'' академик Драган Недељковић веома јасно одређује шта представља ова књига - „то је први енциклопедијски зборник о знаменитим личностима које су у Срему боравиле и стварале, а које су својим делом у историји нашег завичаја оставиле значајан траг''. Даље, у уводним напоменама уредништво ближе објашњава критеријуме по којима је извршен избор знаменитих личности са подручја Срема, како је организован рад и какву су методологију обраде сваке од одредница примењивали аутори. Приложен је списак свих аутора, укупно 143, који су по договореној метдологији о свакој личности дали податке о имену и презимену, њихово стручно звање, и степен образовања, област у којој су деловали, кратку биографију, са датумом и местом рођења, са општим и стручним школовањем, са резултатима стручног рада, са библиографијом радова објављених о тој личности и оценама вредности његовог рада. Наведена су и сва друштвена и јавна признања. Најзад су дати и подаци о смрти и месту где почивају посмртни остаци.

Изабране су знамените личности у следећим областима рада и стваралаштва: здравство (са укупно 114 личности), књижевност (95), ликовне и примењене уметности (88), музичка уметност (34), друштвене науке (61), природне и техничке науке (96), новинарство, публицистика издаваштво (34), позоришна и филмска уметност (25), политичари, државници и ратници (164), привреда и пољопривреда (58), свештенство (72), спорт (43) и школство (32).

Укупно је са подручја Срема, у времену од око две хиљаде година, издвојено нешто више од 900 личности које су „у областима свог деловања остварили значајне резултате.'' Међу тим личностима, а у свакој од области рада и стваралаштва, налазе се и личности из Митровице. У здравству то су: Бајић Војилав и Бајић Илија, Видић Бранислав, Милан Јовановић Батут, Мирослав Ковачевић, Јелена Крмпотић-Немањић, Ђорђе Панишић, Душан Поповић, Славка Удицки-Поповић; у области књижевности то су: Стеван Бешевић, Васа Крстић, Владислав Кушан, Бошко Новаковић, Мирко Петровић; у ликовној и примењеној уметности су: Видаковић Марко (архитекта), Мирјана Лесек (историчар уметности), Драган Мартиновић-Мартин (сликар), Миливој Николајвић (сликар, графичар), Душан Павлић (графички дизајнер), Стајић Тошковић Јован (сликар), Стајић Тошковић Лазар (сликар); у музичкој уметности - Павица Гвоздић, Александар Дејановић, Небојша Јован Живковић, Лепосава Јовановић, Петар Кранчевић; у друштвеним наукама – Милош Бајић, Бранко Василић, Ненад Димитријевић, Мита Костић, Петар Милошевић, Стјепан Мусулин, Сава Петровић, Иларион Руварац; у природним и техничким наукама: Федор Месингер (метеоролог, академик), Ружичић Никола (доктор техничких наука), Ото Франгеш (доктор пољопривредних наука), Драгош Цветковић (доктор математичких наука, академик); у области новинарства, публи-

цистике и издаваштва – Борислав Богдановић (новинар, књижевник), Никола Капетановић, Стеван Никшић, Радомир Прица; позоришна и филмска уметност – Савета-Сара Бакаловић (глумица), Босиљка Боци (глумица), Петар Зец (редитељ), Синиша Ковачевић (драмски писац), Петар Краљ (глумац); политичари, државници, ратници – Тривун Витасовић-Лебарник (народни херој), Грацијан (римски цар), Светозар Ивковић (политичар, подбан), Михајло Јаворски (дипломата), Констанције II (римски цар), Милан Корица-Ковач (пуковник ЈНА, народни херој), Кристић Вукашин (генерал ЈНА), Херкулије Максимијан (римски цар), Кирило-Ћира Милекић (први градоначелник Митровице), Марко Перичин-Камењар (генерал-пуковник ЈНА, народни херој), Проб (римски цар), Стојшић Ђорђе (председник СО Сремска Митровица у два мандата), Христић Никола (политичар), Јанко Чмелик (народни херој); привреда и пољопривреда – Јован Адамовић (трговац, пивар), Јован Бајић-Јанко (трговац), Теодор Бајић (трговац), Никола Борота (индустријалац), Фрањо Гамиршек (индутријалац), Славко Константиновић (привредник), Синиша Корица (економиста), Јосип Костијал-Живановић (финансијски стручњак), Никола Поповић (правник, трговац, поседник, посланик), Димитрије Пуљевић (трговац), Илија Радованов (пољопривредник); Свештенство – Анастасија (хришћанска светица), Андреј Фрушић (епископ сремски), Димитрије (ђакон), Иринеј (први епископ Сирмијума), Синерот (ранохришћански мученик у Сирмијуму), Стефан Ластависа (епископ источноамерички и канадски); спорт – Саша Вујанић (кајакаш), Фрања Гилер-Јожа (фудбалер), Зоран Катанић (ракетни моделар), Радојица Катанић (ракетни моделар), Фрања Перге (стрелац), Станиша Радмановић (кајакаш), Душан Филиповић (кајакаш), Огњен Филиповић (кајакаш), Јосип Херник – Ћоса (кајакаш), Вили Хибер (боксер); школство – Радивој Поповић (сурдопедагог).

На крају монографије уредништво је приложило регистар личних имена и регистар географских имена.

Душан Познановић

Други у аутобиографији

Записи о наставницима и ђацима Митровачке гимназије

изд. Културно-просветне заједнице Сремске Митровице, Покрет „Ја волим Митровицу", Сремска Митровица, 1998.

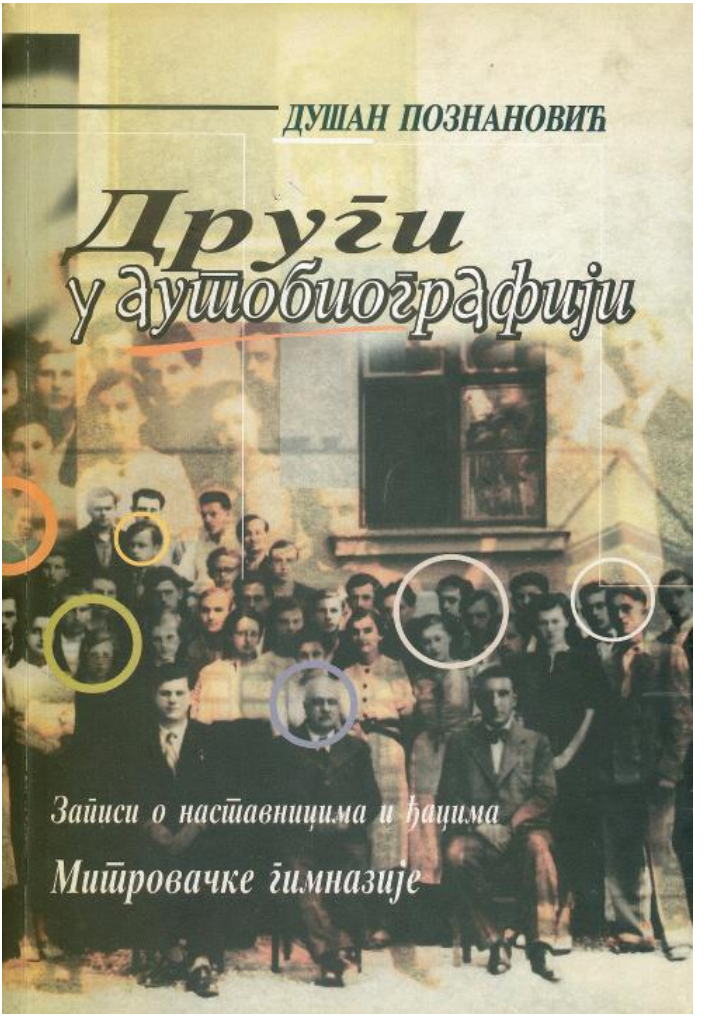

Књига је изашла из штампе 1998.године а представљала је својеврстан прилог обележавања 160 година постојања и успешног рада гимназије у Сремској Митровици. Тако је град-споменик у коме је и Гимназија својеврстан споменик – јер је једна од најстаријих у земљи – добио још једно спомен-обележје. Књига је у првом реду споменик наставницима који су извели на стотине младих људи чији су каснији доприноси култури и науци били немерљиви, али који су и сами, као наставници, досегли врхове људског духа.

Књига је, иначе – како сам аутор каже - „збирка изабраних новинских текстова написаних и објављених између 150. и 160. годишњице Митровачке гимназије. Тема је отворена – истиче даље аутор – не само за новинаре и публицисте, већ и за научне раднике и истраживаче. Поготову што школа са оваквим угледом и трајањем још нема своју историјску, нити било какву другу монографију." Издвојене су неке тематске целине као „Документи",„ Сећања",„ Судбине",„ Сусрети",„ Сазнања" и „Наставници и ђаци Митровачке гимназије".

У тематској целини – поглављу „Документи" аутор је изнео податке о томе како је одлучено да се од новца који је припремљен за подизање споменика краљу Петру Првом, Великом Ослободиоцу подигне нова зграда Гимназије. Уз бројна спорења између угледних Митровчана, Грдских и државних власти, зграда је била завршена јуна 1930.године, а ученици су се уселили у нове учионице 17.септембра 1930.године. Била је то нова Државна Реална Гимназија Краља Петра I Великог Ослободиоца Сремска Митровица чија је израда планова за зграду била поверена архитекти у Министарству грађевина Момиру Коруновића а главни надзорник за извођење радова је био општински инжењер Бошко Стојановић.

У том истом поглављу под насловом „Документи" аутор је објавио и сећања академика Војислава Ј. Ђурића (1925 - 1996) на гимназијске дане у Сремској Митровици 1939 – 1941. Овај наш познати историчар уметности, члан Српске академије наука и уметности био је ђак Митровачке гимназије у IV и V разреду у данима избијања Другог светског рата и био је сведок првих дана окупације Сремске Митровице. Припадао је – како сам каже - „трагичној генерацији гимназиста коју је пресекла зла судбина."

У наредном поглављу „Сећања" Душан Познановић износи сећања неких истакнутих личности о великанима из света науке, уметности, друштвених наука, религије који су својевремено били наставници или ђаци Митровачке гимназије. Међу тим великаима су Милева Марић-Ајнштајн, математичар, супруга Алберта Ајнштајна. У други разред Краљевске мале реалке у Митровици се уписала 1887.и ту је похађала и трећи и четврти разред. Завршивши сва три разреда са одличним успехом, а уз предмете математика и физика носила је оцену „веома добар" и „изврстан".

Славко Воркапић је великан из света филма, који је у Холивуду оставио дубоког трага у филмској уметности. Али је оставио трага и у Митровачкој гимназији – у први разред се уписао школске 1904/5 и „био је солидан ђак" све до четвртог.

Васа Чубриловић је у Митровици био само кратко време. Као још несвршени студент радио је као учитељ у нижим разредима Митровачке гимназије, али је убрзо после дипломирања на Филозофском факултету у Београду прешао на рад у Београд. Митровици може да служи на част што је, макар и на крако време, имала у својој школи и „будућег историчара светског гласа и који је био члан Српске, Црногорске и Академије наука и уметноси Босне и Херцеговине, дописни члан Југословенске Академије знаности и умјетности, спољни члан Словеначке и почасни члан Академије наука СССР-а и донедавно једини преостали учесник сарајевског атентата."

Следе сећања на академика Милоша Н. Ђурића, нашег највећег хелениисте, филозофа, преводиоца, класичног филолога, универзитетског професора који је уредбом од 17.октобра 1916.године био постављен „намјесним учитељем" у Краљевској малој реалној гимназије где је митровачким гимназијалцима предавао лагински, српскохрватски језик, земљопис и још неке предмете.

Епископ Стефан Ластавица, био је један „од веома угледних и омиљених великодостојника Српске православне цркве". Као музички писац и наставник појања у многоме је задужио нашу музичку историју сакупљајући и бележећи црквене песме. Рођен је у фрушкогорском селу Дивошу 1908.године, а први разред Краљевске реалне гимназије у Митровици похађао је у школској 1919/20. Даље школовање је наставио у Богословији у Сремским Карловцима и на Богословском факултету у Београду. Као црквени великодостојник службовао је у Трсту, Канади, САД.

Умро је 10.маја 1966.у болници у Кливленду. Потом су му посмртни остаци пренети у Аликвипу, у цркву Светог Илије, где је 16.маја на опелу служило 40 српских и двадесетак осталих православних свештеника. До гробља га је испратила поворка од 500 аутомобила.

Једна улица у Сремској Митровици носи име владике Стефана Ластавице.

Владика др Симеон Станковић је још један црквени великодостојник који је био својевремено ђак Краљевске мале реалне гимназије у Митровици од школске 1900/1 до 1903/4.године. Даље школовање је наставио у Карловачкој гимназији а студирао је на Православном богословском фукултету у Черновицама, у Украјини, где је 1914.године стекао докторат из теолошких наука. Једно време је студирао на универзитетима у Загребу и Бечу филозофију, славистику и педагогију.

Своје прво запослење др Симеон Станковић добио је у Митровачкој

гимназији (октобар 1917), а две године касније одлази за катихету у Другој мушкој београдској гимназији. Бавио се научним и педагошким радом а оставио је иза себе велик број чланака и расправа, црквених проповеди, архијерејских проповеди. Његова објављена дела износе око 50 библиографских јединица.

Умро је 30.јануара 1960.године, а сахрањен је у Шапцу. Опело је служио патријарх српски господин Герман, који је посебно истакао „предан рад блаженопочившег епископа Симеона за добро цркве и народа"

Прота Владимир Милутиновић (1875-1949) био је парох, протопрезвитер митровачки , угледан свештеник, хуманист, културни и јавни радник у Митровици у првој пололовини XX века. У Сремској Митровици је провео скоро три деценије предано радећи и у Српској грађанској читаоници, и у женском друштву „Мајка Југовић", и у Клубу есперантиста, и у антиалкохоличарском клубу и другим хуманитарним друштвима. Једно време је био духовник у митровачкој казниони а у октобру 1916.године у Митровачкој Малој реалној гимназији водио је верску наставу и остале катихетске дужности. Бавио се и књижевним радом, писањем теолошки дела као и истраживањем прошлости Митровице. Добро је познавао и говорио француски, немачки, енглески и есперанто и преводио је са латинског језика.

Умро је 4. маја 1949. године а испратио га је велик број верника из читавог Срема.

И у поглављу „Судбине" аутор је изнео неколико трагичних судбина знаменитих личности који су разним нитима били везани за Митровицу и за Митровачку гимназију. Ту су приче под насловом „Трагови песникових немира" - о трагичном животу и смрти песника Ставана Н. Бешевића, Митровчанина, књижевника, драмског писца, новинара и уредника више листова и часописа, затим у причи под насловом „Убила га прејака реч - слобода" испричана је трагична животна прича новинара Милана Шкргића, новинара и уредника листа „Срем", кога су усташе у Митровици ухапсиле и одвеле да се више никад не врати. Следи „Невероватна и тужна историја породице Габошац" из Мартинаца; па сећања на професора др Станка Кораћа, професора у Митровачкој гимназији; најзад „Слово о митровачким Бајићима" , па „Време сурове стварности" – последњи поздрав генералу ЈНА, научнику и универзитетском професору др Вукашину Кристићу и „Сећања на професорку географије у Митровачкој гимназији Јелену Стефановић – тетка-Лелу".

Поглавље „Сусрети" испуњено је разговорима-инервјуима аутора Душана Познановића са неким истакнутим личностима из света науке и уметности а који су својевремено били наставници или ђаци Митровачке гимназије. Поред изношења свог научног или уметничког опредељења, они су износили и своја сећања на дане проведене у Митровачкој гимназији и у Митровици.

Такве разговоре-интервјуе аутор је имао са Жељком Хегедушићем, ака-

демским сликаром, приликом једног сусрета у његовом загребачком атељеу. Хегедушић је био постављен за суплента у Митровачкој гимназији у марту 1933. године, где је остао пуних шест година. Ту је настао један део његових радова са митровачким мотивима - „Паробродска улица”„, Мотив из Сремске Митровице”„, Богојављење”„, Поглед на католичку цркву” и још неке.

Аутор монографије Душан Познановић имао је више сусрета и разговора са др Бранисловом Видићем, угледним микробиологом, професором Џорџтаун универзитета у Вашингтону и радо виђени гост-предавач на универзитетима свих континената. Као рођени Митровчанин, син познатог митровачког адвоката др Јеше Видића и некадашњи ђак Митровачке гимназије приликом посете Србији (Београд, Нови Сад, Ниш, где је на универзитетима и САНУ одржао више предавања) посетио је и родну Митровицу. На једном од ових сусрета аутору ове монографије, Душану Познановићу, др Бранислав Видић, једини Сремац – иностран члан САНУ је о Митровачкој гимназији изјавио и ово: „Велику захвалност дугујем Митровачкој гимназији, која нам је дала такву фундацију знања. Била је то школа са великом репутацијом.”

Међу саговорницима од бивших ђака Митровачке гимназије који су при сусретима са аутором монографије износили своја основна схватања о смислу и суштини свога стваралаштва јесу двоје ликовних уметника – први, Драган Мартиовић, син Сремца и Мачванке, матурант Митровачке гимназије и академски сликар који је, учећи се на сликарству типичном за средњи век – италијанском, холандском, шпанском – успео да изгради у себи један свој посебни, особени рукопис у коме у слику уноси предмете које пре њега нико није сликао, предмете који су одбачени, који су изгубили своју употребну и естетску вредност и у њима налази лепоту. Јер иза тих прдмета истински уметник наслућује читав један свет који више не постоји, осећа да из њих зрачи „нека врста енергије, неки флуид који остаје вечно, што је можда душа која наставља да живи после неког.”

Други ликовни уметник који је био ђак Митровачке гимназије је Вера Гавриловић-Обрадовић, родом из Гргуревaца. После завршене средње школе у Митровици, у Београду је завршила Вишу педагошку школу, сликарски одсек, у Лондону је две године студирала керамику, а на чикашком Универзитету Илиноис магистрирала је скулптуру. Као уметник била је заокупљена керамиком, таписеријом и скулптуром. Своје радове је излагала у Америци, а у Митровици је изложила четрдесетак радова. Новац од продатих слика приложила је у хуманитарне сврхе – за помоћ избеглицама из Крајине.

Једно од поглавља - „Сазнања” – посвећено је оним митровачким ђацима-гимназистима који су свој живот посветили научноистраживачком раду и који су, сваки у својој области, остварили врхунске резултате.

Таква је др Радмила Метлаш, запослена у Институту за нуклеарне науке

у Винчи у звању вишег научног сарадника. У Митровици је матурирала 1959. године, потом је студирала биологију на Природно-математичком факултету у Београду где је 1975. и докторирала. Радећи на проналажењу ефикасне вакцине којом би се спречавала појава сиде или њена елиминација из организма, она је заједно са колегом др Вељком Вељковићем успела да развије методу продужења живота код људи инфицираних вирусом сиде. Суштина њихове методе је у „пасивној имунизацији" оболелих, односно „у трансфузији крви која је обогаћена специфичним протеином – антителом." О овој њиховој методи писали су најпознатији научни часописи из области медицине.

Др Петар Милошевић, ђак Митровачке гимназије, свој живот је посветио истраживањима античког града Сирмијума. О својим сазнањима о античком граду и вишевековном животу Римљана у овом граду и Срему објавио је на стотине прилога као и велик број других написа из археологије, историје и културе уопште. Међу његовим обимнијим делима издвајају се „Сирмијум – панорама панонске престонице" (1988); „Из прошлости Срема" (1981, 1986); Током 1993. године објавио је више фељтона и уз његово залагање Митровица је организовала обележавање великог јубилеја – седамнаест векова постојања Сирмијума као царског града. Један је од оснивача фестивала беседништва; међу покретачима је часописа „Сунчани сат", а бројним предавањима и изложбама знатно је допринео да Митровица буде проглашена за најуспешмији град у Србији у акцији „Културни корак – 92".

У овом поглављу је и белешка о Слободану Бобу Ђорђевићу, Митровчанину, ђаку Митровачке гимназије, америчком бизнисмену. Као најбољи дипломац Грађевинског факултета боравио је дуже време у Швајцарској и тамо се упознао са неслућеним могућностима компјутера. Затим је у Торонту завршио постдипломске студије и запослио се у IBM-u где је убрзо доспео до положаја потпредседника компаније.

Слободан Боб Ђурђевић је превео на енглески драму „Професионалац" Душана Ковачевића која се на позорници у Сан Франциску изводи са великим успехом. Више пута је пословно боравио у Србији, а навраћао је и у Митровицу.

О још једном ђаку Митровачке гимназије пише Душан Познановић у овој својој монографији. То је др Мирјана Лесек, историчар уметности, запослена прво у Музеју Срема а потом у Заводу за заштиту споменика културе, која је цео свој радни век посветила ономе – како каже аутор - „што највише познаје и воли – сликарству и дрворезбарству XVIII и XIX века у Срему и Војводини. Нема места између Дунава и Саве – наставља аутор – која није посетила и побринула се за његове уметничке и културне вредности... Снимила је читав Срем – све манастире, цркве, приватне збирке, музеје и галерије. Низ барокних сликара њено су откриће. Један је од најбољих познавалаца црквене

дрворезбарије код нас.”

То своје богато научно сазнање овековечила је докторском дисертацијом „Барокно сликарство у Срему” коју је 1990. године одбранила на Филохофском факултету у Љубљани. Нешто касније (1994) Републички завод за заштиту споменика културе Србије уручио јој је јубилрану спомен-медаљу као признање за допринос очувању националног културног наслеђа.

Међу наставицима истичу се и такве личности какве су Васа Чубриловић, један од атентатора на аустроугарског престолонаследника Франца Фердиннда у Сарајеву, историчар, професор универзитета, академик; Милош Н. Ђурић, хелениста, преводилац „Илијаде”, и „Одисеје”, професор универзитета, академик; Жељко Хегедушић, академски сликар; Станко Корађ, историчар књижевности, дугогодишњи уредник загребачке „Просвјете”; Бошко Новаковић, историчар књижевности, универзитетски професор, проректор Универзитета у Новом Саду; Драган Мелкус, академски сликар; Крешимир Георгијевић, књижевни историчар и преводилац, универзитетски професор, врстан познавалац пољског, чешког и словачког језика и књижевности, Петар Кранчевић, композитор и клавирски педагог, диригент митровачког певачког друштва.

Од некадашњих ученика-гимназијалаца којима су светове науке и уметности открили, или бар наговестили професори митровачке гимназије, могу се издвојити Милева Марић-Ајнштајн, жена са изузетним смислом за математику и чији је допринос Ајнштајновим радовима огроман, а по некима и пресудан. Ту је и Милан Јовановић-Батут, лекар, здравствени радник и хуманист, један од оснивача Медицинског факултета у Београду, Славко Воркапић, чувени амерички филмски стваралац, теоретичар универзитетски професор и сликар. У Југославији режирао свој једини играни филм „Ханка”; Рудолф Филиповић, редовни члан ЈАЗУ, један од наших највећих стручњака за енглески језик, писац бројних студија, уџбеника и капиталног Енглеско-хрватског или српског језика; Владимир Кушан, песник, путописац есејиста и преводилац, запажен ликовни критичар; Димитрије Башичевић, сликар, песник и филозоф, доктор историје уметности; Крешимир Георгијевић, књижевни историчар и преводилац, врсни познавалац пољског, чешког и словачког језика и књижевности; Небојша Малетић, адвокат и политичар, заступник комуниста на предратним политичким суђењима; Драган Цветковић, доктор математичких наука у области теорија графова, аутор радова међународног значаја, редовни члан САНУ; Баја Бајић, доктор психологије, универзитетски професор у Скопљу и Београду, аутор „Опште психологије I”, учесник пробоја Солунског фронта; Стеван П. Бешевић, песник и новинар, судски чиновник и уредник листова „Врач погађач” и „Наш лист”, преводилац и приповедач; Станислав Препрек, композитор, оргуљаш и хоровођа, превео „Еп о Гилгамешу”; Ни-

кола Радојчић, један од највећих наших историчара, универзитетски професор и члан САНУ, добитник Седмојулске награде за животно дело; Урош Стојшић, учитељ у Манђелосу и Шуљму, предратни комуниста и родољуб, једна од многих жртава фашистичког безумља; Боривоје Бастић, истакнути хемичар, професор Београдског универзитета, писац уџбеника и преводилац; Живојин Стекић, новинар, главни и одговорни уредник, публициста, дописник из европских, афричких и азијских земаља, борац Мачванског партизанског одреда; Алексије Петровић, професор математике, родољуб и присталица КПЈ, стрељан 19. августа 1942.године у Дудику крај Вуковара; Станка Удицки-Поповић, ванредни професор Медицинског факултета, специјалиста у области епидемиологије, истакла се на теренским активностима Србије и Македоније; Чедомир Брашанац, књижевник и лекар, писац стручних медицинских радова; Каменко Суботић, историчар и географ са положеним докторатом, књижевник, новинар и уредник часописа; Синиша Ковачевић, драмски писац, двоструки лауреат награде Бранослав Нушић, три пута добио Стеријину награду за најбољи драмски текст; Бојана Матић, професор српскохрватског језика, за време НДХ отпуштена из државне службе, као родољуб мучки убијена у логору Јасеновац; Мирослав Ковачевић, кардиолог, професор Медицинског факултета у Београду и писац уџбеника; Мирко Петровић, дечји писац и новинар, у ромаану „Дечаци с троугластог трга" описује Митровицу под окупацијом НДХ; Кирил Свинарски, универзитетски професор, преводилац и писац, аутор уџбеника руског језика, председник Савеза удружења друштава конференцијских преводиаца Југославије; Милош Симоновић, гимназијски професор који је још 1918.године заступао идеју о федеративно-републиканском уређењу наше државе; Јеврем Јеша Видић, адвокат, уредник „Радикалске мисли", народни посланик, убијен по налогу усташког министра Андрије Артуковића; Роберт Венингер, предавач на Електротехничком факултету и шеф одељења за трансфер технологије на Универзитету у Бремену, стручњак за електронику и телекомуникације; Јованка Габошац, девојка-гимназијалка која је пред стрељање пљунула у лице усташком крвнику, остала је смбол пркоса и непокорности читавог једног народа;Фрањо Гилер – Јоже, Међу најбољим југословенским фудбалерима свих времена, државни репрезентативац и учесник IX олимпијских игара у Амстерд.аму, Немци га стрељали крајем 1943. године; Пашко Ракић, експерт за неуролошке науке, професор на Харварду и Јелу, вишеструки академик, водећи светски научник у области физиолошког и анатомског овниистраживања мозга; Никола Капетановић, новинар предратне „Правде", уредник „Слободне Војводине" и „Борбе", главни и одговорни уредник „Спорта", дописник из иностранства; Милорад Лозјанин, напредни гимназијски професор, омиљен у школи и граду, стрељан августа 1942.у Вуковару заједно са групом својих ђака-скојеваца; Драгиња Никшић, предратни

скојевски руководилац и члан КПЈ, борац Фрушкогорског партизанског одреда; Мирко Тепавац, савезни секретар за иностране послове, члан Председништва СКЈ, директор Радио-Београда и „Политике", амбасадор у Мађарској, носилац Споменице 1941; Глигорије Ерњаковић, преводилац дела из области друштвених наука и књижевности, за превод чувене Каницове „Србије" добио награду „Др Милош Н. Ђурић"; Тодор Скаловски, композитор и диригент, члан Македонске академије наука и уметности, добитник награде АВНОЈ-а; Бошко Новаковић, доктор историје књижевности, критичар и есејиста, средњошколски и универзитетски професор, главни уредник часописа; Иван Радановић, Начелник Центра високих војних школа оружаних снага „Маршал Тито", командант Нишке армијске области, начелник Покрајинског штаба Териоријалне одбране (ТО), генерал-пуковник; Војислав Бајић, доктор наука, са две факултетске дипломе – на фармацији и хемији, један од оснивача и први директор земунске „Галенике", експерт у Савезном извршном већу, један је од синова др Илије Бајића; Жарко Цвејић, оперски и концертни певач, бас, добитник Седмојулске награде за животно дело, првак Београдске опере – тумачио око 80 улога; Бранко Василић, оснивач и први директор Музеја Срема, плодан писац и културни прегалац, нарочито се залагао за очување архитектонских споменика римског Сирмијума; Димитрије Ђуровић, доктор филологије, полиглота, средњошколски и универзитетски професор, писац и преводилац, страдао у злогласном Маутхаузену; Мирјана Вукмировић, песник, есејиста, књижевни критичар и преводилац с француског и руског, секретар и потпредседник Удружења књижевних преводилаца Србије; Јелена Бојкић, прва жена дипломирани ветеринар у Југославији, шеф серумског одељења Института на Торлаку, угледно име у производњи серума и вакцина; Милош Бајић, доктор права са Сорбоне, редовни професор Правног факултета у Сарајеву, члан Државне комисије за испитивање ратних злочина, познавалац античких језика и историје; Макарије Ђорђевић, епископ будимско-полимске а потом и Сремске епархије, старешина манастира Раковца и Високи Дечани, члан Синода СПЦ и писац и преводилац; Стјепан Мусулин, филолог и преводилац, редовни члан ЈАЗУ и директор њеног Института за језик, писац граматика српскохрватског и чешког језика.

Душан Познановић

Благородне душе

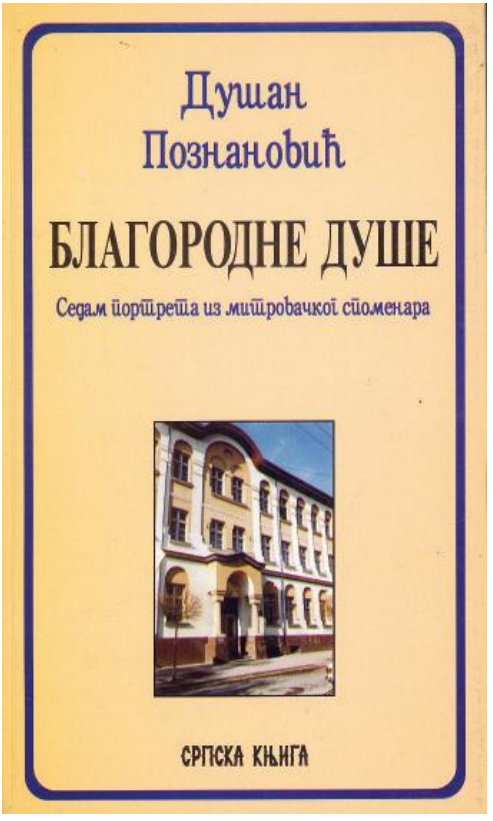

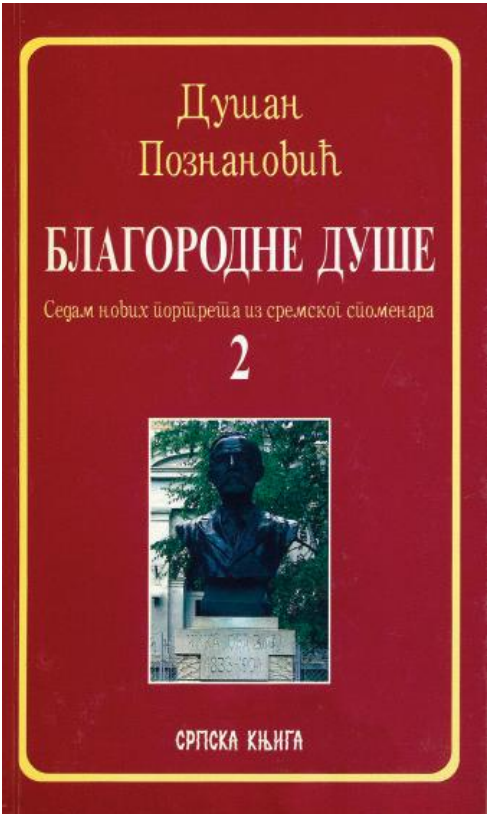

Књига 1; књига 2

Издавач: Српска књига, Рума 2002; 2007
Уредници: Синиша Живановић: Тодор Бјелкић
Цртежи: Томислав Сухецки
Тираж: 500

Ово је монографија о познатим личностима Сремске Митровице и Срема. У свакој од ових књига аутор је дао по седам портрета. У првој књизи то су портрети: Стевана П. Бешевића, Петра Кранчевића, Милеве Марић Ајнштајн, Миленка Симоновића, Славка Воркапића, Фрање Гилера Јожа и Саве Кличковића, а у другој: Јована Јовановића Змаја, Дамјана Јеврића, Радивоја Поповића, Исидоре Секулић, Богдана Рајаковца, Оскара Давича и Владислава Поповића. Занимљиво је да аутор, трагајући за подацима о овим личностима, издваја неке појединости из њиховог живот које су, иначе, мање познате. Тако о Стевану П. Бешевићу читамо да је рођен у Митровици 23.августа 1868.године где му се отац Петар,,, пореклом из околине Дрниша, настанио као трговац и ту оженио Милевом Њиноверскович чији је отац био Пољак а мајка Немица. Стеван је у родном месту завршио основну школу и два разреда ниже реалке. После одслужења војног рока у Котору, обрео се у Сплиту и тамо венчао са Русинком из Шида Олгом Питоњев и запослио као адвокатски приправник и практикант у суду. У Загреб прелази 1896.године, отвара фотографски атеље и ради као главни сарадник и уредник илустрованог сатирично-полемичног листа *Врач пошаћач*."

Прве моделе авиона Бешевић је израдио у Загребу и демонстрирао их 1910, да би са тим радом наставио и по пресељењу у Београд, 1911.године – наставља своју причу Душан Познановић о човеку који је у свом бурном и трагичном животу много тога хтео и започињао - „Велику пажњу побудио је лет његовог модела хеликоптера. После Првог светског рата наставио је са експериментима, желећи да у пракси провери замисао о усавршавању авиона. За неколико патената из аеронаутике добио је стручна признања.

У Београду је Бешевић дуго радио као преводилац пресбироа Министарства иностраних дела..." У међувремену од 1887.до 1940. бавио се и књижевним стваралаштвом.

Стеван П. Бешевић имао је четворо деце: кћер Милицу и сина Николу, сликара и сина Петра, новинара и књижевника и кћерку Вукосаву, радника *Политике*. Живот Стевана П. Бешевића трагично се завршио. Прво су у априлском бомбардовању Београда 1941.године бомбе пале на његов стан у Француској улици и том прликом су погинуле супруга Олга и ћерка Милица а сам је био теже контузован. Уништена му је библиотека и сва рукописна заоставшина, а затим сломљен болом и болешћу умро је у Београду 6.септембра 1942.године.

Аутор Душан Познановић наводи још једну занимљивост из живота Стевана П. Бешевића. Он каже да се тек недавно открило да се дуго у Музеју Срема, у Сремској Митровици скривало од очију јавности „у једном скромном омоту, неколико Бешевићевих писама и песама упућених једној Митровчанки, са којом се он упознао током загребачких младалачких дана и касније развио

необично топлу, пријатељску и, рекло би се, веома присну преписку и дружење. Са садржајем ове преписке аутор и завршава своју причу о једној од „благородних душа из митровачког споменара."

Тако се у првој књизи о „Благородним душама", ређају приче о Петру Кранчевићу, композитору, диригенту и дугогодишњем хоровођи, који је оставио дубоког трага у музичком животу града. О томе како је и зашто је из родног Панчева дошао у Митровицу, аутор каже да је за све била „крива" Исидора Секулић „усамљена и можда превише осетљитва, будући академик и једна од најумнијих српских жена." Следе приче о Милеви Марић Ајнштајн и њеном школовању Руми и Митровици; о Миленку Симоновићу, професору немачког језика у Митровачкој гимназији и његовом учешћу у два светска рата; о Јожи Гилеру, фудбалеру митровачког „Грађанског", вишеструком државном репрезентативцу, врхунском европском фудбалеру који је, иако је био Немац, страдао од немачких окупационих власти, зато што је одбио да сарађује са Немцима-окупаторима.

У другој књизи „Благородних душа" аутор је дао седам нових портрета из сремског споменара. То су Јован Јовановић Змај који је један део свог живота проводио у Срему (у Сремској Каменици) и често навраћао у многа сремска места. Посебно су занимљиви његови боравци у Руми и Иригу где је имао и искрене пријатеље – у Иригу је једно време 1849. године боравила породица Јована Јовановића Змаја и ту је настала његова прва објављена песма, а у Руми је био чест гост у кући др Жарка Миладиновића, једнога од радикалских првака. Румљани су му 1911. године подигли и први споменик у нашој земљи. Међу личностима из сремског споменара је и прота Дамјан Јеврић, јаменски свештеник који је први на српски језик превео роман француског писца Шатобријана „Атала", дело „дубоко прожето хришћанским духом и вером у Бога" и учитељ Радивој Поповић, хуманиста и родољуб, један од првих сурдопедагога који је у Митровици отворио прву школу за глувонему децу. Издавао је први сурдопедагошки часопис и написао први уџбеник за глувонеме. „Сматра се претечом југословенске сурдопедагошке мисли и оснивачем националне дефектологије."

Исидора Секулић, једна од највећих жена писаца,,, одавно је позната и призната у историји српске, југословенске и европске књижевности још је једна личност из овог споменара, а део њеног живота везан је за Руму и Земун.

Ту је и занимљива личност једног Румљанина – Богдана Боце Рајаковца и описи тамновања Оскара Давича у Митровачкој казниони и најзад ауторово сећање на академика Владислава Поповића, једног од највећих српских археолога, научника од међународног реномеа, професора Филозофског факултета у Београду и „дугогодишњег упорног истраживача Сирмијума."

Разговори са познатим Сремцима

Зборник интервјуа, приредио Душан Познановић, библиотека „Споменар”, књига прва, изд. Сремске новине 2003, тираж 1000 примерака.

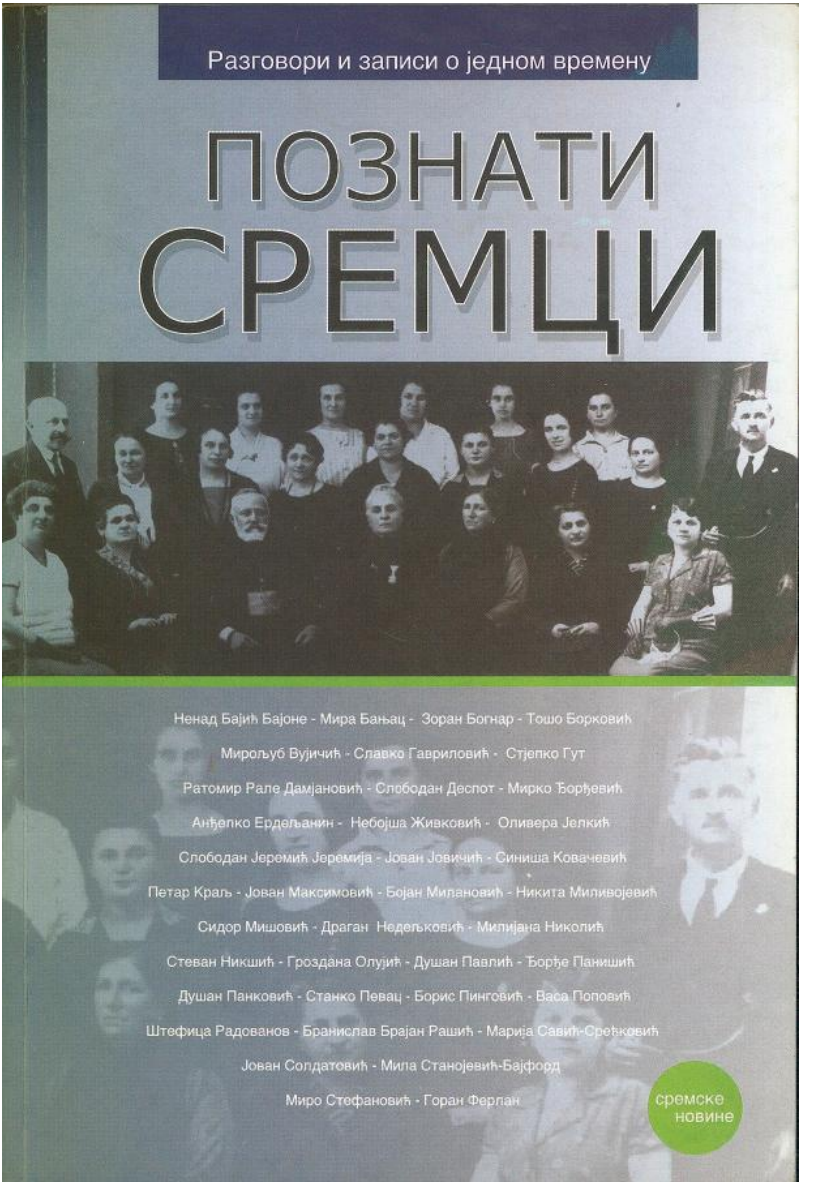

У тек основаној библиотеци „Споменар” коју је покренула новинско издавачка кућа „Сремске новине”, као прва књига ове библиотеке изашла је монографија „Познати Сремци” са наднасловом „Разговори и записи о једном времену”. Књига представља збирку интервјуа које су новинари Сремских новина имали са истакнутим и познатим личностима „било да су рођени између Саве и Дунава, дакле у Срему, у њему провели тек мањи или већи део живота, било да су овамо долазили послом, због пријатеља, одмора или инспирација, чак и ако се сами, можда, баш не осећају пунокрвним Сремцима – наши јунаци су за нас управо то, Сремци – каже у поговору Душан Познановић, главни и одговорни уредник ове прве едиције. Он даље објашњава да су новинари Сремских новина са овим личностима „разговарали о свему што их чини познатим, о њиховом раду и стваралаштву, али и о времену у коме живимо, не заборављајући да прозборимо и понеку завичајну, сремску.”

Ови разговори-интервјуи објављивани су у Сремским новинама у последњих десетак година (од 1993. до 2003) уз навођење имена новинара и датума када је интервју објављен. Сваком од интервјуа поред имена личности са којом је вођен разговор новинар је дао и посебан наслов у којем је била садржана суштина уметничког или научног рада којим се та личност бави. Укупно је објављено четрдесетак интервјуа.

Тако је за кантаутора Ненада Бајић Бајонеа разговор објављен под насловом „Нема боље публике од деце”; за разговор са глумицом Миром Бањац наслов је био „Улога је као квасац”. Разговор са књижевником Зораном Богнаром насловљен је „У потрази за будним сном”. И тако за свих 40 познатих Сремаца на страницама Сремских новина, сваке среде најављивани су ови разговори. А ти саговорници новинара били су:

Тошо Борковић, карикатуриста („Новинар који пише цртежом”)
Мирољуб Вујичић, сликар („Дуго путовање до светлости”)
Академик Славко Гавиловић, историчар („Историја се, ипак, не понавља”)
Стјепко Гут, џез музичар („Златни трубач са Брега”)
Радомир Ралe Дамјановић, књижевник („Свет је Титаник, дефинитивно”)
Слободан Деспот, преводилац („Како сам преводио Ћосића”)
Мирко Ђорђевић, књижевни преводилац (Сваки је дан позив на храброст”)
Анђелко Ердељанин, књижевник („Сатиричар неће остати без посла”)
Небојша Живковић, уметник на удараљкама („Нагон за компоновањем”)
Оливера Јелкић, правник и писац („Презир према простоти и духовној празнини”)
Слободан Јеремић Јеремија, сликар („Бескрајна је потреба за лепим”)
Др Јован Јовичић, физичар и мајстор гитаре („Наука у пратњи музике”)
Синиша Ковачевић, драмски писац („Уметност је најбољи сведок”)

Петар Краљ, глумац („Ја сам полу-боем”)
Др Јован Максимовић, гинеколог („Медицина и бескрајна чудеса Господ”)
Бојан Милановић, певач („Веран себи, људима и завичају”)
Никита Миливојевић, позоришни редитељ („Кад живот превазиђе снове”)
Др Сидор Мишовић, васкуларни хирург („Стручњак светског реномеа”)
Академик Драган Недељковић, слависта („Једино љубав свему доноси лек)
Милијана Николић, оперски певач („Праве ствари долазе у право време”)
Стеван Никшић, новинар („Сремац је тврд орах”)
Гроздана Олујић, књижевник („Сан о доброти и правди”)
Душан Павлић, графич. дизајнер („Цртежи из Душковог рачунара”)
Др Ђорђе Панишић, хирург („ Медицина није занат него позив”)
Душан Панковић, писац („Давно су ме облетале мисли...”)
Станко Певац, новинар („Све је дозвољено, осим досаде”)
Борис Пинговић, глумац („Живот је озбиљна игра”)
Васа Поповић, књижевник („Срећа је заљубљена у мене”)
Штефица Радованов, сликар („Трен за који вреди живети”)
Бранислав Брајан Рашић, фотограф музичара („Иди куд те срце води”)
Марија Савић-Срећковић, мис фитнес Југосл. („Фитнес је здрав живот”)
Јован Солдатовић, вајар („Увек сам био на своју руку”)
Мила Станојевић-Бајфорд, писац („Кад књига постане луксуз”)
Миро Стефановић, карикатуриста („Језик који не познаје границе”)
Горан Ферлан, маратонац и алпиниста („Живот у ритму фине лудости”)

На почетку сваког интервјуа приложена је фотографија познате личности и наведени су основни биографски подаци.

Новинари који су разговарали са познатим Сремцима били су: Тодор Бјелкић, Светлана Велимировић, Бориславка Вучетић, Зорица Гарашанин-Стефановић, Светлана Ђаковић, Јованка Јурковић, Слађана Миленковић, Сања Михајловић, Катица Кузмановић, Душан Познановић, Радивоје Радовић и Јелена Топић.

Многе од ових личности, познатих Сремаца нашле су се и у другим монографијама („Знамените личности Срема од I до XXI века”, „Други у аутобиографији...”, „Благородне душе”, „Жива реч”), али је посебна драж ове монографије у томе што те личности овде говоре саме о себи а не преко аутора који о њима пише. Нешто је слично учинила и др Слађана Миленковић у својој монографији „Жива реч” у којој је објавила своје разговоре-интервјуе са познатим личностима који су разним поводима гостовали у Сремској Митровици.

Тако се и монографија „Познати Сремци” коју нам је подарила Библиотека „Споменар” издавачке куће Сремске новине, нашла као драгоцени прилог о неким заслужним људима и личностима града Сремске Митровице. Велика

заслуга за за то припада новинарима Сремских новина и главном и одговорном уреднику ове монографије Душану Познановићу.

Драгош Цветковић

Редовни члан Српске академије наука и уметности

Аутобиографске белешке

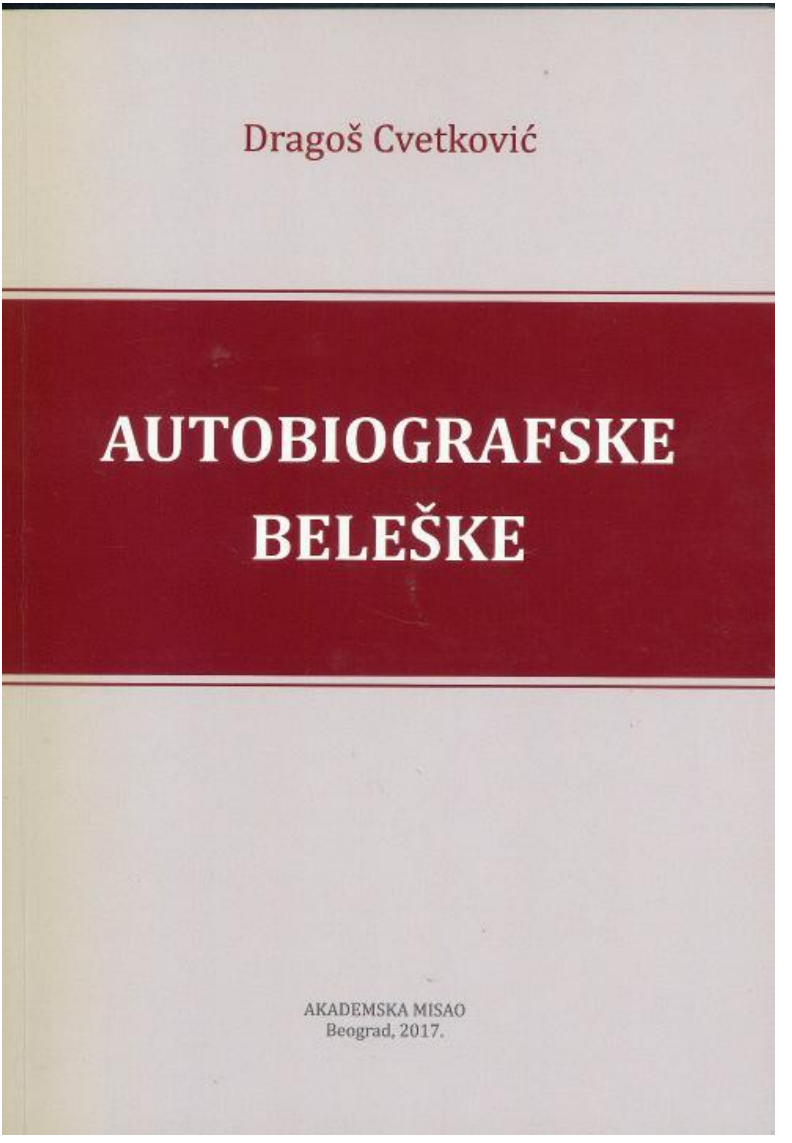

У редакцији:
проф. др Вере Ковачевић-Вујчић, професор Факултета организационих наука у пензији

Издање и штампа:
Академска мисао Београд 2017.

Рецензенти:
Миодраг Матељевић, дописни члан Српске академије наука и уметности

Тираж: 150 примерака

Једна занимљива аутобиографска белешка писана са намером да исприча не само животни пут једног веома успешног човека, већ и да покаже колико је сложен живот човека који је себи поставио високе циљеве и којима је усмерио све своје активности. Реч је о аутобиографији Драгоша Цветковића, доктора математичких наука, професора математике на Електротехничком факултету у Београду, редовном члану Српске академије наука и уметности који је рођен у Сремској Митровици 1941. године.

Свој животни пут од даровитог сремскомитровачког дечака до академика и у свету познатог и уважаваног математичара у области алгебарске теорије графова, у својим „Аутобиографским белешкама" бележи хронолошки, из године у годину, често наводећи и тачне датуме за поједине важније догађаје. Те своје белешке он је повремено и објављивао уз своје научне радове да би их тек недавно (2017. године) уз помоћ својих сарадника средио и објавио као посебну књигу. Његово казивање о властитом животном путу је веома сажето, језгровито, сведено често само на навођење конкретног догађаја. Али ти догађаји не односе се само на уско стручни рад, на теорију графова, која је део дискретне математике, односно математике компјутерских наука, већ и на друге области рада у којима је академик Драгош Цветковић имао великог успеха (у шаху, у музици, у друштвено-политичком животу студената). као и неке догађаја из привтног и продичног живота.

Све то што му се у животу догађало груписао је у пет делова, у догађаје:

1. Од основне школе до доктората
2. Од доктората до академије наука
3. Чланство у Српској академији наука
4. Редовни члан Академије
5. Активности после пензионисања

Из овако испричаног животног пута сазнајемо да је аутор још од најранијег детињства испољавао знаке изузетно надареног детета и да је током свог одрастања био апсолутно свестан тих својих вредности што му је омогућило да поставља сам себи животне циљеве којима је савесно приступао и које је остваривао. Тако се испољавала његова наклоност према шаху где је доспео до титуле омладинског првака Војводине. У току активног играња шаха имао је прилике да се сусреће са нашим најпознатијим шахистима.

Од мајке је наследио и наклоност према класичној музици, па је у Митровици похађао и музичку школу на одсеку за клавир. На такмичењу ученика музичких школа освојио је прво место у Србији.

Учествовао је и на многим републичким и савезним такмичењима средњошколаца у разним областима: писаним саставима из српскохрватског

језика, из математике и физике. Професори су му у то време били Војислав Арсенијевић, Миленко Николић, Радомир Прица, Стеван Безданов...Велику матуру је завршио са одличним успехом, а тако је завршавао и све претходне разреде током школовања.

У септембру 1959. године се уписао на Електротехнички факултет у Београду (ЕТФ). У „Аутобиографским белешкама" нижу се догађаји са успешних студија, догађаји о учешћу у друштвеном животу студената, о учешћу на радним акцијама. Дипломирао је 7. јула 1964. године са просечном оценом 9,22, а дипломски рад положио са оценом 10,00. Даље се ређају догађаји везани за постдипломске студије, за избор за асистента на ЕТФ на катедри за математику, на изради докторске тезе и одбрани доктората. Догађаји се све брже збивају – објављује нове радове, учествује на научним скуповима у земљи и иностранству, одржава везе са познатим математичарима и физичарима, посећивао многе универзитетске центре у Европи, Резултат такве активности био је избор за дописног члана Српске академије наука и уметности 12. децембра 1985. године, а девет година касније, 10. октобра 1994. године, изабран за редовног члана САНУ.

У предговору овој његовој аутобиографији („Аутобиографске белешке") редактор проф. др Вера Ковачевић-Вујчић на једном месту каже да је академик Драгош Цветковић остварио „све што је желео и наумио" и да његов „развојни пут на пољу науке може да побуди интересовање посебно млађих читалаца који су се определили за научни рад, а налазе се на почетку тог посла". И закључује: „Професор Цветковић је пионир теорије графофа у ранијој Југославији и у Србији. Међународно препознате резултате остварио је у делу теорије графова који се назива „спектрална теорија графова".

Драгош Цветковић је „објавио преко две стотине научних радова и преко седамдесет књига – међу њима веома цитиране научне монографије *Spectra of Graphs, Spectral Generalizations of Line Graphs*. Резултати Цветковића из његових научних радова и књига спомињу се и користе у више хиљада научних радова других аутора из целог света."

Александар Декански

Eo Ipso

Монографија о једној митроачкој породици

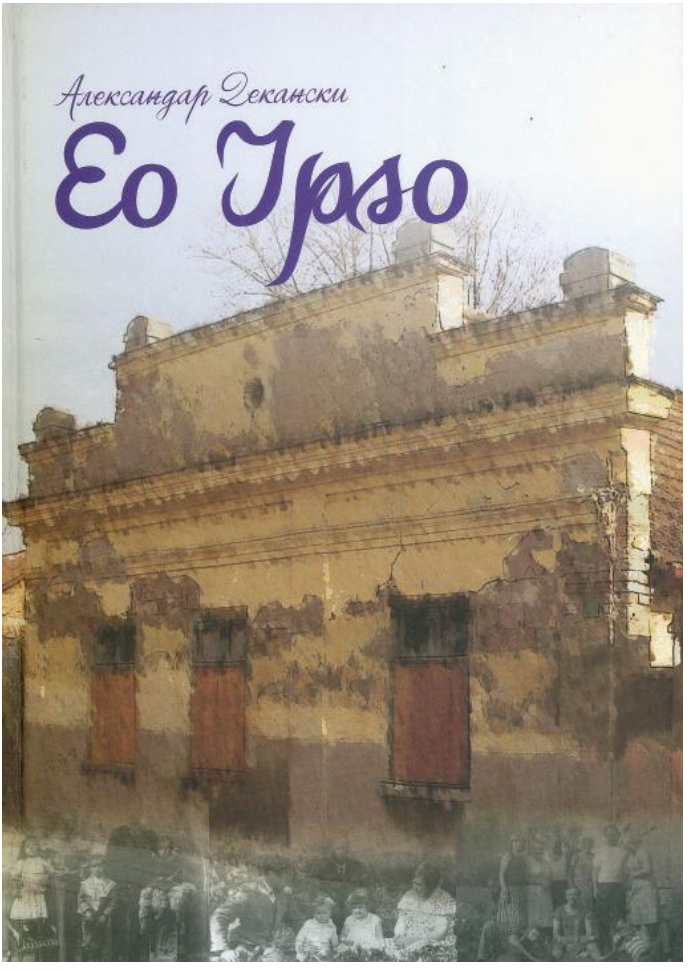

Аутор: Александар Декански

Издавач: Историјски архив „Срем” Сремска Митровица, 2014.

Тираж: 400 примерака

Монографија о једној угледној митровачкој породици у којој се открива њен приватни, интимни живот у времену од њеног доласка у овај град, односно од досељења једног изданка те породице који се 1884. године доселио у Митровицу и ту развијао своје породично гнездо стварајући економску основу и друштвени углед у новој средини.

Родоначелник те породице је Вукашин Вуја Декански који се доселио у Митровицу 1884. године. Од тог времена почиње историја те породице у Митровици. Аутор, Александар Декански, један од изданака те породице, прво нас упознаје са радоначелником митровачких Декански – Вукашином Вујом који се под доста чудним и нерасветљеним околностима нашао у Митровици, сам са седмогодишњим сином Лазаром, купио кућу, у Савској (данас улици Бранка Радичевића) и два врта уз кућу.

Аутор наводи да је био „предузимљив и вредан човек", да је куповао суседне мочварне плацеве, па их је исушивао и тако ширио имање око куће". Сина Лазара је уписао у митровачку гимназију, али је после две године напустио школовање.

Вукашина Вују Деканског Митровчани су знали као баштована а уз њега се тим послом бавио и син Лазар. О његовом приватном животу родоначелника Вукашина, не само Митровчани, већ и његови каснији потомци мало су знали. Извесно је само да се више пута женио и да је највероватније због једне од жена сам себи у Сави око 1907. године прекратио живот.

Син Лазар, као једини потомак, стасао је у изврсног баштована, проширио своје имање (у граду су биле познате Деканске баште) и већ у двадесетој години отац Вукашин га је оженио (око 1897) девојком Вукосавом из иришке продице Јаковљевић. У браку Лазар и Вукосава имали су троје деце: сина Бошка (*1898), ћерку Љубицу (*1900) и сина Георгија – Ђорђа (*1902). Свако од ово троје деце имали су своје потомке.

На родословном стаблу, које је уз ову монографију приложио аутор Александар Декански, види се да је син Бошко у браку са супругом Милевом имао четворо деце (синове: Лазара, Чедомира и Радомира и ћерку Наду), али је само Нада у браку са супругом др Милованом Капором имала потомке док су синови били без потомака.

Ћерка Љубица је у браку са супругом Бошком Удицким имала такође четворо деце (Милана, Лазара, Константина и Предрага), али је само Предраг, у браку са супругом Аницом, из продице Дамјановић, имао двоје деце, док су синови били без потомака.

Најзад син Лазара и Вукосаве Декански Георгије (Ђорђе) у браку са Смиљаном Шупут имао је троје деце: ћерку Вукосаву, касније удату за др Цвијана Мирковића; сина Бранислава (*1932) који је у браку са супругом Софијом, рођеној Црепајац, имао два сина – др Александра (*1958), аутора ове

монографије („Eo Ipso”) и сина Слободана (*1961) који је у браку са супругом Сабином рођене Фазлић имао двоје деце (Стефана и Александру).

Пратећи ово генеолошко стабло породице Декански од родоначелника Вукашина – Вује па преко његовог сина Лазара (1878 - 1948) видимо да се већ после првороћеног сина Бошка (1898 - 1973) гаси презиме Декански, али зато најмлађи син Георгије Ђорђе (1902 - 1976) има мушког потомка Бранислава (1932 - 2011) који наставља презиме Декански и који то презиме предаје синовима др Алексндру и Слободану.

Међутим, потомци др Алаксандра Деканског су две ћерке (Ања *1997.и Јана *2000) са којима ће се удајом, вероватно, угасити презиме Декански, док ће у породици Слободана Деканског бити такође двоје деце али ће једно дете бити мушко (син Стефан *1987), који ће моћи да продужи лозу Декански, док ће друго дете ћерка Александра (*1990) удајом вероватно променити презиме.

О свим тим потомцима који воде порекло од родоначелника Вукашина Вује и од потомака њихових потомака аутор ове монографије је изнео мноштво појединости из њиховог живота, али описујући њихове биографије он је сликао и многе догађаје и друштвене прилике у Митровици, у средини где су те личности и живеле. Тако је једна, строго гледано, продична хроника постала и позорница друштвеног и јавног живота града.

Посебно поглавље у овој монографији чини ауторова аутобиографија („Мала аутобиографија”) у којој је описао своје одрастање у Сремској Митровици – школовање у Пинкијевој основној школи и у Гимназији – а касније студирање у Београду, где долази до нових сусрета и познанстава, до нових сазнања о друштвеним и политичким збивањима у земљи, која је била захваћена унутрашњим националним сукобима и раслојавањем и коначним распадом велике заједнице југословенских народа. Сва та збивања имала су видног утицаја на лични живот, али и на животне прилике у новој средини (у Београду) као и на прилике у Сремској Митровици. Међу тим догађајима издвајају се они из времена ратних сукоба са Хрватском (борбе око Вуковара, западне Славоније, Бљесак и Олуја, Дејтон); у Србији живот са хиперинфлацијом, у условима наметнутих санкција и збивањима око Петог октобра, а на личном плану – студентски брак и рађање ћеркиАње и Јане.

Занимљиви делови ове Монографије чине и два поглавља насловљена као „Путовања” и „Наши омиљени рецепти”. За прво поглавље - „Путовања” – аутор каже да су путовања „страст коју Драгана (супруга) и ја делимо од када смо заједно, па и пре тога”, а ту страст „пренели смо и на децу”. Приложене су забелешке из дневника који су на тим путовањима водили одвојено, супруга и он, као и многобројне фотографије. Ређају се земље и градови у којима су били – Шпанија, Италија, Хрватска, Русија, Јордан, Либија, Сирија, Египат. Ту су и посете манастирима у долини Ибра, ходочашће у Свету Гору, као и

кратак преглед путовања од 1979. до 2011. године где је сваке године, скоро увек са супругом, био не неком путовању било да присуствује неким скуповима или летовању односно зимовању: Високе Татре, Карпати и Вроцлав, Солун, Атина, Пелопонез, Амстердам, Лијеж, Ахен; Париз, Лондон, Глазгов, Лозана; Беч и Келн; Истамбул, Атина, Делфи, Пелопонез; Пекинг, Шангај, Хонг Конг; Салцбург, Минхен, Праг, Братислава...

За друго поглавље - „Наши омиљени рецепти" каже да представљају кућни кувар који су он и супруга му „сакупили, пробали и одабрали, ". Ту су јела од теста (има их 14 врста); затим разне салате (8); предјела, вегетаријанска јела, затим јела од меса и са месом; јела од рибе и са плодовима мора; припремање зимнице; припремање разних врста колача и торти. Нису изостали ни рецепти за прављење разних врста пића као што су боза, вишњевача и сангрија.

Посебну групу рецепата чине рецепти за припремање јела неких националних кухиња – арапска, италијанска и мексичка.

И то је, углавном, све што садржи ова монографија. Казивања аутора су жива, ведра, сликовита, увек поткрепљена неопходним појединостима из историје, историје уметности, савременим друштвеним и политичким збивањима што само потврђује ауторову умешност да из свакодневног живота једне породице издвоји оне делове који чине основу за њен даљи развој.

Радови др П. Милошевића у часопису Сунчани сат[1]

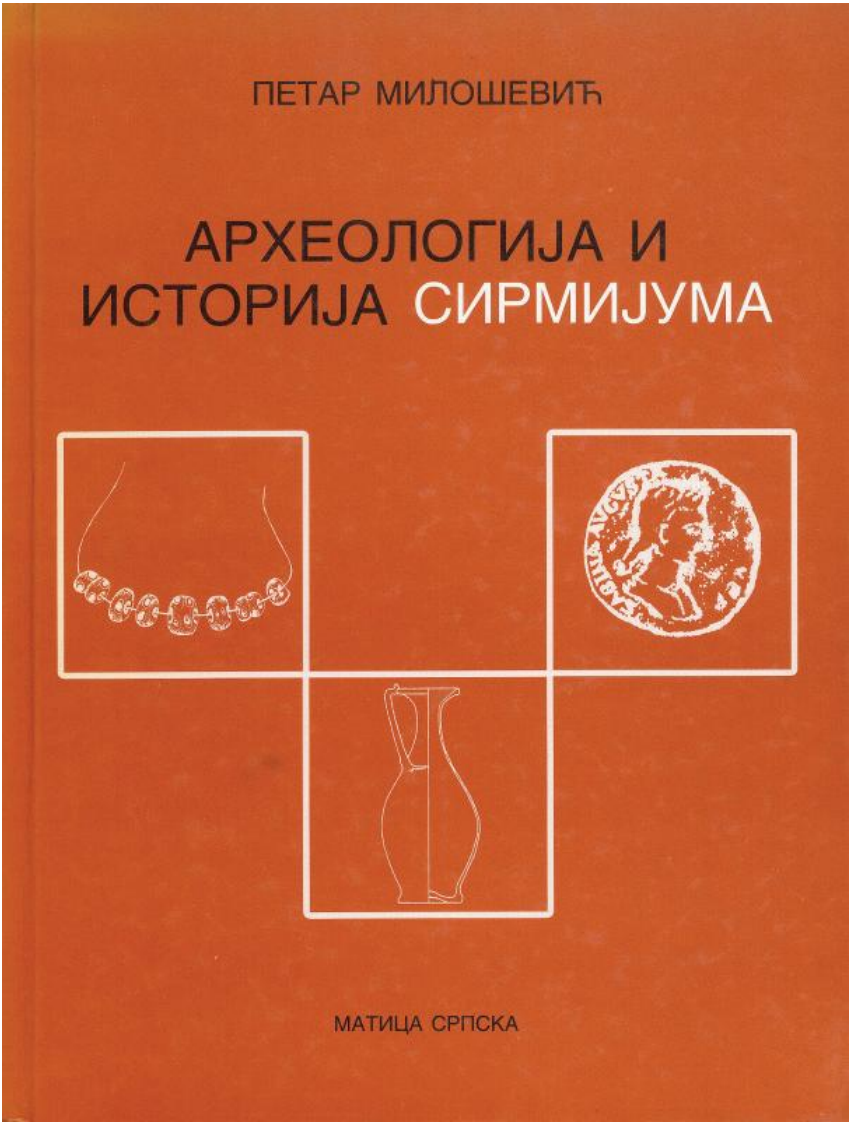

1 „Сунчани сат" је часопис за науку, културу и уметност, издавач Културно просветна заједница Сремска Митровица „Пројекат Ја волим Митровицу", први број изашао 1992. године.

Скоро пуних 50 година (од 1957 до 2002) на страницама дневних листова, недељне и ревијалне штампе, многих часописа као и посебним пригодним текстовима читалац је могао да прати стасање једног археолога који се још од својих средњошколских дана посветио и археологији и истраживањима Сирмијума, али са истом таквом преданошћу он је настојао да ту и такву своју љубав према науци, која се граничила са стршћу, пренесе и на околину, на све оне са којима је долазио у додир. и као што је веровао у доказе нађене у слојевима земље и песка или речног муља он је исто тако веровао и у снагу изговорене или написане речи којима је описивао нађене предмете и настојао да, управо, речима дочара и оживи оно време у којима су ти предмети настали и имали своју употребну вредност. Он је добро познавао изражајност језика, све нијансе у значењима речи, умео је да ослушкује сазвучје реченице, да речима изрази боје, звукове, додире, мирисе; да дочара своје виђење далеких светова и прохујалих времена, да тако и читаоца или слушаоца уведе у те своје светове. Његово казивање и његови написани текстови имали су снагу поетске речи. Колико год је био археолог он је толико био и песник.

Читајући његове радове и нехотице се запитамо да ли су то радови археолога или песника, или песника и археолога. А тих објављених радова има доста: око 70 научних је на страницама разних научних часописа; преко 140 је научно-популарних радова објављено у посебним публикацијама и преко 700 чланака објављених у ревијалним издањима у 17 југословенских листова и у 37 наших и иностраних часописа. и у свима њима он говори о античком Сирмијуму а саопштавајући нова сазнања до којих је археологија дошла он саопштава и значај и улогу археологије у животу савременог човека залажући се да антички Сирмијум на један посебан начин буде уткан и у живот данашње Митровице. То је чинио снагом поетске речи.

И зато питање: да ли је др Петар Милошевић песник или археолог, или археолог и песник?

Ова недоумица се јавила већ после прочитаних само неколико радова објављених у часопису „Сунчани сат”[2]. То уверење касније је било још постојаније што више и што дуже читамо све нам је теже одлучити шта је др Милошевић - песник или археолог, археолог или песник? Како помирити у сушстини та два различита приступа у сазнавању света: један који захтева строгу научну методологију и строго логичко мишљење и други који омогућује да се и тамо где још нисмо прикупили све материјалне доказе да ту оним својим заумним виђењем напустимо како би нешто могло да изгледа и то дочарамо снагом поетске речи.

Као што су се код Лазе Костића у једном тренутку „побиле” две силе „мозак и срце, памет и сласт” имамо утисак да су се и код др Милошевић а

2 Читајући радове др Петра Милошеви}а у часопису „Сунчани сат” (1992 - 2002)

исте такве силе између мозга и срца - силе које га вуку у царство хладног разума, неумољивих доказа откривених у наслагама песка и иловаче и силе које размахују крила машти да та далека прохујала времена са људима и свим оним што су ти људи створили магијом поетске речи оживе, стављајући у први план оно што је његова песничка визија створила, а тек у други план оно што је археологија дала. То надметање археологије и поезије видљиво је у сваком од објављених радова у часопису „Сунчани сат". И док су се код Лазе Костића те две силе умориле:

„Напокон силе сустаће мисли,
вијугав мозак одржа власт"
Лаза Костић: *Санта Мариа делла Салуте*

дотле су код др Милошевића обе ове силе остале да упоредо трају и да често једна другу не потиру, већ допуњују. Такав пример можемо наћи у његовом раду под насловом „Трактат о реци Сави"[3]. Издвојићемо два одломка. Ево првог у коме описује могући сусрет праисторијског човека са реком (Савом) и у коме претпоставља да је ту настало прво насеље које ће од тих праисторијских времена трајати све до данас.

„Није још била ни географски појам који раздваја две регије или повезује насеља на истим обалама. А једног дана, у дубокој тами прошлости, на обали пуној врбове шуме и добре глине, зауставила се група скитача, привучена добрим уловом и риболовом, а можда и умором или неким другим непознатим разлогом. Зауставила се и одлучила да ту остане трајно.

Вечерима, при месечини, речна вода је односила звуке бубњева и гласне песме хорских молитви, и далеко у мрачни хоризонт одлазила је порука да је човек постао син велике реке.

Управо је некако тако, у непрозирној магли људског почетка, пре много миленијума, започео стални живот човека на реци. Место на којем се зауставио имало је у неолиту једно, у бронзаном добу друго, а у гвозденом неко треће, заувек заборављено име. Проћи ће хиљаде година док распаљена искра живота не осветли једно од тих имена, као и прво запамћено име реке."

Други одломак овог рада описује напоре археолога да утврде постојање античких римских мостова на Сави код Сирмијума:

„Кад је Сирмијум постао раскрсница важних путева, наметнула се потреба изградње још једног моста преко Саве, и то на источном делу града. Преко њега је требало да пређе пут за Мезију, данашњу Србију, за места Генсис и Сингидунум. Тај мост поменут је у делу античког историчара Зосима, кад је излагао грађански рат између Контантина Великог и Лицинија у другој

3 Преглед радова др Петра Милошевића објављених у овом часопису дали смо на крају.

деценији IV века. Поражени Лициније је 316.године побегао са ратишта у Сирмијум, покупио благо и породицу и наставио бекство према Сингидунуму, остављајући иза себе порушени мост на Сави. Зосим је још навео да је Константин брзо обновио мост и прешао преко њега са војском „следећи Лицинијев траг".

Источни римски мост открио је један пензионисани ронилац из Мачванске Митровице, када је из властитог хобија на дну Саве пронашао три масивна размакнута зида, остатке носача давно порушеног моста.

Западни мост ипак је стекао већи глас и остао забележен у ранохришћанским списима као место крвавих страданај сирмијумских хришћана у време Диоклецијанових прогона у 304. години. Документацију за то драматично време треба потражити у савском муљу који крије темеље зидова моста, а уз њих десетине и десетине белих, испраних и водом конзервираних лобања, одрубљених мачем, кад су Римљани изводили последње мрачне игре с младим хришћанима..."

Није тешко уочити оно што бисмо условно могли назвати поетском визијом реке и онога што бисмо могли назвати као тумачење материјалних остатака старог античког моста и догађаја који су се могли збити на основу тих материјалних доказа (погубљење ранохришћанских мученика).

То смењивање поетског и научног посматрања једног истог предмета или појаве коју археолог истражује можемо наћи и у његовом раду о Игњату Јунгу.[4]

У делима где даје портрет Игњата Јунга он остварује снажне поетске слике које откривају сву драматику једног несхваћеног истраживача (Игњата Јунга) који је присиљен да сам верује у оно што је као археолог-аматер открио о чему има непобитне доказе, али други то његово сазнање ниподиштавају.

„Игњат Јунг седи у својој соби, у кући коју је сам пројектовао на Тргу св.Димитрија. То је висок, проћелав човек са косо извученим брковима и кратком проседом брадом. Испод густих црних обрва поиграва му оштар, интелигентан поглед, готово увек усмерен према некој имагинарној тачки у бесконачности. Он рукама обухвата своју крупну главу како би што боље сконцентрисао мисли и довршио писмо великом пријатељу Бруншмиду...

Јунг осећа умор, али не оставља посао. Само повремено прилази прозору и посматра вејање ситног снега, или баца поглед на обежене слике на зиду; то су његови радови у уљу за које нико не зна да постоје, а рађени су несумњивим сликарским талентом у модерном импресионистичком маниру. Кога би то, уосталом, у Митровици занимало? Нико не зна ни да се он дописује са

4 Др Петар Милошевић: „Археологија и историја Сирмијума", изд. Матица српска Нови Сад 2001. Запис са промоције у Сремској Митровици, 22. марта 2002. год. Емитовано у вестима Радиотелевизије М од 27. марта 2002. године.

чешким композиторима и фолклористима и да им шаље музичке илустрације из Срема.

Јунг поново седа за сто и прецртава део Митровице са магистарског плана града, означавајући црвеним тачкама места свих наведених археолошких налаза...”

Ове лирске, поетске описе смењују описи другачијег Јунга - научника, археолога са доказима о постојању античког римског Сирмијума.

„Јунг је трагао за аварским логором на пустари Глац, снимао остатке римских грађевина у Мачванској Митровици, на свој начин је доказао где су се налазиле аде на Сави, поменуте од византијског историчара Менандра, а све је то радио усамљен, ослањајући се само на свој необични интелект и фанатичну љубав према Сирмијуму.”

Поетичност његовог казивања дошла је до изражаја и у једном лирски надахнутом пригодном тексту о Митровици који се може доживети и као нека врста химне посвећене граду (видети текст под насловом „Сремска Митровице!” у „Сунчаном сату”, број 1, 1992, стр.150) док је у тексту „Сунчани сат у Сирмијуму”, објављен у истом броју поменутог часописа (стр.6 - 8) пример стручног, археолошког описа ископаног предмета на једној од археолошких локација у граду. Без емоција, сведен само на описе спољашњег изгледа предмета (Сунчаног сата) при чему је уочена свака, могли бисмо рећи и најмања појединост на предмету, текст делује и више од фотографије јер је настао као последица дуготрајног проучавања експоната. Ево само једног одломка из тог текста:

„Композитивни споменик сунчаног сата израђен је од крупнозрног белог мермера и представља јединствену митолошко-рационалну целину. На страни која је била окренута северу исклесана је статуа митолошког хероја Атласа, који у уздигнутим рукама држи на рамену сферичну плочу сунчаног сата. На другој страин споменика, оној која је била окренута југу и сунцу, представљене су две пластичне фигуре у загрљају Херакле (или Херкул) и његов полубрат и близанац Ификле. Изнад њихових глава смештен је механизам лоптасто издубљеног сата с нумеричким линијама и еквиноцијском одредницом. Од практичног механизма сата остала је очувана само једна трећина, с пет линијских подеока и с кореном гвоздене казаљке - гномоне постављеног испод линијске схеме...”

И тако редом можемо анализирати све његове текстове објављене у „Сунчаном сату” и у свима ћемо лако уочити тај спој лирског и научног.

У томе је посебна драж његових текстова и по тим својствима могу стати раме уз раме са текстовима сличне врсте које је писао један Зенон Косидовски.

О истраживањима античког Сирмијума и о археологији изрекли су свој суд угледни археолози са којима је он радио. То је посебно дошло до изражаја

на промоцији његовог главног научног рада „Археологија и историја Сирмијума”, издање Матице српске, Нови Сад 2002. у Матици српској у Новом Саду и у Музеју Срема у Сремској Митровици.[5]

Сјај античког Сирмијума[6]

Археолоīија и исшорија Сирмијума, аутора др Петар Милошевића, монографија у којој је сакупљен вишедеценијски научно истраживачки рад представљена је јавности управо у Музеју Срема, кући под чијим сводовима је аутор скоро пуних 50 година радио и истраживао овај древни антички царски град. У свечаној Сали Музеја Срема нашли су се сви они који већ пола века прате поновно откривање Сирмијума и све оно што је о Сирмијуму писао и говорио др Милошевић, а о књизи је први говорио др Божидар Ковачек, председник Матице српске истакавши да је ова најстарија установа српске цултуре, штампањем монографије др Петра Милошевића достојно обележила и свој велики јубилеј - 175 година постојања и рада.

О значају монографије *Археолоīија и исшорија Сирмјума*, говорио је археолог, професор др Милоје Васић, наглашавајући у првом реду временски распон који је аутор обрадио од праисторије до пропасти Сирмијума, а затим и саму драж живог изношења сувих историјских чињеница о свим видовима живота у античком граду.

Др Ивана Поповић је у овом раду др Милошевића видела најпре задовољене високе стандарде који сваки научни рад захтева а затим да је Монографијом попуњена једна празнина у нашој науци.

О значају појединих локалитета Сирмијума и њиховом опису у Монографији говорио је др Мирослав Јеремић.

Најзад је Павле Поповић, виши кустос Музеја Срема, изнео радну биографију др Милошевића и његов портрет археолога, почевши од првих дана далеке 1953. године па све до данас наглашавајући посебно његове штампане радове - од којих је 70 научних, 140 популарних из области археоло, гије и преко 700 новинских чланака. При томе је написао и неколико сценарија за документарне филмове.

Монографија *Археолоīија и исшорија Сирмијума*, није само намењена стручној јавности већ и свима онима који би желели да нешто више сазнају о

5 Видети приложену кратку новинарску белешку са промоције у Сремској Митровици објављену на Радиотелевизији М, Сремска Митровица.

6 Др Петар Милошевић: „Археологија и историја Сирмијума”, изд. Матица српска Нови Сад 2001. Запис са промоције у Сремској Митровици, 22.марта 2002.год. Емитовано у вестима Радиотелевизије М од 27.марта 2002. године.

прошлости Митровице која је израсла на темељима античког Сирмијума.

Видно узбуђен што је на овакав начин крунисао свој дугогодишњи рад - пред својим сугрђанима и пред најистакнутијим археолозима која наша археолошка наука има, др Петар Милошевић се топло захвалио свима који су имали разумавања за истраживања Сирмијума и који су веровали у њега и све оне који су били укључени у трагања за древним градом. При томе је посебно захвалио својим сугрђанима који су му увек давали подршку а који су и данас овде присутни.

Радови др Петра Милошевића објављени у часопису „Сунчани сат"

1. Сунчани сат из Сирмијума, број 1, 1992, стр.6-8
2. Пред великим јубилејом Сирмијума, број 1, 1992, стр. 95-98
3. Сремска Митровице!, број 1, 1992, стр.150
4. Прва позната имена у Сирмијуму, број 2, 1992, стр.9-14
5. Седамнаест векова тетрархије, број 3, 1993, стр. 7-8
6. Бенефицијарна станица у Сирмијуму с Јупитеровим светилиштем, број 3, 1993, стр.25-30
7. О Игњату Јунгу, број 3, 1993, стр.105-114
8. Сећања на детињство и град, број 4, 1994, стр.75-78
9. Обележавање јубилеја Тетрархије, број 4, 1994, стр. 229-233
10. Архитекта Бранко Василић, први директор Музеја Срема, број 5, 1995, стр.109-121
11. Сећање на сремскомитровачку гимназију (1944-1948), број 6, 1996, стр.149-161
12. Сирмијски епископ Анемије говори против јереси Арија, број 6, 1996, стр.223-226
13. Сећање на академика Драгослава Срејовића, број 7, 1997, стр.191-196
14. Трактат о реци Сави, број 7, 1997, стр.125-133
15. Из дневника митровачког гимназијалца, број 8, 1998, стр.163-175
16. Сећање на лик мр Драгана Поповића, број 8, 1998, стр.187-192
17. Уз стогодишњицу рођења др Миодрага Грбића, број 10, 2002, стр.125-128

Златни одсјај сећања

Митровачки гимназијалци о себи, својој Гимназији, професорима и Митровици приликом обележавања 50 година од матуре.

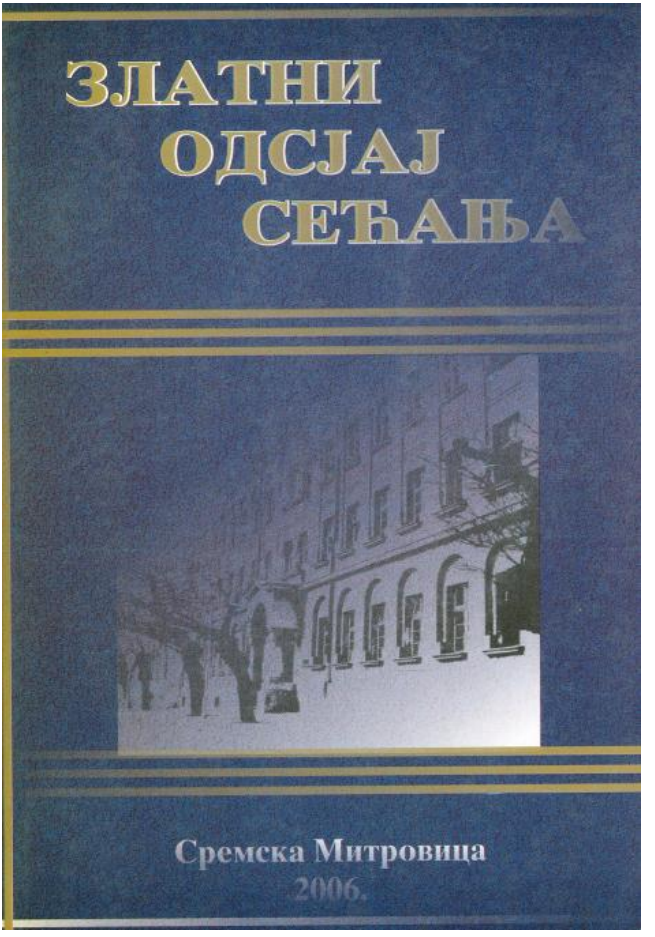

*Уредници:*Вера Достанић Бења... и други

Издавач:
ДОО Принтекс Мачванска Митровица, Сремска Митровица 2006.

Тираж: 200 примерака

„Генерација ученика Потпуне мешовите Гимназије у Сремској Митровици, уписана 1948/49. шклске године у први разред обележава ове 2006. године педесет година од велике матуре.” Овим речима се уређивачки одбор обратио јавности да на самом почетку обележавања свог златног јубилеја истакне да су књигу „нашим заједничким напорима исписали” сами ученици, трудећи се „да не оставимо незабележеним ништа што је тада било важно за нас и око нас.”

А то што је тада било важно за ту генерацију ученика из те далеке 1948. године јесте онај сликовити опис Митровице из пера Димитрија Стојшића у коме нас уверава да је за ту генерацију град био оно исто што је био и у великој Римској империји – „царски град, велика многољудна мајка градова”. Та генерација је веровала „да ће његова деца чувати у њему и древне римске светлости и моћи, и садашње мостове, зграде, улице, да ће му својим умом и својим рукама подарити нови сјај и лепоту, да ће чувајући Гимназију и отварајући нове школе, неговати те изворе знања, мудрости и снаге сваког града и сваке земље, да ће га волети као што смо га ми волели.”

Нада Јанковић у својим сећањима на те дане истиче као важно сазнање код свих припадника те генерације да су сви они били ђаци Гимназије и то не обична генерација већ она која је била прва „поратна”. То је била она генерација која је и своје основно школовање започела у тек ослобођеном граду 1944. године када је за нормално школовање много ствари недостајало. Та генерација основаца из 1944. Уписала се 1948. први разред гимназије.

Веома су драгоцена сећања на те гимназијске године када су ђаци били укључени и у разне ваннаставне активности – феријални савез, извиђачи, Савез омладине, радиоаматерски савез, разне секције...

Једно сећање се односи на наставнике и професоре. Под насловом „Они су нас учили” Љубица Дундић Јанковић је приложила списак свих наставника који су предавали тој првој послератној генерацији – а било их је 30 – међу којима су : Ђорђе Краљ, Милан Перенчевић, Радован Симуновић, Јелена Јанковић, Јелена Стефановић, Вера Кекез, Фердо Подушка, Ана Коларевић, Миленко Николић, Меланија Поповић, Војислав Арсенијевић, Вера Вујашковић, Радомир Прица, Игњатије Маслов, Бранко Јолер, Вељa Ферстер, али је и изнела своје виђење положаја наставника у образовном систему нове, тек створене државе. Чето су били оптерећени великим бројем недељних часова, морали су да предају и по неколико предмета, морали су, због недостатка наставног кадра, да предају и у другим школама. Рад наставника био је отежан и тиме што ни ученици, сем свеске и оловке, нису имали довољно школског прибора и одговарајућих уџбеника. Такви услови школовања захтевали су велике напоре и од самих наставник. Наведене су и бројне анегдоте из живота и рада наставника и ученика из тог времена што даје посебну драж овој монографији.

Генерација матураната митровачке гимназије која је 2006.године обележила 50 година од своје матуре имала је укупно 110 ученика распоређених у четири одељења: VIII/a (27); VIII/b (26); VIII/c (29) и VIII/d (28). Уређивачки одбор Монографије је прикупио кратке биографске податке о сваком ученику и приложио њихове фотографије.

Сећања њихова на школовање, на град, на наставнике, на живот у тим првим послератним годинама заиста имају златни одсјај!

Др Слађана Миленковић

Жива реч

Разговори са знаменитим личностима

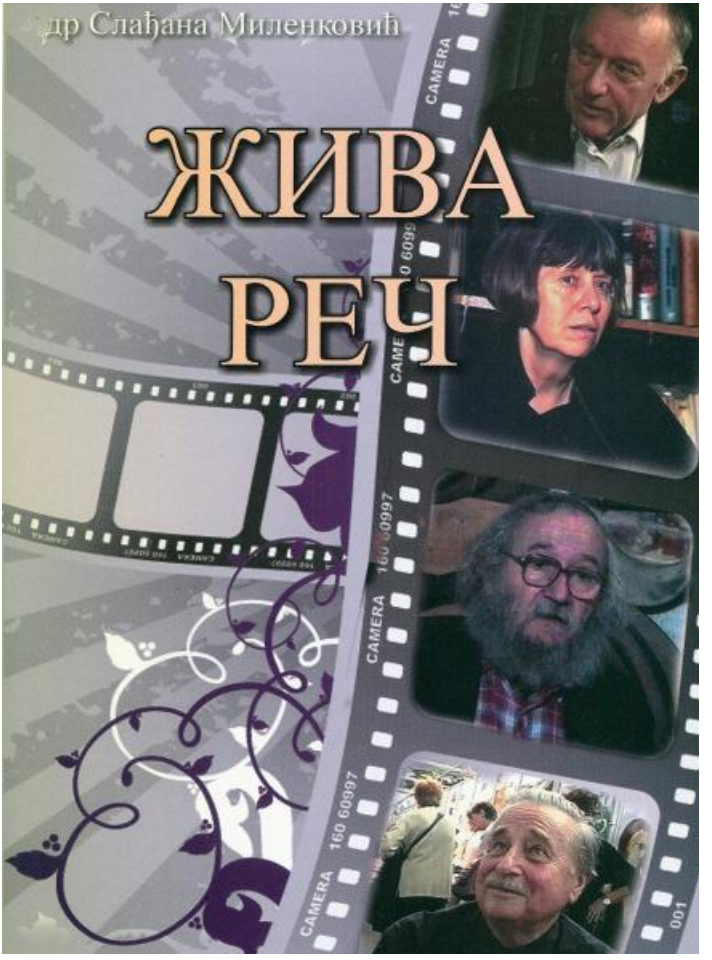

Издавач: Среминфо, Сремска Митровица, 2013.

Рецензенти: мр Живко А. Попов, Борислав Богдановић

Тираж: 500

Међу монографијама о знаменитим личностима Срема, међу којима су енциклопедијски биографски лексикон (садржи преко 900 знаменитих личности Срема), монографија о митровачкој гимназији, њеним наставницима и ђацима („Други у аутобиографији, аутора Душана Познановића) и две књиге-портрета „Благородних душа" из „митровачког и сремског споменара" аутора Душана Познановића, вредна пажње је и збирка вођених разговора са познатим личностима које је имала др Слађана Миленковић у времену док је радила као новинар и уредник у Радиотелевизији М Сремска Митровица. Ови интервјуи били су са бројним „писцима, музичарима, научницима, академицима, професорима, сликарима и другим стваралоцима'' који су разним поводима гостовали у Сремској Митровици и били гости у студију Радија М и Радиотелевизије М. Сви су они радо прихватали позиве да пред Митровчанима наступају, али и да „говоре о себи, свом стваралаштву, својим животним назорима и циљевима увек упућујући поруку како бити успешан у животу и како радити то што волиш, односно волети то што радиш".

Њихова гостовања у Сремској Митровици јасно показују и колико свако од њих уважава овај град, вишемиленијумску историју града и све оно што су Митровчани и сами учинили да град има завидно место у националној култури.

У овој монографији објављени су разговори са 26 личности које су по ономе што су до сада створиле далеко превазишле границе националне културе и уметности. То су: Мима Караџић, Раша Попов, Марко Николић, Ратомир Рале Дамјановић, Ева Рас, Добрица Ерић, мр Небојша Живковић, Ружица Сокић, Константин Костјуков, Небојша Глоговац, Горан Султановић, Предраг Ејдус, Синиша Ковачевић, Љиљана Благојевић, Зоран Дашић Даша, Петар Краљ, Матија Бећковић, Душко Трифуновић, Катарина Радивојевић, Исидора Бјелица, Мирјана Бобић-Мојсиловић, Ненад Лемајић, Милорад Павић, Лазар Ристовски, Вида Огњеновић и Бранислав Лечић. У разговорима вођеним у студију и пред телевизијским камерама није било речи само о њиховим улогама одиграним на позоришним сценама или литерарним радовима, већ је записана њихова жива реч којом су они казивали своје виђење и своје схватање уметности којом се баве као својим животним позивом. Вредна су пажње та њихова виђења и схватања уметности јер то су, у непосредној живој речи, изрекли уметници који су досегли саме врхове и они су, дакле, и позвани да о тим питањима јавно и говоре.

Треба посебно истаћи добру припремљеност аутора да се упусти у разговоре са уметницима оваквог ранга. Веома је видљив напор да се добро осмишљеним питањима саговорнику пружи могућност да у живој, речи саопшти своја схватања и виђења уметности која, очигледно, свако од њих носи дубоко и искрено у себи. У томе је посебна драж ових записаних разговора, а

начин на који су они вођени само потврђује да аутор уме да поставља добра и права питања.

За аутора ове монографије посебно су били вредни разговори са познатим Сремцима, „личностима који су својим пореклом, детињством или младошћу везани за Сремску Мировицу. Они нису никад - истиче аутор – отишли из свог града, или Срема; неретко су му посвећени у својим мислима, у својим делима и град и Срем заувек живе у њима.'' Тако је то код Петра Краља, Синише Ковачевића, Ненада Лемајића, Небојше Живковића, Зорана Дашића Даше, а тако је то и код оних који су посебно везани за Срем (Љиљане Благојевић, Вида Огњеновић).

Тако је и др Слађана Миленковић овом монографијом о познатим личностима Срема и Сремске Митровице („Жива реч'') дала још један значајан прилог осликавању града, јер колико год су вредне грађевине којима се један град поноси, колико год су вредни индустријски погони, уређене саобраћајнице, школске и здравствене установе – ништа мање нису вредни и људи који су стасали у том граду и који су себе и свој рад посветили граду. Отуда и она недоумица: колико је град допринео да у њему стасају снажне и значајне личности или колико су те знамените личности утицале да град буде оно што јесте. Сигурно је да нека узрочно-последична веза постоји. Ова монографија (као и оне друге о знаменитим личностима) то само потврђује.

КУЛТУРА У МОНОГРАФИЈАМА

Мирјана Лесек

Уметничка баштина у Срему

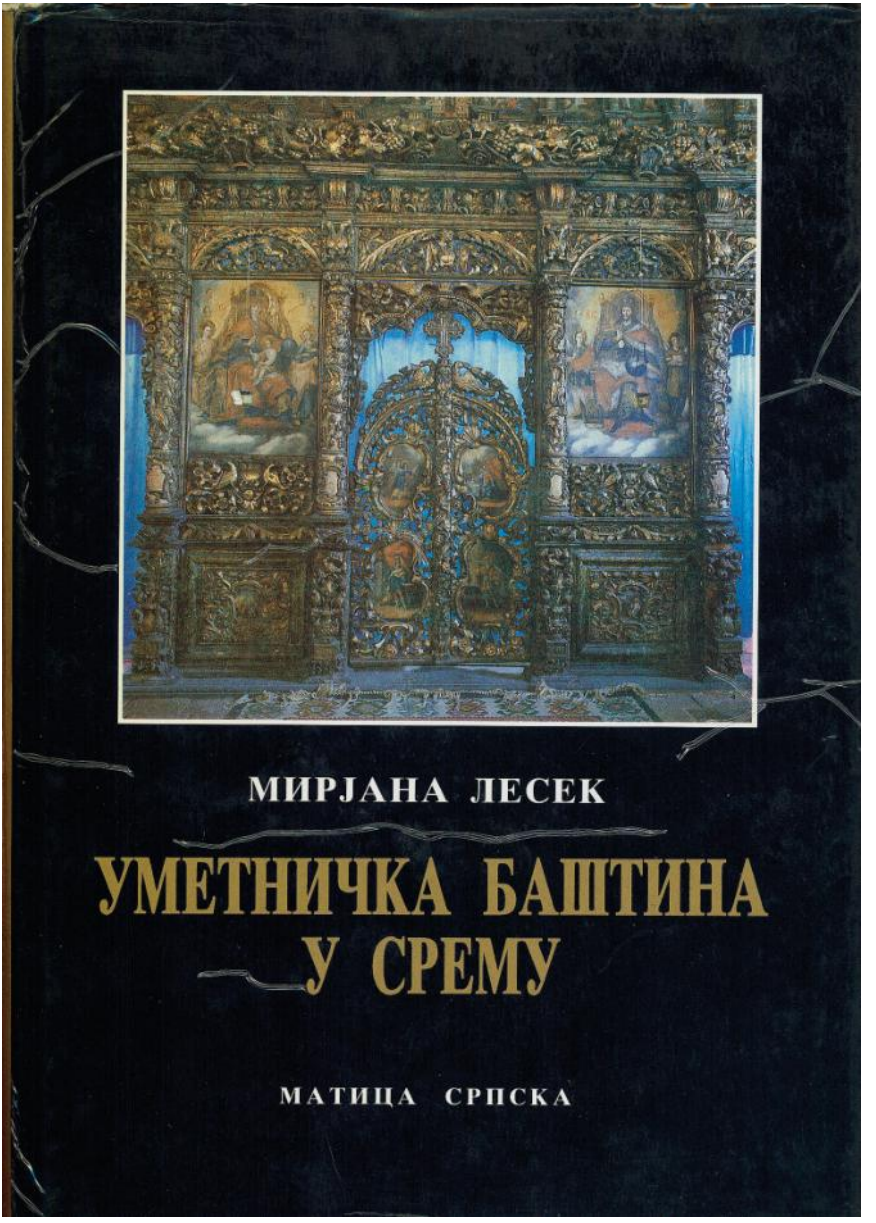

О садржају ове монографије, објављене у пет књига, у предговору друге књиге аутор др Мирјана Лесек каже да оне садрже „раније објављене радове, почев од шездесетих година прошлог века па до самог почетка XXI века. Ту су чланци и студије о црквама, манастирима, дрворезбарима и сликарима, који су радили на целој територији Срема." У првој књизи коју су издали Матица српска, Српска православна Епархија Сремска и Републички завод за заштиту споменика културе, 2000.године, у тиражу од 1000 примерака објављено је четрдесетак радова који се односе на описе иконостаса и описе дрворезбарских радова у парохијским или манастирским црквама: у Сибачу, Шатринцима, Јаску, Голубинцима, Моровићу, Бешенови, Кувеждину, Буђановцима, Иригу, Гргетегу, Краљевцима, Лаћарку, Дивошу, Угриновцима, Беркасову, Огару Прхову, Доњем Товарнику, Планинском Грабову, Шишатовцу, Сремској Митровици, Гргуревцима, Инђији, Добринцима, Моловину и Сремским Карловцима, као и о сликарима и дрворезбарима: Димитрију Бачевићу, Аксентију Отојићу, Николају Петровићу, Василију Романовичу, Григорију Давидовићу Опшићу, Јефрему Исајловићу, Андреји Шалтисту, Григорију Јездимировићу, Јовану Пантелићу, Константину Лекићу, Матеју Петровићу, Јовану Клајићу и Павлу Бошњовићу.

У другој књизи из ове обимне монографије о уметничкој баштини у Срему аутор др Мирјана Лесек је наставила да истражује и описује иконостасе, дрворезбарске радове са делима познатих сликара Станоја Поповића, Димитија Бачевића, Николаја Петровић, Мојсеја Суботића, Јакова Орфелина, Јована Иванића, Стефана Крачића, Максима Лазаревића, Димитрија Братоглића, Рафаила Милорадовића, Јована Пантелића, Стефана Гавриловића, Димитрија Димшића и Константина Пантелића и мајсторе дрворезбаре Марка Гавриловића, Марка Вујатовића, Марка Константиновића и Максима Лазаревића. За дела ових уметника – сликара и дрворезбара – др Мирјана Лесек наглашава да представљају „најбоља уметничка остварења XVIII и XIX века у парохијским и манастирским црквама на подручју некадашње Карловачке митрополије. То су цркве у Вогњу, Стејановцима, Врднику, Лаћарку, Брестачу, Шуљму, Беочину, Доњим Петровцима, Вишњићеву, Бачинцима, Лединцима, Карловчићу.

Посебно су вредне приложене илустрације: спољашњи изглед свих цркава о којима се говори у овој књизи а затим и њихова унутрашњост – општи изглед иконостаса са мноштвом појединих икона – слика сваког од иконописаца.

Наредна књига из ове серије („Уметничка баштина у Срему") носи наслов „Барокно сликарство у Срему" за коју аутор каже да је током рада на истраживању уметности у Срему уочила постојање већег броја споменика из епохе барокне уметности на подручју Војводине. По насловима појединих поглавља лако се може закључити да аутор настоји да укаже на порекло барокне

уметности у Срему и ко су били носиоци овог уметничког правца. Исто тако, Срем је био оно плодно тло на коме се барокна уметност могла даље развијати. Томе су много доприносиле друштвено-историјске прилике у Срему, Већ у првом, уводном поглављу које носи наслов „Географски положај Срема и историјске прилике у времену после Велике сеобе Срба крајем XVII и почетком XVIII века" наговештен је тај нови приступ црквеној уметности. То је дошло до изражаја при грађењу нових цркава када је у првој половини XVII века још увек био заступљен традиционални средњовековни облик цркава, али касније долазе до изражаја нове грађевине са високим звоницима какви се могу видети код манастирских цркава (Крушедол, Велика Ремета, Шишатовац, Беочин...) а онда су следиле и друге цркве – У Сремским Карловцима, Лаћарку, Дивошу, Шуљму, Кузмину, Сремској Митровици и др.

У следећеиим поглављу је дат преглед развоја иконостаса у православним црквама, затим говори о „утицају традиционалног сликарства на зографе прве половине XVIII века." и о „уметности од почетка пете до почетка осме деценије XVIII века и појава руских слакара Јова Василијевича и Василија Романовича." У посебном поглављу приказан је „утицај Јова Василијевича и Василија Романовича" на барокно сликарство код неких наших сликара.

На барокно сликарство у Срему видног трага оставили су и сликари из јужних крајева – Јанко Халкозовић, Христифор Жефаровић, Јован Четиревић, Георгије Стојановић и још неки који потичу са простора Македоније, Бугарске и Солуна, а долазили су у Карловачку митрополију одакле су по препоруци осликавали храмове по Срему.

Ову другу књигу издао је Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица 2005.године у тиражу од 1000 примерака.

И у четвртој књизи ове монографије аутор наставља да истражује и описује молитвене храмове у Срему. Књигу је издао Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица, 2006.године, у тиражу од 1000 примерака. Описано је укупно 16 храмова које су благочестиви верници својим трудом током XVIII века подизали. То су храмови у Љуби, Марадику, Чалми, Сусеку, Руми, Кузмину, Јаску, Чортановцима, Крчедину, Крњшевцима, Дечу, Витојевцима, Доњем Товарнику, Прхову, Путинцима и Привиној Глави. Поред грађевинско-архитектонског изгледа цркава, времену њиховог настанка у монографији су дати и биографски подаци о мајсторима-сликарима, зографима и дрворезбарима. Међу њима су: иришки сликари из XVIII века, група барокних сликара која је радила у Срему, као сликари појединци Рафаил Милорадовић, Михајло Радосављевић, Јохан Георг Милер (дрворезбар), Георгије Девић и Едуард Владарш.

Године, књиге, читаоци...
Српска грађанска читаоница
Библиотека „Глигорије Возаровић”
(1866 - 2016)

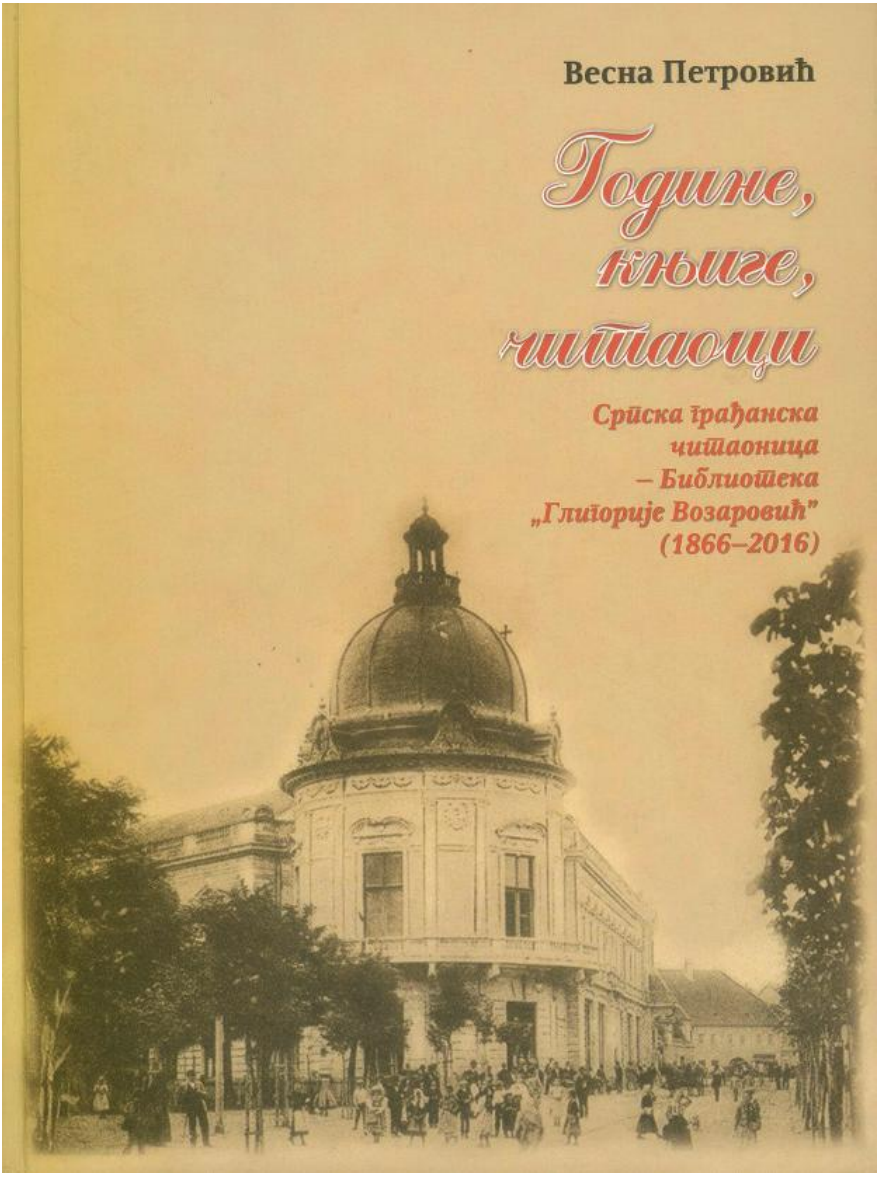

Аутор:
Весна Петровић

Рецензент:
Др Борјанка Трајковић

Издавач:
Библиотека „Глигорије Возаровић”, Сремска Митровица 2015.

Тираж: 300

Штампање монографије омогућили:
Град Сремска Митровица
Покрајински секретаријат за културу и јавно информисање
Министарство за културу и информисање Републике Србије

Замисао и оснивање Српске грађанске читаонице у Митровици

За почетак рада српске грађнске читаонице аутор ове монографије, Весна Петровић, навела је податак који је нашла код Љубомира Дујковића Јакшића у његовој „Историји српских библиотека (1801 - 1850)" у издању Завода за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, 1953, 59. Тај податак гласи:

„Заузимањем Станоја Станојевића и цијелог племенородног обштества у Митровици, а по одобрењу надлежних државних власти, у лето 1829. ударен је темељ „за прекрасну Библиотеку народној музи". Ова библиотека која се често претплаћивала на српске књиге и новине била је на располагању само одређеном броју грађана. Током година рада Библиотека је мењала називе: „Нова славено сербска библиотека '' (1829), Библиотека славено-сербска митровачка" (1830)„Славено-сербска библиотека обштества митровачког" (1831) „ Дмитровачка библиотека" или „Библиотека митровачка" (1838).

Касније је уследило – наводи даље аутор – оснивање Српске грађанске читаонице у Митровици (4. фебруара 1866). Привремени одбор изабран од грађанства 1864. године предложио је и званично да се оснује Српска грађанска читаоница као нова културна установа. Због тога што је међу потписницима молбе упућене цару да одобри оснивање Читаонице било и дсетак грађана који су учествовали у револуцији 1848. године, дуго се чекало на одобрење. Тек после годину дана – наводи Весна Петровић – „Високославна Генерал-Команда" у Темишвару је 24. децембра 1865. по старом или 6. јануара 1866. по новом календару, донела одлуку којом је „изволела милостиво дозволити да у месту нашем, засад да у дворани код Зеленог венца српско забавно друштво под именом Грађанска Српска Читаоница основати можемо. "

То је истовремено био и почетак рада Српске грађанске читаонице у Митровици која се само придружила нешто раније основаној Српској читаоници у Иригу (1842), или оној у Шиду (1849), у Руми (1861). О том раду Срапке грађанске читаонице у Митровици говори ова Монографија испуњена многим изворним документима. Аутор је своје излагање изложио у хронолошком низу почевши од „Века деветнаестог" па до текућег „Двадесетпрвог" истичући све важније садржаје рада оних који су водили Српску грађанску читаоницу (касније Градску библиотеку „Глигорије Возаровић"), и њену улогу у јавном, културном и друштвеном животу града. Ту спадају: попис свих 116 грађана-оснивача Читаонице, избор Одбора и његове прве одлуке; доношење Правила рада, именовање првих књижничара, обезбеђење просторија за рад, избор почасних чланова Читаонице (Светозара Милетића, Јована Суботића, Ђуру Да-

ничића, Михајла Полит Десанчића, Германа Анђелића, генарала Петра Бигу, пуковника Ђорђа Георгијевића и бискупа Јосипа Јураја Штросмајера). Избор председника Одбора (у времену од 1886. 1926. председници Одбора су били: Анастас Зика, Младен Коларовић, Павле Панаотовић, Паја С. пл. Георгијевић, Тоша пл. Бајић, Ђорђе Јанковић, др Јован Ђурић, др Стеван Пајић, Јован П. Месаровић, Ђорђе Јанковић, Никола Ј. Поповић, Адам В. Драгутиновић, др Илија Бајић, Мирослав Спајић, др Милан Костић, Милисав Ј. Костић, Сава Милутиновић и Стеван Бреберина).

На почетку XX века Читаоница је имала и озбиљних тешкоћа у раду (осипање чланова, неуредно враћање позајмљених књига на читање, недостатак садржајних програма рада, недовољна материјална средства), али доласком др Илије Бајића на чело Одбора (изабран је 1901. године) и залагањем још неких митровачких интелектуалаца стање се знатно поправило – усвојена су нова правила, уређена је књижница, побољшан је материјални положај, број чланова се из године у годину повећавао, први пут су и жене могле бити чланови читаонице а „садржаји Светосавских беседа подигнути су на достојну висину".

Међутим, Велики рат је био погубан и за Читаоницу, аутор Весна Петровић је подробно описала велики пожар на Српском дому, где је била смаштена Читаоница, изазван 6. септембра 1914. године за време битке на Легету, и како је залагањем митровачког трговца Андре Лазића сачуван велик број књига. Затим следе описи обнове рада Читаонице после Првог светског рата као и обнове рада и других друштвених, културних и спортских активности у граду (рад митровачких штампарија, издавање недељног информативног листа „Срем", оснивање и рад других читаоница у граду – Хрватска обртна читаоница – певачка и културно-уметничка друштва, руска колонија, француски клуб, радничка уметничка група „Абрашевић", соколска друштва, фудбалски клубови, организовање такмичења у тенису, лакоатлетским и пливачким дисциплинама). У склопу свих тих активности обележена је и шездесетогодишњица рада Српске грађанске читаонице. Тим поводом штампана је и „Споменица оснутка Српске грађанске читаонице у Сремској Митровици (1866 - 1926)",,, као све што је носило призвук.

Са истом преданошћу описана је и судбина читаонице за време Другог светског рата када су усташке власти НДХ забраниле употребу ћирилице у јавном и приватном животу, забраниле све књиге штампане ћирилицом,,, као и све што је носило призвук српског или југословенског". Укинуте су српске школе и забавишта, измењена су имена српских градова и села, забрањено је и име Српске православне цркве.

Монографија даље износи податке да је после ослобођења (1944) организовано обнављање рада библиотеа и оснивање нових народних библиотека.

Тако је у Сремској Митровици почетком 1946. године основана Градск књижница и читаоница, а крајем те године основане су још и Синдикална књижница и књижница друштв , Матија Губец". У наредним годинама – како је у монографији наведено – повећаван је књижни фонд, уређиван је смештај књига, организоване су нове активности библиотека, основано је и Дечје одељење и „најзад све књижнице у Сремској Митровици су спојене у једну Народну библиотеку „Просвета".

Аутор даље описује рад библиотеке у наредној деценији, од 1960. до 1970. године када је и Народна библиотека у Сремској Митровици постепено уклопљена у библиотечки систем Војводине. Дошло је до нових садржаја рада, отварана су подручна одељења, организовани стручни састанци за библиотекаре, сремски библиотекари су основали Сабор библиотекара Срема који се сваке године почетком октобра одржава у Иригу, где је основана Прва српска читоница 1842. говдине. Крајем ове декаде (1969) за градску библиотеку су уређене нове просторије у делу Српског дома, па је библиотека могла да у потпуности развије свој рад – у дечјем одељењу, у одељењу за одрасле, у научном одељењу и у одељењу за обраду књига. Развијени су и нови облици рада са читаоцима и грађанима – сусрети са писцима-стваралоцима, представљање нових књига, књижевни сусрети...

И у наредној деценији (1970-1980) библиотека је упешно радила захваљујући преданом раду библиотекара, па су уследила и јавна признања – Новембарска награда града Сремска Митровица и награда „Милорад Панић Суреп" које додељује Заједница матичних библиотека Србије као највише признање за библиотекарство у Србији.

Изузетно садржајан рад је настављен и у раздобљу 1980. до 1990. године када су обележена и два велика јубилеја библиотеке – 120 година од оснивања Српске грађанске читаонице и 40 година рада у слободи, док је време између, 1990. и 2000. године било, између осталих активноси, испуњено и обележавању 200. годишњице од рођења Глигорија Возаровића.

И у XXI век – век електронских комуникација – радници Библиотеке ушли су са истим оним еланом и посвећеношћу раду који су испољавали и раније иако су их све време притискале финансијске тешкоће. Тешко се долазило до савремених техничких помагала, још теже до куповине нових књига, али се ипак настављало са свим раније развијеним облицима и садржајима рада. Настављене су промоције књига, сусрети са писцима и стваралоцима, израђен је Каталог завичајних збирки у библиотекама Срема, настављена је још тешња сарадња са библиотека у Републици Србији и Републици Српској.

На крају 2015. године, када се навршило 150 година постојања сремскомитровачке библиотеке, записано је да:

Књижни фонд износи 118.187 књига

Од штампе и периодике има 11 наслова новина 38 часописа
Број нових књига износи 5.518
Број уписаних читалаца износи 8.638
Број прочитаних књига је 100.830

Број разних програма рада је 127
Има пет огранака: Босут, Јарак, Кузмин, Мартинци, Чалма, и Шашинци
Стручни кадар у Библиотеци: библиотекар саветник, два виша библиотекара, осам библиотекара, два виша књижничара,
У општој служби се налазе: Књиговођа, секретар-благајник и две спремачице

У Монографији су уредно наведена имена свих који раде и који су раније радили у Библиотеци почевши од оних који су радили у Српској грађанској читаоници. Уредно су наведена и имена свих управника од 1946. до 2015. године (Мирко Чунко, Милена Бранковић-Дејановић, Нада Десимировић, Зора Весковић, Милорад Петровић, Нада Јанковић, Мирјана Пејновић и Живка Матић), Као и библиографија свих стручних радова сремскомитровачке библиотеке – укупно 346 библиографских јединица.

Као посебно вредан прилог у Монографији је и именски регистар свих личности који се у Монографији спомињу.

Монографија је и богато илустрована фотографијама о свим активностима које је Библиотека организовала као и фотокопијама других докумената – позивница, плакета, диплома, чланских карата, плаката, појединих записа из Летописа и слично.

Монографија „Године, књиге, читаоци" је вредан докуменат о Митровици и њеним грађанима, али је истовремено и захвалница свима онима који су књизи и читаоцима, у времену у коме су тако предано радили удахнули нове животне вредности.

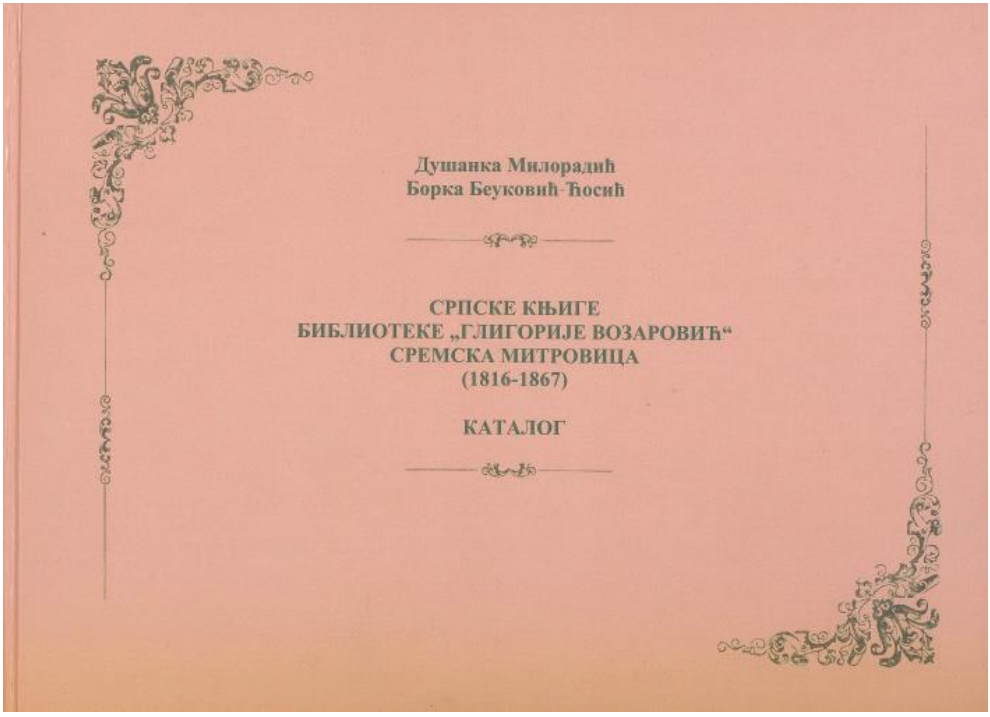
Душанка Милорадић
Борка Беуковић-Ћосић
СРПСКЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ „ГЛИГОРИЈЕ ВОЗАРОВИЋ“
СРЕМСКА МИТРОВИЦА
(1816-1867)
КАТАЛОГ

Каталог старих српских књига (штампаних од 1816. до 1867) које се налазе у Библиотеци „Глигорија Возаровића" био је повод да се о овој значајној збирци старих књига напише једна монографија. То су учиниле Душанка Милорадовић, библиотекар Матичне службе и Борка Беуковић-Ћосић, библиотекар у Одељењу за одрасле. Оне су у овај каталог старих књига уврстиле 78 каталошких јединица при чему су скенирале насловну страну сваке књиге и дале опис према правилима Међународног библиографског стандарда.

Треба напоменути да су књиге у овој монографији само део старих и ретких књига које је првобитно прикупила и обрадила Драгиња Бировљев, дугогодишња библиотекарка у Библиотеци „Глигорија Возаровића" још 1977. године. Њен „Попис старих и антикварних књига и часописа штампаних у периоду од 1782. до 29. 11. 1945." садржи укупно 1423 библиотечке јединице које се налазе у Завичајној збирци Градске библиотеке. Из тог фонда (1423) су библиотекарке Душанка Милорадовић и Борка Беуковић-Ћосић за каталог-монографију „Српске књиге Библиотеке Глигорије Возаровић Сремска Митровица (1816 - 1867)" издвојиле само 78 описаних каталошких јединица. За сваку од тих 78 књига скенирана је насловна страна и приложен опис изгледа саме књиге. Католошке јединице у овој монографији су изложене по хронолошком низу, почев од оне из 1816. под насловом „Совершен виноделац" штампане у Будиму 1816. аутора Прокопија Болића, архимандрита манастира Раковац па до књиге Косте Поповића под насловом „Пут лицејских питомаца по Србији године 1863.", коју је на свет издала Уједињена омладина српска, 1867. а штампана у Београду, у Државној штампарији. Између ове две књиге у распону од 1816. и 1867. године у каталогу-монографији налазе се књиге аутора Доситеја Обрадовића, Богобоја Атанацковића, Платона Атанацковић, Стојана Бошковића, Никанора Грујића, Ђуре Даничића, Владана Ђорђевића, Георгија Зорића, Вука Стефановића Караџића, Лазе Костића, Стефана Новаковића, Константина Трумића, Јована Суботића и других српских писаца као и више страних аутора. Имена свих аутора уредно су пописана у Регистру аутора док су њихова дела пописана у регистру наслова.

Свака од ових старих штампаних књига садржи у себи и неке особености: о штампарији где је књига штампана, о спољашњем изгледу књиге, о неким накнадним записима које су начинили они који су били власници књиге, о списку пренумераната, о печатима на њима које су стављале библиотеке, читаонице, школе и неке друге установе. Све књиге из овог каталога штампане су ћириличним писмом, међутим , само је једна штампана латиницом - „Псалми Давидови" у преводу Ђуре Даничића, штампана у Пешти 1866.године.

Старе књиге из овог каталога пружају нам и драгоцене податке о књижевном језику тога времена, о стилским особеностима сваког од писаца, а према списку пренумераната сазнајемо и који су то друштвени слојеви били

љубитељи књиге и који су куповином књиге омогућавали њено штампање. Код књига страних писаца обавезно је назначено и име преводиоца, а могу се наћи и други занимљиви подаци.

Монографија о каталогу старе српске књиге (1816 - 1867) садржи вредне податке и о старој Митровици и Митровчанима.

Израдом каталога руководила
Весна Петровић

Каталоī завичајних збирки у библиоīекама Срема

Монографске публикације

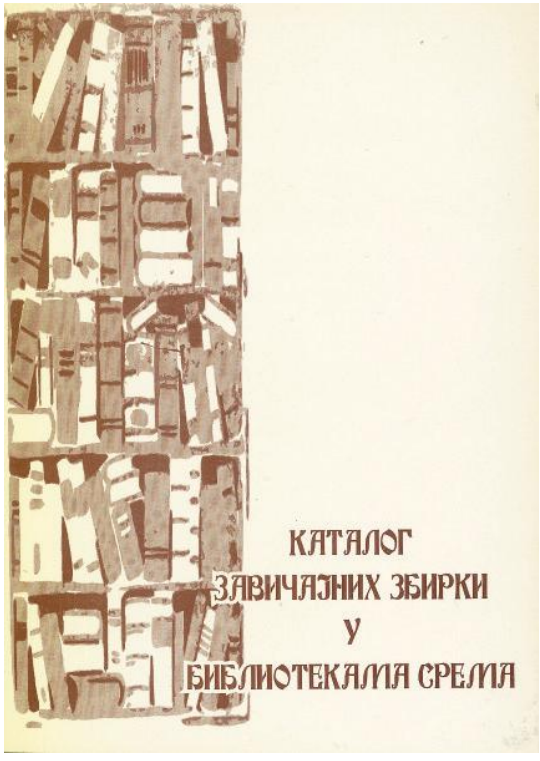

Сарадници:

Библиотекари из библиотека – Сремска Митовица, Рума, Инђија, Шид, Пећинци, Ириг, Стара Пазова

Издавач: Библиотека „Глигорије Возаровић” Сремска Митровић 2003

Тираж: 500 примерака

У кратком уводу ове монографије приређивач Весна Петровић је истакла значај завичајних збирки у библиотекама Срема које представљају „трајно сведочанство о догађајима, људима и њиховом стваралаштву." У њима (завичајним збиркама) су преко бројних „споменика културе садржана прадавна времена од првих насељеника , од римских освајања, од аустријских година, од сјаја фрушкогорских манастира као и од трагичних ратних дана." Све се то огледа у књигама које сачињавају завичајне збирке у библиотекама.

Рад на сређивању завичајних збирки у сремским библиотекама започет је 70-их година XX века. Оне данас садрже око 3.700 књига, осам наслова новине као и фонд старих и ретких књига. Њима треба додати и четири легата: Борислава Михајловића Михиза у Иригу; др Бранка Шимића у Сремској Митровици; Ђорђа Војновића из Инђије и др Боривоја и Добриле Станишић такође из Инђије.

Каталог завичајих збирки у библиотекама Срема сређен је азбучно и садржи три целине. „Прву групу – како је то наведено на почетку – чине кратке биографије аутора који су рођени, или су живели или су радили на подручју Срема. У другој целини каталога дат је опис књига са одговарајућим подацима уибичајеним за сређивање књига у библиотекама док је у трећој целини урађен регистар библиотека Срема и кратка биографија свих они који су радили на изради овог каталога.

Овако сређен каталог завичајних збирки у библиотекама Срема пружиће вишеструке услуге свима онима који се баве историјом Срема.

Историјски архив „Срем” 1946– 2001

Сремска Митровица, 2001.
Монографија

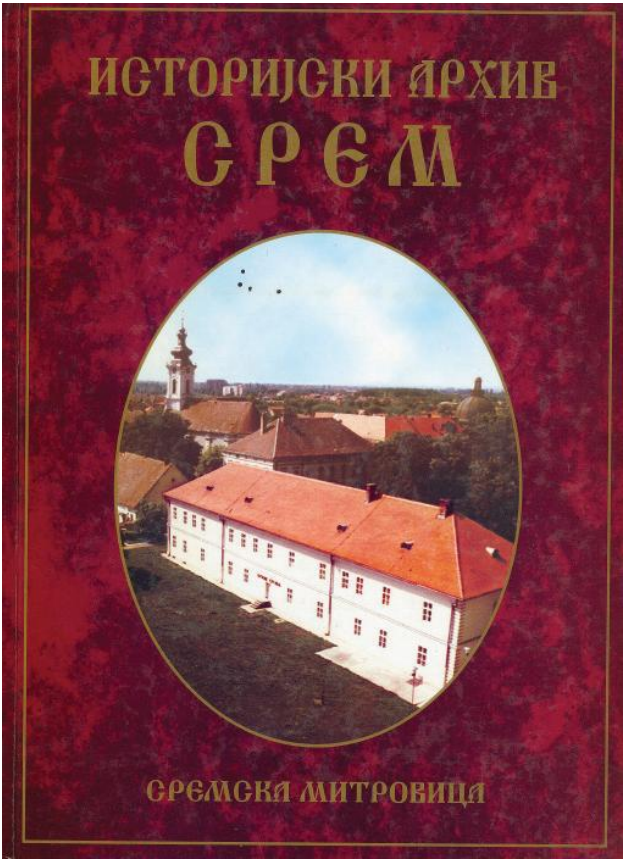

Аутори:
Проф. др Славко Гавриловић, академик, Ванредни проф. др Ненад Лемајић, Ванредни проф. др Ранко Кончар, Мр Владан Гавриловић, Радомир Прица, Душан Познановић, Момчило Митровић, Милош Пајић, Јасна Симић, Светислав Срдић

Овом монографијом Историјски архив „Срем" обележио је 55 година рада нове регионалне установе, али и 120 година од стварања архива града Сремска Митровица. Истовремено ово је прилика и да се обележи 100 година постојања Архива Србије. С тим у вези вредно је подсетити се и како је основан Историјски архив Србије. Свест о потреби чувања и заштите архивске грађе настале деловањем различитих нивоа власти, од локалне до регионалних, црквених организација, културних и просветних установа, удружења и других облика организовања, на територији данашње Војводине, постоји од половине XVIII века. Тада почиње формирање првих архива жупанија, округа, градова и других насеља, правосудних и војних административних целина, и израда првих пописа постојеће грађе. Архивска грађа чувала се најчешће у објектима и просторијама у којима су радили и њени ствараоци. При магистратима морала је бити и посебна соба за чување архивске грађе, која је служила првенствено потребама администрације. То су била места где се чувају документа која у одређеним приликама могу послужити као доказ о стеченим правима над имовином или неким другим животним чињеницама. Њихово осамостаљивање из оквира администрације, у којима су прерасли у засебне установе, почиње крајем XVIII века. Најзначајнији и по обиму највећи били су архиви жупанија, бискупија, православних епархија и великих манастира, црквених општина и протопопијата. Са изузетком Патријаршијско-митрополитског архива у Сремским Карловцима (данас Архив САНУ), основаног 1706. године, Срби у Војводини у XVIII веку. Потреба за оснивањем посебне архивске установе у којој ће се прикупљати и чувати архивска грађа са територије Војводине постојала је дуго времена, али тек на иницијативу управника Државне архиве у Београду, Ристе Ј. Одавића, основана је Државна архива у Новом Саду 1926. године. Одавић је јануара и маја 1925. године боравио у Новом Саду и прикупио податке на основу којих је предложио Министарству просвете Краљевине СХС оснивање архива у Новом Саду, образлажући то великим бројем очуваних значајних архивских фондова који су настали на територији Војводине.

Државна архива у Новом Саду основана је декретом Министарства унутрашњих послова са задатком да прикупља и обрађује архивску грађу са подручја тадашње Војводине - Баната, Бачке, Срема и Барање. За „архивара", односно првог управника, декретом Министарства просвете под бројем 1566, од 5. августа 1926. године, постављен је др Димитрије Кириловић, тада помоћник секретара Матице српске, а претхоидно асистент и вршилац дужности библиотекара на Филозофском факултету у Скопљу.

Било је великих проблема око смештаја нове Установе, тако да новопостављени управник није могао одмах да отпочне са радом. Први документ отпремљен је из нове установе тек 14. септембра 1926. године. У

допису под бројем 1, упућеном управнику поште и телеграфа у Новом Саду, Кириловић каже: „Част ми је известити Вас да је у Новом Саду отворена Државна архива. Уједно Вас молим да изволите сву пошту која за Архив долази упућивати на Просветни инспекторат (Футошки пут 77), где је Архива привремено смештена" Са великим ентузијазмом Кириловић је кренуо да прикупља „све оне жупанијске, општинске, војне, судске, школске, црквене и приватне архиве које се налазе на територији Војводине, како би се архивски материјал, разбацан по разним надлештвима, спасао од пропадања и постао приступачан истраживањима".

Већ 14. децембра 1926. године Кириловић је ангажовао великог познаваоца архивске грађе на терену и познатог историчара др Алексу Ивића да сачини извештај о стању жупанијских и градских архива у Војводини. У допису послатом Градском савету у Новом Саду од 15. децембра 1926. године Државна архива је обавестила да је сместила „онај архивски материјал, који је на основу склопљене конвенције од 1924. између наше Краљевине и Мађарске пренет из Будимпеште, а односи се на Војводину". Постављен је и захтев да се и историјски део архиве града Новог Сада пренесе у нову установу, јер је смештен у неодговарајућим просторијама.... на тавану и у подруму Градске куће".

Упорним виегодишњим радом Архива је успела да у Нови Сад пренесе архиве Бачко-бодрошке жупаније из Сомбора, Торонталске жупаније из Великог Бечкерека (Петровграда) и Тамишке жупаније из Вршца. Кириловић је тих година као члан државне комисије за реституцију архивског материјала војвођанске провенијенције из Мађарске, Аустрије и Румуније покушао да што више драгоцене грађе пренесе у Нови Сад. Сав тај обимни и тако значајан посао Кириловић је урадио готово сам. Наиме, до окупације Југославије1941. године, значи за првих 15 година рада, у Архиви је било запослено највише три радника рачунајући ту и управника. 1941. године, значи за првих 15 година рада, у Архиви је било запослено највише три радника рачунајући ту и управника. Због потребе за већим простором, државна архива је 1934. године пресељена у Петроварадин, где је у згради бившег Петроварадинског магистрата (Јелачићева број 8) добила 15 просторија. На жалост, већи део тог простора није испуњавао ни минималне услове за рад и чување архивске грађе.

Упркос честом неразумевању природе посла и значаја који државна архива има, малог броја запослених, без средстава за откуп и одговарајуће плате стручњака, она је успела да прикупи вредну грађу која је већим делом била мало позната нашој науци и истраживачима.

За време рата 1941-1945. усташе и Немци су Архиву из Магистрата преселили у другу мању зграду а уз помоћ Рудолфа Шмита, бившег службеника Архиве, велики део драгоцена архивске грађе однели у Беч и Чехословачку. Највише је однесено грађе која је била везана за Банат у XVIII веку. Велики

део архивске грађе уништен је пресељрњем у неодговарајуће просторије Петроварадинске тврђаве, где се Архива налазила од 1943. до 1945. године.

Колико је архивске грађе опљачкано и однето тешко ће моћи да се утврди, јер због малог броја запослених стручњака нису урађени детаљни пописи примљене грађе. На основу изјава сведока, у сачуваној грађи остало је да је у пролеће 1941. однето седам вагона пробране архивске грађе у Архив министарства војске у Бечу. Рудолф Шмит је по сопственом признању однео у чешке Судете два вагона грађе (126 сандука „разног архивског материјала"). Укупно, опљачкано је 20 вагона архивске грађе, а после рата враћен је у земљу незнатан део - свега један вагон архивске грађе.

После Другог светског рата архивска грађа је била у веома лошем стању. О томе сведочи драматичан извештај од 10. јануара 1947. године тадашњег управника др Марка Малетина: „У току окупације Државна архива за Војводину тешко је оштећена, неколико пута је пресељавана из једне зграде у другу, а те сеобе вршене су без икакве пажње, грубо и дивљачки: грађа је бацана, лопатама и вилама грабљена и при том растурана и разбацивана, тако да је сва грађа расута, а много грађе је при томе и упропашћено. Затим, Немци и усташе су доста грађе однели, а не зна се ни ко је однео ни куда је однесена. Најзад велик део материјала је дивљачки уништен."

Даље пропадање архивске грађе државне архиве, смештене у казаматима Петроварадинске тврђаве, спречио је професор Васа Стајић, који је после ослобођења послао професора Младена Лесковца да стави катанце на улазе и заштити грађу од даљег уништавања. Грађа је 1946. пресељена у сутеренске просторије Бановине (данашње зграде Извршног већа Војводине) и ту је остала све до 1956. Ту је и дотадашња Државна архива добила и ново име - Војвођанска архива а од 1951. година, на предлог Конференције архивиста дат је нов назив - Државна архива Аутономне Покрајине Војводине. Ни просторије Бановине нису биле погодне за чување архивске грађе - влага је и овде узимала свој данак а није било ни довољно места. Зато је одлучено да се Архив пресели у Сремске Карловце у зграде Патријаршијског двора и Управе народних фондова. Овде су били много бољи услови за чување и обраду архивске грађе и њено сређивање по фондовима. Почетком 1957. године установа поново мења име и постаје *Историјски архив АП Војводине*. Тада је у Архиву било већ 20 стално и седам хонорарно запослених радника.

Од 1970. године Архив је добио још једном ново име - *Архив Војводине* - а то име је остало све до данас.

Данас је највећи део архивске грађе сређен по фондовима. За 134 фонда израђен је аналитички инвентар док је сумарни инвентар израђен за 359 фондова. Старији фондови за XVII и XVIII век вођени су на латинском језику, касније на немачком и мађарском језику. Највећи део грађе је на српском језику.

На територији Војводине данас постоје и други архиви. То су: Архив САНУ у Сремским Карловцима; Архив Матице српске; Историјски архив Бела Црква; Историјски архив Зрењанин; Историјски архив Кикинда; Историјски архив у Новом Саду; Историјски архив Панчево; Историјски архив Сента; Историјски архив Сомбор; Историјски архив „Срем" Сремска Митровица и Историјски архив Суботица.

У монографији је приказан историјски преглед архивске службе у Срему. Аутор првог уводног текста Светислав Срдић у раду под насловом „Оснивање и развој Историјског архива „Срем" прво је приказао архиве и архивску службу у Срему од почетка XVIII века. При томе наводи да је „проглашењем Митровице за слободни граничарски комунитет (1.новембра 1765), када је један део града добио цивилну управу, односно магистрат који је и био творац значајне архивске грађе." Међутим, после укидања слободног граничарког комунитета (11.мај 1787) велики део архиве је био изгубљен или уништен. У митровачком архиву сачуван је најстарији спис који потиче из 1787.године. Сви остали списи који су похрањени у Архиву потичу из времена после 1881. године, дакле, од времена када је Митровица добила статус „Слободног краевског града".

У даљем излагању аутор Светислав Срдић нас упознаје да је Историјски архив „Срем" са седиштем у Сремској Митровици, основан одлуком Главног извршног одбора Народне скупштие Аутономне Покрајине Војводине 2. новембра 1946.годин када је истом одлуком на пдручју Војводине формирано девет архивских подручја а једно од њих је било сремскомитвачко архивско подручје, које су сачињавали срезови: Сремска Митовица, Рума, Земун, Стара Пазова и Шид.

Какво је било почетно стање са архивском грађом у сремскомитровачком архивском подручју? Аутор овог прилога у монографији Светислав Срдић наводи део извештаја првог директора Архива (Мирко Чунко) о стању архивске грађе Месног народног одбора (МНО) Сремске Митровице, па каже:

„*Мартинци*: Ни у цркви, ни у школи, ни у МНО , није од 1945.године нађено ни листића. Све је уништено у рату.

Кузмин: По тавану, међутим, једна безлична маса аката још из периода Војне крајине – несвезаних, покривених прашином и чађом расути по целом тавану.

Рача, Босут, Вишњићево: Прва два села су до темеља спаљена и порушена... али ни у Вишњићеву нема до 1945. године архиве.

Јарак и Шашинци: Ни у цркви ни у школи ни у МНО ни у кога приватника није се нашло ништа од пре 1945. Рат је све уништио.

Чалма, Дивош, Кувеждин и Шишатовац: У овим су местима порушене и цркве и школе па се не налази ништа од архиве од пре 1945.године.

Стара Бингула, Лежимир, Манђелос, Гргуревци и Радинци: Та места није имало смисла прегледати. Знам их из времена окупације као партизанска. Што није однео рат уништено је одмах после.

Окружни суд: Војни суд који је деловао одмах после ослобођења дао је у отпад око шест вагона списа. Остала је ипак безформална хрпа аката старијих од 1918.године у подруму у влази.

Удружење занатлија: Има од свог оснутка 1927. године до данас једну примерно и савршено уређену архиву. Овакве констатације су изузетно ретке."

У даљем излагању аутор Светислав Срдић говори о оснивању Друштва архивиста Србије у које се укључују и архивисти Срема. На почетку је то било само два радника, али је у 1964. године већ било 6 радника.

У то време почели су и радови на уређењу новог радног простора – старе војноограничарске зграде (зграде Главне страже), касније старе поште. Неколико година је трајало преуређење зграде, док није најзад уређена према потребама архивске службе. Аутор је дао опширан преглед уређења зграде, а онда и преглед радника у новим условима рада као и нову организацију рада у архиву.

На крају XX века Историјски архив „Срем" је израстао као државна установа у области културе, чија је делатност од посебног друштвеног значаја. У њему се чува 6.500 дужних метара или 24 вагона архивске грађе која се налази у регистратурски сређеном стању. Грађа је груписана у 1.294 архивска фонда и збирке које су разврстане по тематским групама, од чега управа има 226 фондова, правосуђе – 60 фондова, војне јединице и организације – 6 фондова; просвета и установе културе – 164; социјалне установе – 6; привреда и банкарство – 657; друштвено-политичке организације – 149; верске установе – 38; а поред тога је и 18 посебних збирки.

Посебно је издвојена грађа од изузетног значаја и сврстана у 14 архивских фондова који обухватају раздобље од 1877.до 1965.године. Ови фондови захватају дужину од 175 метара.

У четири књиге пописана је сва важнија архивска грађа па оне служе и као „Водич кроз архивску грађу". Архив је покренуо и своју издавачку делатност а редовно штампа и свој годишњак под називом „Споменица".

На крају овог дела монографије Светислав Срдић дао је библиографију објављених радова насталих према истраживањима архивске грађе похрањене у Историјском архиву „Срем". Међу објављеним радовима издвајају се:

Др Ненад Лемајић: „Бакићи и последњи српски деспоти",
(објављено 1995)

Радован Срдић: „Јарак у рату и револуцији", (1987)
„Битка на Легету 1914." (1994)

Радован Срдић и **Момчило Митровић**: „Сасе у слободи" (1978)
„Стејановци у слободи" (1982)
„100 година фабрике намештаја „Срем" Инђија, (1987)
Јован Пејин: „Колонизација Хрвата на српској земљи у Срему, Славонији и Барањи" (1997)
Гордана Радоњић: „Архивски фондови и збирке у ФНРЈ и Војводини (1977)
Ђонлић и Емилија Росић: „Водич кроз архивске фондове (1972)
Павле Поповић, **Радомир Прица**, **Јасна Симић** и **Драгомир Живановић**: „Новац и банкарска прошлост Срема" (1996)

Поред ових података дат је и преглед запошљавања радника од 1946. године до 2001. уз навођења имена свих директора и свих радника.

У другом делу монографије, које носи наслов „Организација и деловање Историјског архива Срем" објављени су радови:

Момчило Митровић: „Рад спољне службе Историјског архива"
Милош Пајић: „Регистратурско сређивање и обрада архивске грађе"
Јасна Симић: „Педагошка функција архива"

У трећем делу монографије који је насловљен „Истраживачки рад и историјска грађа о Срему" пишу:

Др Ненад Лемајић: „Територијално-политички развој општине Сремска Митровица", затим од истог аутора и „Биографије председника општине Сремска Митровица од 1955.године до 2001. године где су наведени, поред основних биографских података, радови за сваког од председника на изградњи привредно-индустријских објеката у граду, на комуналом уређењу града, на изградњи нових школских, здравствени, спортских објеката, на изградњих нових стамбених објеката и насеља у граду.

Музеј Срема
Сремска Митровица
(1946 – 2006)

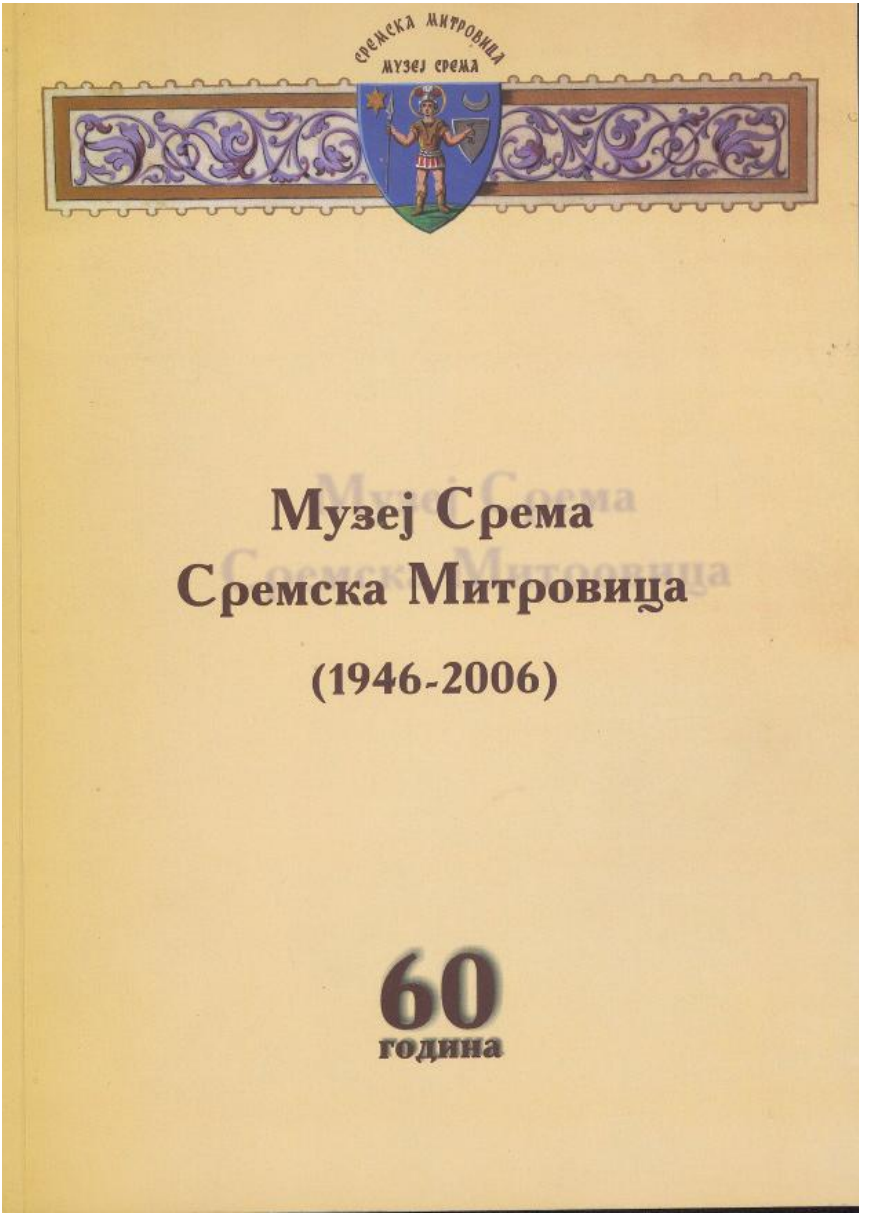

Аутори:
Бора Чекеринац и Јованка Дражић

Издавач:
Музеј Срема Сремска Митровица, 2006

Тираж: 500 примерака

Штампање омогућило Министарство културе Републике Србије

Овом монографијом Музеј Срема је обележио шест деценија рада. Већ у уводним напоменама истакнуто је да су аутори монографије (Бора Чекеринац у тексту „Развој музеолошке идеје у Митровици до 1946"; и Јованка Дражић у тексту „Хронолошки преглед рада музеја од 1946.до 2006") „представили музејску делатност користећи примарне историјске изворе и раније стечена сазнања".

У првом делу Бора Чекеринац је дао „Генезу музеолошке идеје у Митровици у XIX веку и почетком XX века" полазећи од чињеница да је у основи ове идеје било сазнање о постојању бројних споменика о античком Сирмијуму као и нови погледи на музеје произашли из окриља Француске буржоаске револуције и просветитељских идеја XVIII века, градске власти у Митровици и вићенији ителектуалци имали су више покушаја да формирају градски музеј. Прву такву идеју јавно је саопштио Теофил Димић у децембру 1867.године на једној седници Српске грађанске читаонице Уследило је формирање разних друштава и удружења са циљем да прикупљају и чувају старине (Друштво љубитеља старине Сирмијум и Археолошко друштво Сирмијум), али су били и видљиви покушаји градских власти да оснују градски музеј. Међутим, све се завршавало на покушајима. Чак је и усташка власт у окупираној Хрватској Митровици 1942.године покушала да оснује градски музеј, али је тај покушај био мотивисан пропагандном идејом а не идејом заштите споменичког блага. Тек после ослобођења (23. новембра 1946.године приложен је записник са седнице Одбора за оснивање Музеја), уз подршку Покрајинских и општинских власти коначно и основан.

У почетку рада Музеј није имао одговарајуће радне просторије, а није било ни одговарајућег стручног кадра. Први запослени радник у Музеју био је архитекта Бранко Василић, док су остали сарадници били добровољци-ентузијасти и повереници широм Срема. У састав музеја ушла је у целости поставка Музеја црквене уметност, затим културно-историјска збирка са археолошком поставком о којој су бринули архитекта Ирина Непокојчицкаја и професор историје Радојка Вареника; етнографску збирку водиле су професор географије Јелена Ђекић и учитељица Вукица Милаковић; историјска збирка била је поверена професору историје и географије Милану Перенчевићу. Природњачки део Музеја чиниле су зоолошка, ботаничка, геолошко-палеонтолошка и минеролошко-петрографска збирка које су биле поверене инжењеру шумарства Кости Остојићу и професору биологије и хемије Нади Стојановић.

Главна делатност Градског музеја, у тим првим годинама рада испољавала се у истраживачко-сабирачком раду, у сређивању евиденције музејског материјала и стручна обрада и презентација уметничког, историјског и етнолошког материјала.

Најзад, 31. маја 1948. године била је отворена прва стална музејска поставка.

Други део монографије „Музеј Срема Сремска Митровица (1946 - 2006) доноси нам приказ „Хронолошки преглед делатности Музеја Срема (1946 - 2006)" аутора Јованке Дражић. Пратећи рад Музеја из године у годину аутор овог дела Монографије (Јованка Дражић) уредно је представила активности Музеја за сваку календарску годину. Тако за 1946. годину, прву годину постојања музеја, записане су следеће активности:

„Непосредно по завршетку Другог светског рата констатовано је да су бројни културно-историјски споменици на територији Срема разорени или видно оштећени. Предложено је да се вредни сакрални предмети из цркава и манастира привремено депонују у стару православну цркву (св. Стефан) у Сремској Митровици.

Комисија за прикупљање књига, слика и других уметничких предмета на територији Војводине обавестила је октобра 1945. године Технички одељак у Сремској Митровици о томе да за прикупљање уметничких предмета из рушевина цркава и манастира у Срему ангажује архитекте Бранка Василића и Ирину Непокојчицку.

У старој православној цркви 1. маја 1946. године отворен је Музеј црквене уметности, док је церемонија свечаног отварања била 30. јуна (приложена је фотокопија позивнице за ову свечаност). Међу многим вредним експонатима који су уступљени Музеју црквене уметности налазила се и икона Уроша Предића „Свети Никола" (уље на платну, 1906), добијена уз сагласност румског црквеног одбора.

Градски музеј у Сремској Митровици основан је Расписом бр. 16.800/46 Одељења за просвету АПВ, који је прочитан на Првој конференцији о оснивању Градског музеја одржаној 23. новембра 1946. Конституисан је као музеј комплексног типа, са археолошком, етнографском, историјском, уметничком и природњачком збирком.

Од 23. новембра Музеј црквене уметноси прикључен је Градском музеју, на чијем је челу, као добровољни сарадник, био архитекта Бранко Василић".

И тако: нижу се догађаји о раду Градског музеја за сваку од наредних година, све до године 2006. када је забележено седам значајних активности. Скоро свака од активности илустрована је фотографијом што даје посебну вредност овој Монографији.

На крају је приложен списак свих радника у Музеју (укупно 60) уз навођења године доласка у Музеј и године престанка радног односа као и послове које је обављао у Музеју.

Наведена је и издавачка делатност Музеја где су пописани сви каталози и водичи за сваку од изложби које је организовао Музеј, затим објављени стручни радови радника Музеја и стучни часопис који је излазио једном годишње под називом „Зборник Музеја Срема". Вредно је забележити да је приложен и кратак резиме Монографије на енглеском језику.

Завод за заштиту споменика културе
Сремска Митровица

Споменица 1961 – 1996

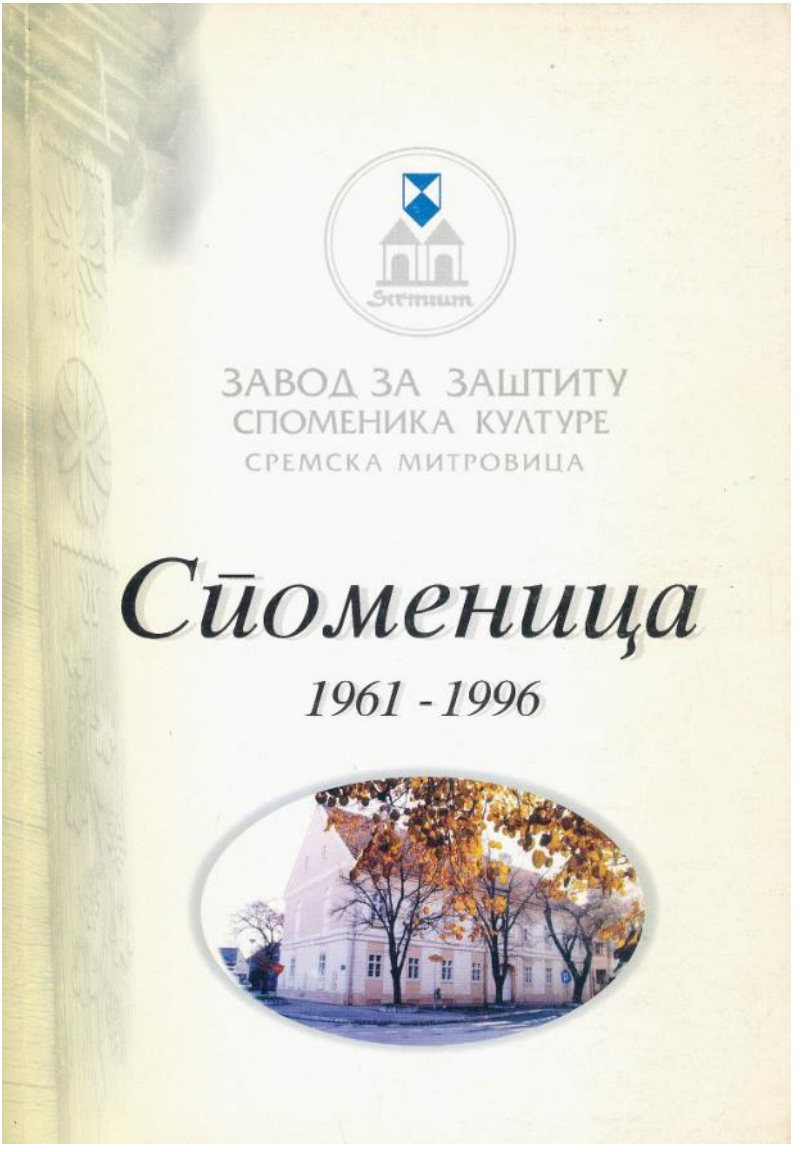

Аутори:
Мр Драган Поповић
Аница Удицки
Др Петар Милошевић
Мирјана Жигмундовац

Издавач:
Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица, 1996

Главни и одговорни уредник:
Миленко Бобић

Редакција:
Миленко Бобић
Мр Драган Поповић
Др Душан Вулетић
Душан Познановић

Тираж: 1.500 примерака

Поред радова у којима се осветљава прошлост Завода у овој монографији објављено је и неколико стручних радова радника Завода, као и два приказа радова радника Завода објављених у другим часописима и публикацијама.

Од стручних прилога издвајају се:

Мр Драган Поповић: „Преглед заштитних ископавања у Срему"

Др Душан Вулетић: „Средњовековни градови у Срему"

Ђенана Златкић: „Програм ревитализације градског језгра Сремске Митровице"

Адријана Орељ: „Археолошки музеј у Сремској Митровици"

Др Мирјана Лесек: „Иконостас цркве св. Николе у Краљевцима"

Божидар Станојловић: „Етно-парк у Купинову"

Мира Орлић-Недић: „Обнова тршчаног крова на кући Путник у Купинову"

Миленко Бобић: „Фазе у развоју амбара и котобања у Срему"

У Приказима мр Драган Поповић пише о радовима радника Завода објављених у часопису Сунчани сат и Зборнику Музеја Срема, као и у публикацији Покрајинског Завода за заштиту споменика културе Нови Сад под насловом „Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем"

Ђенана Златкић пише о радовима радника Завода објављених у Гласнику Друштва конзерватора Србије.

На крају треба истаћи да су штампање ове Монографије омогућили:

Министарство културе Републике Србије

Континентал банка Сремска Митровица

Осигурање и реосигурње „Нови Сад" ДД

Главна филијала „Срем" Сремска Митровица

„Сава" ДП Бродоградилиште Мачванска Митровица

Оснивање и развој Завода за заштиту споменика културе Сремска Митровица

У првом поглављу монографије „Споменица 1961 – 1996" мр Драган Поповић нас упознаје са друштвеним приликама у граду и са многим недаћама које су претходила оснивању ове установе. Најчешћи неспоразими избијали су на линији оних који су тежили бржој модернизацији града јер су то тражили економски и привредни разлози и оних који су тежили да што више сачувају велику спомеичку вредност коју је град Митровица у својој вишемиленијумској историји створио. У тим неспоразумима много се тога изгубило, али се и поред свега доста и сачувало захваљујући, управо, раду

и напорима радника Завода. Управо, те напоре радника Завода на чувању и збрињавању споменичке заоставштине у граду и у читавом Срему посебно је истакао директор Завода Миленко Бобић кад је у предговору за ову монографију написао:

„У њој (Монографији) желимо сремско међуречје да представимо као простор у коме су се у култури и градитељству рефлектовали многобројни историјски догађаји, остављајући богато спомничко наслеђе и у коме су радници Завода за заштиту споменика културе, непрестано суочени са многобројним проблемима, али ношени неугасивим ентузијазмом, о том наслеђу успели да сакупе обимну текстуалну, техничку и фото документацију и обаве значајне подухвате на техничкој заштити највреднијих објеката. У развој Завода и заштиту градитељског наслеђа они су уложили све своје физичке и духовне потенцијале, а већина и целокупан радни век.

Ова Споменица је и захвалница за њихово прегалаштво, али и опомена да смо при крају пута на коме је потребно обавити благовремену кадровску обнову и тиме дати нови подстицај овој племенитој културној мисији."

Дакле, заштита споменика културе је племента културна мисија. Тако је схвата и мр Драган Поповић када говори о оснивању и развоју Завода. Он износи да је заштити споменика културе у граду посвећивана пажња још од друге половине XIX века када је Градско поглаварство уредбама и обавештењима позивало грађане да чувају старине и да их доносе у градску управу. Међу напорима да се очувају споменици културе убрајамо и више покушаја да се оснује градски музеј, али све су то били само покушаји који су, истина, дали и скромне резултате.

Међутим, тек после Другог светског рата, иако притиснута тешкоћама наметнутим ратним разарањима, нова држава је приступила прикупљању, сређивању и чувању. преостале богате баштине. У ту сврху и у Митровици је већ у први послератним годинама основан Градски музеј (23. новембра 1946), касније Музеј Срема и Историјски архив (1947), најпре као сабирни центар, а од 1958. као среска установа, да би од 1967. године постао међуопштинска установа. Нешто раније, крајем 1961. године, основан је Завод за заштиту споменика културе на подручју општине.

Међу задацима које су ове установе у новој држави имале налазили су се и задаци на истраживању, евиденцији и вредновању споменика културе, затим да ти споменици културе добију правну заштиту, да се изради документација о њима и израде пројекти за њихову заштиту (конзервацију), рестаурацију и реконструкцију као и да се изради програм за њихово редовно одржавање.

За подручје Митровице, као и за подручје Срема, оваква установа је била више него потребна, јер је стање споменичког наслеђа било у незавидном положају. „Већина фрушкогорских манастира – речено је у једном документу

(44) налазило се у рушевинама као и неколико десетина православних цркава страдалих у Другом светском рату. Више од 600 икона спасено је из рушевина и смештено у депое Музеја Срема чекајући да буде конзервирано. Интензивна урбанизација претила је да уништи историјска језгра старе градске целине, јер је тенденција била да се нова архитектура смешта у центре градова. Модернизација излога узела је маха и довела је до уклањања стилских портала од дрвета уместо којих су постављани неукусни излози од алуминијума и стакла у комбинацијама хрома и челика.

Механички прилив српског становништва у Срем био је веома изражен педесетих и шездесетих година из околине Бања Луке и са подручја Мањаче као и српског становништва из Семберије. Поред градова у које су долазили у потрази за новим стаништем и послом ови досељеници су насељавали и многа сремска села. Сва та демографска померања, а посебно одлив сеоског становништва у градове, довела су и до гашења многих сеоских домаћинстава и до угрожавања руралне архитектуре. Споменичко наслеђе било је изложено сталном и убрзаном нестајању. Из сеоских домаћинстава нестали су стари амбари и котобање, бунари[1] и појила за стоку, нестале су воденице-поточаре којих је било преко 200 на фрушкогорским потоцима као и последње воденице на Сави и Дунаву.

Неколико тврђава и старих историјских градов из средњег века, као што су Стари Сланкамен, Купииик, Моровић, Беркасово, Сремска Рача, Врдник и други били су у рушевинама, изложени зубу времена и нехату људи. Поред тога дубока орања на сремским пољима вршена модерном пољопривредном механизацијом открила су нова и до тада непозната археолошка налазишта и указала на њихова богатства.

Истраживања античког Сирмијума добијала су све већи замах, створени су читави археолошки паркови под отвореним небом, што је знатно изменило изглед града. Ту су се и јавили први сукоби између урбаниста и заштитара културне баштине. Доведен је у питање даљи урбани развој града. Једни су Митровицу видели као град са модерним здањима и фабричким димњацима, док су други желели да од Митровице направе Помпеју у коју ће се сливати туристи у ходочашћу кроз свет споменика..."

Срећом оваква супротна схватања о могућем архитектонском изгледу града делимчно су ублажена, сведена на реалнија схватања – схватило се да је неопходно успоставити склад између старих вредности и нових потреба за даљи развој града. Истина, док се до таквих сазнања дошло у Митровици су нестала многе вредне зграде које су биле на простору данашњег Трга војвођанских бригада као и зграде старе грађанске архитектуре на другој страни данашње улице Св. Димитрија, а биле су тамо где су данас зграде Општи-

1 Споменица 1961 – 1996, Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица, 1996, стр. 11 – 12.

не, зграде бивших друштвено-политичких организација – Савеза комуниста (СКЈ), Социјалистичког савеза (ССРН), Синдиката, Савеза омладине и других. Порушене су и зграде да би се подигла нова зграда за поттребе „Електровојводине као и зграде где се данас налази Палата правде.

Рушене су и старе зграде граничарске и грађанске архитектуре у самом градском језгру – оне испред данашњег хотела „Сирмијум", оне на месту „модерне" зграде Модна кућа, Савремени дом, робна кућа „Стотекс", као неке зграде на савској обали, у Масариковој и Пиварској улици. Неке од зграда у старом градском језгру знатно су измениле свој првобитни изглед мењајући им изглед фасаде – прозоре, врата, излоге, пластичне украсе.

Завод за заштиту споменика културе често је био немоћан да се одупре свим притисцима градских и политичких моћника као и необузданом помодарству појединаца.

При томе Завод је упорно настојао да изгради себе као установу која ће стручно и одговорно вршити своју основну делатност – чувати и штитити огромну, често непроцењиву баштину Срема и Митровице.

Није случајно Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица основан међу првима у Србији у послератној историји. Прво је основан Републички завод Србије, затим онај Градски у Београду, па су уследила два покрајинска Завода – у Новом Саду и Приштини а као пети завод био је Завод за заштиту споменика културе у Сремској Митровици. Основан је у времену када су услови за рад били веома неповољни – без довољно тручног кадра, без радних просторија, без одговарајуће опреме и финансијских средстава.

У првим годинама свога постојања, све до 1964. године Завод није имао ни своје просторије а од радника имао је само два службеника (археолога и историчара уметности). Био је смештен у библиотеци Музеја Срема. Тек од 1964.године добио је четири просторије у старој граничарској згради где биле још неке друге установе. Истина, ту ће бити само кратко време а онда се пресељава у стару Војноградничарску зграду из XVIII века у којој је и данас. Од тог времена Завод за заштиту споменика културе постао је међуопштинска утанова за општине Стара Пазова, Беочин, Инђија, Ириг, Пећинци, Рума, Сремска Митровица и Шид. Тада су дошли и нови стручњаци па се могло прећи и на систематска, дугорочна теренска истраживања из свих споменичких области како би се сви ти споменици могли вредновати и правно заштитити. По угледу на Покрајински завод за заштиту споменика културе уведене су књиге за вођење документације – регистар споменика, инвентар докумната, фототека, планотека, књига дијапозитива и регистар јаних споменика. Тиме су били створени основни услови за истраживање и проучавање свих споменичких области. Тако су започели радови на пројектима о средњовековним градовима и утврђењима у Срему и о Војној граници; почео је и рад на конзерваторским

пословима, на рестаурацији фрушкогорских манастира (Шишатовац, Привина глава), манастирских цркава (Раваница у Врднику и Мале Ремете) а затим и парохијских цркава (У Моловину, Иригу, Доњим Петровцима, Шимановцима, Мала црква у Сремској Митровици, Краљевцима, Новом Сланкамену, Дивошу...).

Упоредо, почело се и са радовима на заштити и рестаурацији великих објеката из XVIII и XIX века у појединим градовима у Срему – У Сремској Митровици, Руми, Инђији, Крчедину, Шиду, Иригу, Ердевику, Старој Пазови.

Велика пажња је посвећена заштити постојећих и подизању нових споменика и спомен-обележја из НОБ-е. Ту су и радови на археолошким ископавањима на поручју Срема, а посебно радови на ископавањима античког Сирмијума у Сремској Митровици.

ДОШЛИ СУ И ОСТАЛИ

Петар и Михајло Љаховић

Украјинци у Сремској Митровици и околним селима

Издавач: НИУ „Ридне Слово”, Кула 2016
Тираж: 300

Ова по обиму мала монографија о Украјинцима у Сремској Митровици и околним селима написала су браћа Петар и Михајло Љаховић. Писана је са намером да буде кратка историја заједнице Украјинаца у овом новом пребивалишту, али и да покаже сву виталност овог народа који је био вољом неких спољашњих сила осуђен на тежак и мукотрпан живот, у коме су људи присиљавани да напусте земљу својих предака, своја огњишта и да се злопате у туђем свету. У исто време ова монографија показује да су Митровица и њени грађани прихватили Украјинце (као што су прихватали и друге националне заједнице) као нове суграђане са којима ће даље развијати и изграђивати свој град. Написане су већ монографије о Русинима у Сремској Митровици и монографија о Јеврејима у Сремској Митровици. Писано је доста и о Русима у Митровици, о Мађарима и Немцима, о Цинцарима, о Ромима и о Хрватима. Сви су они овде нашли свој нови дом. Сви су они дошли и остали и сви су они доприносили да буде данас оно што јесте.

Шта садржи ова монографија?

На стотинак страна и у десетак поглавља аутори су испричали причу о досељавању Украјинаца у Сремску Митровицу на крају XIX и првих деценија XX века; о њиховом економском и верском животу у новом крају; о културно-просветном животу, о издавачкој делатности, о информисању, о проблемима суживота са становницима Митровице. Наведена су и изворна презимена Украјинаца, та најбитнија спона са старим крајем, а која су сачувана и овде у новом крају. Вредна је и наведена литаратура коју су аутори користили при раду на овој монографији, што показује да су и сами Украјинци помно бринули да оставе што више подтака о себи и свом злехудом животу за потомство. Нису изостале ни бројне фотографије које на особен начин бележе живот у новом крају.

У уводном делу монографије аутори нас обавештавају о томе ко су митровачки Украјинци – да су то потомци оних украјинских досељеника који су се крајем XIX и почетком XX века доселили из Западне Украјине на просторе северне Босне и Славоније. Сви су се они – наглашавају аутори – доселили из западноукрајинске провинције Галиције. Сељаци су у то време, у том делу Украјине, још били у полуфеудалном односу, а надирући капитализам доводио их је до потпуног, осиромашења. Тражећи излаз из таквог неодрживог стања многи су се одлучили на исељавање. Одлазили су у далеке прекоморске земље - Бразил, Канада, САД, Аргентина - а неки у Босну коју је после Берлинског конгреса (1878) окупирала Аустроугарска и која је желела да те новоприпојене крајеве насели новим становништвом. Царевина им је дала нешто земље (по десетак дулума) коју је требали раскрчити и довести у обрадиво стање. То је била слаба и неплодна земља.

Украјинци су се населили око Прњавора, Бање Луке, Дервенте и Прије-

дора. У времену од 1895.године, када су дошли први досељеници, па до Првог свтског рата колонија Украјинаца у Босни достигла је број око 8.500 људи. Да би сачували и ојачали свју националну заједницу Украјинци су у новом завичају, у Босни, организовали свој верски и културни живот. Међутим, избијањем Другог светског рата и у Босни су се знатно променули међунационални односи доводећи и до отворених међунационалних сукоба. У тим нередима и сукобима ни Украјинцима живот више није био безбедан. То је довело до нових расељавања Украјинаца. Многи ново уточиште налазе у Срему и у Митровици.

Међу Украјинцима из Босне који су први дошли да насељавају Сремску Митровицу и њену околину, била је породица Семена Козака која се 1943. године доселила у Лаћарак. Прва украјинска породица која се доселила у Сремску Митровицу била је породица Ивана Писањука – 1945. Од 1945.године налазимо украјинске породице и у Шашинцима. Само од 1943. до 1960. у Шашинцима се из Босне доселило 40 украјинских породица, а у Лаћарку чак 60 породица. Према попису становништва из 1971.године у Сремској Митровици је живело 712 Украјинаца.

О томе како су се Украјинци досељени из Босне у Митровицу економски осамостаљивали, како су долазили до нових кућа, до земљишних поседа, до запошљавања; како су организовали свој верски и културно-просветни живот аутори су описали у поглављима „Економски живот", „Верски живот",

„Културно-просветни живот'' у коме је посебно истакнута улога Друштва за неговање украјинске културе „Коломејка" од свог оснивања (1979) па све до 2015. године.

РУСИНИ У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ

РУСНАЦИ У СРИМСКЕЙ МИТРОВИЦИ

Обележавајући 150 година од досељења Русина у Сремску Митовицу (1851 - 2001) Друштво за русински језик, књижевност и културу Нови Сад, Подружница Друштва у Сремској Митровици, Музеј Срема Сремска Митровица, Русинско друштво Сремска Митровица, Гркокатоличка парохија Вазнесења Господњег Сремска Митровица издали су монографију „Русини у Сремској Митровици" Књига-монографија представља зборник радова више аутора који су раније на стручним скуповима представили своја истраживања о овој теми. Полазећи од чињенице да је о Русинима у Сремској Митровици мало писано радови који се сада овде објављују знатно ће допринети бољем упознавању историје Русина уопште као и живот Русина у новом крају - Сремској Митровици. Међу ауторима који су и раније објављивали своје радове о Русинима у Митровици могу се издвојити радови Љиљане Радуловачки, етнолога; Јанка Ердеља, професора; Ирине Папуга, педагога; Мирона Жироша, публицисте; Славка Папа, радника у култури и Весне Марицки-Остојић, историчара уметности.

Долазак Русина у Војводину и Срем

Много је датума и догађаја који су у дугом низу векова, што прохујаше над овим просторима постали по нечему граничници, међаши; ознаке у времену да се по њима управљамо и меримо свој раст и своје домете.

За Русине у Војводини и Срему, међу такве датуме и догађаје убрајају се они који су забележени пре 250 (и нешто више година), када су први Русини стигли на подручје данашње Војводине и онај из 1851. године када је у матичној књизи крштених римокатоличке жупе, у цркви Светог Димитрија у Митровици, на страни 276 забележено да је крштено русинско дете (женско) по имену Петра Шутјака. Ето то је година која се може узети као година међаш – да означи почетак живота Русина у Митровици. Дакле, пре пуних 150 година. Ова је година повољна прилика да се још више упознамо са овом малом етничком групом, која је настањена овде, у овој панонској равници, на просторима од Тисе до Дунава и између Дунава и Саве, али и у другим нашим крајевима, као и широм света. То је истовремено и повод да изнесемо неке податке о Русинима на овим војвођанским просторима и о њиховом животу у Митровици.

Ко су Русини

Из којих су се крајева доселили? Шта значи њихово име? Где се све у Југославији и у свету налазе? У чему је њихова особеност?

Прво о имену. Назив Русин, у неким облицима и Рутен, први пут је за-

бележено у XI веку. Реч је латинског, боље рећи ватиканског порекла а означавала је словенска племена са којима је римокатоличка црква дошла у додир у свом надирању према истоку. Отуда неки изводе закључак да је име Русин истовремено и ознака за све Словене на истоку. Тек када су се ти источни Словени разделили у Русе, Белорусе и Украјинце (у почетку називане Малоруси), дакле, када су се Источни Словени национално оформили, почело се потискивати име Русин (Рутен)

Име Русин остало је у употреби као назив само за оне источне Словене који нису ушли у састав царске Русије, па и много касније нису били у саставу Совјетскогског Савеза. Занимљиво је да су у другој половини XVIII века, када су се ови припадници источних Словена почели досељавати у Аустрију, за ово становништво овде, они су били само Руси, Русини или Рутени. Тај су назив задржали све до данас, али је при томе све до данас остало и отворено питање колико су Русини у себи сачували својства Руса, колико у себи имају онога што је својство Белоруса, а колико је у њима онога што одликује Украјинце? Да ли се они могу везати за једну од ове три националности, или су баш они носиоци оних заједничких својстава свих источних Словена – дакле, и Руса, и Украјинаца, и Белоруса – пре њиховог националног уобличења? Савремена наука није о овоме изнела свој коначан суд, а питања о томе коме припадају Русини остају и даље отворена. Већ више од 250 година они живе изван простора источних Словена, не припадају званично ниједној од источнословенској нацији, али јесу део источних Словена. Они, дакле, немају своју матичну нацију, ни своју матичну државу. Па и у таквим условима, у окружењу других народа и других култура, сачували су своје име, свој језик, своје обичаје. Успели су да развију своју књижевност, своју науку, своје образовање. У очувању свог националног бића нису их спречили ни ратови, ни државне поделе, ни идеологије, ни унијаћење.

Русини у Југославији и Срему

Колико Русина има у Југославији и где се они данас налазе? Процењује се да у Југославији данас има 30 до 35 хиљада Русина а настањени су највише у средишњем делу Бачке, у западном Срему и у источној Славонији. Као русинска насеља су Руски Крстур, Куцура, Ђурђево, Петровци, Миклушевци, Бачинци, Пишкуревци, Ново Орахово, Бикић До, Беркасово. Русина има и у већим местима као у Новом Саду, Шиду, Вуковару, Сремској Митровици, Врбасу, Кули, Загребу, Винковцима, Осијеку. Руски Крстур је нека врста матице бачко – сремских Русина.

Поуздани подаци о попису становништва на бившем југословенском про-

стору потичу из 1921. године и из тог времена потичу и подаци о Русинима. У округу Срем (са источном Славонијом) било је према том попису око 390 хиљада становника а од тог броја било је око 4.500 Русина. У срезу Вуковар – на 32 хиљаде становника било је 1552 Русина. У срезу Шид на 32.432 било је 2.431 Русин. У Бачинцима је било на 1.720 – 650; у Беркасову 2.109 – 766; град Шид 5.288 – 950; Митровица је тада имало 11.843 становника, али само 133 Русина.

Десет година касније број Русина у Срему (са ист. Славонијом) се знатно изменио – од 4.352 ранијих сада је порастао на преко 11 хиљада (11.430). Знатно се променило бројно стање и у појединим сремским општинама.

Шта садржи ова монографија, која је објављена 2004.године, монографија једне мале етничке заједноце, штампане двојезично – на српском и русинском језику? Садржи радове о досељавању, животу и друштвеној улози Русина у Митровици (касније Сремској Митровици). У њима је садржан и покушај да се сачувају од заборавва најзначајнији догађаји из живота и најзначајније личности једне мале етничке заједнице која је успела да захвљујући само изузетним својствима свог националног бића, опстане, сачува и даље развија своје суштинске националне вредности – језик, писмо, културу, обичаје, ношњу, стваралачке способности, као и оне општељудске вредности – уважавање особености других народа и других култура у чијем окружењу, и заједно с њима, живе. Тим својим вредностима Русини у Митровици дугују не само свој опстанак већ и успон у друштвеној, привредној и политичкој делатности. Монографија под називом „150 година Русина у Сремској Митровици" је зборбик од двадесетак радова у којима су осветљена поједина раздобља из живота и рада Русина од времена када се поуздано спомиње први досељеник у Митровицу (1851) па до краја XX века. Настала је из жеље да буде споменица једног значајног јубилеја, али је и израсла у једдно значајно научно-истраживачко дело које ће свим будућим истраживачима историје Русина на овим просторима бити незаобилазна литература.

Радови објављени у овој монографији нису историја Русина у Митровици, али су значајан прилог историји, јер аутори-истраживачи, сваки са свог становишта, различитом методологијом (истраживањем изворне грађе, прикупљањем изјава појединаца, прегледом постојеће литературе и мемоарских записа) дају своје појединачно виђење исгорије Русина у новом крају. Ти догоћаји, природно, нису везани само за Митровицу, већ добрим делом и за просторе Срема, јер су и Русини из Митровице својим животом, пословним везама и радним обавезама, родбинским односима Срем схватали као свој животни простор. Потврду оваквим схватањима налазимо нарочито у етнографским радовима Љиљане Радуловачки, у записима о Лежимирским Русима (Русинима) Војина Василића и у радовима Мирона Жироша од којих један и носи наслов „Срем нови дом" .

Дакле, Срем и Сремска Митровица је тај нови дом који су у временском раздобљу од 150 година градили и изградили Русини у Срему и Сремској Митровици. Ту у том дому, могли бисмо рећи на новом огњишту, израстале су нове генерације потомака које су брижљиво чувале, често уз много тешкоћа, одлике својих предака из далеког Бардејова и околних насеља северозападног Карпата.

Пратећи њихов живот у том новом дому аутори су настојали да осветле најважније догађаје који су утицали на њихов даљи развој као и сва настојања да се сачувају истинске духовне вредности. Добро је што се при томе нису упуштали у питања етногенезе Русина иако је међу историчарима последње децценије XX века то питање било доста разматрано. Аутори радова у овој монографији схватили су да питања о пореклу једне етничке заједнице нису пресудна за живот неких њених делова у једној малој локалној средини. Питања порекла једног нрода имају оправдања само онда када говоримо о народу у целини, односно када говоримо о историји тог народа. Међутим, када је реч о животу једног мањег дела народа на једном сасвим одређеном географском и животном простору, онда то и није неопходно.

Истражујући и описујући живот и рад Русина у Митровици аутори су и сами постали део тог живота баш као и они појединци (Русини) о којима су писали у својим радовима. Ово се посебно односи на ауторе који су писали о ликовима знаменитих митровачких Русина („Русини-кројачи мушког одела", „Бурлак са Саве", „Занатлијска породица Пап Петрањ", „Русини-просветни радници", „Русини-лекари"), али овде треба уврстити и саме Русине-ауторе ових радова, чије су кратке радне биографије постале саставни део радова у овој монографији. То су Ирина Папуга, Славко Пап Петранов и Мирон Жирош.

Животни путеви свих њих – и аутора и оних личности о којима су писали – њихова преданост раду на очувању традиционалне културе Русина, углед који су стекли међу Русинима и у друштвеној средини најречитије показују да они који нису само сведоци, већ и ствараоци историје Русина Сремској Митровици.

Шта, дакле, ова монографија нуди читаоцима?

Нуди 18 радова из пера седморо аутора који откривају један занимљив и изнад свега узбудљив свет једне мале друштвене заједнице која је на достојанствен начин представљала свој народ у расејању.

Ево шта аутори нуде у својим радовима:

Ирина Папуга

Рад под насловом „Сремска Митровица" је добар уводник за ову Монографију јер на сажет начин подсећа читаоце на историјске чињенице и општедруштвене прилике везане за Срем и Сремску Митровицу као новог животног простора у који су се населили Русини у свом вишевековном исељеничком трагању за новим поднебљем.

На почетку је истакла вишемиленијумску прошлост данашње Сремске Митровице од праисторијских времена, па преко античког римског Сирмијума, средњовековног насеља Светог Димитрија на Сави до аусзтријског и аустроугарскогн раздобља и савремене Митровице и Сремске Митровице у XIX и XX веку. Ту су и подаци о Сремској Митровици као привредном, административном центру Срема са погодним географским положајем који је увек привлачио предузимљиве људе и зато био стециште разним народима и разним културама. У такву средину и у такво поднебље доселили су се Русини. Аутор је навео статистичке податке о броју становника на подручју сремскомитровачке општине наводећи податке за свако од 26 насељених места истичући при томе и број насељених Русина у сваком од њих.

У посебном поглављу изнела је податке о досељавању Русина у Срем и Сремску Митровицу из старе постојбине да би одмах затим дала преглед њиховог верског, културно-просветног и друштвеног живота у Сремској Митровици и животу Русина у Сремској Митровици од 1848. године па до краја 2004. Сасвим на крају приложила је списак од двадесетак библиографских јединица које говоре о Сремској Митровици и Русинима у Митровици и Срему.

Јанко Ердељи

У свом раду „Неколико података о Русинима у Сремској Митровици (1851 - 1950)" дао је – како сам каже - „кратак преглед о Русиима" записан „према усменом предању које се сачувало код млађих, који су примили (то предање) од својих, оних који су били ближи догађајима о којима је реч". Управо је у томе и највећа вредност овог рада, јер је настао из усмених казивања оних „који су били ближи догађајима", а не из стручне или мемоарске литературе. Због тога су и ови подаци које је сакпио и средио Јанко Ердељи још далеке 1950.године, били основа и полазишта многим потоњим истраживачима и историчарима. Како рад није био објављен већ је остао у рукописној заоставштини аутора, многи су се касније позивали на ове податке често не наводећи извор. Тако је Јанко Ердељи, иако родоначелник истраживача и историчара Русина у Срему и Митровици, дуго био у сенци.

Он је свој рад о Русинима у Сремској Митровици завршио 25. марта

1950.године а то је време када је код нас литературе о Русинима било мало. Тек двадесетак година касније у стручној периодици и на страницама дневних листова почели су се појављивати текстови о Русинима на овим просторима. Први такав рад („О Русинима у Сремској Митровици") објављје је 1972.године у „Зборнику за историју", број 6 Матице српске аутора Радомира Прице. Од тог времена па до краја XX века објављено је доста радова о Русинима. Међутим, рад Јанка Ердељија из 1950.године објављен овде у нешто скраћеном обиму, несумњиво је претеча свему ономе што се касније писало о Русинима у Сремсој Митровици.

И сам историчар Јанко Ердељи је ова своја прикупљена сазнања о Русинима у Сремској Митровици за раздобље од 1851.до 1950.године разврстао је у неколико целина. У првом делу је изнео податке о старом крају Русина, о узроцима сеоба као и о занимањима којима су се бавили Русини. У другом делу средио је податке који су се односили на веру, обичаје и просветну делатност Русина у Сремској Митровици. У посебном делу изнео је податке који су се односили на живот Русина у Сремској Митровици за време Другог светског рата да би најзад у завршном делу приказао стање у граду које је наступило после ослобођења – од 1944. до 1950. године.

Пажљиви читалац овог Ердељијевог рада запазиће да је он зналачки користио историјску грађу, друштвено-економске прилике које су се одвијале у том временском распону; затим социолошке и етнолошке одлике које су се појавиле при сучељавању с новом, другачијом средином у којој су се нашли после досељавања.

ЉиљанаРадуловачки

Етнолог, музејски саветник Музеја Срема у овој монографији је заступљена са неколико својих радова. Она је дуги низ година истраживала на терену живот и обичаје Русина у Срему и Сремској Митровици а за ову прилику издвојила је радове „Живот и обичаји сремских Русина", „Народна ношња сремских Русина", „Шарање ускршњих јаја код Русина у Срему", „Етнолошке карактеристике Русина старијег досељеничког слоја у Сремској Митровици" , „Исхрана Русина у Срему".

У својим истраживањима Љиљана Радуловачки је посебно обрадила неке појединце - припаднике Русина – који су дали допринос очувању и развоју русинке заједнице у Митровици. То су радови „Русини – кројачи мушког одела из Митровици", „Просветни радници педагози – Русини из Сремске Митровице (Наталија Абоњи-Пејовић, Ана Кнежевић-Ждињак и Нада Адамовић-Колесар), „ Русини – лекари, медицински радници из Сремске Митровице. Посебно вредан пажње је њен рад о русинском гробљу у Сремској Митровици.

Сваки од ових радова су значајни колико по обиму чињеница до којих

је аутор дошао, по методолошком приступу свакој од тема које су обрађене, толико и по аутентичнисти извора – сви су они настали као резултат веома студиозно припремљеног и спроведеног истраживања на терену уз коришћење великог броја казивача-информатора.

Мирон Жирош

Мирон Жирош је у Зборнику-монографији заступљен са три рада - „Срем – нови дом", „Привредни живот Русина у Сремској Митровици", „Бурлак са Саве" – и тако допринео да наша сазнања о Русиима- Митровчанима буду знатно проширена. Сви ови радови су резултат вишегодишњих истраживања по изворним документима – по књигама рођених, крштених, венчаних и умрлих у гркокатоличким парохијама у Шиду, Бачинцима и Сремској Митровици. Из архивске грађе о митровачким занатлијама и привредницима и при томе навео све привредне делатности којима су се митровачки Русини бавили наводећи појединачно сва имена и врсте делатности.

Нису изостале ни критичке оцене аутора о радним и пословним способностима Русина као и њихова наклоност према неким занатима у којима су постали врхунски мајстори, што их је и сврстало у ред угледних грађна вароши митровачке (столари, обућари, кројачи, зидари, млинари, колари и др). Неке породице су своје занатлијско умеће и постигнуте пословне резултате преносили и на своје потомке – Червењакови, Цундрови, Пап Петрањи, Харди и још неки. Веома су занимљиви приложени родословни подаци о овим породицама који не само да откривају породичну хронику, већ представљају и неки општи модел раста и успона многих руинских породица од неког претка-досељеника (који је био најчешће надничар, косач ливада, слуга код имућнијих), до потомака на крају XX века који су постали успешни пословни људи, власници већих пољопривредних имања, предузећа, али и истакнути интелектуалци – лекари, правнии, просветни радници, уметници.

Успон многих русинских породица Мирон Жирош види, управо, у њиховој урођеној преданости раду и стваралаштву. То је красило прве досељенике а тај култ према раду одлика је Русина и на крају XX века.

Као потврду свих ових одлика аутор је у свом трећем раду - „Бурлак са Саве" - у виду савремене узбудљиве репортаже испричао животни пут Јанка Ходобе који је од аласа и бурлака на Сави постао врстан мајстор свог посла, главни кормилар, а онда и власник више бродова, успешан послован човек и трговац. Подигао је своју кућу, своју породицу али се никад није одвајао од својих, од Русина. Све што је стекао – стекао је само радом. Човекова је дужност да ради и да ствара.

Та Јанкова филозофија је и филозофија свих Русина, а тим начелом су се руководили и Русини у Митровици.

Војин Василић[1]

Међу радовима у Зборнику-монографији својом непосредношћу казивања, у маниру старих летописаца и хроничара, и као непосредног сведока многих догађаја и познаника многих актера издваја се мала хроника о Русинима у Лежимиру. Истина, аутор сам каже да је то само попис Руса у Лежимиру, које је направио на основу матичних књига рођених, венчаних и умрлих Српске православне цркве у Лежимиру, али и још неких извора. Међутим, већ после првих редова читалац закључује да то није само „попис" већ се уз имена личности налазе и подаци који нам на један особен начин казују о многим догодовштинама Русина-појединаца у Лежимиру (и околини) а некад се у тим додатним подацима о личном животу наслућују и праве животне драме. Такав је запис о Петру, сину Бобаљика Михаила и Ане, жене Бањац као и онај кратки запис о Јанку (Јовану) Радукићу који је на необичан начин дошао до богатства.

Славко Пап Петрањов

О оживљавању културно-просветног рада Русина У Сремској Митровици у првим годинама после ослобођења (1948-1957) своја сећања и запажања записао је Славко Пап Петрањов. Он је са још неколико Русина-прегалаца био и сам учесник многих активности које су имале за циљ да побуде потребу за учењем русинског језика, а затим и да развију интересовање за даље неговање традиционалне културе Русина – очување обичаја, ношње, музике, игара; упознавање са књижевно-уметничким достигнућима Русина.. Он наводи и имена тих првих посленика у култури који су радили на оснивању културно-уметничког друштва, имена активних чланова Друштва, имена глумаца-аматера, имена првих претплатника на русинску штампу и, разуме се, ту су и запажања о одјеку свих тих активности међу Русинима у Сремској Митровици, али и међу Русинима у Војводини. Наведена су и сва јавна признања која су уручена појединцима и Друштву.

Сећања и запажања Славка Пап Петрањова су драгоцени извор података о једном значајном раздобљу у животу Русина у Сремској Митовици. Све оно што се касније догађало у култури Русина у Митровици своје корене има, управо, у времену које је описао и непосредним казивањем оживио овај заслужни посленик.

Весна Марицки-Остојић

Црква је у животу свих хришћана имала изузетно важну улогу и отуда је разумљиво што су и митровачки Русини настојали да саграде себи гркокатоличку цркву. О томе како је дошло до подизања гркокатоличког храма, по-

1 Аутор Војин Василић је шумарски инжењер који сада има 94 године а као пензионер живи у Новом Саду. Рад под насловом „Лежимирски Руси (Русини)" написан је 1990. године.

свећеног Вазнесењу Господа Исуса Христа у Митровици, ко су били заслужни појединци за ово богоугодно дело, како је архитектонско-грађевински обликован храм и најзад како је изведена унутрашња декорација храма – о свему томе са мноштвом поузданих архивских и историјских података и са несумњиво стручном анализом ликовних одлика иконописа у храму говори Весна Марицки-Остојић, историчар уметнсти и виши кустос Музеја Срема.

Посебну пажњу заслужују њени описи и оцене сликарских радова у храму груписаних на иконостасу и певничким пултовима, али нису запостављени ни други ликовни прилози – они на таваници, на Христовом гробу и изнад олтара.

Нема сумње да је овакав молитвени храм, смештен у самом средишту града, у непосредној близини римокатоличког и православог храма, са свим својим одликама које је у свм раду истакла Весна Марицки-Остојић био значајан чинилац на окупљању свих Русина у Митровици и значајан чинилац на очувању националног бића. У томе је посебна вредност ове, могли бисмо рећи, праве студије Весне Марицки-Остојић.

Јованка Дражић

Јевреји у Митровици

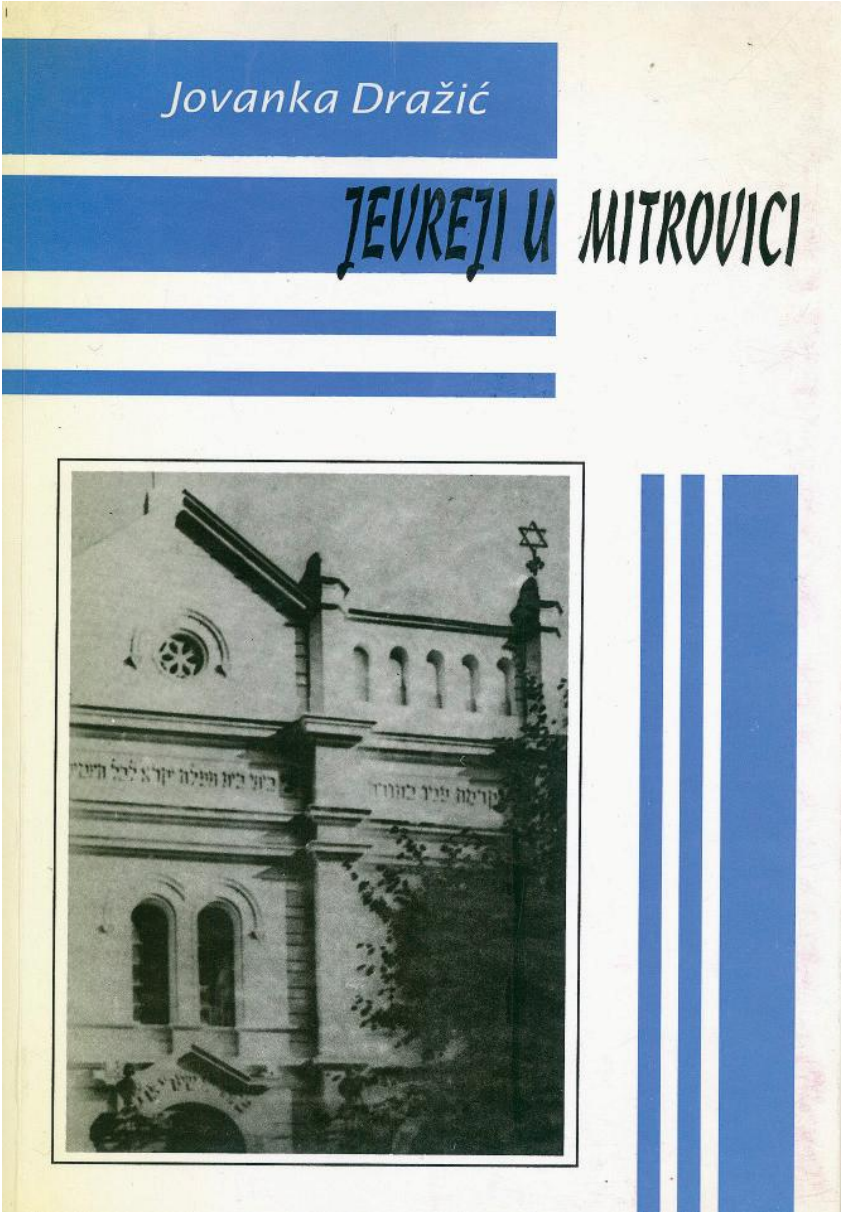

Међу монографијама о Сремској Митровици налази се и књига Јованке Дражић, етнолога, под насловом „Јевреји у Митровици". Издавач је Културно-просветна заједница Сремска Митровица – Покрет „Ја волим Митровицу", Сремска Митровица 1998.

У уводном делу аутор се бави питањем порекла Јевреје у овим крајевима и с тим у вези каже:

„Иако се не зна тачно када је први Јеврејин постао становник Митровице, сасвим су реалне претпоставке да је то могло бити још у првом веку наше ере, дакле, у античком Сирмијуму, који је, управо, у то време постао римска колонија.

Много више од претпоставке је тврђење неких историчара да су први Јевреји у Митровицу дошли са дубровачким трговцима, који су овде у Митровици, односно Civitas Sancti Demetrii у XIV веку имали своју колонију (чак и неку врсту конзулата) и када су многи трговци са Балкана имали своје пословне везе, јер је Митровица била важна станица на путу за Будим и даље за Европу. Нема никакве сумње да су тада и јеврејски трговци боравили у граду." Доласком аустријске власти у Митровцу за Јевреје је наступило тешко време. Јеврејима је било забрањено да се настањују у подручју Војне границе. Мањи број њих се кретао по Срему као путујући трговци. Било их је и у Митровици, али само као путници-пролазници о чему сведоче службене књиге вођене у царинарницама и на граничним прелазима. Тек крајем XVIII и почетком XIX века помињу се прве јеврејске породице стално настањене у граду, које су се и као закупци бавиле разним занатима (златари, кројачи)[1] И као закупци свилара, пецара ракије или закупци крчми, нарочито по селима у Срему. Од 1846.године укинуте су многе забране које су се односиле на Јевреје, а од 1867. стекли су пуну равноправност са оталим грађанима. И од тог времена може се пратити историја Јевреје у Митровици. Управо то и чини Јованка Дражић, кустос Музеја Срема, етнолог по професији и аутор ове монографије о Јеврејима у Митровици. Она у овој својој књизи даје преглед живота и рада ове етничке групе од тих седамдесетих година XIX века па све до њихове трагедије у Другом светском рату. [2]

Из оскудне грађе коју су нацисти – Немци и хрватске усташе – свесно и темељно уништавали, био је прави подвиг реконструисати живот митровачких Јевреја. Аутор Јованка Дражић је маниром упорног истраживача прикупљала каменчиће-документе случајно заосталих у неким архивима, у породичним заоставштинама неких Митровчана који су одржавали везе са јеврејским породицама у граду, записе из локалне штампе и ретких јеврејских гласила која су излазила у Југославији. Долазила је и до изјава ретких сведока и очевидаца

1 Опширније о овоме у монографији „Сремска Митровица", изд. 1969, стр. 63-65.

2 Исто.

страдања Јевреја, најзад и до избледелих фотографија и тешко читљивих натписа на старим, оронулим споменицима на Јеврејском гробљу, данас једином најаутентичнијем сведоку о боравку Јевреја у Митровици. Дакле, из свих тих веома оскудних докумената Јованка Дражић је успела да пружи узбудљиву слику настајања и трагичну слику нестајања једног народа који је, као и овде у Митровици, страдао и у другим крајевима Европе.

Причано у хронолошком низу ређају се призори из живота, употпуњени статистичким подацима и именима и презименима свих припадника ове релативно мале колоније у граду. Пратимо митровачке Јевреје од оних првих трговаца и занатлија до истакнутих појединаца – високих чиновника, правника, лекара, фармацеута, инжењера, хемичара, банкара, спортиста и толиких других. Пратимо и напоре јеврејске заједнице на очувању свог идентитета – пратимо изградњу синагоге, организовање верских и националних празника, укључење у општејугословенску јеврејску заједницу, укључење у ционистички покрет Јевреја у Европи, као и у опште друштвене токове у граду.

Призори из времена окупације и страдања митровачких Јевреја у Другом светском рату најузбудљивији су делови књиге. Подаци до којих је аутор дошао и трагична судбина преко 120 чланова јеврејске заједнице, колико се затекло у граду тих априлских дана 1941. године испричани су потресно, са многим појединостима који само употпуњују оне стравичне слике бестијалног уништавања једног народа какве су се могле видети у Немачкој, Пољској, Русији, Холандији, у НДХ и у другим од нациста окупираним деловима Европе.

Потресан је опис
јеврејско гробље у Митровици

Налази се у западном делу града, у близини леве обале реке Саве, на површини од 15 ари и 49 квадратних метара. У земљишним књигама забележено је као парцела број 3699. Пошто још од 1943. године на овом гробљу није нико сахрањен, оно се данас, на почетку новог миленијума, сматра напуштеним, а предузимају се кораци да се гробље стави под заштиту државе због своје споменичке вредности. Недавно је општинска управа (1995) делимично уредила гробље, поставила нову ограду, отворила нови улаз у гробље из Улице Босутски пут број 78, очистила преостале гробове, али и поред тога гробље и даље пропада. У својој монографији „Јевреји у Митровици' Јованка Дражић је једно поглавље посветила јеврејском гробљу. Она, између осталих износи и ове податке: „Сачувано је око 60 надгробних споменика и породичних гробница, као и двадесетак полупаних плоча и постоља које је немогуће идентификовати. Споменици су у шест редова, од којих најмањи има само три, а највећи двадесет споменика, И сви су окренути према истоку. Старији споменици су од обичног сивог камена или розог мермера и од гранита. Најчешће су то танке једноставне плоче горе заобљене, висине до једног метра. Десетак споменика је у облику обелиска, висине од 1,5 до 2 метра. Скоро три метра је висок само обелиск подигнут трговцу Јохану Вигенфелду (умро 1902). На гробљу има неколико споменика са уклесаним рељефом. Међу њима су два којима се зна аутор – митровачки вајар Милорад Јовановић (1886–1948). Један рељеф је на споменику Бењамину Флајшману (1896–1924), сину трговца Јосипа Флајшмана. Рељеф је рађен у белом мермеру и приказује грифона (глава и крила орла, тело лава) који у десној шапи држи бакљу окренуту према доле, у знак жалости за умрлим, и сломљену свећу. На овом споменику је цео текст на хебрејском језику, а при дну плоче је потписан Јосип Дојч (Deutsch), каменорезац из Београда (рођен у Митровици 1885. године, син митровачког трговца Игнаца Дојча).

Други Јовановићев рељеф је рађен за гробницу породице Песинг. Гробница има облик капеле и исклесану представу девојке обучене у хитон, која седи погнуте главе у жалости за покојницима, са десном руком преко очију, а левом ослоњена на амфору. Поред још неких чланова фамилије, овде су сахрањени трговци Херман Песинг (1851 – 1929) и његов син Исо Песинг (1885 – 1926), који су једно време имали и фабрику намештаја у Митровици.

Од симбола који су уклесани на споменицима, при врху, налазимо Давидову звезду, ловоров венац и жалосну врбу, док симболичне представе две

руке које благосиљају (за покојнике који су Коханити[3], или лавора са бокалом (за Левите[4], нису сачувани ни на једном споменику.

Испод симбола су понегде биле фотографије покојника, али је до данас остала читава само фотографија на споменику Јохани Алт (1868 – 1896), супрузи трговца Едуарда Алта. Испод фотографије, или одмах испод симбола, је најчешће кратак текст на хебрејском језику, затим текст на немачком језику (код свих старијих споменика он је писан готицом), са именом покојника и датумима. Уобичајени текст на немачком језику је исто кратак, са основним подацима, као на овом примеру:

„Hier ruhet Gizella Neuman geb. Klein, gest. am 26-ten juli 1900. im 21-ten Lebensjahre, Tief betrauert und beweint von ihren Gatten Alfred und Sohn Robert ‚Ruhe sanft!"

(Овде лежи Гизела Нојман, рођ. Клајн, умрла 26. јула 1900. године, у 21. години живота. Дубоко ожалошћен супруг Алфред и син Роберт. Почивај у миру!).

Само на неким новијим споменицима наилазимо на текст на српском језику, као код Јулија Кона (1881–1934), управника „Митровачке паропиле" тридесетих година XX века. Сахрањивање на митровачком јеврејском гробљу почело је 1874. године. На једном од очуваних планова града из друге половине XIX века (око 1885) гробље је означено и пише: Јуд. Фриедхоф (Јеврејско гробље). између насеља Хесендорф и реке Саве, тј. где се и данас налази. Тек тридесетих година XX века први пут се у попису кућа јавља назив улице Босутски пут. Тада су ту биле само четири куће и парцеле, од којих је једна била у власништву Јеврејске богоштовне општине и на којој се налазило гробље.

Најстарији датум који се данас може прочитати налази се на споменику – обелиску подигнутом Давиду Кону (1822 – 1875). Иако су на већини споменика из XIX века камен и слова пропали, ипак је на петнаест могуће прочитати имена покојника и датуме. "

Завршавајући причу о Јеврејском гробљу у Митровици Јованка Дражић је приложила списак сахрањених покојника (са наведеном годином рођења и годином смрти). У XIX веку на том списку је 15 Јевреја, док је у XX веку (до 1940) сахрањено њих 45-оро. Овде треба додати и двадесетак гробова са нечитким именима као и имена шесторо деце.

Напомињући да је немогуће утврдити колико је Јевреја сахрањено који су умрли или страдали током 1941/42. године, Јованка Дражић описује само једну познату сахрану из тог времена.

„Са сигурношћу се само зна да је ту сахрањена Паула Франкфуртер, рођена Флајшман, која је после свих понижења и мучења извршила самоубиство.

3 Коханити – потомци првосвештеника из породице Кохана.

4 Левити – потомци племена Левија. Дужност Левита је била да у храму перу руке Коханитима.

Само један дан пре транспорта за Аушвиц, 28. 7. 1942. године, њени родитељи Јанка и Јосип Флајшман су добили одобрење да је сами одвезу обичним сељачким колима до гробља и сахране поред брата Бењамина, без икаквог обележја. Нико од преосталих Јевреја у граду није могао присуствовати сахрани, јер им је било забрањено да излазе из кућа."

Ни у граду, ни на овом гробљу нема посебног обележја о страдањима митровачких Јевреја у Другом светском рату. Само у Мачванској Митровици, на путу према Засавици постоји спомен-обележје страдалим Јеврејима и Ромима у октобру 1941.године када је само у једном дану стрељано 775 Јевреја и 84 Рома.[5]

Овом својом историјом – причом о митровачким Јеврејима Јованка Дражић се представила и као врсни историчар који зналачки користи прикупљену грађу и који у сваком тренутку зна шта се из расположиве грађе може искористити да би прича била достојна величине жртве коју су Јевреји широм Европе, па и у овој малој митровачкој колонији поднели.

Представила се и као етнолог који понире у дубине верског и националног бића ове етничке групе не само да би дала слику живота припадника једног народа већ и да би показала сву његову трагичност.

Представила се и као добар приповедач и стилист јер је своје излагање компоновала по старом добром класичном узору – јасно наглашену експозицију, довољно образложене сукобе, нијансиране перипетије и трагичан крај.

Сву прикупљену архивску грађу – спискове, табеле, цитате из штампе, изјаве преживелих и других сведока, записе са надгробних споменика – коришћени су тако да поред документарности изражавају и снажан емотивни набој, што је на крају употпуњено и пронађеним фотографијама истргнутим из породичних албума, а које речито сведоче о људима и једном животу који је на тако трагичан начин уништен.

5 М. Миловановић: „Казнена експедиција у Мачви 1941.годие'', Завичајно друштво Мачванска Митровица 2000. година, стр. 65.

ПРИВРЕДА

Дрвни комбинат
1885 – 1985

Монографија издата у част стогодишњице фабрике

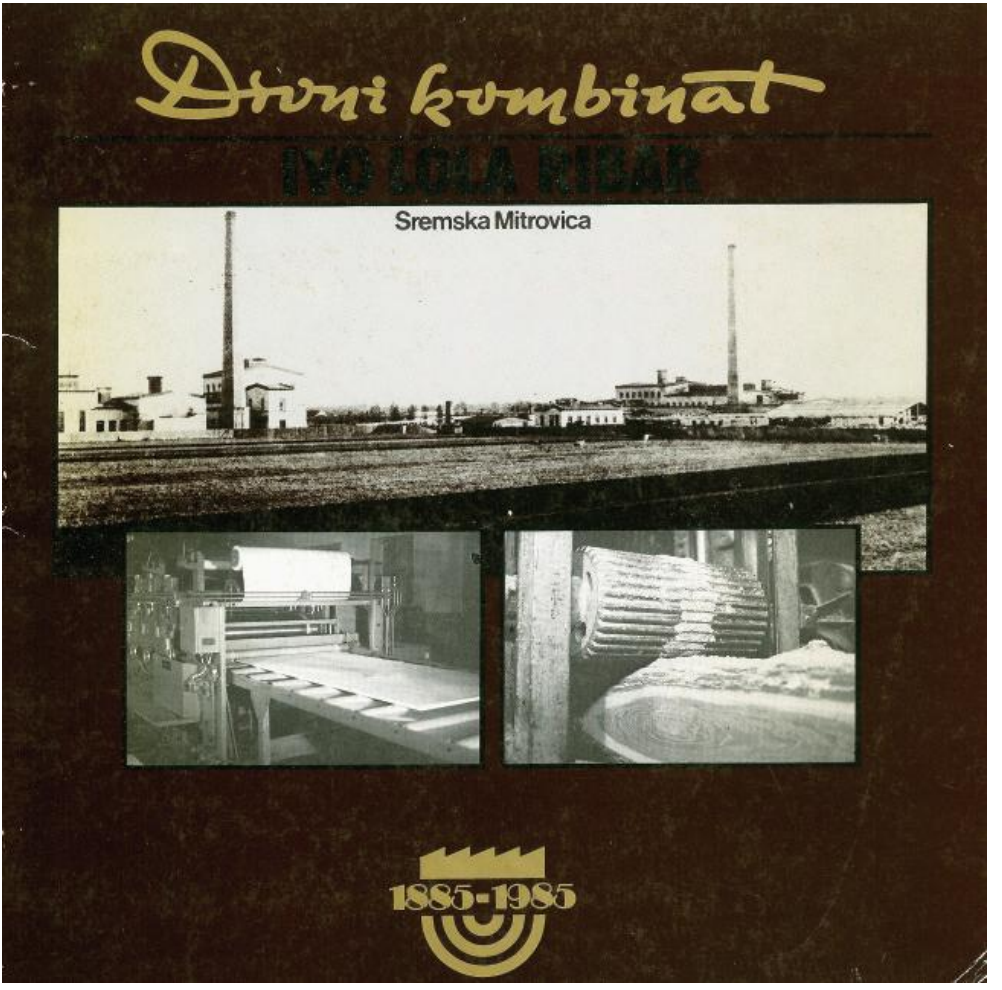

Аутори:
Др Мира Колар-Димитријевић, Др Петар Милошевић, Радомир Прица
Издавач: Дрвни комбинат „Иво Лола Рибар" Сремска Митровица, 1985.

Уређивачки одбор:
Слободан Туцаковић, Радомир Вујичић, Радомир
Прица

Рецензенти:
Др Јелена Попов и Михаило Дамјановић, дипл. инжењер

Тираж: 5000

Аутори су у стогодишњој историји фабрике уочили неколико раздобља. То су:

1. Рађање дрвне индустрије у Митровици
2. Дрвна индустрија између два рата
3. Дрвна индустрија у Митровици за време окупације
4. Дрвна индустрија у социјалистичкој домовини
5. Из сећања на раднички покрет у Митровици

Иако је Срем са Славонијом располагао огромним шумским богатством, услови за развој дрвне индустрије јавили су се тек крајем XIX века када су биле изграђене железничке пруге које су Митровицу везивала за Беч и Будимпешту и када је укинута Војна граница која је до тог времена управљала шумским благом јер су шуме представљале и део одбарамбеног система јужних граница монархије.

До тог времена (до укидања Војне границе) шумама се углавном, неплански управљало. Већ на почетку ове моногафије о Дрвном комбинату аутори су изнели податке о шумама које су припадале Монархији (као државне шуме) и Петроварадикој имовној општини и податке о томе како се неодговорно приступило распродаји шума. Истина, продајом шума изграђена је славонска железница а добијено је и доста пољопривредног земљишта и простора за изградњу насеља, али су и изгубљене најлепше храстове шуме. Отворене су многе пилане које су храстова стабла претварала у прворазредно грађевинско дрво, али и за даљу хемијску прераду. Одличан квалитет сремског храста привлачио је страни капитал који је овде отварао и многе фабрике намештаја, паркета, фурнира и шперплоча.

Тако се рађала дрвна индустрија у овим крајевима а Митровица је постала средиште прераде славонског и сремског храста што је имало и значајног утицаја на развој грађанства и града у целини. Прво индустријско предузеће за прераду дрвета основано је 1885.године. Био је то Антон Черих из места Јозефова у Чехословачкој а са сиiовима Фрањом, Јаромиром и Јосипом.

У монографији је подробно описан развој Черихове фабрике храстовог изватка у којој је, на почетку XX века (1905.године) радило око 250 радника, и у другој фабрици још 212 радника док је у његовој фабрици хемијских производа – 40 радника. У фабрици хемијских производа коју су водили његови синови било је запослено 102 радника.

Поред Черихових фабрика које су запошљавале преко 600 радника у Митровици су радиле и Парна пилана Лорда из Будимпеште са 180 радника; фабрика намештаја Николе Бороте са 230 радника и парна пилана Фрање Гамиршека са 240 радника. Тако је у митровачкој дрвној индустрији радило више од хиљаду радника и они су чинили основу радничког покрета у граду.

Због тешких услова рада, ниских плата, десеточасовног радног времена, забрана радничког и синдикалног организовања били су чести сукоби радника са власницима фабрика. Избијале су честе побуне, демонстрације и штрајкови. У обрачун са радницима власници су често тражили помоћ полиције и војске. Такво је стање владало све до краја Првог светског рата. Међутим, раднички покрет у Митровици, као и у целој Краљевини Југославији, морао је да води велику борбу са капиталистима и у раздобљу између два рата. О размерама тих сукоба у монографији је опширно писано.

Немачко-усташка окупација донела је велике промене и у дрвној индустрији – променули су се власници појединих фабрика, промењени су производни програми, а променио се и број радника, јер се више није радило у три смене већ само у једној. Међу радницима остали су и неки активисти радничког покрета и истакнути комунисти. Целокупна дрвна индустрија у граду радила је за окупаторе производећи шперплоче, панел плоче и фурнир, а бавила се и резањем грађе, прављењем паркета и израдом барака за војне потребе. Највећи број радника Срба и Јевреја био је отпуштен а заменили су их члановима немачког културбунда.

После окупације, већ у првим данима слободе, приступило се оспособљавању појединих погона митровачке дрвне индустрије. Упоредо је извршена и реорганизација погона и нова расподела производних програма. Највеће промене у организацији дрвне индустрије у Сремској Митровици извршене су после доношења Закона о радничком управљању, 27.јуна 1950. године када су спојени *Индустријска прерада дрвета „Лола Рибар" и Шумско газдинство из Сремске Митровице, Предузеће за експлоатацију шума „Маљен"* из Бање Ковиљаче и *Парна пилана*, *Варда* из Лаћарка у једно предузеће под називом „*Дрвни комбинат*" .

Оваква организација новог предузећа, са новим производним програмима почела је да остварује и повољне пословне резултате. У монографији су подробно описани сви производни и пословни резултати а приложена су и сва јавна признања које је предузеће добило од покрајинских, републичких и савезних органа као и Орден рада са сребрним венцем додељен указом председника СФРЈ Јосипа Броза Тита 1972.године.

Наведена су и имена свих радника који су добијали јавна признања за успехе у раду и сећања радника Марка Шпруга о раду пилане у Лаћарку и Јована Штоковца Цое на раднички покрет у Митровици.

О Дрвном комбинату на својеврстан начин говоре и приложене фотографије.

Миленко Бобић

Мостови у Срему

Понтонски мостови на Сави код Митровице

(Миленко Бобић: Мостови Сремске Митровице,
Сремске новине Сремска Митровица, 1987. године)

Од времена када је Лициније бежећи испред Константинових легија порушио и запалио мостове на Сави код Сирмијума, а било је то 314. године, Срем је био одсечен од Балканског полуострва и од везе са Блиским истоком. И сад, што је велика и моћна империја изгубила ту везу са својим источним, византијским делом - ни по јада - али су ту везу изгубили и људи са леве и десне обале Саве који су свакодневно били упућени једни на друге, којима су мостови били неопходни да размењују своје производе, своје рукотворине, да посећују своје блиске и драге рођаке и пријатеље и за стотину других обичних људских потрепштина.

Лишени својих мостова узајамне везе људи су ослабиле, проредиле се, али на срећу никада нису биле сасвим прекинуте. Увек се налазило начина да се са једне обале реке, па ма колико та река била широка, пређе на другу. Од давнина су људи научили да савлађују реку.

Од тих многобројних начина и средстава издвојили смо причу о понтонским мостовима који су дуго спајали Срем са Мачвом, односно који су спајали две Митровице. Дуго година су ти мостови били једина веза људи са леве и десне обале на овом делу тока Саве. И само они који су били принуђени да свакодневно преко понтона прелазе реку знали су каквих је све недаћа било. Само они су знали шта је значило, по киши и снегу, по хладноћи, при хладном северцу или илинској врућини, у дугој колони чекати да се дозволи прелазак преко понтона, јер мост је морао да се „отвори" кадгод је који брод пролазио реком и за то време саобраћај преко понтонског моста је био у прекиду.

Дакле, када и како су постављани понтонски мостови на Сави који су спајали две Митровице?

Миленко Бобић у својој књизи-монографији „Мостови Сремске Митровице" у издању „Сремских новина» 1987. године утврдио је да су Мачванску и Сремску Митровицу, само у XX веку, везивала четири понтонска моста. Пре тога сталног или привременог моста није било од аварског уништења Сирмијума 582. године када је каган Бајан преко Саве у близини овог града подигао привремени мост, чија је намена била онемогућавање пружања помоћи становништву изнуреном дугом опсадом.

То што на Сави код Митровице дуго није било ни понтонских ни сталних мостова разлоге треба тражити у чињеници да је у историји наших народа река Сава, посебно у свом току кроз Срем, била често и државна граница. Превести се из Мачве у Срем значило је отићи у иностранство. Мачванска Митровица налазила се у Србији, Сремска Митровица (у оно време само Митровица) била је у Аустрији, односно Аустро-Угарској. У суседну државу могло се прећи чамцем, дереглијом, пливајући, или пешке када се заледи Сава.

Све до Првог светског рата прелаз преко Саве између две Митровице био је у неким временима чак и врло жив. Како је то била гранична зона, обе

Митровице су имале и царинарнице. Ова на сремској страни налазила се у старој граничарској згради, која и данас постоји - то је зграда у којој је до недавно био салон намештаја предузећа „Југодрво", а на мачванској страни царинарница, или зграда „Ђумрук" како се још звала, била је у спратној згради која је до недавно била управна зграда бродоградилишта „Сава". На сремској страни била је и зграда Испоставе царинарнице која се налазила у непосредној близини некадашњег прилаза понтонском мосту, али данас те зграде нема.

Када је 1914. године Аустроугарска кренула у освајачки поход на Србију, за брз прелаз преко границе били су потребни мостови. На реци Сави их није било. Због тога су брзо подигнута два моста - један стални од гвоздене конструкције код Шамца, а други понтонски код Митровице. То је, дакле, био први понтонски мост између две Митровице после оног аварског из шестог века, тачније 582. године.

И данас у Музеју Срема има једна фотографија на којој је приказан Житни трг, испуњен ратним материјалом и војском која је у беспрекорном реду, изнуђујући страхопоштовање грађанства, чекала да се доврши понтонски мост који је грађен, управо ту, на изласку Житног трга на савску обалу. Обала је овде увек била стрма и висока, а Сава широка 180 метара. Ту је Сава најужа и зато је одлучено да се ту изгради понтонски мост.

Када је мост завршен - пише Миленко Бобић у својој монографији О мостовима у Сремској Митровици - кренула је војска преко њега и доспела на територију Србије. За неколико месеци збило се неколико великих битака које су по својој важности и начину како су вођене ушле у војне енциклопедије. После оне последње, можда и најзначајније - Колубарске - велик део аустроугарске војске, који је успео да сачува главу, напустио је Србију повлачећи се баш преко понтонског моста код Митровице. Када је и последњи непријатељски војник напустио Србију 15. децембра 1914. године, војне власти су уклониле понтонски мост а као подсећање на то кратко премошћавање реке остале су само подигнуте рампе. Први понтонски мост је за потребе рата био постављен, али је због истог тог рата, који је за непријатеље добио неочекивани ток, био и уклоњен. Уместо моста, дуж леве савске обале, од зграде царинске испоставе до парка званог „Променада" (на том простору се данас налази фудбалско игралиште „Срем"), ископани су ровови, наткривени и маскирани, који су злослутно наговештавали да ће ту дуго бити прва ватрена линија.

Међутим, када је 1915. године започела нова аустроугарска офанзива на Србију, и када се српска војска морала повлачити преко Албаније, ови ровови су затрпани. То је значило да се све враћа у првобитно стање - да је Сава поново гранична река и да нема никаквих потреба за њеним премошћавањем. Али, није тако остало.

За улазак српске војске у град 1918. поново је подигнут понтонски мост и

то на истом месту где је био и онај претходни. Градитељи су били припадници пионирског батаљона славне Дринске дивизије. Прилазне рампе формиране су од дереглија са ослонцима од дрвене грађе и дрвеним мосницама. Мост је био сложен од расположивих пловних објеката и грађе и имао је више симболичан значај - везан за протеривање аустроугарске војске и улазак српске војске у Срем.

Ни овај мост се није дуго задржао - српска војска која је наставила напредовање према Славонији и Барањи, понела је са собом и свој понтонски мост.

Али, без моста - па макар он био и понтонски - више се није могло. Сава више није била гранична река. Мачва и Срем били су у једној држави. Требало је свакодневно прелазити са једне обале на другу. Миленко Бобић је међу записницима са седница Градског заступства сремскомитровачке општине нашао и овај од 3. маја 1919. године на коме је под тачком 105 перовођа сажето записао и следећи податак о мосту:

„Председник извештава да је дозвољено по врховној војној команди да се понтонски мост између Новог Сада и Петроварадина уступи овој градској општини (обћини) и привремено постави овде на Сави, док се не буде изградио стални мост па позива Градско заступство да се са градским инжењером изађу два градска заступника, који ће у Новом Саду преузети и амо пренети."

Из записника даље сазнајемо, наводи М. Бобић, да је једногласно закључено да се у Нови Сад упуте градски начелник, градски инжењер и градски заступник Миливој Ковачевић са задатком да обаве све послове око преноса понтонског моста из Новог Сада, у коју сврху се одобрава и кредит од 10.000 круна.

Међутим, Савом ће протећи још доста воде док се тај понтонски мост не постави. Истина, градски представници су у Новом Саду преузели мост и на седници од 13. јуна су изјавили да ће мост ускоро бити допремљен у Митровицу, али да је потребно одобрити још 10 хиљада круна. Испоставило се да ни тих нових десет хиљада круна нису били довољни да се мост допреми.

На седници од 1. августа председник „извештава да се због несташице угља мост још није могао допремити». То је изазвало незадовољство међу заступством па је закључено да се мост мора што пре довући у Митровицу. И најзад половином августа мост је стварно допремљен.

Сад кад је мост био ту, искрснуо је други проблем: где поставити мост? О локацији за мост своје мишљење су морали дати и изасланици Грађевног уреда у Руми и речномерничког уреда, али они нису били благовремено обавештени па је на седници од 23. августа закључено да ће они своје мишљење накнадно доставити. На истој седници прочитана је и представка Тоше Вучковића и другова да се мост постави тамо где је већ био војни привремени

понтонски мост. Поред одређивања места где ће бити постављен мост градски инжењер је упознао заступство да је неопходно изградити и прилазе мосту, затим пратеће објекте за регулацију саобраћаја и објекте за одржавање моста. Само за камен и остали материјал треба обезбедити 100 хиљада круна. Но и та су средства одобрена, али још није одређена локација. Где, дакле, мост поставити. О томе су се водиле дуге и жучне расправе.Многи предлози за место локације полазили су од личних интереса.

Почетком септембра (на седници од 6. септембра) издвојиле су се две локације: једна је код куће Кунових , а друга код Жунтерове грађаре, у близини испоставе царинарнице. Предложено је да се направи предрачун за сваку варијанту па тек онда да се донесе одлука. У једном тренутку се чак заборавило да су најмеродавнији за одређивање локације органи Министарства грађевина и саобраћаја и овдашња Капетанија пристаништа. А они су предложили да се мост може поставити у близини садашње улице Бранка Радичевића или Водне а друга могућност је код Жунтерове грађаре. Против прве варијанте биле су обе Митровице а нарочито су се притивили мештани села Салаш Ноћајски, Ноћај, Глушци и Богатић, јер је прилаз мосту био далеко од Мачванске Митровице а свима је било важно да их пут води и кроз МачванскуМитровицу.

У тежњи за компромисом одлучено је да се мост постави западно од Мачванске Митровице и да становништво свих поменутих места ако жели да прелази мост мора пролазити кроз Мачванску Митровицу. Оваквим решењем мању штету су имали становници Засавица и Равња. Из записника са седнице Градског заступства од 4. октобра сазнајемо да је 28. септембра понтонски мост преко Саве између две Митровице завршен и предат саобраћају. Од оног мајског извештаја да је одобрен пренос моста из Новог Сада па до овог о пуштању моста у саобраћај протекло је пуних пет месеци иако би се у нармалним приликама мост могао поставити за само неколико недеља. На тој истој седници на којој је саопштено да је мост постављен, донет је и ценовник по коме се наплаћивао превоз и прелаз преко моста.

Тако је од тог 28. септембра 1919. године почео да се око моста и на самом мосту одвија живот пун олакшања за становнике са леве и десне обале реке, али и испуњен многим бригама и стрепњама оних који су били задужени да бдију над исправношћу моста. Требало је одржавати исправност понтона, обезбеђивати пропуштање бродова који су пловили Савом, штитити понтоне при високом водостају али и од пуцања при ниским температурама кад се Сава целом својом ширином ледила.

Тај, трећи по реду понтонски мост служио је становницима све до октобра 1944. године. Онда га је задесила судбина првог моста - с том разликом што су 1918. године мост запалили војници некада моћне Аустроугарске царевине који су заувек одлазили из ових крајева а сада су то урадили поражени

Немци. Од многих догодовштина на мосту и око моста испредале су се приче од којих су неке сачуване и до наших дана, а трагични догађаји из времена немачко-усташке окупације када су унесрећене избеглице или похапшени Срби при спроводу у концентрационе логоре, баш овде на мосту, на најсуровији начин били убијани и у заједничким масовним гробницама, ископаним недалеко од моста, сахрawивани - својом стравичношћу и данас опомињу.

Неколико година две Митровице су опет биле раздвојене а онда је 1951. године нови, четврти понтонски мост спојио обале реке, али то је био и последњи понтонски мост, јер од 1977. Срем и Мачву најзад је спојио стални друмски мост, а двадесетак година касније две Митровице су биле спојене и витким пешачким мостом.

Митровачки сан двадесетог века почео је 1919. године. Завршио се 19. новембра 1977. године. Тога дана непрегледне колоне грађана кретале су се насипом према источном делу града где је подигнут нови мост и где се на сремској страни налазила свечана трибина. Више од 20 хиљада грађана Срема и Мачве присуствовало је свечаности предаје моста саобраћају. Хладно, магловито и влажно време није их спречило да буду учесници свечаности миленијума о којој су генерације претходних векова могле само сањати. Дошли су да први пешке пређу преко широке реке, мостом који ће им то убудуће вечно омогућавати кад пожеле и кад им се за то укаже потреба.

Новац и банкарство у прошлости Срема

Штедионице, задруге и банке

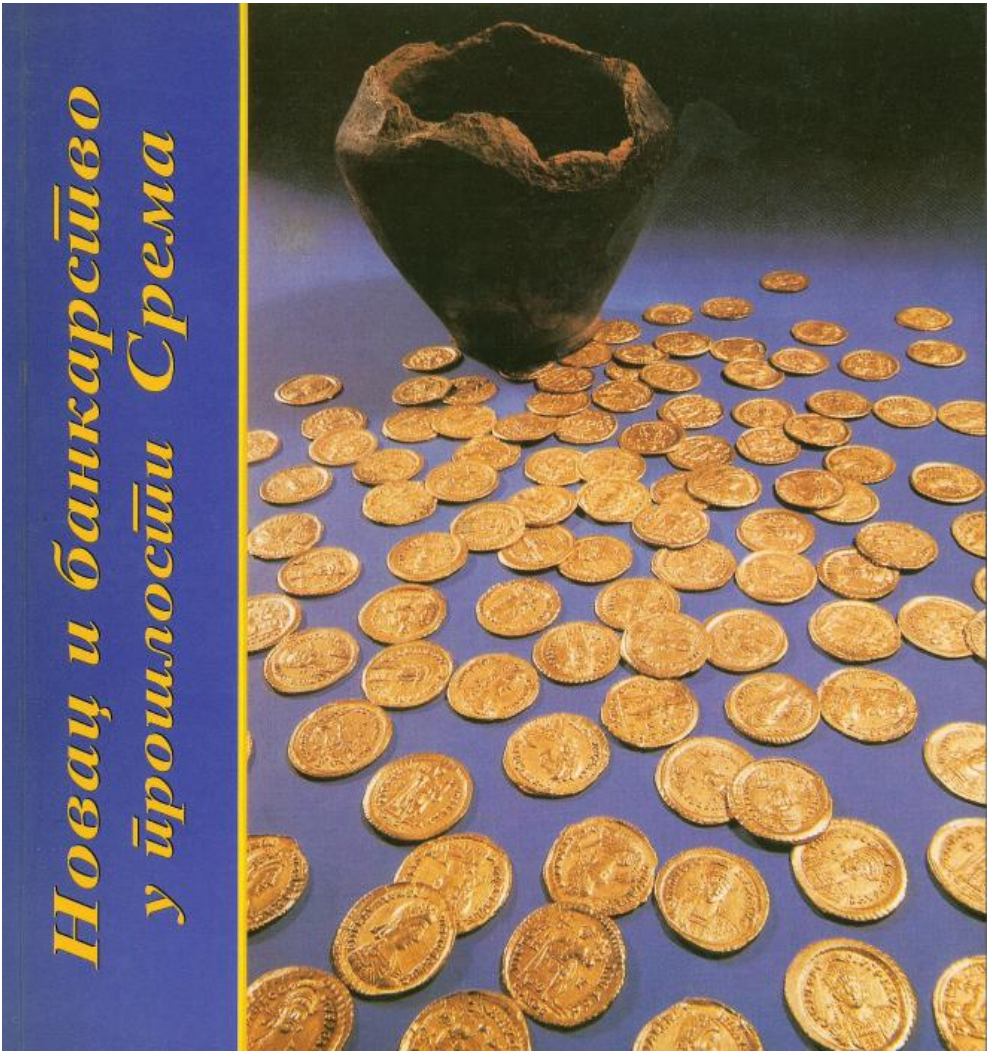

Аутори:
Павле Поповић, археолог-нумизматичар
Радомир Прица, историчар
Јасна Симић, професор
Драгомир Живановић, архивски радник

Редакција:
Бошко Влаовић, мр Негован Витомировић, Павле Поповић, Радомир Прица, Јасна Симић, Бора Чекеринац, Момир Васиљевић, Радован Срдић

Главни и одговорни уредник:
Душан Татомировић

Издавачи:
Војвођанска банка АД – Главна филијала Сремска Митровица
Музеј Срема Сремска Митровица
Историјски архив „Срем'' Сремска Митровица

Тираж: 2000
Сремска Митровица 1996.

Представљајући ову монографију читаоцима главни и одговорни уредник Душан Татомировић је истакао да она „нема само документарни значај нити само историјски преглед новчаног и банкарскг система у Срему и Сремској Митровици. Ова монографија је истовремено и сведочанство о једној богатој културној традицији људи и народа са ових простора, али и доказ важности банака за укупни привредни и друштвени развој''. Образлажући даље улогу новца у друштву он истиче да је и у животу човека, појединца новац имао, и још увек има, веома важну улогу. Такву улогу је наметнуло опште друштвено-економско окружење у коме је човек-појединац битисао.

У друштву у коме се новцем изражавала вредност робе, само се новцем могла и набављати сва потребна роба. Ко има новац - има и све што му треба. Тако је потреба за новцем подстицала човека да производи робу коју би продајом претварао у новац, а онда тим новцем куповао другу робу коју сам није био у стању да производи.

На једном одређеном ступњу друштвено-економског развитка и сам новац постао је својеврсна роба, која се, под одређеним условима, продавала или издавала (позајмљивала) на одређено време, а та услуга се посебно наплаћивала.

Први банкари јавили су се још у старом веку - Грчкој, Кини, Египту - међутим, прави банкарски послови почели су негде од XII века када је основана прва европска банка. Била је то Млетачка банка. Нешто касније, 1350. године, основана је и Барцелонска банка.

Одговоре на оваква питања наћи ћемо у књизи „Новац и банкарство у прошлости Срема», која је штампана крајем 1996. године. Део о настанку првих банака у Срему, на основу сачуване архивске грађе, обрадили су Јасна Симић, професор и Драгомир Живановић, архивист а ми ћемо из тог обимног материјала издвојити само неке одломке.

Већ смо рекли да је историја новца и банкарства на подручју Срема, а посебно Сремске Митровице, веома богата. То се посебно односи на Стари век, односно антички Сирмијум, али је занимљив и период XIX века као и све оно шта се у банкарству збива у овом нашем времену.

Има претпоставки да је још у I веку пре наше ере у Сирмијуму кован новац, међутим, историјски документи говоре да је Константин Велики основао ковницу 320. године. Последњи пут за време римске владавине, ковница новца у Сирмијуму спомиње се из времена владавине цара Теодосија I.

У средњем веку у Сирмијуму, али тада већ у граду Светог Димитрија, поново је кован новац, али се поуздано не зна да ли је то било у остацима старих римских ковница, или у неким импровизованим радионицама. То је било у времену када су се за име и стару славу Сирмијума сукобљавале Византија и Угарска а тај сукоб је посебно потресао Сремску област. Традиција ковања

новца у Сирмијуму није се угасила ни после пропасти Римског царства. Важно је напоменути да је у Сирмијуму постојала званична, а вероватно и приватна банка, и да је већ у то време штедња представљала темељ економског живота.

У доба аустријске владавине Сремом, од краја 17. века, банкарски послови у овим крајевима су се обављали преко Беча и Пеште, и то углавном преко Државне хипотекарне банке у Бечу и Друштва Угарске банке у Пешти.

У периоду пред Први светски рат у Митровици је основано и деловало је више удружења, задруга, штедионица и друштва за штедњу која су се бавила финансијским пословима. Формирањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевине Југославије, финансијске везе са Бечом и Пештом су сасвим прекинуте и долази до оснивања нових банкарских и других установа унутар националне државе.

Од установа које су се бавиле прометом новца на овим сремским просторима помињу се штедионице, задруге за међусобно потпомагање и штедњу, разна деоничарска друштва, удружења за штедњу и залагање, задружне банке и најзад банке - као основне банке и као филијале неких већих банака.

Аутори монографије приложили су и списак свих финансијских институција које су основане и које су деловале на овим сремским просторима од краја XIX па до краја XX века. Ево само неких од тих 170 установа:

Митровачка штедионица, основана 5.марта 1881.године

Српска задруга за међусобно помагање и штедњу у Митроввици (24. јун 1880)

Друштво за предујмове и штедњу Митровица (6.јануар 1882)

Хрватска сељачка задруга у Митровици (1903)

I Српска земљорадничка задруга Рума (23.фебруар 1903)

Српска земљорадничка задруга Митровица (8.април 1920)

Задруга државних службеника за набавку кредита у Сремској Митровици (1935)

Рибарска задруга Сремска Митровица (1939)

Сресни савез земљорадничких задруга Сремска Митровица (17.јул1946)

Обућарска задруга „Напредак" Шид...

Посебна вредност ове монографије о новцу и банкарству у прошлости Срема чине фотокопије новца из античких времена - новац Филипа II Македонског, Келтска драхма, Златни статер Александра Великог, Сребрна драхма Аполоније, следе снимци новца Римске републике, затим новац римског царства, па новац из ковнице у Сирмијуму. Посебну целину чине фотокопије новца из средњег века и новог доба.

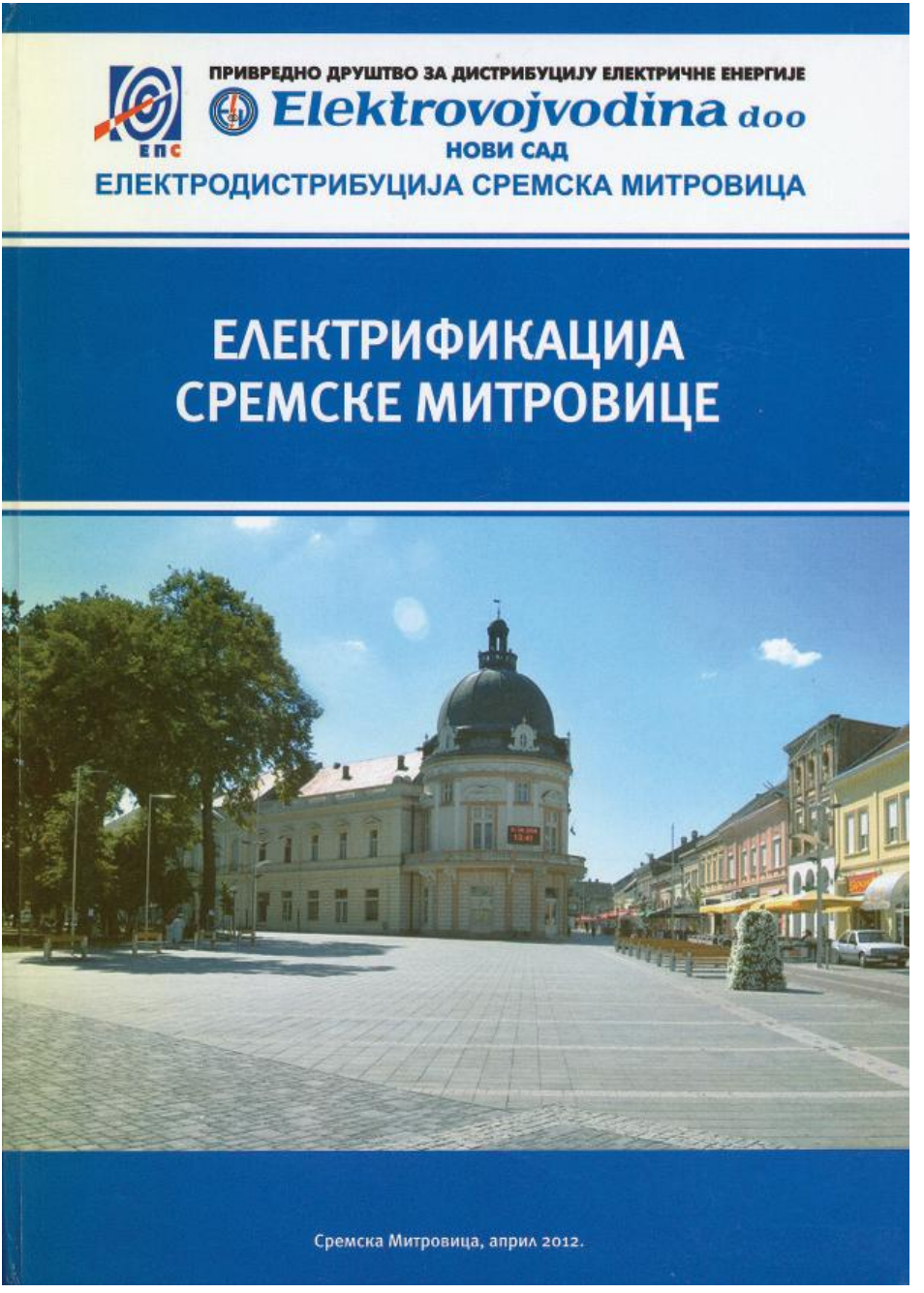
ПРИВРЕДНО ДРУШТВО ЗА ДИСТРИБУЦИЈУ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ
Elektrovojvodina doo
НОВИ САД
ЕЛЕКТРОДИСТРИБУЦИЈА СРЕМСКА МИТРОВИЦА
ЕЛЕКТРИФИКАЦИЈА СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ
Сремска Митровица, април 2012.

Аутори:
Ђорђе Фаор и Синиша Корица

Издавач:
Привредно друштво за дистрибуцију електричне енергије
Електровојводина, ДОО, Нови Сад

Редакцијски одбор:
Богдан Ракић, Момчило Станојевић, Ђорђе Фаор, Синиша Корица

Тираж: 500
Сремска Митровица, април 2012.

На почетку Монографије је реч др Тихомира Симића, директора Електровојводине, који је истакао да је још пре 7000 година праисторијско насеље, из којег се развила данашња Митровица, „паљењем ватре дан продужаван у ноћ" а да су доласком Римљана 34. године пре нове ере, па даље за све време њиховог боравка у Сирмијуму, град осветљавали бакљама познате као „римске светиљке". После, у средњем веку ове „старе жишке" уступиле су место фењерима да би од 1913.године наступила ера електричне енергије. „Приче из ове Монографије почињу тада када су фењери остављени ад акта."

А на почетку приче о електрификацији Митровице налазе се приче о ходу Митровице кроз историју из пера историчара Боре Чекеринца. На самом почетку је прича о праисторијском раздобљу подручја данашње Сремске Митровице да би одмах , у сажетом приказу дао основне податке о Сирмијуму и доласку Римљана у Срем 35 – 33.године пре нове ере. Затим је уследила кратка историја Сирмијума са прегледом свих римских царева који су боравили у Сирмијуму и доласком Авара (582) и других народа који су освајали Сирмијум (Франци, Бугари, Македонци, Немци под Фридрихом I Барбаросом, Византија под Манојлом I Комнином, Мађари) нестало је и самог града и имена Сирмијум.

На рушевинама римског античког и византијског града у средњем веку око хришћанског манастира св. Димитрија појавило се ново насеље под именом Civitas Sancti Demitrii – Град Светог Димитрија које је током XIV века израсло у значајно трговачко место. Од XVI па до краја XVII века овим крајевима су владали Турци а од XVIII па до почетка XX века је време аустријске и аустроугарске владавине.

За свако од ових раздобља у историји града аутор Бора Чекеринац је истакао и најважније догађаје у привредном културном и политичком развоју града.

Почетак електрификације Сремске Митровице

Како су аутори ове монографије (Ђорђе Фаор и Синиша Корица) навели „Електрика је у Митровицу стигла 1913.године." Међутим, неколико година раније лист „Фрушка гора" 30. 1. 1909.године извештава да је према писању „Хрватског браника" „господарствени одбор градског заступништва имао сједницу на којој се је претресало питање о увођењу муњаре у Митровици са заступником бечке тврткe „Сименс". Ту је речено да ће се „град расветлити са 400 електричних светиљки". А већ у броју од 9. априла 1910.године читамо у истом листу извешће „да је у градском заступништву примљена понуда

„Дионичарског друштва за електрично осветљење и прометно предузеће" у Будимпешти да уведе електричну расвјету у граду Митровици. С радовима ће се отпочети чим Земаљска влада одобри уговор између градске општине и предузећа. Главни увјети уговора су следећи: град Митрвица подјељује концесију на 50 година Дионичарском друштву за електрична и прометна предузећа у Будимпешти да о свом тошку подигне и уздржава на градском земљишту електричну централу за овоградску јавну и приватну расвјету." И најзад, 11. априла 1913.године управа већ изграђене „Муњаре" изјављује да је спремна за производњу електричне енергије".

Ово је према приложеној табели 35.насељено место у Војводини које је електрифицирано а по изградњи електричних централа, до краја Првог светског рата, Митровица је на 16.месту у Војводини.

У монографији је, даље, изнето пословање и судбина електричне централе. Тако сазнајемо да је ондашње јавно осветљење Митровице „било релативно слабо". Сијалице од 60 W смештане су на куће, и то у великим размацима, или на дрвене стубове електричне мреже. „Само је ужи центар имао сијалице од 200 вати. Изграђивана је и мрежа високог напона чија је укупна дужина износила 8,8 km. а затим и ваздушна нисконапонска мрежа од 110 волти у укупној дужини од 26 километара. Са те нисконапонске мреже узимани су кућни прикључци за домаћинства и за производно-занатске погоне. Убрзо после пуштања у рад централе долазило је до честих неспоразума између управе „муњаре" и градских власти, што је доводило и до искључења уличне расвете и до незадовољства грађана. Међу тим неспоразумима били су и они који су се односили на питања власништва над централом. Замерано је градској управи зато што централу није национализовало већ је и даље оставило да буде у власништву Мађарске. Требало је да буде одузета од непријатеља и придодата градским властима. То је учињено тек 1920.године и постала је државно власништво. Али ни тиме нису били решени сви неспоразуми. У општој економској кризи која је наступила после Првог светског рата у целој земљи, криза је захватила и митровачку централу. Излаз је нађен у приватизацији централе. Нови власник је постао Људевит Веслај са 75 % удела у акцијама док су осталих 25% имали неки имућнији Митровчани. Боље пословање довело је до повећања дужине мреже, до набавке новог генератора, до изградње нових трафостаница, али повећање броја већих потрошача на постојећу мрежу довело је до слабљења уличне расвете, па се поново јавио захтев да власник централе постане градска општина која би више бринула о јавној расвети.

У тим прегањањима и спорењима затекао их је и Други светски рат. Прво немачке окупационе снаге а затим успостављена усташка власт Независне Државе Хрватке прекинуле су даљу електрификацију града и завеле до тада невиђени терор над Србима, Ромима и Јевејима у граду. Аутори моно-

графије описали су и сва зверства која су извршили припадници злогласне казнене експедиције Виктора Томића 1942.године у Срему и на Православном гробљу у Сремској Митровици.

Како је електрична енергија била важан чинилац у одржавању свакодневног живота у граду, окупационе власти (Немци и хрватске усташе) посебно су се бринули о безбедности централе. Призодња електричне енергије била је сведена на минимум. Тако је било за све време окупације.

Приликом ослобођења Митровице Немци су остављали пустош иза себе, тако су онеспособили и рад централе. Митровица је ослобођење града дочекала у мраку. О тим првим послератним данима у монографији је записано и ово:

„Нова власт затиче опустошену Сремску Митровицу... набављају се агрегати и врши спрема погонских мотора и тако Митровица добија прве киловат-часове струје. ‘’ У монографији су подробно описани напори и нових градских власти и радника централе на оспособљавању живота у граду.

Из статистичких података видимо да је Митровица 1947.године имала 13.523 становника који су живели у 4.837 домаћинстава, а према попису од 31.марта 1953.године град је имао 15.456 становника. Пораст броја становника показали су и наредни пописи: 1961.године град је имао 20.720 становника распоређених у 6.712 домаћинстава, а према процени очекивало се да 1968. године буде око 32.000 житеља.

Ово стално увећање броја житеља долазило је као последица наглог развоја привредне делатности у граду. У том раздобљу створена је митровачка индустрија (индустријска кланица „Митрос”, Фабрика целулозе и папира „Милан Степановић Матроз”, Фабрика шећера „Шећерана”, Фабрика сточне хране „Провамин”, Фабрика ивер плоча и конзумна млекара). Обновљени су и модернизовани постојећи погони – Бродоградилиште „Сава”, Дрвни комбинат, Пивара „20.октобар”, Циглана „Обнова”, предузеће Пољострој”. Велик допринос развоју града дала су и грађевинска предузећа и пољопривредни комбинати.

Предузеће за ниску и високу градњу „Пролетер” је у времену од 1954.године до 1968. са својих 632 радника на подручју општине Сремска Митровица изградило 15 привредних објеката, 20 јавних зграда, 11 стамбених објеката са 307 станова у насељу „Свете Младеновић” („Деканске баште”), 16 стамбених зграда у насељу „Матија Хуђи” и 18 стамбених зграда у разним деловима Митровице.

У Митровици су изграђена и стамбена насеља „Стари мост”, „Орао”, „Блок Б”, „25.мај”, „Стевана Сремца”, „Камењар”, „Никола Тесла” и велик број приватних породичних стамбених зграда у разним деловима града међу којима се истичу насеље на радиначком путу „Мала Босна” и „Мала Славонија”,

насеље „Ћуковац" и „Алеја"

За све те нове нарасле потребе требало је обезбедити и електричну енергију. У монографији „Електрификација Сремске Митровице", у поглављима „Обнова (1945 - 1958) и „Буран развој (1956 - 1989)", аутори су уз бројну документацију и статистичке податке, изнели како се кретала производња електричне енергије, како је проширивана нисконапонска и високонапонска мрежа до нових стамбених насеља и нових индустријских погона; како су грађене нове трафостанице на подручју града и по насељеним местима у Срему и како се митровачка електрана уклапала у систем Електродистрибуције Војводине.

Као посебан прилог Монографије чине сећања „на времена прошла". Објављена су сећања Стевана Нешковића, Павла Ваца, Слободана Пјевца, Богдана Ракића (човека са најдужим директорским стажом у Електродистрибуцији), Момчила Станојевића, Добрисава Андрића, Драгорада Гаџурића, Драгана Мандића и Ђорђа Ивковића.

Овде треба додати и изјаве двојице аутора монографије (Ђорђа Фаора и Синише Корице) о развојном путу сремскомитровачке електрификације и допринос претходних директора (Ото Андрејевић, Богдан Ракић, Момчило Станојевић као и данас актуелног директора Ђорђа Фаора) на успешном спровођењу програма електрификације у Сремској Митовици

Наравно, електрификација је могла бити спроведена само уз залагање радника, непосредних извршилаца. Аутори су приложили списак од 101 радника који данас, на дан 28.марта 2012.године, раде у Електродисцтрибуцији Сремска Митровица од 31.марта, али и списак од 363 бивша радника.

Вредност Монографије, на својеврстан начин, употпуњују и зналачки начињене и изабране фотографије као и фотокопије оригиналних докумената и исечака из штампе који се односе на електрификацију Митровице.

Моноīрафије о īеоīрафским одликама војвођанских оūшūина

Општина Сремска Митровица

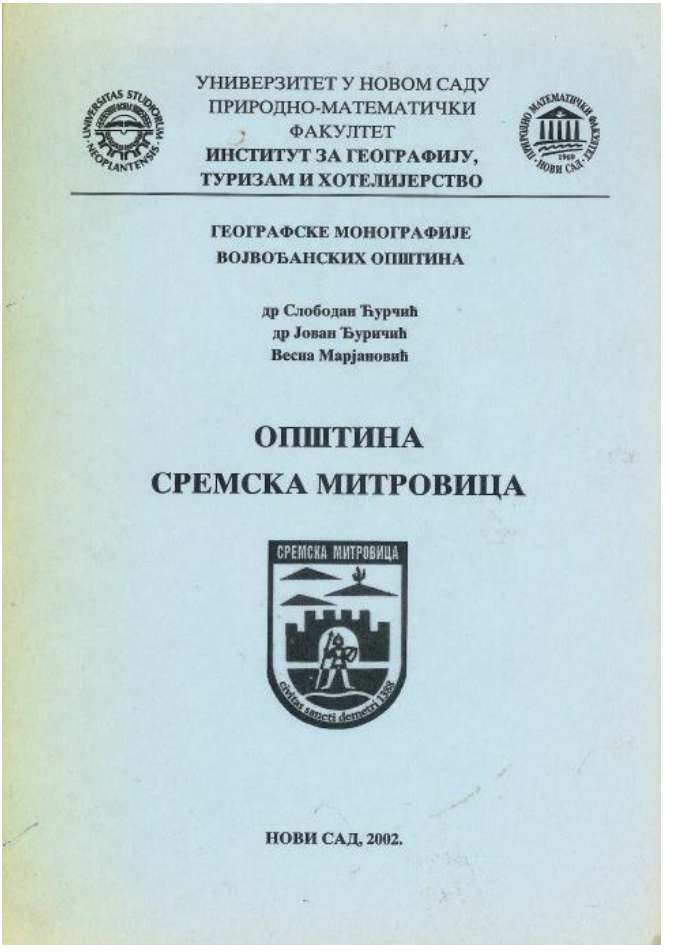

Издавач:
Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Институт за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, 2002. година

Аūшори: Др Слободан Ђурчић, др Јован Ђуричић и Весна Марјановић

Свестраном монографском приступу научној обради географских одлика сремскомитровачке општине ставио је пред ауторски тим веома сложене задатке - да се прикупе и стручно обраде разноврсни подаци о положају и величини подручја општине Сремска Митровица (делимично и Срема) међу којима су и подаци о рељефу, о геолошким и геоморфолошким приликама; затим о клими овог подручја, о температури (средње годишње, средње по годишњим добима, средње месечне), о ветровима, о влажности ваздуха и облачности, о атмосферским талозима. Ту су и подаци о водама - подземним и површинским (о реци Сави и Босуту, о неколико фосилних речних корита међу којима је највеће Засавица, затим многобројне баре, неколико вештачких језера и доста густа мрежа дренажних канала). Најзад и подаци о земљишту – черноземи, ливадске и ритске црнице.

Следе подаци о биљном и животињском свету, о становништву (број становника у општини Сремска Митовица од 1869.до 1991.године; о размештају и природном прираштају, о старости, о миграцијама). Ту су и подаци о етничкој и верској припадности, о образовној структури као и о домаћинствима.

Све ове податке, илустроване бројним статистичким табелама и графичким приказима, средио је и обрадио др Слободан Ћурчић.

Др Јован Ђуричић и Весна Марјановић обрадили су податке о привреди приказујући услове за развој привреде као и њену структуру. За привреду у општини Сремска Митровица истакли су да она спада међу развијеније у Војводини и налази се на седмом месту „иза општина Нови Сад, Суботица, Панчево, Зрењанин, Сомбор и Кикинда.” За годину 1996. доходак је износио 563.887.000 динара што је чинило свега 3,5% покрајинског народног дохотка.

Износећи податке о појединим привредним гранама истакнуто је да је пољопривреда, као основна привредна грана, у укупној привредној производњи учествовала (у 1991.години) са 27,8%, односно да је остварила 2.357.940 динара народног дохотка или 48,8% укупног дохотка. Изнети су статистички подаци о ратарској производњи, и стању у сточарству; Приказани су и резултати остварени у приватном и друштвеом сектору као и резултати у појединим пољопривредним организацијама (ДП „Митросрем”, ДД „Пинки”, ДП „Мачва” и привредна јединица „Пролеће”).

Следили су подаци о шумарству и водопривреди, а затим о индустрији. Као почетак индустријске ере у Митровици аутори су навели оснивање фабрике храстовог екстракта (танина) од стране Антона Чериха и његових синова (1885). Поред овог хемијског производа у Чериховој фабрици је упоредо рађена и механичка обрада дрвета. Убрзо су и други индустријалци из Пеште и Беча отварали нове фабрике – парну пилану, фабрику за израду железничких прагова, фабрику намештаја, фабрику грађевинске столарије (опширније о развоју дрвне индустрије видети у монографији о Дрвном комбинату).

Најстарије предузеће у граду је била стара пивара (1830) а крајем XIX века бележи се и почетак рада Месаровићевог и Хардијевог млина, затим рад две велике циглане и рад предузећа Митровачка свилогојствена постаја. У времену између два светска рата митровачка индустрија је имала велике тешкоће, да би тек после Другог светског почео најпре благи успон а од 1960. године веома снажан индустријски напредак. У наредних двадесетак година изграђене су велике фабрике: Индустријска кланица „Митрос", Фабрика целулозе и папира „Милан Степановић Матроз", Фабрика шећера, Фабрика сточне хране „Провамин", Фабрика ивер-плоча, Конзумна млекара. Неки од ранијих индустријских погона су реконструисани: Дрвни комбинат, „Пољострој", Бродоградилиште „Сава", Пивара, Циглана „Обнова" и још неки.

У општина Сремска Митровица је у том времену било у друштвеном сектору запослено 22.480 од тога само у индустрији је радило 8.666 радника.

Аутори ове монографије у поглављу „Индустрија" посебно су изнели податке о свакој од индустријских грана. У одељку „Прехрамбена индустрија", у којој се налази шест индустријских јединица (Фабрика шећера, „Митрос", „Житопромет „Братство", „Провамин", Сремска млекара и „Корн-продукт") изнети су статистички подаци о производњи за сваку од индустријских јединица. У одељку „Дрвна индустрија" обрађени су производни и пословни резултати за АД „Дрвни комбинат" и ЈП „Матроз"; у одељку „Металска индустрија" налазе се подаци о Митровачкој индустрији вентила (МИВ) и о Бродоградилишту „Сава"; у одељку „Текстилна индустрија" срећени су подаци о ДД „Сирмодекс", Сремска индустрија конфексије. Тако је и за индустрију обуће (ДП „Дијана"), за индустрију термоелектричне и топлотне енергије (ТЕ – ТО Сремска Митровица).

У овој монографији о физичко-географским одликама општине Сремска Митровица приказано је и Грађевинарство у Сремској Митровици са грађевинским предузећима ДП „Пролетер", ГП „Инсталатер", Рударско-геолошко-грађевинско предузеће (РГГП) „Хидроградња"; Водно предузеће (ВП) „Хидрограђевинар", АД „Путеви" и Јавно предузеће за стамбене услуге. Уследили су подаци о Саобраћају са посебним приказом друмског саобраћаја у граду који је био поверен предузећима „Митротранс" и „Сремекспрес"; са приказом Железничког, Речног и Поштанско-телефонско-телеграфског саобраћаја; о Трговини и о Туризму и угоститељству. Насеља која припадају

У књизи „Географска монографија општине Сремска Митровица" у посебном поглављу дат је приказ и свих насеља на подручју митровачке општине (укупно 30). Ту су подаци о топографском положају насеља и њиховом регионалном положају и морфолошким одликама. Аутор овог дела поменуте Монографије, др Слободан Ћурчић, изнео је кратак приказ историјског развоја и функцију сваког од насељеног места задржавајући се опширније на њихо-

вом положају, величини, природи, историјском и привредном развоју, становништву, функцији и морфолошким одликама. По том обрасцу је приказана и Сремска Митровица и сва друга насеља која припадају митровачкој општини.

Нема сумње да је ова Монографија драгоцени извор података за упознавање са Митровицом.

ШКОЛЕ, СПОРТ, БОЛНИЦА...

Пола века

Висока школа струковних студија
за васпитаче и пословне информатичаре - Сирмијум

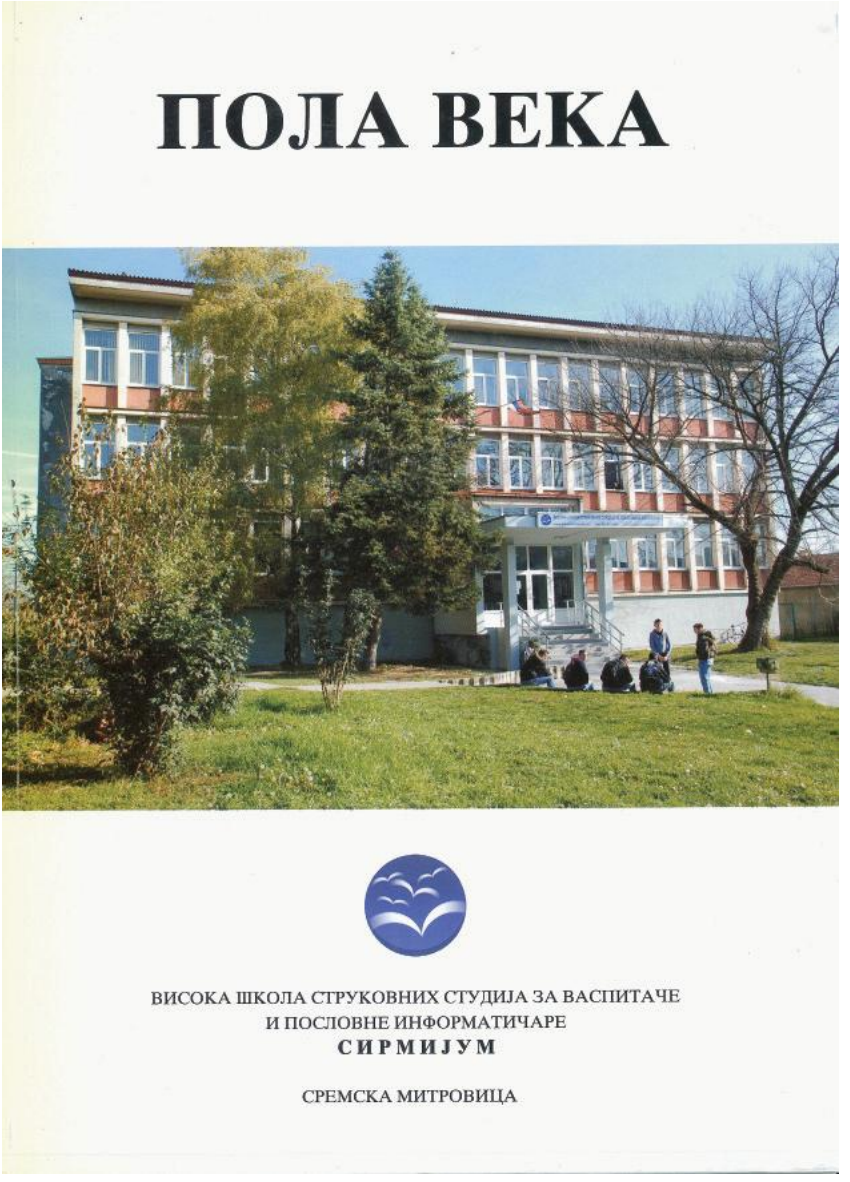

Издавач:
Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре – Сирмијум, Сремска Митровица, 2013.

Аутори:
Др Слађана Миленковић, професор
Др Стана Цвијетић
Проф. др Ненад Лемајић
Дарко Дражић, проф.

Сарадници:
Милена Радосављевић, Бранка Глушчевић, Мирјана Рипић
Јасмина Дамњановић

Рецензенти:
проф. др Ђорђе Ђурић, мр Данило Небригић,проф.

Фотографије:
Тахир Рамадани

У уводној напомени за ову књигу је написано: „Ова монографија је настала са циљем, да емпиријски и дескриптивно прикаже пут настанка и развоја Високе школе струковних студија за образовање васпитача и пословних информатичара – Сирмијум, у част 50 година њеног постојања, а од оснивања Учитељске школе, сада већ давне 1962.године, преко Педагошке академије, до Више школе, а потом и високе школе струковних студија до Високе школе за васпитача и струковне информатичаре – Сирмијум."

Приказујући тај развојни пут ове високошколске установе аутори су приказали најпре кратак преглед настанка првих основних школа у Митровици (од 1724.када се у документима спомиње име првог учитеља у школи), затим развој првих учитељских школа у Аустоугарској и у Срему и најзад у Митровици, а онда су дали преглед оснивања и начина рада прве учитељске школе у Митровици. Аутори су приложили наставни план за учитељску школу из 1968.године и уз мноштво фотографија приказали су начине рада и друштвене активности школе ученика.

Непуних десет година од оснивања учитељске школе јавила се потреба за подизањем стручног нивоа наставног особља у основним школама, па се приступило оснивању педагошких академија. Тако је и учитељска школа у Митровици припојена педагошкој академији одлуком збора радних људи од 31.августа 1973.године. У монографији су наведени и нови наставни планови по којима су се образовали стручни радници – васпитачи у предшколским установама и наставници разредне наставе као и још неких стручних профила.

Тако је у прошлости изгледао рад Учитељске школе и Педагошке академије у Сремској Митровици.

Данас је то високошколска установа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре за стицање звања на више смерова. Поред четири програма на нивоу основних студија, акредитован је и програм специјалистичких студија. Уз велик број фотографија (преко 40) аутори монографије приказали су највећи број наставних и друштвених активности наставника и студената.

Изражено је уверење да ће ова високошколска установа и у будућности бити веома успешна и да ће се развијати у смеру да са друштвеним потребама прилагођава и своје програмске садржаје и стручно педагошке методе рада.

На крају Монографије приложене су и биографије свих настаника који данас раде у овој усанови, а дата су и имена свих радника који су у протеклих 50 година овде радили.

Весна Марицки Остојић

Иконе Срема

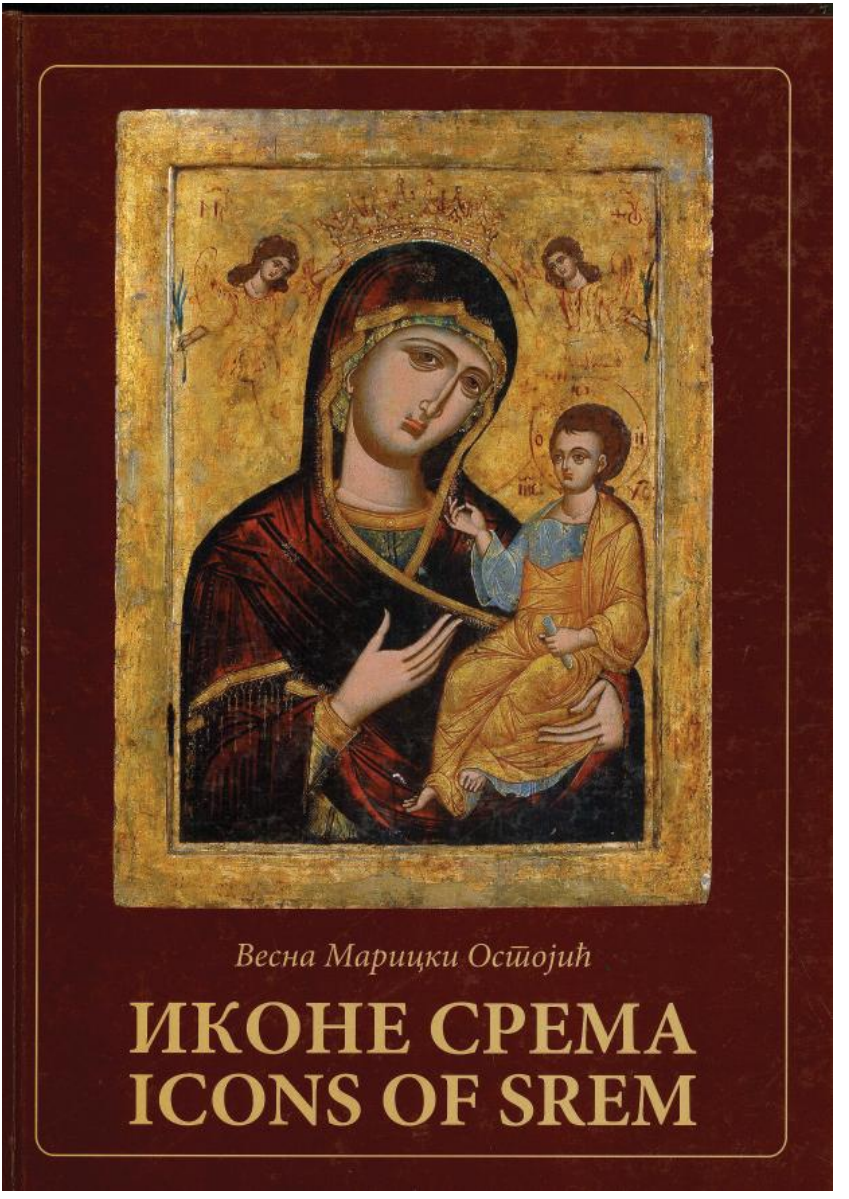

Издавач:
Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица

Рецензенти:
др Мирјана Лесек

Лектура и коректура:
Јованка Дражић

Двојезичко издање:
српски/енглески

Превод на енглески:
Ана Васић

Фотографије:
Рајко Каришић

Тираж:
1.000 примерака

Штампање књиге помогли:
Министарство културе Републике Србије
Министарство дијаспоре Републике Србије

Књигу благословио Епископ сремски Господин Василије

Аутор Весна Марицки-Остојић, историчар уметности у овој монографији издвојила је стотину икона из манастирских и парохијских цркава на подручју Срема и о свакој икони дала основне податке о њеном пореклу, о мајстору-иконописцу, о сликарској техници, о уметничком стилу коме припадају поједине иконе и ко су власници тих икона.

У кратком предговору она истиче да су овде издвојене иконе настајале у времену од друге половине XVII века па до прве деценије XX века. Све су оне сада смештене у Музеју Срема, у збирци црквене уметности. Поред домаћих иконописаца један део икона радили су грчки и руски мајстори. И као што се на иконама могу уочити особености појединих мајстора-иконописаца, тако се исто уочавају и иконе рађене у духу традиционалног сликарства на овим просторима као и иконе рађене под утицајем раног а касније и правог барока.

Од ових стотину икона 35 су из Митровице припадале су Малој цркви на Сави (посвећеној Св. Стефану) и великој Саборној цркви (посвећеној Св.Димитрију). Осталих седамдесетак икона потичу из манастирских и парохијских цркава на подручју Срема (Купиново, Адашевци, Моровић, Визић, Шишатовац, Мартинци, Планинско Грабово, Свилош, Бачинци, Велики Радинци, Вашица, Чалма, Ђипша, Раковац, Бешеново, Лаћарак, Лежимир, Дивош, Шуљам, Крушедол, Стејановци, Вишњићево, Павловци).

Поред описа сваке од икона аутор ове монографије о иконама Срема дао је и основне податке о иконописцима међу којима су :

Рафаило Милорадовић, Станоје Поповић, Христифор Жефаровић, Теодор Крачун, Теодор Стефановић Гологлавац, Стефан Тенецки, Василије Остојић, Јанко Хазолковић, Димитрије Бачевић, Василије Романович, Григорије Давидовић Опшић, Теодор Илић Чешљар, Арсеније Теодоровић, Димитрије Димшић, Јован Иванић, Стефан Суботић, Лазар Стајић Тошковић, Јован Стајић Тошковић, Константин Пантелић, Матеј Петровић, Петар Чортановић, Ђорђе Крстић, Урош Предић, Паја Јовановић, Стеван Алексић.

Описи икона су веома сажети: садрже назив иконе, име сликара, иконописца, време настанка иконе, сликарску технику, димензију иконе, место где се икона налази, њен инвентарски број и њено порекло. За икону под називом „Свети краљ Милутин и света мати Параскева'' читамо следеће податке:

„Григорије Давидовић Опшић седма деценија XVIII века

Уље на дрвету, 31 x 26 цм

Збирка црквене уметности, инв. број 115

Власник: Српска православна црквена општина

Порекло: Православна црква Св. Димитрије у Сремској Митровици

На плавом фону иконе приказани су Свети краљ Милутин и Света Параскева. Краљ Милутин на глави има круну. На себи има тамноплаву хаљину

декорисану златом и црвени плашт бордурисан хермелином.. У десној руци држи скиптар, а у левој палмину гранчицу. Инкарнат његовог лица је тамнији, а коса и брада. су седе. Света Параскева је обучена у једноставвни плашт са мафорионом мрке боје. У десној руци држи велики крст и бројаницу, а у левој библију. Њено готово троугласто лице краси тамнији инкарнат и бадемасте очи. Оквир иконе је дат у врвеној и златној боји.

На овакав начин је описана свака од стотину икона.

Почеци спорта и прве спортске организације у Митровици

Спорт у Срему и у Митровици

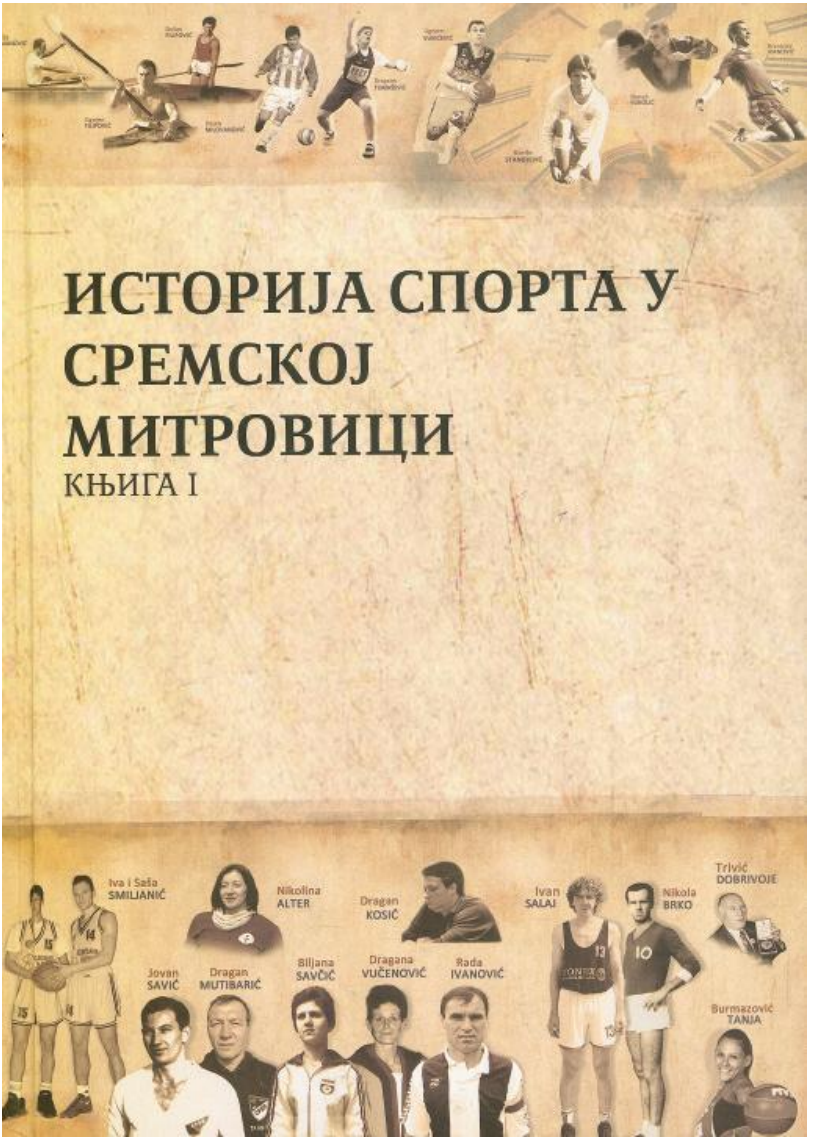

Ако спорт схватимо као „неговање телесних способности, њихово проверавање и даље унапређивање кроз надметања, борбе и игре", онда се такав облик спорта у овим крајевима јавио релативно касно у односу на спортску активност каква је била у античкој Грчкој и Риму.[1] Међутим, ако неке видове спорта видимо у лову као забави, у вештини баратања мачем или гађања из ватреног оружја онда трагове оваквог спорта налазимо и у Срему већу XIII веку када је српски краљ Драгутин долазио на Фрушку гору у лов на дивље вепрове[2] или, ако бисмо ишли у још даљу прошлост, када су се на хиподрому у античком Сирмијуму одржавале трке коњских запрега - биге и квадриге[3] – или о борилачким надметањима гладијатора каквих је било у Сирмијуму о којима говори др Петар Милошевић, онда је традиција спорта на овим просторима веома дуга. О неким спортским друштвима и удружењима можемо говорити већ од XVIII века када су се овде, доласком Аустрије, формирала прве ловачке дружине и када су се појавиле прве ергеле расних коња који су учествовали на тркама широм Европе. У то време су се појавила и прва спортска стрелишта - шицаре.

Дакле, историја спорта у Срему, ако спорт схватимо у овом ширем смислу, датира из прве половине XVIII века и, оно што је посебно вредно нагласити, ловачка друштва, узгој расних коња и организовање коњичких трка као и надметања у стрељаштву, одржавало се непрекидно све до данас. И још нешто је важно уочити: управо по угледу на ове организације касније су се формирале друге спортске дружине.

Соко

Спортска организација Соко створена у другој половини XIX века, била је организација која је окупљала све Словене под аустроугарском управом, али и Словене у другим земљама. Било је јасно да то није изразито само спортска организација већ је имала и елемената патриотке организације словенских националности. Коментаришући чињеницу да је прво соколско друштво у

1 Начин лова код старих Грка описао је историчар Ксенофонт (око 430 - 354 пре нове ере) у свом трактату Kynegetikos („О ловству"). У њему Ксенофонт позива атинске младиће да се посвете лову не само као вежби за борбу и ратовање, него и за стицање других способноси и врлина. Он описује рад помоћника у лову, разне типове мрежа и њихову примену, а два поглавља посветио је врстама ловачких паса и њиховој дресури; описује лов зеца псом, мрежом и кијачом (тољагом), лов на јелене мрежом, омчом и копљем за бацање, затим лов на дивљу свињу мрежом, замком и копљем. Лава, леопарда, риса и медведа Грци су ловили јашући на коњима, хватали у замке и ловне јаме, или тровали на мрциништима (местима где су ловци остављали животињске лешине као мамац за дивљач) - *преузето из листа Политика, рубрика Да ли знате.*

2 Владимир Томић Владица: Краљевци у прошлости - монографија, Рума 1994, стр. 10.

3 Др Петар Милошевић: Сирмијум - панорама панонске престонице, Сремске новине Сремска Митровица 1988. година.

словенским земљама створено у Чешкој, у Прагу, 16. фебруара 1862. године др Душан Вулетић је изрекао и ову оцену соколске организације:

„Ово је била само наизглед организација за телесно вежбање, за физичку културу, али је то била у ствари национална организација, национално културно удружење са идеалима старе Грчке „калокагатије", римског „men sana in corporesano" , с идеалима француске револуције: слобода, једнакост, братство, као и са идеалима демократије, толеранције и племенитости такмичења."[4] О настанку Сокола у словенским земљама у Малој Просветиној енциклопедији је записано:

„Прво друштво основао је Мирослав Тирш у Прагу 16. фебруара 1862. године, а исте године почело је рад још 7 соколских друштава у Чешкој и једно у Моравској. У Љубљани је 1863. године основан „Јужни сокол", прво друштво код Јужних Словена. Покрет се брзо ширио: 1866 - основали су га Словени у САД, 1870 - у Русији, 1874 - у Хрватској („Хрватски сокол" у Загребу), 1890 - у Немачкој, 1891 - у Србији (београдско гимнастичко друштво „Соко" као наставак „Београдског грађанског друштва за гимнастику и борење" из 1882. године, односно „Првог српског друштва за гимнастику и борење" из 1857. године.[4]

Код нас је Први свесоколски слет био у Љубљани 1922. године а учествовали су вежбачи и такмичари из неколико земаља. Организације Југословенски соко, Хрватски сокол, Орао и Српски соко укинуте су законом од 5. децембра 1929.године којим је као „витешка организација" основан Соко Краљевине Југославије. Соколски покрет није обновљен после Другог светског рата. Уместо Сокола основан је Савез за телесно васпитање „Партизан".[5]

Значајан прилог о развоју соколских организација Словена у Аустроугарској и Србији дао је Никола Жутић у свом раду „Српски соколи у Срему 1903 – 1929"[6]

У уводном делу свог рада изложио је смисао национално-ослободилачке мисије српских сокола у Аустроугарској монархији. Он истиче:

„Српско соколство у Аустроугарској представљало је либералан, националноослободилачки покрет, који је тјеловежбом прикривао свој прави циљ – ослобођење и уједињење свих српских земаља у једну целину. Српско соколство развијало се одвојено у аустроугарским покрајинама: у Хрватској и Војној крајини (Банија, Кордун, Лика, западна Славонија) под називом „Крајишки соколи", са седиштем у Загребу: у Источној Славонији и Срему; у Барањи, Бачкој и Банату; у Далмацији; у Босни и Херцеговини; покрет је одвојено деловао у Краљевини Србији. Први српски соколи у Аустроугарској органи-

4 Др Душан Вулетић: Соколска друштва у Срему, у часопису „Српски Сион", број 3/1993, стр. 91.

5 Мала Просветина енциклопедија, Београд 1986, књига 3, стр. 434.

6 Никола Жутић (Институт за савремену историју Београда), Споменица Историјског архива „Срем", број 4 *за 2005. годину, Сремска Митровица, стр. 155 – 175.*

зирани су у Срему.”

Тако је то било у словенским земљама и међу Јужним Словенима а како је било у Срему?

Прво соколско друштво у Срему основано је у Сремским Карловцима (1904), оснивач је био др Лазар Поповић са Миланом Теодоровићем. Било је то прво српско соколско друштво „Српски соко”. Из Сремских Карловаца се овај покрет ширио по Срему – основана су друштва у Старој Пазови, Голубинцима, Руми, Митровици, Осијеку, Дању, Вуковару и Черевићу. Неколико година касније (1907) сва ова сремска соколска друштва су се удружила у Фрушкогорску жупу са седиштем у Сремским Карловцима. Жеља је била сремских сокола да се сва удружења српских сокола у Монархији уједине и да се тако уједињени споје са српским соколима у Краљевини Србији. Због тога је већ 1908. године на главној скупштини Фрушкогорске жупе у Вуковару једногласно донесена резолуција којом је проглашено јединство целокупног српског сокола. Том приликом је истакнуто: „Српско соколство је једна јединица, именом, животом и радом нераздијељива, као и народ српски... Српско соколство према својој мисли може постојати и развијати се само као заједничка ствар свих Срба...”[7]

У духу тих начела деловали су сви соколи у Монархији, па тако и соколи у Срему: били су организовани видовдански слетови у манастиру Раваница а одр жавани су и слетови у Фрушкој гори; др Лаза Поповић, оснивач српског сокола у Срему основао је и уређивао је „Српски соколски гласник”,одржавао је везе са српским соколским друштвима у Босни и Херцеговини а предводио је српске соколе на на слетове у Праг и Загреб.

Када је избила анексиона криза 1908. година, и касније све до избијања Певог светског рата, почели су прогони српских сокола у Хрватској, Славонији и Срему.

Њих су оптуживали да раде на одвајању јужнословенских земаља од Монархије и да настоје да ове крајеве прикључе Краљевини Србији. Од тог времена трвења између српских и хрватских сокола у овом делу Монархија била су све жешћа: српска соколска организација и један део хрватских сокола настојали су да соколство буде изнад националних интерес, па су постали „главни носиоци либералне југословенске националне идеологије у Крљевини СХС и заузимали су централно место у неговању физичке културе у новој држави”, док је један део хрватског соколства, део са седиштем у Загребу, настојао да сачува национално обележје и одвоји се од српског и југословенског соколства.

Пред избијање Другог светског рата - пише др Душан Вулетић - у Срему

7 Преузето из рада Н. Жутић: Српски соколи у Срему 1903 – 1920.” у часопису „Споменица” Историјског *архива Срем, Сремска Митровица, број 4 за 2005, стр. 156.*

су постојале многобројне соколске организације, друштва и чете, разврстане у три жупе: Београд, Нови Сад, Осијек. На подручју жупе Београд у Срему су постојала соколска друштва у Земуну, Старој Пазови, Сремској Митровици, Руми, Шиду, Ердевику, Старим Бановцима, Батајници, Иригу и Инђији, док су чете у овој жупи биле у Бољевцима, Купинову, Прогару, Сурчину, Јакову, Шимановцима, Бечмену, Платичеву, Вогњу, Буђановцима, Стејановцима, Белегишу, Крчедину, Новим Карловцима, Беркасову, Привиној Глави, Шиду, Старим Бановцима, Товарнику, Бачинцима, Адашевцима, Моровићу, Вишњићеву, Јамени и Голубинцима.

У жупи Нови Сад постојала су соколска друштва у Сремским Карловцима, Петроварадину, Бешки, Беочину, Черевићу и Илоку док је у Буковцу била соколска чета. У Соколској жупи Осијек припадала су сремска соколска друштва у Вуковару и Борову а соколске чете су биле у Берку, Боботи, Борову Селу, Бршадину, Габошу, Церићу, Ловасу, Миклушевцима, Нуштру, Опатовцу, Трпињи, Вери, Острову, Пачетину, и Петровцима. У том међуратном времену изграђено је и више соколских домова - у Бингули, Голубинцима, Дивошу, Ердевику, Инђији, Јамени, Сремским Карловцима, Сремској Митровици, Старој Пазови, Петроварадину, Руми, Шиду, Шимановцима и Батајници.[8]

Сва соколска друштва имала су и своју имовину - поред домова ту су биле и библиотеке, кино-сале са киноапаратурама, негде су били и одговарајући реквизити за позориште и за позориште лутака, што само показује да су соколске организације биле и нешто више од спортских организација.

У Србији је соколска организација створена нешто раније јер је спорт у Србијие, посебно у Београду, био утемељен и пре соколског покрета – већ 1857. године Београд је имао „Београдско друштво за гимнаситку и борење" и то Друштво је 1882. године променило назив у „Београдско гимнастичко друштво Соко".

Ту идеју о соколском покрету, коју су рано прихватили сви словенски народи, на самом почетку XX века прихватили су и Срби у аустријској монархији и већ у свом зачетку истицали су тежњу да се уједине у савез са соколима у Србији. Током прве половине XX века соколство је постало систем физичког васпитања и у основним, и у средњим школама, и у војним академијама у Србији. Југословенски соколски савез под геслом: „Једна држава, један народ, једно соколство".

Отуда је соколство израсло у снажан покрет у области физичке културе, али је то истовремено био и снажан покрет у области културе и просвете. у коме су били обухваћени сви грађани Југославије од најмлађег до најстаријег узреста. Са првим данима Другог светског рата усташке власти у Срему распустиле су соколска друштва и одузеле сву њихову имовину.

8 Др Душан Вулетић: Соколска друштва у Срему, у часопису „Српски Сион", број 3/1993, стр. 91-92.

Митровачки соколи

Само годину дана после појаве соколског покрета у Срему основано је соколско друштво и у Митровици. У Срему је те 1905. године већ било 15 соколских друштава која су се удружила у Фрушкогорску соколску жупу, па су тако и митровачки соколи или саставни део Фрушкогорске жупе. Као део соколског покрета у Срему соколи Митровице су учествовали на многим соколским приредбама: на видовданским соколским слетовима који су одржавани сваке године (од 1906. до 1914) у манастиру Раваница код Врдника. После Првог светског рата учествовали су на жупанијским и међужупанијским слетовима у Осијеку, Љубљани, Загребу, као и на Свесоколском слету 1930. године у Београду и на Међународном Свесоколском слету у Прагу и Софији.

У времену између два светска рата митровачке соколе водили су:

старешина – др Владимир Ханосек
први заменик старешине – Славко Месаровић
други заменик старешине – Фрањо Гашпарац
први секретар Соколског друштва – Теодор Черевицки
други секретар – Илија Лекић
просветар – Јован Удицки
начелник – Вења Ферстер
заменик начелника - Жика Николић
вршилац дужности начелнице – Марија Ферстер
заменик начелнице – Кристина Симовљевић
благајник – Славко Рајић
економ – Анте Модор
статистичар – Божидар Милаковић

Та управа је водила Соколско друштво Сремске Митровице све до избијања Другог светског рата.

У том међуратном раздобљу, већ у првим годинама ослобођења и стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (СХС) дошло је и до обнављања рада соколских друштава – као и раније поново је почео да ради „Српски соко" и „Хрватски соко".

И док је управа Српског сокола остала при првобитном схватању да рад соколског друштва мора бити знатно шири од уских националних интереса, па су се српски соколи опредељивали за југословенство, дотле су се „Хрватски соколи", предвођени својим соколским старешинама из Загреба залагали за наставак рада националних соколских организација и соколских друштава.

То неслагање око места и улоге соколске организације у новој држави СХС имало је веома снажног одјека и потреса у Срему и међу соколима у Митровици. Већ 23. фебруара. 1919. године, дакле, само неколико месеци после ослобођења и уједињења југословенских народа, загребачки соколи су се изјаснили против јединствене организације Југословенског соколског савеза а у Хрватској остао је и три године касније, 18. јануара 1922. године, на главној скупштини Југословенског соколског савеза у Осијеку део хрватског соколства иступио из Савеза, што је имало за последицу одвајања и других хрватских соколских друштава из Славоније и Срема, а као коначан резутат тих неслагања било је формирање посебног Хрватског соколског савеза. Разуме се, један део соколских друштава у Хрватској остао је у Југословенском соколском савезу, али је зато из седишта новоформираног Хрватског соколског савеза покренута снажна пропагандна активност да се соколство у Срему припоји Хрватском соколском савезу. Подстицај за овакву политику хрватских сокола стизао је из проусташких штабова у Хрватској где су водећу улогу имали Миле Будак, Влатко Мачек и Андрија Артуковић а са њима је блиску везу имао и сам Анте Павелић. Придобити соколску организацију у Срему за њих је значило начинити корак ближе ка својим политичким циљевима – припојити цео Срем, све до Земуна, Хрватској.

Зато су већ 1924. и 1925. године у многим сремским местима одржавани пропагандни соколски скупови са циљем да се оснивају хрватска соколска друштва по Срему који ће ту, на Дунаву „у хрватским црвеним соколским ношњама чувати "мртве страже" на рубним подручјима пројектованог хрватства."[9]

На таквим скуповима, као гости, били су представници хрватских соколских друштава из других крајева Хрватске, уз обавезно присуство представника високог католичког клера и месних хрватских културно-уметничких и културно-просветних друштава, црквених певачких хорова и мештана-Хрвата.

Пропагандни скупови хрватских сокола одржавани су у Вуковару, Дању, Илоку, Винковцима, Сремској Митровици и другим местима.

Један такав скуп хрватских сокола одржан је 7. септембра 1924. године у Сремској Митровици који је на најбољи начин показао како су изгледали ти пропагандни скупови у Срему и који је показао како је то била „савршена организација и национална методологија ширења хрватства усмерена на ове сремске просторе".[10] Скуп је био одржан као свечаност посвећења хрватске заставе под којом би Хрвати на овим просторима могли „збити своје редове ...

9 Никола Жутић: „Српски соколи у Срему 1903 –1929", у часопису Споменица Историјског архива Срем, *Сремска Митровица, број 4 за 2005, стр. 169.*

10 Наведено дело, стр. 171.

и којима ће се на челу вијати света стољетна хрватска застава...” Ево како је изгледала та прослава[11]:

„Сутрадан, 7. рујна била је у 5 сати будница. У 9 сати кренула је велика поворка из просторија Старе пиваре у жупну цркву, у којој су судјелова сва домаћа хрватска друштва: “Нада’, “Томислав’, Ватрогасно друштво, Хрватска читаоница, Хрватски сокол, Обртна задруга, а од страних “Дунав’ из Вуковара (делегати), “Рељковић’ из Винковаца (делегати), “Томислав’ из Жупање, “Зрињски’ из Илока итд. Особито су у очи пали кршни момци , делегати Хрватске народне омладине из Сплита, Загреба, Вуковара итд. Послије свечане мисе обављен је свечани обред посвете заставе на Тргу светог Тројства, у присуству мноштва грађана и гостију из Руме, Ирига и оближњих села, а сликовити коњички бандериј, од којих 50 јахача, чинио је узорну асистенцију овом великом живом кругу. Том згодом изрекао је замјеник бискупа др Винцетић пригодно слово и обавио свечани чин. У заставу је забијено 100 златних чавала од којих је највећи бискупов, кумин, Хрвата из Америке и предсједникова. После тога кренула је поворка градом кличући Хрватској, Радићу, Хрватској омладини и хрватском Сријему. У два сата био је банкет за госте и узванике на коме су наздравили Хрватској и митровачким Хрватима, пресвј. госп. Винцелићу и остали гости и говорници, а гостима је наздравио предсједник Хрватске омладине господин Иво Матијашевић, др Рачки и други. Иза тога је отпјевана “Лијепа наша’, послат брзојавни поздрав Радићу и почела је пучка свечаност на којој су лијепе митровачке Хрватице забављале госте пјесмом и шалом, а пјевачка друштва “Нада’ , “Томислав’ (Митровица), “Томислав” (Жупања), “Зрињски’ (Илок) складно су пјевали...”

У извештајима са ове свечаности, које су поједини новинари слали својим листови, наводи се да се тада клицало „Хрватској Митровици” и „Хрватском Сријему” . Било је очигледно да митровачки Хрватски соколи ширили идеју хрватства у граду и по читавом Срему. То је довело до тога да су у граду постојала два соклска друштва – Српски и Хрватски соко. О раду митровачких сокола између два светска рата Јован Удицки је забележио и ово:

„У првим годинама после Првог светског рата постојала су два сокола, Српски и Хрватски. Међу њима није владао баш присан однос, било је размимоилажења које је регулисаном ликвидацијом оба сокола и оснивањем Југословенског. И поред Југословенског постојао је неко време и Хрватски, док није изашао закон о јединственом Соколу. У Митровици, Соко није успешно деловао само у фискултурном правцу, него је нарочито Хрватски соко лепе резултате имао и у просветном погледу, радом његове културно-просветне секције. Успео је да подигне Соколски дом, имао је свој биоскоп. Његовом заслугом подигнут је споменик палим борцима на пољу Легету (споменик је

11 Преузето из наведеног рада Н. Жутић, стр. 171 - 172.

откривен 23. септембра 1923.године), где се сваке године, прве недеље септембра, одржавао помен са културно-просветном манифестацијом, у којој је Соко имао главну реч. Соколски дом су Немци при повлачењу 1944. године запалили, а током рата користили су га као седиште њиховог „културбунда"[12]

У овом међуратном раздобљу у Митровици су били развијени и други спортови. Посебно су се истицали фудалски клубови, женски клуб хазена и први митровачки куглашки спорт клуб. поред њих постојали су још и Митровачки тенис клуб, Смучарски клуб Сремска Митровица, Куглашки спорт клуб „Сремац", Куглашки спорт клуб „Сава", Куглашки клуб „Занатлија" и још неки.

За кратко време фудбал је потпуно освојио Митровчане. Иако су још уочи Првог светског рата имали први сусрет са фудбалском лоптом – донели су је браћа Вајс, синови познатог митровачког пивара који су студирали у Чешкој а некако у исто време лопту је донео и Лајош Хорват из Пеште чији је отац овде у Митровици био велепоседник, ипак оснивање првог фудбалског клуба дошло је непуну годину дана после завршетка Првог светског рата. Записано је да се то десило 12. јула 1919. године (лицем на Петровдан).[13] Само две године касније основан је у Митровици и други фудбалски клуб - „Трговачки" а онда су оснивани и други: „Занатлија", „Митровачки спорт клуб" (МСК), „Земљорадник", „Посавина", „Раднички" и још неки.

Најуспешнији је био ФК „Грађански" . Неки су га убрајали у најуспешније клубове у Краљевини СХС. Годину дана после оснивања, дакле, 1920. године у финалу на првенству државе играо је против славног београдског БСК. Из редова ФК „Грађански'' стасало је неколико врхунских фудбалера који су били вишеструки репрезентативци и играчи највећих југословенских и великих европских клубова – Павле Николић - Паја Шаран, Јова Бикар, играо касније у београдском БСК, био је један од најбољих бекова у Европи; Вили Шипош, имао је преко 20 година играчког стажа. Поред митровачког Грађанског играо је за загребачки Грађански, за београдску Југославију а као професионалац био је више година у Француској. За репрезентацију Југославије одиграо је 13 утакмица. Никола Беднар је још један фудбалер са играчким стажом од преко 20 година а наступао је за београдску Југославију као ненадмашни везни играч. Наступио је и за Б репрезентацију Југославије. Радомир Стевков је са 15 година заиграо за Грађански а каријеру је успешно наставио у београдској Југославији. Доживео је да га хиљаде навијача у Београду на рукама носе од стадиона до Теразија кад је својим головима чувеном загребач-

12 Јован Удицки: „Културно-просветни живот града Сремске Митровице у недавној прошлости", у часопису *Сунчани сат бр. 4 за 1994, стр. 217 – 218.*

13 Момир Филиповић и Зоран Вељковић: „Хроника фудбалског клуба (ФК)Срем, изд. ФК Срем Сремска*Митровица 1994, стр. 55 – 57.*

ком голману Глазеру омогућио да Југославија постане државни првак. Међу великане југословенског фудбала убраја се и Јоже (Фрања) Гилер, играч који је поникао у митровачком Грађанском а играо је и за загребачки Грађански и за београдску Југославију. За државни тим је одиграо 13 утакмица а био је и члан фудбалске репрезентације за Олимпијске игра у Амстердаму. Био је најбоље лево крило у Европи. Постао је легенда митровачког и југословенског фудбала.[14]

После Другог светског рата ФК Грађански је променио име у ФК Срем (под тим именом игра и данас) и опет је био расадник врсних фудбалера – Драган Мутибарић, Петар Рамљак, Бранко Херцег, Драган Огњановић, Раде Огњановић, Миодраг Кустудић, Добривоје Тривић, Ђура Хорватиновић, Влада Савић.[15]

Велику улогу у развоју фудбала у Митровици имао је и фудбакски клуб „Раднички (ФК „Раднички") основан само неколико година после ФК „Грађански".Како му и име говори био је то фудбалски клуб митровачког радништва – основан је у Хесни, радничком насељу, подигнутом у близини првих митровачких индустријских погона – фабрика за прераду и обраду дрвета. О Фудбалском клубу „Раднички" поводом 80 година постојања и рада Стевица Томић је написао исцрпну монографију.[16]

Спорт у Митровици је после Другог светског рата добио велике размере – поред фудбала у Митровици је било развијено веслање, стрељаштво, дизање тегова, бокс, атлетика, одбојка, рукомет, кошарка, стони тенис, гимнастика (мушка и женска - уместо предратног Сокола радило је Друштва за телесно васпитање „Партизан"), куглање.

О спорту и спортистима у Митровици који су се винули у саме врхове европског и светског спорта (Појединци су учествовали на Балканским, Европским, Светским такмичењима, на Олимпијским играма) тек треба да се напише потпуна монографија, јер су и они учинили да се име Митровице, Срема, Србије и Југославије чује у свету – учествујући успешно на Имена неких од тих спортиста, који су постали носиоци високих спортиских признања – Засужан спортиста Југославије или Спортиста међународног разреда – налзе се у великом биографском лексикону „Знамените личности Срема од I до XXI века[17]

14 *Видети Д. Познановић: „Јожа Гилер, голгота спортског генија", у Сунчаном сату бр. 4/1994, стр.* 189 -198.

15 М. Филиповић Фиђа и Зоран Вељковић: „Хроника ФК Срем 1919 – 1994".

16 Јовица Стевић: „80 година ФК Раднички"...

17 Знамените личности Срема од I до XXI века, издавачи Филозофски факултет, одсек за историју, Нови Сад; *Музеј Војводине, Нови Сад; Музеј Срема Сремска Митровица, Сремска Митровица 2003, стр. 545.*

Од митровачких спортиста ту се налазе:
Саша Вујанић, кајакаш, спортиста међународног разреда Франја Гилер – Јоже, фудбалер, репрезентативац Југославије
Андрија Дучак, ракетни моделар, заслужан спортиста Југославије
Зоран Катанић, ракетни моделар, спортиста међународног Разреда.
Радојица Катанић, ракетни моделар, спортиста међународног разреда
Франја Перге, стрелац, спортиста међународног разреда
Станиша Радмановић, кајакаш, веслач, спортиста међународног разреда
Душан Филиповић, кајакаш, спортиста међународног разреда
Огњен Филиповић, кајакаш, заслужан спортиста Југославије
Хенрик Јосип – Ћоса, кајакаш, спортиста међународног разреда
Вили Хибер, боксер
Франја Шарић, стрлац, спортиста међународног разреда

Од спортиста са подручја Срема спомињу се још и имена:
Александар и Миливој Каракашевић, стонотенисери
Марјан Ковачевић, шахиста
Митар Миливојевић, џудиста
Здравко Миљак, рукометаш
Синиша Михајловић, фудбалер
Озрен Недељковић, шахиста
Славко Обадов, џудиста
Мирко Нишовић, кајакаш
Бранислав Петрић, боксер
Владимир-Владица Поповић, фудбалер
Лазар Поповић, оснивач сокола у Срему
Небојша Поповић, кошаркаш
Златко Портнер, рукометаш
Бошко Симоновић, фудбалер
Душан Стојановић, џудиста
Јасмина Томас, кошаркашица
Коста Томашевић, фудбалер
Сузана Ћирић, атлетичарка
Петар Фајфрић, рукометаш
Горан Ферлан, алпиниста
Милош Шестић, фудбалер
Бранислав Ивановић, фудбалер

Вредан прилог историји спорта у Митровици приредили су Историјски архив „Срем” и Спортски савез Града Сремска Митровица који су издали

2016.године прву монографију спорта под насловом „Историја спорта у Сремској Митровици, књига I, а аутори су:

Проф. др Ненад Лемајић (редактор) – Развој гимнастике и соколске организације у Сремској Митровици;

Јовица Стевић и Јован Савић – Фудбал у Сремској Митровици (обухватајући кратку историју фудбалских клубова у Митровици у Краљевини Југославији од 1918. до 1941, затим преглед првих послератних фудбалских првенстава у којима су учествовали клубови из митровачке општине до сезоне 1953/54. Посебно су приказани фудбалски клубови „Срем", „Раднички", фудбалски клубови у селима митровачке опшштине и оних у Социјалистичкој Југославији.Најзад ту су и школе фудбала у Сремској Митровици као и кратке биографије најпознатијих митровачких фудбалера)

Даница Стојиљковић-Савић – Женски фудбалски клуб „Сремице"

Братислав Достанић – Клуб малог фудбала „Деус''

Др Предраг Милковић, Саша Радмановић, др Ненад Лемајић – Развој кајакашког спорта у Сремској Митровици

Велимир Вуколић – Историја џудо клуба „Сирмијум" („Технолог")

Станислав Раковић – Карате клуб „Sirmium''

Александар Гавриловић – Триатлон

Др Ненад Лемајић – Историја одбојке у Сремској Митровици

Др Ненад Лемајић – Митровчани на олимпијским играма

Аутори су своје текстове илустровали бројним групним (клупским) и појединачним фотографијама као и коначним табелама за сваку од такмичарских сезона. Значајне су и приложене биографије најуспешнијих спортиста и њихових тренера.

И пре ове, до сада најобимније и најпотпуније монографије о спорту у Митровици и у Срему, писало се о спорту у граду, али су то били написи и записи као појединачни извештаји са текућих спортских такмчења објављивани у редовним спортским рубрикама дневне и недељне штампе („Политика", „Дневник›, „Сремске новине"›), али године 1994. новинари Зоран Вељковић и Миомир Филипович-Фиђа објавили су монографију о фудбалском клубу „Срем" којом је обележена 75.годишњица. постојања клуба („Седам и по деценија митровачких црно белих''). Монографија представља својеврсну хронику ФК Срем за раздобље од 1919.до 1994.године. У тих протеклих 75 година аутори су на самом почетку Хронике издвојили једанаесторицу фудбалера који су, према њиховом мишљењу, били најуспешнији. То су: Драган Мутибарић, Јован Бикар, Петар Рамљак, Бранко Херцег, Драган Огњановић, Никола Беднар, Вили Шипош, Раде Огњановић, Миодраг Кустудић, Добривоје Тривић и Јоже Гилер. О сваком од њих и још о другим најистакнутим играчима аутори Хронике дали су основне биографске податке и приложили њихове фотографије.

Даље је уследила прича о настанку клуба, о томе како су клубу дали име (ФК „Грађански"), како је клуб дошао до свог игралишта, каква је била организација фудбалског спорта у тадашњој Југославији и какав је био систем такмичења као и положај и место митровачког „Грађанског" у систему фудбалског такмичења. Наведена су и имена истакнутих појединаца првотимаца– тридесетак играча и неколико истакнутих тренера.(Тодор Веселиновић, Милован Јакшић, Душан Варагић, Фрања Хирман, Младен Кашанин...).

Аутори ове Хронике завршавају ову монографију прегледом завршних табела за поједине такмичарске сезоне од 1938.па редом све до 1993/94.године у којима је ФК „Срем" имао значајну улогу у југословенском фудбалу.

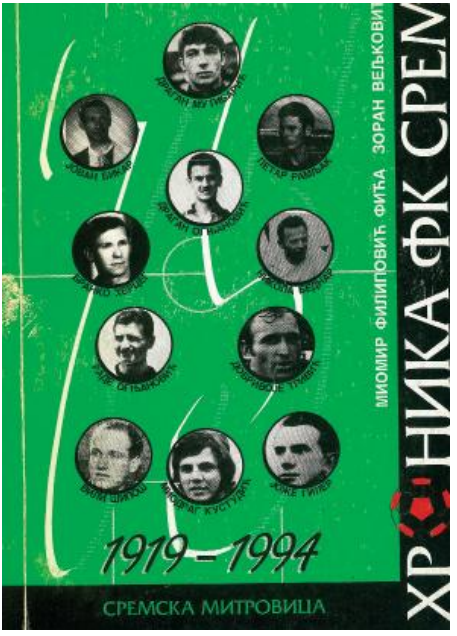

Федор Маринковић

Болница у Сремској Митровица
(1824 – 2002)

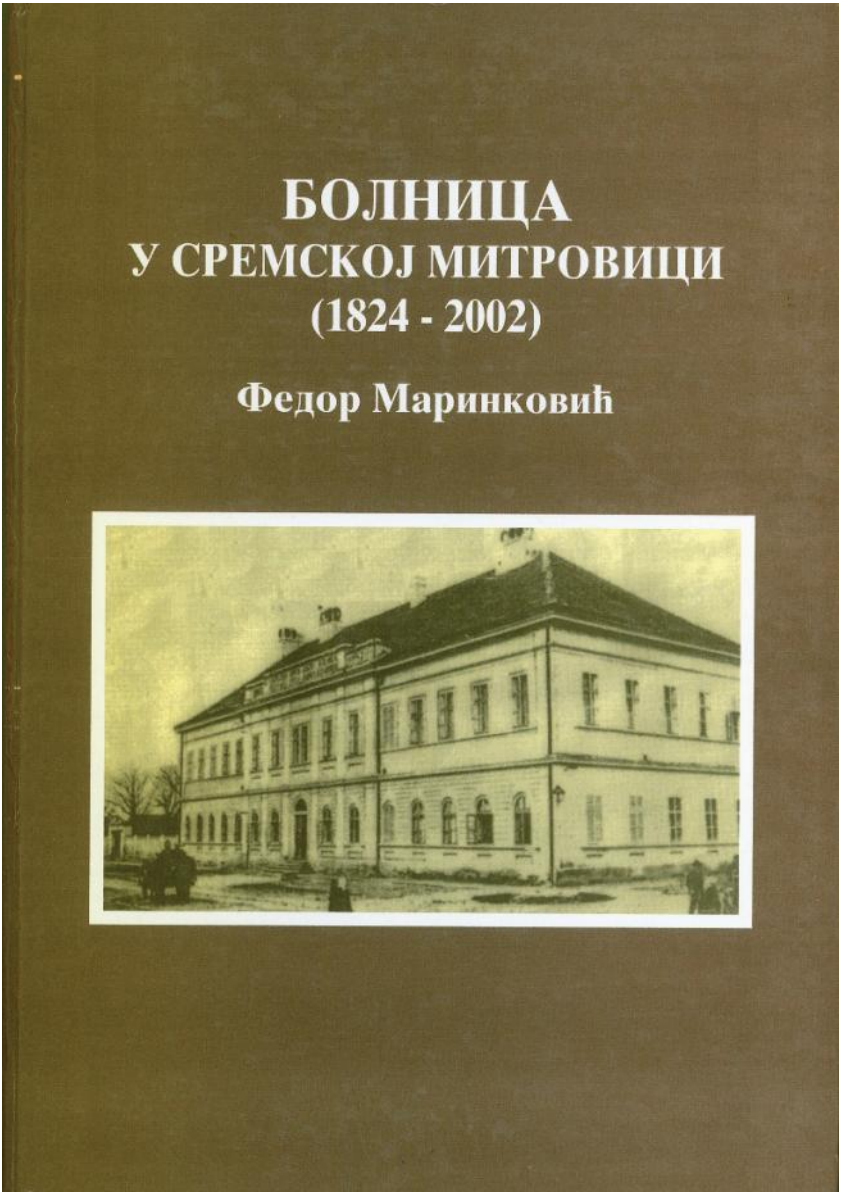

Издавач:
Здравствени центар Сремска Митровица

Уредник:
примаријус др sci med. Федор Маринковић

Уреднички одбор:
Др Мирослав Кендришић
Прим. др Катарина Воркапић-Скакун
Прим. др Лазар Опојевлић
Прим. мр др sci med . Драган Пап

На насловној страни првобитни изглед зграде болнице из 1824. године

Фотографије:
Славко Лаћиновић

Тираж: 500 примерака

У предговору за ову монографију примаријус проф. др Јован Максимовић је истакао „да су болнице постојале још у старом и средњем веку" али су тек у XIX веку добиле свој данашњи изглед. Истакао је да је најстарију српску болницу основао Свети Сава у манастиру Хиландар 1199.године, а у Војводини се спомиње први средњовековни хоспитал у Бачу 1234.којег је основао католички надбискуп Угрин. Касније су се јављале и друге болнице – У Сланкамену (1325), у Сонти (1434), У Петроварадину (1747), у Новом Саду, као цивилна болница (1745); а Католичка болница потиче из 1754.

Болница у Суботици је основана 1766, у Земуну 1758, у Вршцу 1779, у Зрењанину 1769, у Сомбору 1749, у Сремским Карловцима 1783. Почетком XIX века настале су болнице у Тителу (1821), Панчеву (1806), Сенти (1834), Белој Цркви (1828), Кикинди (1850) и Руми (1887).

О изградњи болнице у Митровици др Јован Максимовић пише да је почетак градње био у 1823.години а да је завршена 1824, а свечано отварање је било 1826.године. О тим данима изградње и касније данима и годинама рада билнице „аутор ове монографије др Федор Маринковић је дао непроцењиви допринос историји здравствене културе Срема и Војводине, те сачувао од заборава мноштво чињеница и људи везаних за ову установу који би веома брзо, да нису у овој књизи записани, нетрагом били избрисани са историјске позорнице и заувек заборављени."

Тако је ову монографију о митровачкој болници и њеног аутора др Федора Маринковића, оценио један од рецензената – др Јован Марјановић.

А шта то садржи ова монографија о митровачкој болници?

Међу радовима објављеним у овој монографији издвајају се два која представљају зачетак бриге друштва о здрављу људи. Ту је прво рад др Петра Милошевића под насловом „Здравствене и хигијенске прилике у античком Сирмијуму", а затим рад Радомира Прице - „Здравствене прилике у Петроварадинском пуку почетком XIX века и оснивање митровачке болнице".

И у једном и у другом раду аутори уочавају да су здравствене прилике у граду биле веома лоше јер је град био смештен на мочварном земљишту, где су се често јављале разне епидемије. Покушаји да се мочваре исуше давали су скромне резултате. И други разлози су утицали на здравље становника – недостатак здраве пијаће воде, испарења од баруштина загађивала су ваздух, неповољна и нездрава исхрана становништва. Срем је, будући да је био на светском путу између Европе и Истока, одувек био поприште ратова и сеоба, али и подручје разних епидемичних болести – куге, богиња, дифтерије, шарлаха, дизентерије, пегавца и других болештина. На здравље људи утицали су и услови становања.

Због таквих прилика осећала се потреба да се подижу болнице. У Митровици су на томе настојале више војне власти. Аутор Радомир Прица је у

свом раду подробно описао изградњу болнице у Митровици почевши од прикупљања прилога од грађанства па до обезбеђења грађевинског материјала, а касније и до обезбеђења намештаја за болницу и другог инвентара. Веома сликовито је описао и сам чин отварања болнице и њено освештавање

Пратећи даљи рад болнице у Митровици у монографији су приказана најзначајнија раздобља у њеној историји. Тако аутор др Федор Маринковић пише о „Болници између два светска рата (1918-1941)"; затим исти аутор о „Болници за време Другог светског рата (1941-1944)"; најзад о „Болници после Другог светског рата (1945-2002)". Аутори Владимир Ердељан и др Федор Маринковић дали су преглед „Изградње медицинских објеката у кругу болнице у времену од 1824.до 2002.године, а др Мирослав Кендришић приказао је „Организациону структуру болнице у 2002.години. По тој структури болница пружа здравствене услуге кроз оговарајуће службе. У 2002. години болница у Сремској Митровици има следеће службе:

1. Служба за интерне болести са хемодијализом и нефрологијом;
2. Служба за хируршке болести;
3. Служба ортопедије;
4. Служба за гинекологију, акушерство са неонатологијом;
5. Педијатријска служба;
6. Служба за психијатрију и неурологију;
7. Служба за инфективне болести;
8. Служба за очне болести;
9. Служба за болести уха, грла и носа;
10. Служба за максилофацијалну хирургију;
11. Служба физикалне медицине и рехабилитацију;
12. Служба за анестезију и реанимацију
13. Служба за онкологију

Поред ових служби болница у Митровици има и дијагностичко терапијску делатност коју обавља преко посебних служби:

1. Служба за радиолошку и ултразвучну дијагностику;
2. Служба за клиничко-хематолошко биохемијско испитивање;
3. Служба за трансфузију;
4. Служба за клиничку патологију;
5. Служба за медицинско снабдевање лековима и санитетским материјалом и
6. Служба болничког пријема.

Др Мирослав Кендришић је о митровачкој болници навео још и ове податке:

„Болница располаже са 584 кревета. Поликлиничким и стационарним здравственим делатностима задовољавају се потребе становништва свих општина Сремског округа, што износи око 390.000 становника.

У Општој болници ради 116 лекара, један фармацеут, 4 здравствена сарадника, 28 виших медицинских техничара, 415 средњих медицинских сестара-техничара, 105 помоћних радника и 8 административних радника

Од 116 лекара 99 су специјалисти, троје су субспецијалисти, а остали су лекари опште праксе.

Лекари који имају друштвено признање примаријус су:

прим. др Катарина Воркапић-Скакун (радиологија)
прим. др Светлана Петаковић (гинекологије и акушерство)
прим. др Драгана Пап, (биохемијска лабораторија)
прим. др Лазар Опојевлић, (физикална медицина) и
прим. др Миленко Трифуновић, (радиологија)

У Монографији су даље приложени опширни извештаји шефова сваке од служби, затим попис литературе и архивских домумената (укупно 70 библиографских јединица), кратки биографски запис о уреднику и забелешка о Медицинској школи у Сремској Митровици.

На крају: да о Митровачкој болници закључимо речима уклесаним на мермерној плочи – спомен-обележју - о изградњи болнице 1824.године - „Сазграђена усрдношћу и ревношћу добровољних прилога, трудом и пожртвовањем свих богољубивих хришћана, који живе на подручју славног Петроварадинског пука. Њима нека Десница Вишњега дарује у Дан праведнога суда многу награду.” и да додамо и речи једнога од аутора прилога (Радомира Прице): „Болница у Митровици као здравствени завод имала је вишеструки значај. Иако настала под туђинском управом, она је дело становника Петроварадинског пука и служила је подизању здравља народа. Болница у Митровици, надаље, била је то прва модерна установа те врсте, односно, први завод у Срему за лечење привремено оболелих лица. Као здравствени центар болница непрекидно делује на овом подручју, у истој згради, 178 година.”

Њој је посвећена и ова монографија!

Др Димитрије Стојшић

Развој хирургије у Сремској Митровици

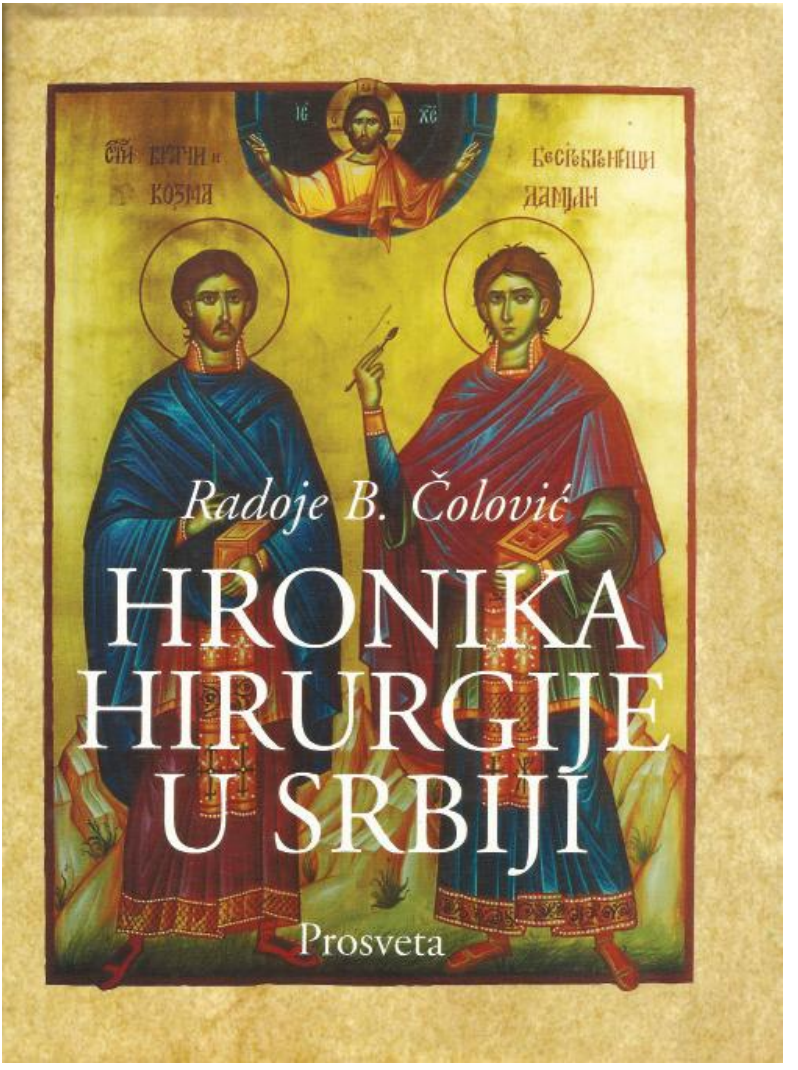

Аутор: Радоје Б. Чоловић: „Хроника хирургије у Србији”,
Издање: „Просвете” Београд

У моногафији „Хроника хирургије у Србији”, аутора Радоја Б. Чоловића у поглављу 15, на странама 274-279 приложен је кратак преглед развоја хирургије у Сремској Митровици аутора др Димитрија Стојшића, лекара, специјалисте, хирурга у Митровачкој болници. Поред више објављених радова о митровачкој болници и здравственим приликама у Митровици од античких времена па до данас (видети радове др Јована Максимовића „Два миленијума медицине у Сремској Митровици” у часопису „Сунчани сат”,бр. 7 и 8/1988; др Славка Гавриловић: „Митровица трговиште у Срему у XVIII и XIX веку..., изд. САНУ,1984; др Федор Маринковић: „Болница у Сремској Митровици од 1924.до 1974”, Сунчани сат бр. 4/1994, стр. 104-109 и других) овај прилог др Димитрија Стојшића у „Хроници хирургије Србије” представља драгоцени извор података о лекарима-хирурзима који су својевремено радили у митровачкој болници.

Приказујући развој хирургије у Сремској Митровици аутор је у уводном делу свога рада дао кратак преглед здравствених прилика у античком Сирмијуму, где су својевремено били и пронађени стари хируршки инструменти из четвртог века наше ере што нам на посредан начин говори о дометима здравствене културе код старих Римљана. Међутим, после пропасти старог Сирмијума (582) пропао је и сјај римске медицине. Током наредних векова (X и XI) и током времена турске владавине (од 1526. до 1718) нису остали видљиви трагови тадашње медицине и хирургије.

Као прву здравствену установу стаионарног типа – истиче аутор др Стојшић – био је лазарет из 1755. године формиран док је Сремом владала куга. Из тог времена потиче и име првог лекара-хирурга (W.C. Prochaska), а нешто касније помиње се општински хирург Јозеф Егер као први квалификован хирург.

Почетком XIX века Митровица је добила и прву болницу. Аутор је дао кратак преглед изградње болнице, а затим је описао и њену опремљеност. Током XIX века болница је дограђивана и снабдевана новом опремом, инструментима, лековима и новим здравственим особљем.

Од 1895.године па надаље аутор наводи и имена лекара који су радили у болници наводећи за сваког и специјалност којом су се бавили. Међу њима су:

Др Никола Вујић, управник болнице (1895)

Др Живојин Поповић, оснивач гинеколошког одељења (1922)

Др Никола Поповић, хирург (1931)

Др Васа Бикар, шеф Хируршког одељења (1933)

Др Мане Будисављевић, шеф Хируршког одељења

Др К. Хелбих шеф Хируршког одељења од августа 1942.године[1]

1 О улози Др Хелбиха за време усташке владавине у Митровици видети у монографији „Сремскомитровачка хроника”.

После ослобођења града, од новембра 1944. године , у болници је санитетска екипа ратних хирурга међу којима су били : др Воја Стојановић, др Михајловић, др Богдан Косановић, др Озрен Узелац, др Раде Прица, проф. др Миливој Костић, др Лукић, др Бранко Рогулић, др Бранко Рупена и др Лота Пишкоци.

После пробоја Сремског фронта болница прелази на мирнодопски рад и за шефа Хируршког одељења је постављен др Лука Жагура а екипу хирурга су сачињавали: др Бем, др Никола Поповић (управник болнице), др Златоје Поповић, др Живана Поповић и др Ђорђе Гутман. Од 1946. године шеф Хируршког одељења је др Никола Јанковић, а исте године екипи митровачких хирурга се придружио и млади ратни хирург др Ђорђе Панишић.

На крају овог прегледа развоја хирургије у Сремској Митровици др Димитрије Стојшић је навео и имена митровачких хирурга који су на крају XX и почетком XXI века бринули о здрављу Сремаца. Уз имена лекара-хирурга аутор је приложио и кратку биографију сваког од њих. Ево тих имена: др Лазар Лазић, др Бранко Салатић, др Димитрије Стојшић, др Борис Шарковић, др Лазар Костић, др Милан Латковић, др Горан Ивић, др Ђорђе Теодоровић, др Никола Радојчић, др Бошко Лаћарац, др Зоран Стојановић, др Богдан Дејановић, др Живко Врцеља, др Сретен Радојчић и др Немања Љубишић.

Ивана Поповић

Златни аварски појас из околине Сирмијума

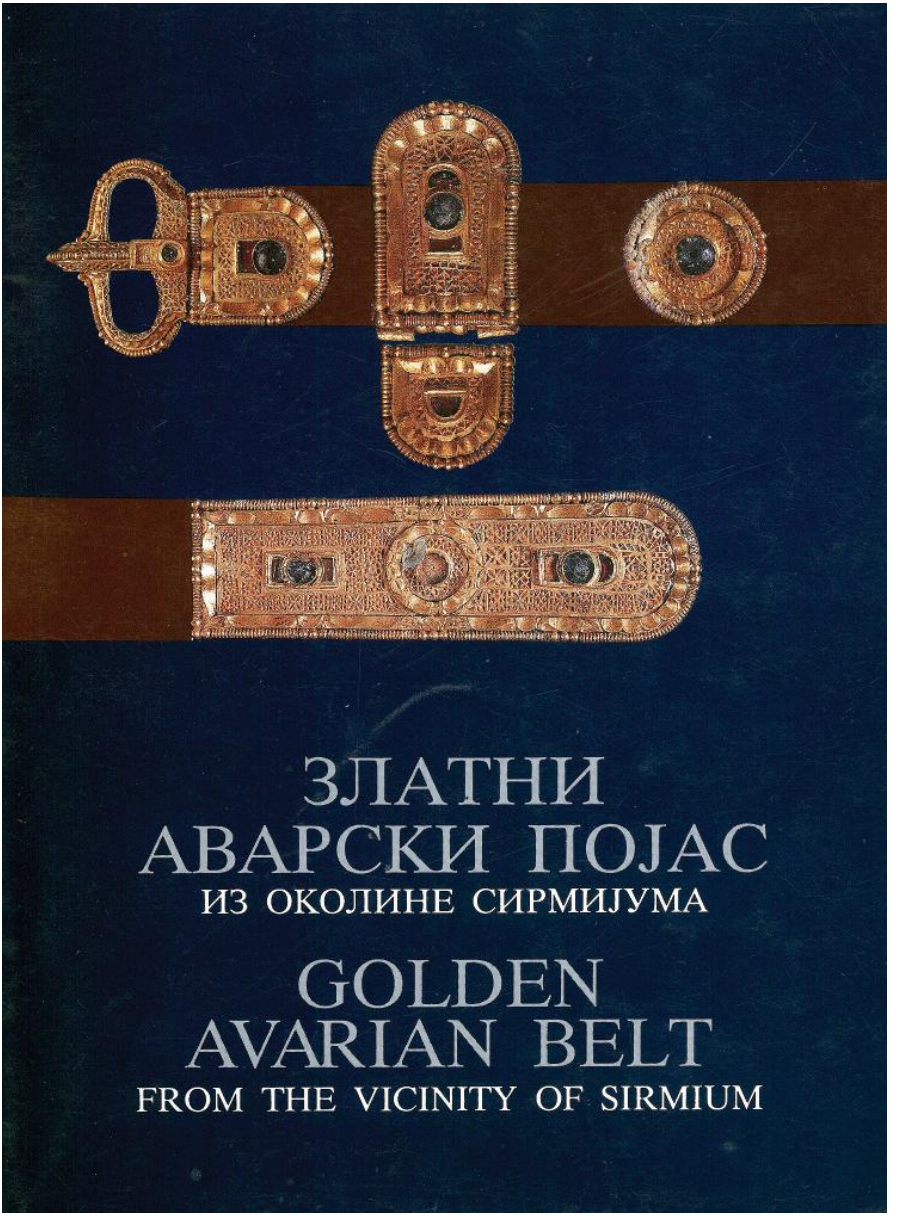

Издавач:
Народни музеј Београд; Археолошки институт Београд и Музеј Срема Сремска Митровица

Одговорни уредници:
Јефта Јефтовић, Петар Петровић и Негован Витомировић

Рецензенти:
Владислав Поповић и Војислав Јовановић

Превод на енглески језик:
Ивана Радовановић

Ликовна и техничка обрада:
Ново Чогурић

Тираж: 1000 примерака

У предговору ове монографије о златном аварском појасу из околине Сирмијума академик Владилав Поповић истиче да она „како по својим квалитетима тако и по садржају представља крупан допринос нашој науци.” Аутор монографије др Ивана Поповић, научни саветник Археолошког института у Београду, подробно је истражила овај раноаварски предмет. Поред описа самог места налаза предмета (према изјави самог налазача Славка Козака из села Чалме да су предмети нађени на дубини од око 2 метра, „на њиви у атару села Дивош, у правцу према Бингули, на око 20 километара северозападно од Сремске Митровице”) и према уметничком изгледу појасне гарнитуре (израђене од злата) може се претпоставити да је то био гроб неке важне личности, можда неког кагана. Нађена гарнитура појаса састављена је од 16 делова.

У даљем тексту аутор Ивана Поповић описује сваки од тих 16 делова, приказујући најпре цртежом а касније и фотографијом изглед сваког од њих да би о тако представљеном појасу истакла и општи суд о појасу који није био само украс „већ и ознака положаја њиховог власника унутар клана, односно степен достојанства у оквру кланске организације”. Отуда изгледи појасева код Авара одражавају и сложена социјалне односе у аварском друштву: један изглед и раскош су имали појасеви чији су власници били високи достојанственици, а другачији и скромнији изглед су имали они који су били на нижој друштвеној лествици. Проучавањем аварских појасева уочавају се и многе особености у аварском друштву.

Говорећи о појасу из околине Сирмијума аутор Ивана Поповић истиче да се овај аварски појас „издваја од свих до сада познатих сродних налаза, пре свега у томе што је можда могао припадати некоме од припадника Бајанове династије, међутим, у завршним разматрањима о златном аварском појасу из околине Сирмијума, у коме она говори и о односима Авара и Сирмијума, истиче да је тешко утврдити правог власника нађеног златног аварског појаса. Јер многе иторијске чињенице које се односе на присуство Авара у овим крајевима имају у себи многе противречности. Пратећи, дакле, причу о аварском појасу упоредо се пред нама развија и прича о догађајима у Сирмијуму с краја VI и почетка VII века.

Монографија о златном авараком појасу садржи и превод на енглески језик.

Владислав Поповић

Sirmium
Град царева и мученика

Сабрани радови о археологији и историји Сирмијума

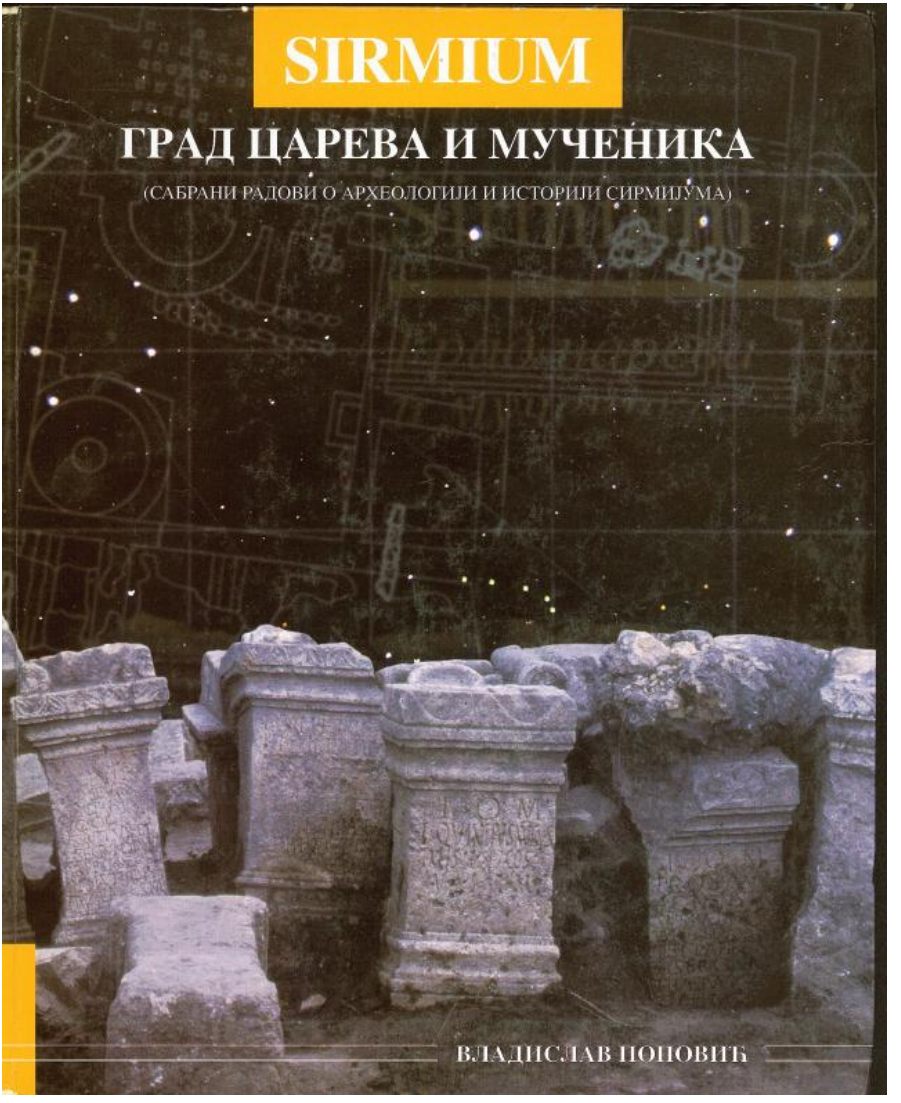

У едицији „Благо Сирмијума” (књига 1.), коју уређују Мирослав Јеремић, Владимир Малбашић, Душан Познановић, Ивица Поповић и Миро Радмиловић, а под уредништвом Душана Познановића штампани су постхумно радови академика Владислава Поповића под насловом „Сирмијум – град царева и мучеика”. У овој својеврсној монографији античког Сирмијума сабрани су резултати истраживања овог археолога на ископавањима Сирмијума у времену од 1957, а које је објављивао у најпознатијим домаћим и страним стручним часописима. У монографији је објављено више од 30 радова о археологији и историји Сирмијума.

У уводном делу монографије објављен је онај део биографије Владислава Поповића који се односи само на његово истраживање Сирмијума. Отуда и наслов овог текста „Владислав Поповић и Сирмијум (1962 - 1999)” из пера Ноела Дилана, иностраног члана САНУ. Овај део биографије публикован је на српском и француском језику. Следи и уводни текст из пера самог Владислава Поповића под насловом „Сирмијум – град царева и мученика” у коме је аутор дао кратку историју Сирмијума са жељом да читаоцима пружи основне податке „о историјској прошлости и развоју градске структуре Сирмијума” у времену „када град постаје царска резиденција”.

Међу тридесетак радова сабраних у овој монографији издвајају се радови под заједничким насловом „Археолошка истраживања Сирмијума”. Преглед ових истраживања аутор је дао појединачно за сваку годину када су ископавања и извршена (од 1962.године па до закључно са 1973.годином); затим следе радови који сликају „Сирмијум као касноантички град” (Сирмијум, као царски град; Главне етапе урбаног развоја Сирмијума; Хиподром у Сирмијума, Игре у Сирмијуму; Станица бенефицијара у Сирмијуму; Светилишта у Сирмијуму).

Наредна група радова слика „Хришћански Сирмијум” у којима, поред осталог, говори о „Блаженом Иринеју, првом епископу Сирмијума”, али и о „Последњем епископу Сирмијума” (Себастијану), затим ту је рад о „Култу светог Димитрија Солунског”; о Сирмијској епископији и средњовековној цркви на Балкану као и о „Методијевом гробу” и епископској цркви у Мачванској Митровици.

У последњој групи радова издвојени су радови под заједничким насловом „Нумизматички извори за историју Сирмијума” . То су радови: „Остава златног новца из Сирмијума”. „Каталог византијског новца из Музеја Срема” и „Остава анонимних византијских фолиса из Мачванске Митровице”

На крају је, у посебном прилогу, дата основна библиографија радова о Сирмијуму.

Сви текстови у монографији су илустровани одговарајући фотографијама, скицама локалитета на којима су вршена сондажна и систематска истраживања.

Др Мирослав Јеремић

Митровица, град на води

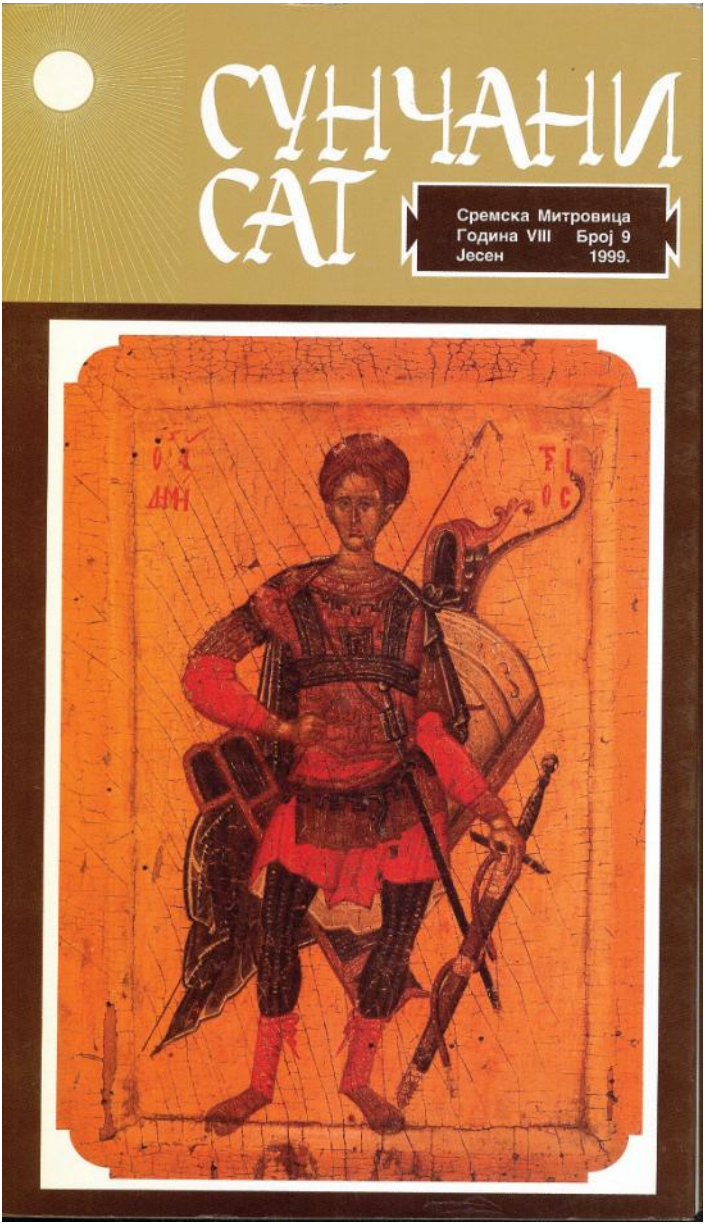

У часопису „Сунчани сат'' (у броју 9, за 1999.годину) др Мирослав Јеремић је обајвио свој знаменити рад о античком Сирмијуму у коме је настојао да покаже како „лик данашње Митровице носи у себи печат градитељског наслеђа различитих епоха". Истина, то присуство Сирмијума у савременом граду је тешко видљиво - „оно се углавном своди на делове траса античких градских саобраћајница" - и управо је то био онај елеменат који се преносио из једне епохе у другу. Али ни те трасе саобраћајница нису случајно одређиване већ су и оне биле условљене геоморфолошким и хидролошким одликама терена. Аутор подробно објашњава те одлике указујући на састав земљишта, на надморску висину терена, на распоред водонепропустљивих слојева, на формирање великог броја бара и мочвара од чега је непосредно зависио развој насеља – изградња саобраћајница и стамбених јединица поред њих. Тако је једино узвишење Калварија на овом изразито равничарском простору омогућило развој праисторијског насеља, док су баре и мочваре утицале на избор терена за грађевинске објекте. Пратећи планове развоја града од XVII и XVIII века, што је аустријска власт уредно водила, упознајемо се са свим барама и мочварама на подручју градског насеља. Уз бројне графичке приказе аутор нам даје распоред свих бара и мочвара објашњавајући и порекло и значење назива за њих – бара Јалија (као највећа бара), бара Залабара (позната и под именом Салаквача или Ливаде), Циганска бара, Мајурска бара, Балатин и још неколико бара које су постојале у оним деловима града где су данас видљиве депресије терена.

Поред бара на подручју града биле су и познате мочваре „углавном у јужном приобалном савском појасу" које су настале изливањем реке Саве и потока Чикас јужно од Камените ћуприје. Сличну геолошку и хидролошку ситуацију имамо и уз десну обалу Саве, на подручју северне Мачве, где се „налазе грдне баре које се никад не пресуше". Такав склоп земљишта утицао је и на ток реке Саве која је временом мењала своје корито, стварала поједине рукавце, образовала у свом водотоку острва, често се изливала. Видљиве последице таквог стања су два острва у непосредној близини Сирмијума (Касија и Карбонарија), Засавица „као речица којом су некада пловили Турци", затим мочваре уз десну обалу Саве.

Све те околности домородачко становништво је, и пре доласка Римљана, имало на уму при подизању својих станишта, а то су исто уважавали и први Римски колони који су долазили да овде подижу Сирмијум као град изузетног значаја за даља своја освајачка надирања као и за развој привреде. Нема сумње – закључује аутор - да је Сава „најважнији хидрографски елеменат природног окружења." Отуда могу бити у праву и сви они који антички Сирмијум или данашњу Митровицу посматрају као „град на води'' или „град у води", а можда и „вода као судбина града". Чак је и у популарној литерату-

ри био уобичајен назив „Митровица на Сави” или у угарским документима „Szava-Szent-Demeter”.

Полазећи, дакле, од тих чињеница (геолошко-хидролошког састава земљишта), аутор ове монографије и објашњава „распоред и положај градских саобраћајница” и на облике изграђених других објеката у граду (правци простирања улица у појединим деловима града, на изградњу мостова на Сави, на стамбену архитектуру, на изградњу других јавних објеката – Палата са хиподромом, Лицинијевих терми, масивних градских утврђења). Међутим, он исто тако указује и на разне видове борбе града против штетног, разарајућег деловања воде на живот становништва у граду.

Посматрајући Митровицу и са овог становишта (као „град на води” или као „град у води”) ова монографија нам открива и једно ново, другачије лице града, који је у свом вишемиленијумском ходу кроз историју морао да се носи и са скривеним силама природе и разарајућим снагама водених стихија које и данас представљају увек присутну опасност.

Зоран Жидишић

Од Лаћарка до Владивостока
Трагом успомена

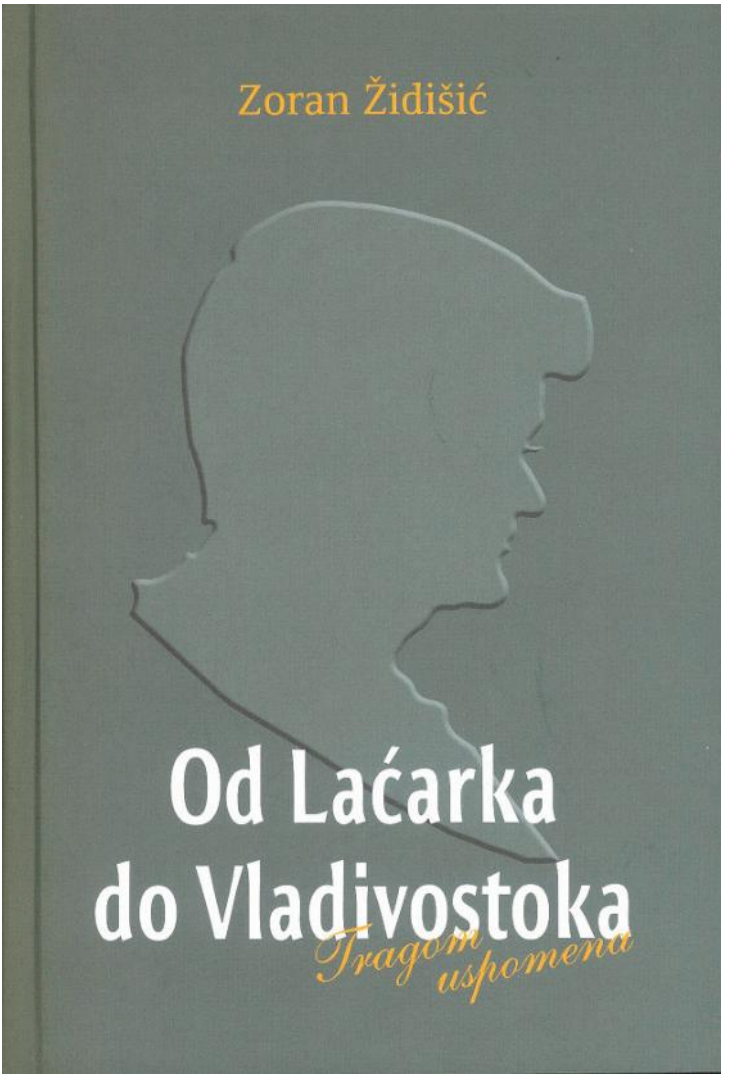

Издавач: Зоран Жидишић, Нови Сад 2016.
Тираж: 500 примерака

Међу монографијама аутобиографског карактера какве су „Аутобиографске белешке" Драгоша Цветковић, 2017; „Io Ipso" Александра Деканског; „Сећања – Прилози за моју биогафију", Слободана Стокановића, 2011; „Мозаик сећања" Јелице Негован, 2015; „Златни одсјај сећања", митровачких гимназијалаца поводом 50 година од матуре, 2006 – налази се и монографија - аутобиографија Зорана Жидишића „Од Лаћарка до Владивостока – трагом успомена", 2016. У свим овим монографијама аутори износе властити животни пут и важне појединачне догађаје и значајне особе из непосредног окружења који су утицали на формирање њихове личности (чланови породице, рођаци, сарадници на послу, познаници). Уз неке податке о тим особама нашли су се и понеки подаци о месту, насељу, граду где су те личности живеле или само на краће или дуже време боравиле. Тако у аутобиографским белешкама неких Митровчана има и доста података о самој Митровици и неким, често необичним и делимично заборављеним догађајима. Код Зорана Жидишића је, између осталих догађаја, описана и залеђена река Сава средином прошлог века када су „ћаци, пијачари и сви који морају прећи са обале на обалу, штипани зимом, прелазе преко дебелог леда, срећни што не морају, као у летњим месецима, да чекају на чамац, или на мост". На истом месту у својој аутобиографији Жидишић износи о Мировици и ове податке које је преузео из монографије „Златни одсјај сећања" (сећања митровачких гимназијалаца саопштена на обележавању 50 година од матуре):

„Тих година су дизачи тегова и кајакашки клуб „Вал" у више наврата прваци оне велике државе, а Златко Миловац вишеструки шампион и седми на Олимпијским играма у Хелсинкију.

Тих година Драган Огњановић је члан јуниорске репрезентације Југославије у фудбалу.

Тих година су Борислав Коларски, Ђорђе Петковић, Небојша Стојановић, Мане Крунић и Драган Мијатовић међу најбољим гимназијским гимнастичарским врстама у земљи, победници многих фестивала.

Тих година Љубица Дундић већ има прву категорију у шаху и учествује на турнирима за првенство Војводине, на турнирима широм Југославије, борећи се некад и у мушкој конкуренцији.

Тих година још се не организују избори за мис, али би, да их је било, Мара Лаћиновић, Љубинка Жилић, Радојка Дупор и још понека девојка лако понеле победничку ленту.

Тих година Сремска Митровица има око 15.000 становника, стару фабрику шперплоча и фурнира, термоелектрану, две циглане и два млина, пивару, највећи казнено-поправни дом у земљи, а поред њега и велики отворен базен. Водовод и канализација још увек су будућност, а градско купатило у Поликлиници је једина светла тачка тадашње хигијене".

Дакле, износећи податке о свом животу аутор монографије Зоран Жидишић (у монографији „Од Лаћарка до Владивостока”) износи и читав низ података о Митровици из тих првих послератних година. И не само о Митровици – живот аутора Жидишића је био испуњен многим садржајима, радом у различитим установама, службеним путовањима, сусретима са великим бројем људи у удаљеним крајевима, износи и многе појединости о привредним и политичким збивањима у Југославији, Совјетском савезу, Румунији; често прави „излете” у историју, упоређује прошлост и садашњост. Тако нам отвара прозор у свет да би нам показао како смо и ми овде у Лаћарку и Митровици, само део тог света који нам некад изгледа велик, недокучив а некад тако мали кад се на неким удаљеним меридијанима, далеко од родног краја, сусретнемо са познатом драгом особом.

Монографија „Од Лаћарка до Владивостока” говори нам о Лаћарку, највећем селу у Србији, о људима са којима је аутор живео и које је само познавао, али нам даје и мноштво података о Митровици у којој је аутор монографије дуго година живео и радио и имао значајног удела у привредном и политичком животу града.

Јован Удицки

Културно-просветни живот града у недавној прошлости

Први пут објављен рукопис у „Сунчаном сату” бр.4/1994.

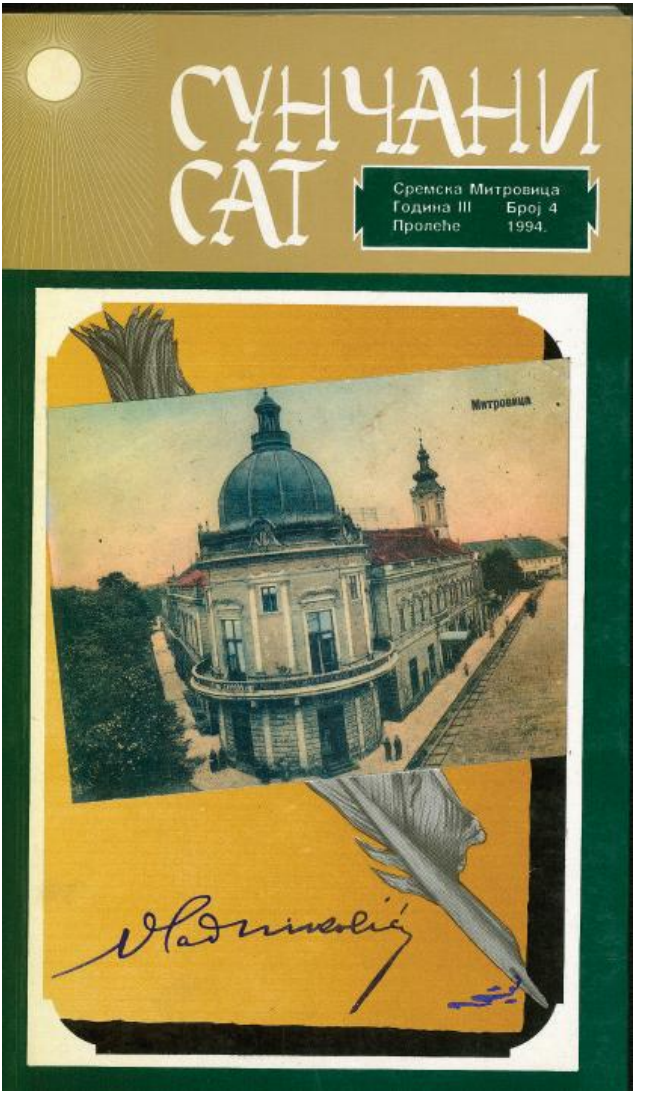

У овом до сада необјављиваном рукопису, аутор Јован Удицки описује културно-просветне прилике у Митровици у времену од друге половине XIX века па до краја Другог светског рата.

На почетку су приказане прилике у школству: Срби су, у времену које аутор описује, имали своју Српску народну школу, док су Хрвати са осталим нацијама имали две школе - „Мушку опћу пучку школу и Женску.'' Постојале су и приватне школе у којима су деца учила немачки језик или се само неговао ручни рад. У свим тим школама - истиче аутор – владао је немачки, односно аустријски систем наставе.

Поред школа Јован Удицки описује и друге културно-просветне установе као што су Српско црквено певачко друштво и Српска грађанска читаоница. Њихов рад је био од изузетног значаја. Нарочто је у томе предњачила Српска грађанска читаоница, која је имала одлучујућу улогу у јавном животу, а коју су водили угледни грађани (Бајићи, Милекићи, Георгијевићи, Панаотовићи, Вујашковићи, Адамовићи, отац доктора Батута, Костићи и многи други).

Упоредо са српским културно-просветном установама постојале су такве установе и код Хрвата: Певачко друштво „Нада", две читаонице – Обртничка и Хрватска. Поред Српске доброторне задруге постојало је и Римокатоличко госпојинско друштво.

Да би културно-просветне установе имале услова за рад изграђени су Српски дом, Хрватски дом, Соколски дом, Дом мајке Југовића, Ратарски дом, Занатлијски дом. Поред друштава са националним предзнаком постојала су и друштва са општим и југословенским обележјем Јадранска стража, Црвени крст, Друштво трезвености, Француски клуб са школом за француски језик, Клуб есперантиста, Удружење добровољаца, Удружење резервних официра, Добровољно ватрогасно друштво, више спортских друштава.

У овом свом спису о културно-просветном животу града Јован Удицки је појединачно описао рад сваког од ових друштава истичући и улогу појединих чланова. У закључку он је истакао да је „Митровица у то време важила као културни центар Срема јер није било установе коју она није имала."

Бора Чекеринац

Сирмијум
Сремска Митровица

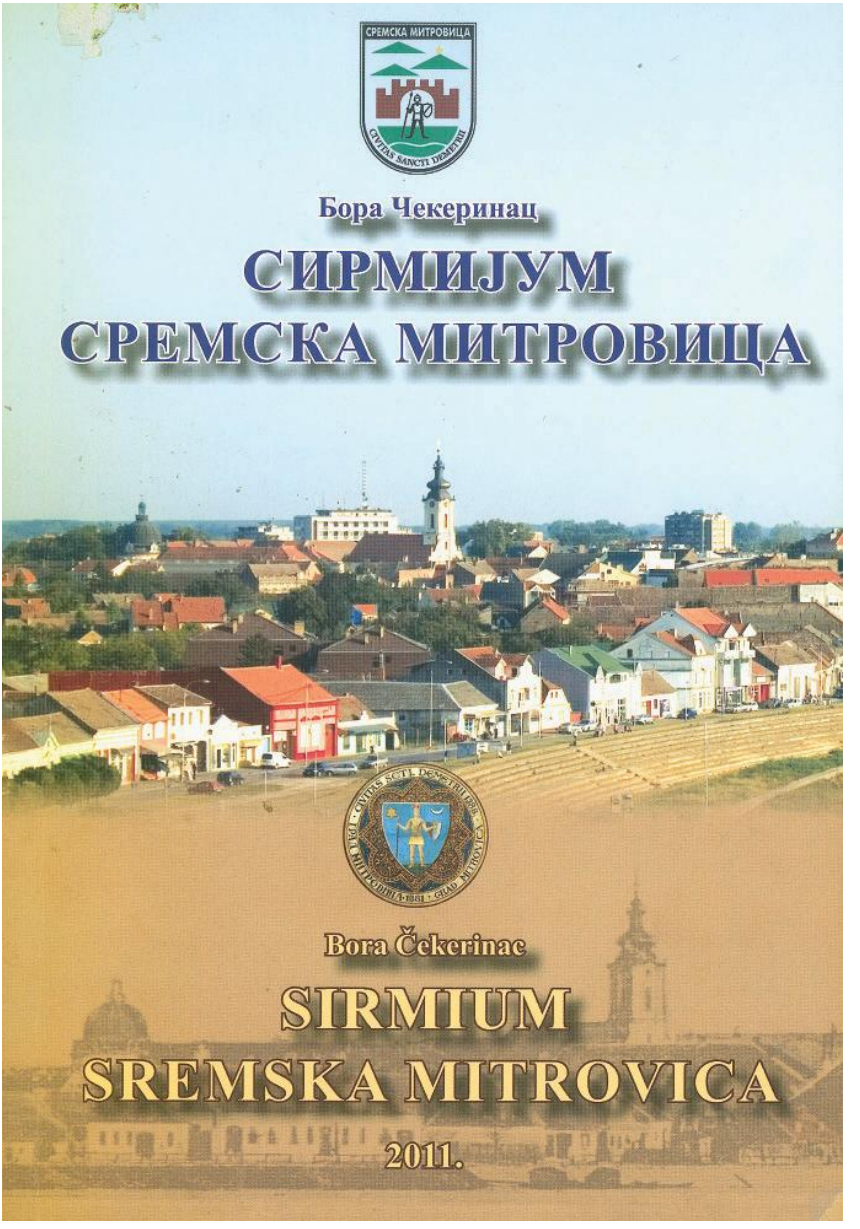

Издавач:
Музеј Срем Сремска Митровица, 2011

Рецензенти:
др Владан Гавриловић

Превод на енглески:
Љубица Јанков

Фотографије:
Синиша Граовац

Техничка припрема:
Гордан Блажић

Тираж: 500 примерака

Ово је монографија о догађајима и личностима и свему ономе што се збивало на простору Сирмијума, односно Митровице, односно Сремске Митровице у верменском распону од праисторије до XXI века. Намера је аутора Боре Чекеринца, вишег кустоса Музеја Срема да кратким, сажетим информацијама – речју и сликом – прикаже и подсети читаоце на велики ход града кроз вишемиленијумску историју и укаже на све оне духовне и материјалне вредности које су стваране од стране градске управе и самих грађана, а који су похрањени у посебним градским установама – Архив, Музеј, Завод за заштиту споменика културе, Галерије, Градске библиотеке.

На првој страни ове хронологије аутор је дао топографски положај и природне карактеристике града са намером да покаже позорницу свих збивања који ће у наставку да следе. Затим је на тој позорници, по временским одредницама: од праисторије и протоисторије (старог, средњег и млађег каменог доба; од бакарног, бронзаног и гвозденог доба) па преко античке епохе, епохе средњег века и све до наших дана, ређао догађаје и збивања наводећи (где је то било могуће) епоху, век, годину и датум кад се што збивало. Тако сазнајемо да су наши истраживачи у наносима реке Саве код Сремске Митровице нашли остатке делова скелета мамута, џиновског јелена, бизона и рунастог носорога, који потичу из старог каменог доба, око 50.000 година пре Христа, „што указује на могућност потојања станишта праисторијских људи.'' а из времена када је град био у саставу хабзбуршке монархије сазнајемо да је 6,септембра 1726.године Митровицу захватио велик пожар. „Изгорело је 57 кућа и 51 дућан.''

И тако ређају се догађаји: седмог маја 1826.године у Митровици је отворена болница... 5.јануара 1847.године рођен је Кирил – Ћира Милекић, трговац, поседник и интелектуалац, будући први градоначелник Митровице, а 1874.године формирана је „Петроварадинска имовна општина са седиштем у Митровици.

Последња два догађаја записана у овој хронологији су да су 12.јуна 2000. године у Сремској Митровици почеле да излазе „М новине'' и да је 24.септембра 2000.године „на локалним изборима у Сремској Митровици смењена власт Социјалистичке партије Србије и Југословенске левице, чиме је настало ново раздобље у развоју града.''

Највећи број догађаја, личности, предмета, разних докумената који се наводе у Хронологији су илустровани фотографијама које представљају изванредну допуну текстуалним информацијама. Читајући Хронологију, која обухвата 120 страна, стиче се утисак да читалац ходајући разгледа музејске експонате или прелистава архивску грађу и документа.

Паралелно са српским текстом штампан је и превод на енглески језик.

Драгана Ђонлић-Рунтић

Медицинска школа „Драгиња Никшић” Сремска Митровица 1959 – 2009

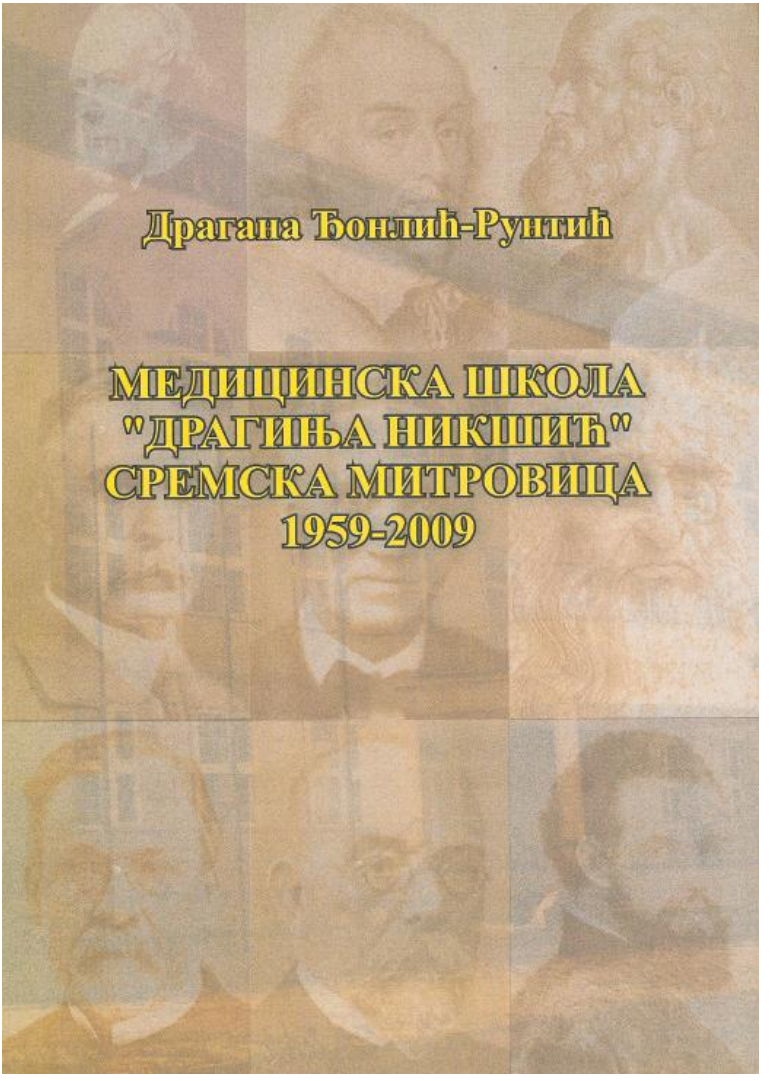

Година издања: 2009.

Тираж: 500 примерака

Поводом великог јубилеја – 50 година постојања и рада Медицинске школе „Драгиња Никшић'' у Сремској Митровици – издата је ова монографија у којој је испричана историја настанка и рада ове стручне школе у којој су се образовали кадрови за потребе здравствених установа.

На 265 страна аутор монографије Драгана Ђонлић-Рунтић је на основу изворне документације и уредно вођеног Летописа школе приказала развојни пут школе од 1959.године када је уписана прва генерација ученика – једно одељење са 26 полазника – и чије је школовање трајало три године, а настава је одржавана у просторијама болнице – па до закључно са 2009.годином када је школа већ имала нову школску зграду и када је у школској години 2009/2010. само у завршним разредима са четворогодишњим школовањем било седам одељења (са смеровима: фармацеутски техничар, физиотерапеутски техничар, козметички техничар, гинеколошко-акушерска сестра, медицинска сестра-техничар,) и једно одељење са трогодишњим школовањем – смер мушки-женски фризер.

Посебно су приказане и све друштвено-политиче промене у нашем друштву које су имале често и пресудан утицај на развој образовног система, што се све одражавало и на рад Медицинске школе у Сремској Митровици.

Велику пажњу аутор је посветио директорима школе и наставницима који су учинили да Школа буде једна од запажених у Србији и који су омогућили да ученици на разним стручним и спортским такмичењима постижу вредне резултате. У посебном поглављу дате су кратке биографије свих директора школе уз приложене фотографије (Иван Живковић, Лазар Лазић, Ружица Миловановић, Зора Васиљевић-Галић, Обрен Пауновић, Владимир Гарчевић и Дарко Игњатовић) као и кратке биографије запослених наставника, административно-финансијских и помоћних радника.

Велика пажња је посвећена и учеицима. Наведена су имена најбољих ученика, затим имена ученика генерације и имена ученика насиоца разних диплома, награда и признања. Најзад, приложена су и имена свих ученика матураната од 1959,до 2009.године.

Избором бројних фотографија из живота и рада школе и ученичких активности омогућено је да се боље види и доживи рад Медицинске школе „Драгиња Никшић" у Сремској Митовици.

Душан Познановић

Наша Милева

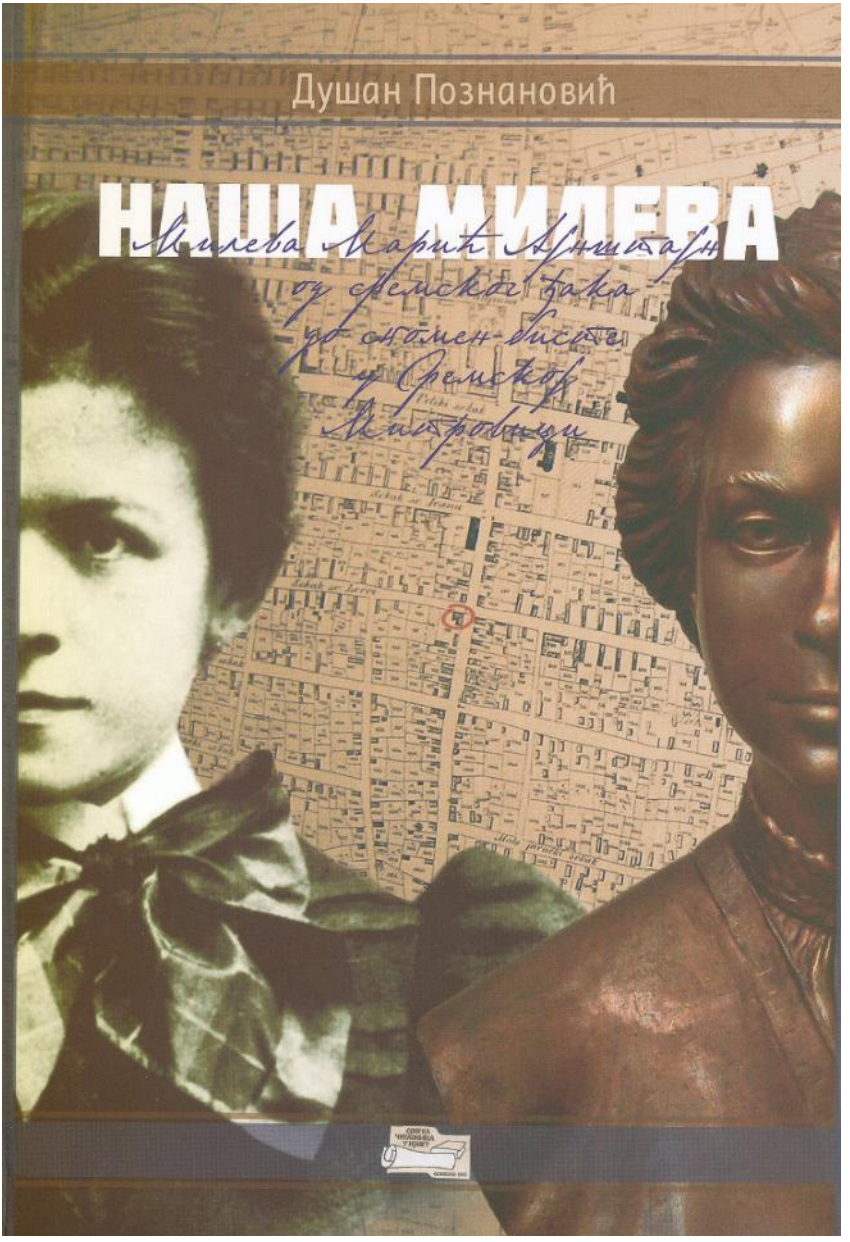

Међу монографијама које осветљавају Митровицу и њене заслужне житеље значајно место има и монографија Душана Познановића о Милеви Марић објављена 2017.године под скромним и могло би се рећи интимним насловом „Наша Милева". То је књига у којој је аутор уврстио највећи број својих раније објављених текстова о Милеви Марић-Ајнштајн, супрузи Алберта Ајнштајна која је била „једна од првих теоријских физичарки на свету" а које је током своје новинарске активности објављивао у разним новинама и часописима.

Међу корицама ове изузетне књиге, на нешто више од 200 страна, испричана је, и многим документима употпуњена, биографија ове надарене и племените жене која је једним делом свог живота била и житељ вароши митровачке. Због свега онога што је касније створила у животу Митровица се с правом поноси њеним именом и брижљиво чува успомену на њу и на дане које је проводила овде. О томе исцрпно говоре делови у књизи под насловом „Улога сремског ђака у развоју генија", „Милева Марић и (ли) мит о Ајнаштајну", „Милевине заслуге нису мале", „Милевино име нека се спомиње". А ту је и текст о подизању спомен-обележја, попрсја Милеве Марић у Митровици на Тргу војвођанских бригада.

Не треба занемарити ни многе појединости из живота супружника Милеве Марић и Алберта Ајнштајна које су садржане у писмима које су они међусобно размењивали. Добар део те преписке је садржан у овој монографији.

Најзад дугујемо велику захвалност аутору ове монографије Душану Позновићу, врсном новинару, неуморном истраживачу, који је годинама прикупљао податке о „Нашој Милеви", трагао за изворним документима, фотографијама, литератури да би нам подарио ову драгоцену књигу која, не само да нам открива величину и дело Милеве Марић-Ајнштај већ нам говори много тога и о самој Митровици и Митровчанима.

Мр Слободан Стокановић

Сећања

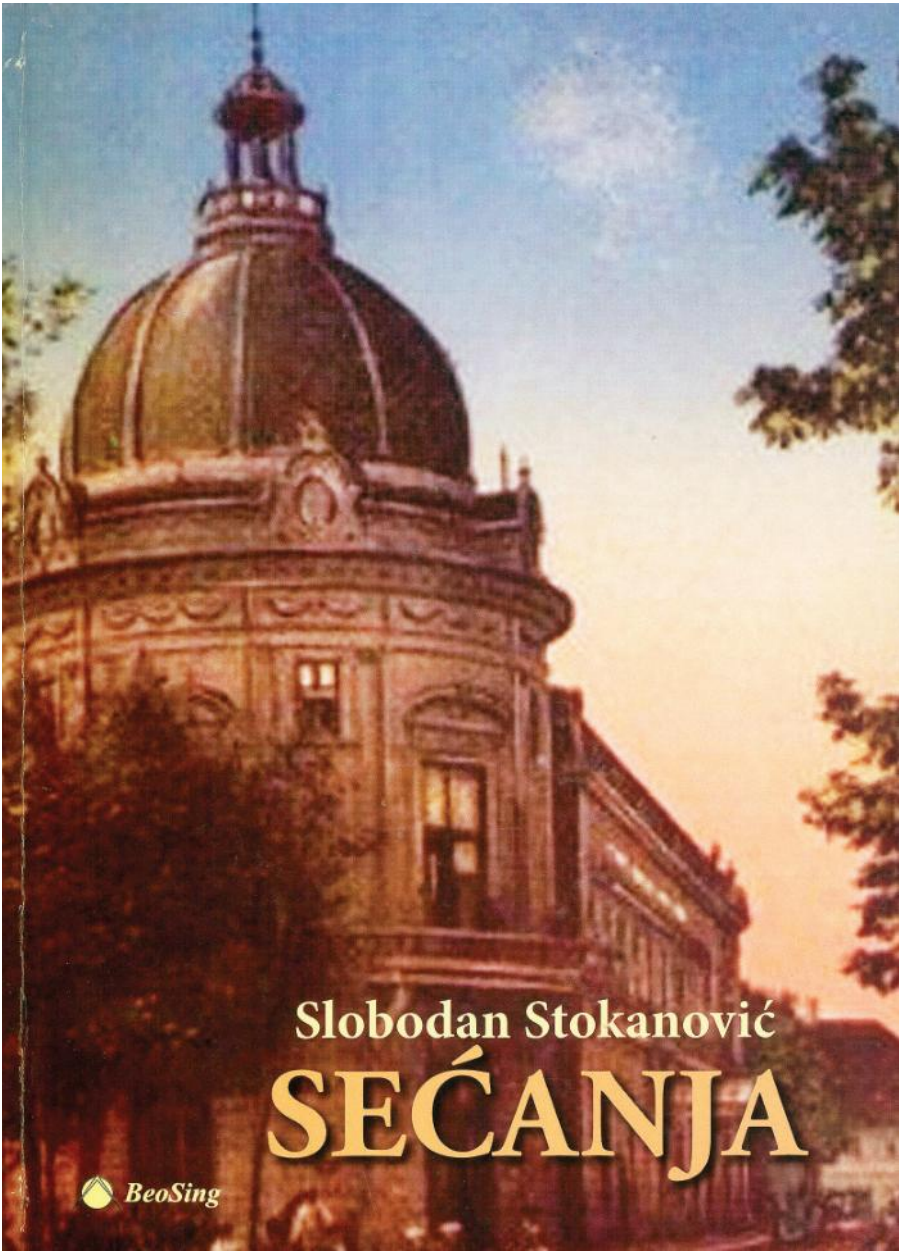

Прилози за моју биографију

О томе да напише аутобиографију Слободан Стокановић је овако објаснио:

„Кад човек зађе у треће доба и када на располагању има доста слободног времена, почиње да размишља о свом пређеном животном путу. Тада му остаје једино да сведе неке своје животне рачуне, да се сети својих предака, своје породице као и радних и друштвених резултата. Дужан сам да отргнем од заборава неке људе и догађаје којих више нема. Они су некада били део овога града а остали су у мом сећању."

Ту своју „обавезу", да отргне од заборава, аутор је испунио тиме што је описао све оно што се за седамдесет година живота „наталожило" у њему, а књигу о томе је посветио својој породици и граду Сремској Митровици, „коју највише волим".

Своју причу о властитом животном путу, о људима који су на том путу били у његовом окружењу као и о свему ономе што се збивало изнео је у седам поглавља. Прво је било испуњено казивањем о догађајима који су га пратили током свих 70 година живота – од самог рођења (27.децембра 1939), па до децембра 2009.и јануара 2010. када је и напунио тих 70 година живота и када је – како сам каже - „одрадио часно један животни век". Остатак живота – завршава ово своје прво поглавље - „посветићу својој породици као и ситним задовољствима за које нисам имао времена док сам био млађи. Као трен протутњао је цео један живот, мислим да је био частан и поштен, и да моји потомци неће имати разлога да се стиде мојих поступака."

У осталим поглављима описао је део Митровице у коме је провео детињство („у кући на обали Саве, у улици која се пре рата звала Кеј краљице Марије, за време рата Кеј Петра Зрињског, а после рата добила је име Кеј 1. новембра, после Кеј Ђуре Салаја, да би најзад почетком деведесетих година, када се брисало све оно што има призвук антифашизма, добила име Рибарска обала). Сликовито је описао изглед улице са старим и трошним приземним зградама, са људима који су у њима живели и реком Савом која је увек деловала некако тајанствено. Временом и у том делу града нестајале су читаве породице, нестајао је читав један друштвени слој. Митровица је мењала свој лик – то је садржај другог поглавља.

У трећем су описани призори града у првим данима ослобођења и школовање прво оно основно, затим гимназијско и на крају студије права и постдипломске студије.

У четвртом поглављу су изнета сећања на рад у Феријалном савезу и у митровачкој организацији извиђача. За рад у овим организацијама младих у

мају 1971.године Председништво Савеза извиђача Југославије доделило му је одликовање „Јаворов лист са златним зрацима", а Указом Председника СФРЈ Јосипа Броза Тита одликован је „Орденом рада са сребрним венцем"

Следећим поглављем аутор нас упознаје са својим радом у органим општинске управе, у Комуналној радној организацији „Сава", затим у Кањено-поправном дому, у СУП-у и на свим овим пословима често је долазило до многих неспоразума и сукоба са појединим руководиоцима. Некада су ти сукоби решавани и судским путем, што је остављало дубоког трага у приватном животу.

У шестом и седмом поглављу аутор је изнео своја сећања и своја виђења на збивања у граду у времену када су се у земљи догађали бурни политички сукоби који су претходили распаду Савеза комуиста, увођењу вишепартијског система, распаду СФРЈ. То је и време „Јогурт револуције" револуције у Војводини.

Нема сумње да су сви ови догађаји оставили дубоке трагове у животу аутора, али и да су они (сви ти догађаји) драгоцени прилози за историју града.

Ђорђе Домазет
Ненад Лемајић

175 година Митровачке гимназије

Издавач: Митровачка гимназија
Година издања: 2013
Тираж: 300 примерака

Ово је још једна у низу до сада објављених монографија о Митровачкој гимназији у којој уводничар, др Ненад Лемајић већ у првом поглављу, које носи наслов „Митровачка гимназија од оснивања до усмереног образовања", даје критичку анализу скоро свих текстова који су до сада написани о овој школи. А тих текстова и докумената има веома много и сви су похрањени у Историјском архиву „Срем" под ознаком „Гимназија – Сремска Митровица 1838 – 1979". У том архивском фонду налазе се 257 књига и 198 кутија са разним документима. Др Лемајић је у сажетом тексту, уз навођење обимне литературе у фуснотама, дао преглед развоја гимназије до 1918.године, затим раздобље од краја Првог светског рата до почетка Другог светског рата, затим следи раздобље окупације града од стране НДХ и најзад време од 1945 – 1978. године.

Друго поглавље ове монографије, којом је обележена 175.годишњица гимназије, написао је Ђорђе Домазет и он је то своје излагање насловио „Митровачка гимназија у току и након усмереног образовања". У том раздобљу збивале су се и велике друштено-политичке и економске промене у нашем друштву, мењао се и систем образовања, увођено је образовање за рад, односно усмерено образовање, дошло је до веиких промена у наставним плановима и програмским садржајима. У политичким збивањима, у време НАТО бомбардовања. Гимназија је са наставницима и ђацима у свему томе имала и своје учешће.

У трећем поглављу монографије – аутор др Ненад Лемајић – настојао је да прикаже свакодневи живот школе – школске свечаности, екскурзије, спортски живот, понашање ученика, а у четвртом поглављу је Ђорђе Домазет приказао највредније резултате гимназијалаца и њихових професора, међу којима су – да наведемо само неке – Сава Кличковић, доктор права; Чедомир Брашанац, књижевник; Мирко Петровић, књижевник; Јован Удицки, књижевник; Бошко Новаковић, књижевник; Стјепан Мусулин, филолог, Глигорије Ерњаковић, преводилац; Кирил Свинарски, универзитетски професор; Милан Шкргић, новинар; Ратомир Рале Дамјановић књижевник, Петар Краљ, глумац, Синиша Ковачевић, драмски писац; Славко Воркапић, синеаста; Жарко Цвејић, оперски певач; академик Војислав Ј. Ђурић; Бранко Василић, архитекта; Никола Радојчић, академик; Петар Милошевић, археолог; Радомир Прица, историчар; Мирјана Вукмировић, књижевник; академик Драгош Цветковић, математичар и још многи други записани у овој монографији.

У наредном поглављу је др Ненад Лемајић приложио кратке биографије о најистакнутијим наставницима и ђацима Митровачке гимназије – Милан Јовановић Батут, Милош Н. Ђурић, Милева Марић Ајнштајн, Рудолф Филиповић, Драгош Цветковић, Никола Радојчић, Бранислав Видић, Пашко Ракић, Мате Храсте...

Дужно поштовање указано је и свим ученицима и наставницима погинулим у Народноослободилачкој борби. Сва њихова имена су уписана у овој монографији.

Најзад на крају монографије њени аутори др Ненад Лемајић и Ђорђе Домазет приложили су спискове свих ученика који су положили матуру и кратке биографије свих наставника и директора који су у гимназији радили од 1918. па до године великог јубилеја – 2013.године.

Новица Прстојевић

Савом у Европу

Издавач: Графопапир Шабац, 2003.
Рецензенти: Doc. Sci. Слободан Марковић
Превод резимеа на немачки: Љиљана Петровић
Тираж: 600

Ово је по много чему необична књига, или боље рећи монографија, о реци Сави која је и својим током и свим оним што се током времена збивало на њеним обалама имала тако судбински утицај на људе у приобаљу. Река и људи створили су трајни савез и били су узајамно једни другима од користи. Већ у уводном делу аутор ове монографије о реци Сави наводи речи оних који су најдуже бродили по њој да је то најлепша река на свету, да је то „река над рекама", а по количини воде стављају је испред Нила и Волге.

У писаним изворима спомиње се први пут у петом веку пре нове ере, а стари Грци за њу везују и свој познати мит о Аргонаутима и златном руну. Савом се пловило до Дунава, али и до Јадрана и Егејског мора. На њој су предузимљиви људи постављали воденице, а државне власти, када је била гранична река, постављајући карантине и царинарнице. По њој су пловиле лађе угљарице али и беле једрилице. Запловли су по њој и први пароброди и највећи путнички моторни бродови. Дуж целог њеног тока на левим и десним обалама грађена су пристаништа и велика складишта за робу. Тако је настала велика лука Београд на раскршћу европских путева, велика лука у Шапцу као „Капија Европе", лука у Сремској Митровици, као драгуљ Панонске равнице; лука у Брчком и још неке у горњем току.

Аутор монографије је своју причу о реци илустровао великим бројем старих фотографија.

Др Слободан Ћурчић

О климатским одликама у општини Сремска Митровица

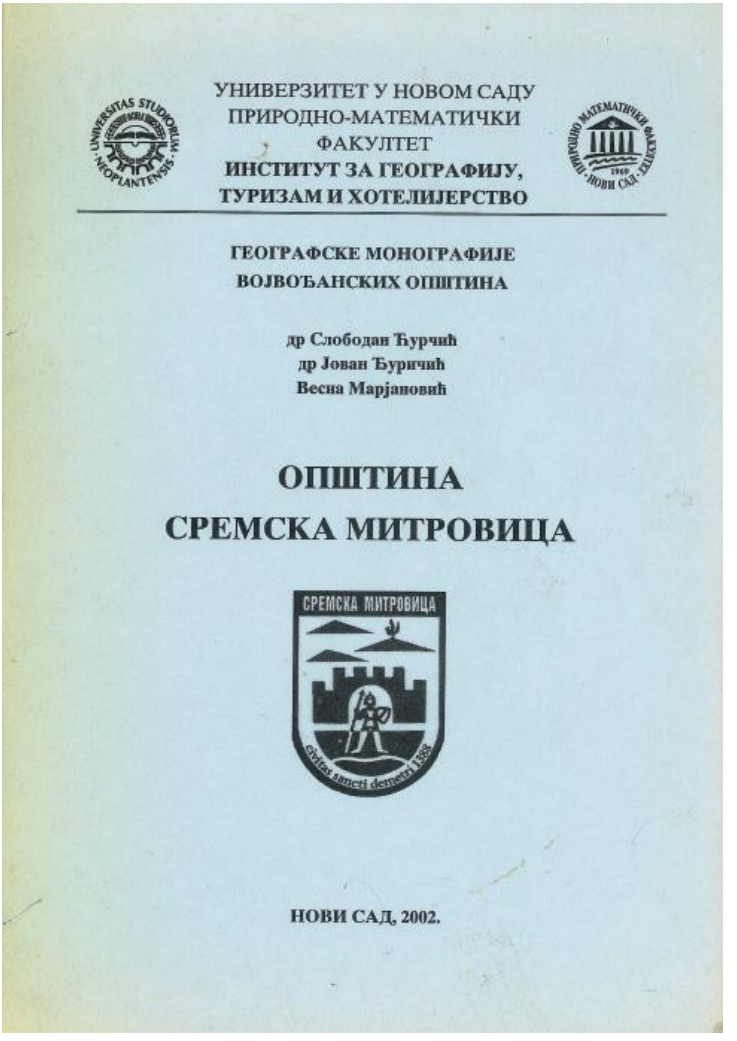

Из књиге „Географске монографије војвођанских општина'', изд. Института за географију, туризам и хотелијерство, Универзитета у Новом Саду, Природно-математички факултет, Нови Сад 2002. година

„Најважнији климатолошки елементи са територије ове општине обрађени су на основу података са локалне метеоролошке станице у Сремској Митровици и података са околних станица у Шиду, Бјељини, Шапцу, на Гладношу и на Иришком Венцу.

Средње годишње температуре на територији општине биле су између 1951.и 1970. уједначене и варирале су од 11,0 целзијусових степени у северозападном до 10,9 степени у централном делу.

Средње месечне температуре од -1,3 целзијуса у јануару до 21,1 односно јануара равномерно опадају. Јануар је једини месец са негативним средњим месечним температурама.

Највише температуре бележене су од јуна до септембра. Апсолутни максимум од 40,3 степена забележен је 19.августа 1952.године, а најнижи годишњи максимум од 31,4 степена забележен је 30.августа 1964.године.

Становништво општине Сремска Митровица

Број становника у општини Сремска Митровица кретао се 29.129 колико је пописано на попису из 1869. до 85.329 по попису из 1991.године. На ужем подручју града 1991. године живело је 38.834 становника док је 2002.године било 39.084.

О природном прираштају становништва у општини Сремска Митровица, у овој монографији др Слободан Ћурчић навео је следеће податке:

	1961-70	1971-80	1981-90
Наталитет	12.567 (17,7%)	12.041 (14,7 %)	11.160 (12,1%)
Морталитет	6.360 (9%)	7.380 (8,7%)	8,791 (10,3%)
Прир. прираштај	6.207 (8,7%)	4.961 (6,0%)	2.369 (2,8%)

Према подацима из Википедије Сремска Митровица се налази на 44 степену и 58 минуту северне географске ширине и 19 степену источне географске дужине, на надморској висини од 82 метра, а захвата површину од 48,4 квадратна километра.

И све је то Митровица, Сремска Митровица Град Митровица.

МИТРОВИЦА У ЗАПИСИМА

Митровица у записима

Евлија Челебија[1] Град Митровица

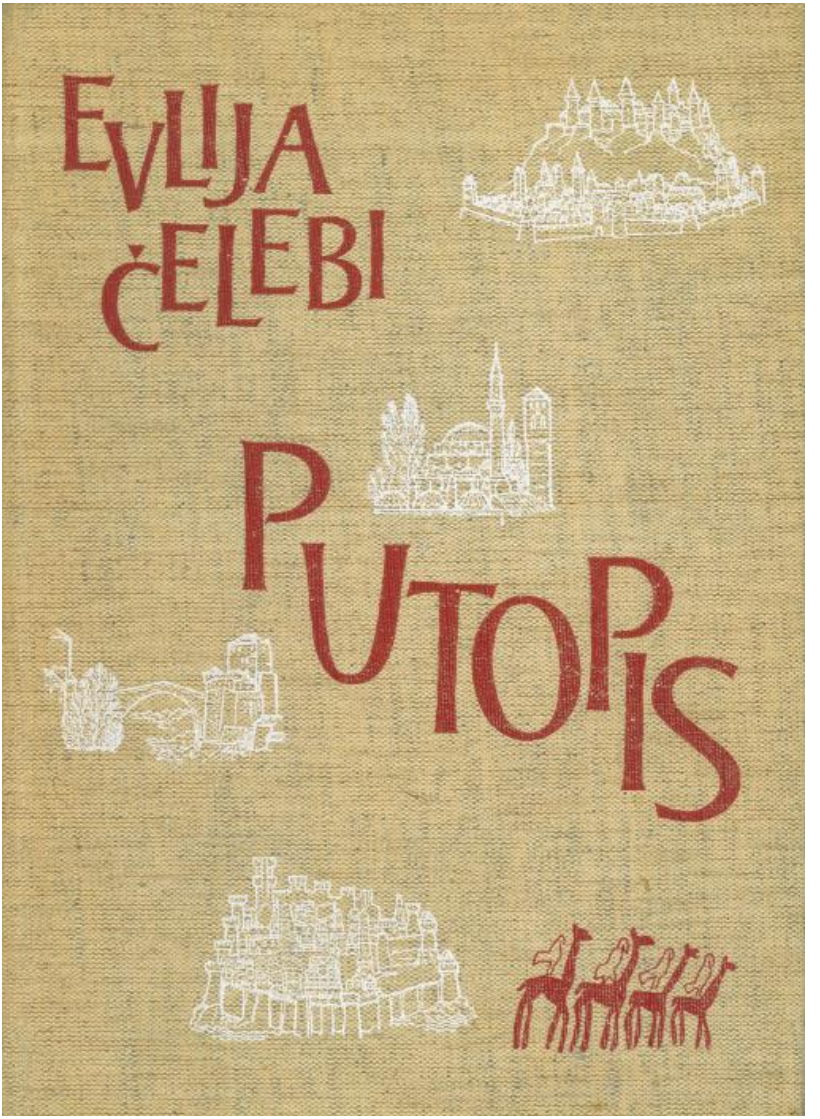

1 Евлија Челебија: „Путопис”, Одломци о југословенским земљама, ИРО Веселин Маслеша, Сарајево 1979, стр. 353 – 357.

Тај град освојио је Гази Хусрев-бег године 927/1521, у доба владавине султана Сулејман-хана. Ту је сједиште паше сремског санџака који припада будомском ејалету... У том санџаку има 154 зијамета и тимара..

Митровица је висок кадилук у рангу кадилука од 150 акчи. У вријеме војног похода тај санџак даје са џебелијама 3.600 војника. Већина њих имају у својим одредима по два коња, чије узде држе у рукама, тако да им се коњи уопће не могу одвојити један од другога.

Кратко речено то су достојанствени и врло храбри војници. Ова Митровица се налази у сремском ејалету. То је врло лијепа и „једном зеленилом обраслом мјесту, на обали ријеке Саве.

Ту има дванаест махала, од којих су најпознатије: Бегова махала, Доња махала, Горња махала, Чаршијска махала, Бајезидова махала, Меми-бегова махала, Бајрамова махала, Агина махала, Царева махала и Мурад-пашина махала.

Ту има дванаест џамија, од којих су најпознатије Гази Бајезид бегова џамија у Малој чаршији, Меми-бегова у Горњој чаршији, Бајрамова џамија на тргу Велике чаршије, Агина џамија, Царева џамија, Мурад-пашина џамија...

Ту има шест махалских месџида, хиљаду и пет стотина даском покривених кућа са двориштима ограђеним даском. Многе куће су приземне, а мало је кућа које су зидане на спрат. То су тврдо зидане зграде покривене ћерамидом и, уопће, дивне куће... Ту има десет основних школа. Оне су задужбине оснивача џамија. Само дјеца овдашњих становика не занимају се науком. Сви имају наклоност према витештву и обично се занимају разним оружјем. Ту се налазе три текије и три јавна купатила (хамама) од којих једно не ради, док друга два раде дан-ноћ. Једно је Бајезид-бегов хамам, у чаршији. Он је врло лијеп.

У том мјесту има много кућних бања са пећима, јер како је овдје зима врло јака устаљен је ред да се у свакој кући налази пећ.

Ту, даље, постоје три хана грађена од тврдог материјала. Сви су покривени ћерамидом и уконачују госте. Ту постоје још три трговачка хана. Има у свему четири стотине дућана, само нису грађени од тврдог материјала. Двадесет и девет дућана који се налазе у чаршији су вакуф Бајезид-бегове задужбине.

Ту има још три стотине панађурских дућана. То су мали дућани који се налазе на југоисточној страни вароши, на обали ријеке Саве, а подигнути су попут шатора и сви су малени. Они раде годишње четрдесет дана и четрдесет ноћи. У сезони трешања сакупи се у тој вароши четрдесет и до педесет хиљада људи, који ту бораве под шаторима и проводе и уживају уз чудну вреву и галаму. Једанпут се одржава велики вашар (панађур) у јесењско доба. Ту се из свих пограничних крајева сакупи разноразна стока и народне масе попут „чамапурске" војске и ту се продаје лицитацијом. За вријеме вашара говори се

бошњачки, српски и бугарски.

Овдашње становиштво носи потијесно и кратко одијело, калпаке, грубе папуче и чакшире са копчама. Једни се баве трговином, други претргом, једни служе код угледних богатих људи..

Овдашња клима је пријатна, и свих благодети има у изобиљу.

У тој вароши на ријеци Сави налазе се воденице постављене на по двије лађе. Те воденице су јако смијешне направе на точак. Виногради и башче, које се налазе на супротној страни украшавају цио свијет. На рубу вароши налази се једно излетиште које служи и као мусала...

Ту су и гробови који се посјећују. Покојни и богом помиловани Гази Бајезид-бег, који је усрећен тиме што је умро мученичком смрћу погинувши у борби за вјеру, сахрањен је у једном дивном турбету које је зидано од тврдог материјала и покривено оловом, а налази се у дворишту Бајезид-бегове џамије у Малој чаршији. У његовој џамији и дивном турбету сваки дан прочитају одређени службеници (џузхам) цио кур›хан за његову душу.

Меми-паша је покопан у малом турбету, које се налази покрај његове џамије у Доњој чаршији. Ту је сахрањен и проповједник Халим-ефендија. Нека им бог посвети тајне.

Олга Зиројевић

Цариградски друм од Београда до Будима у XVI и XVII веку

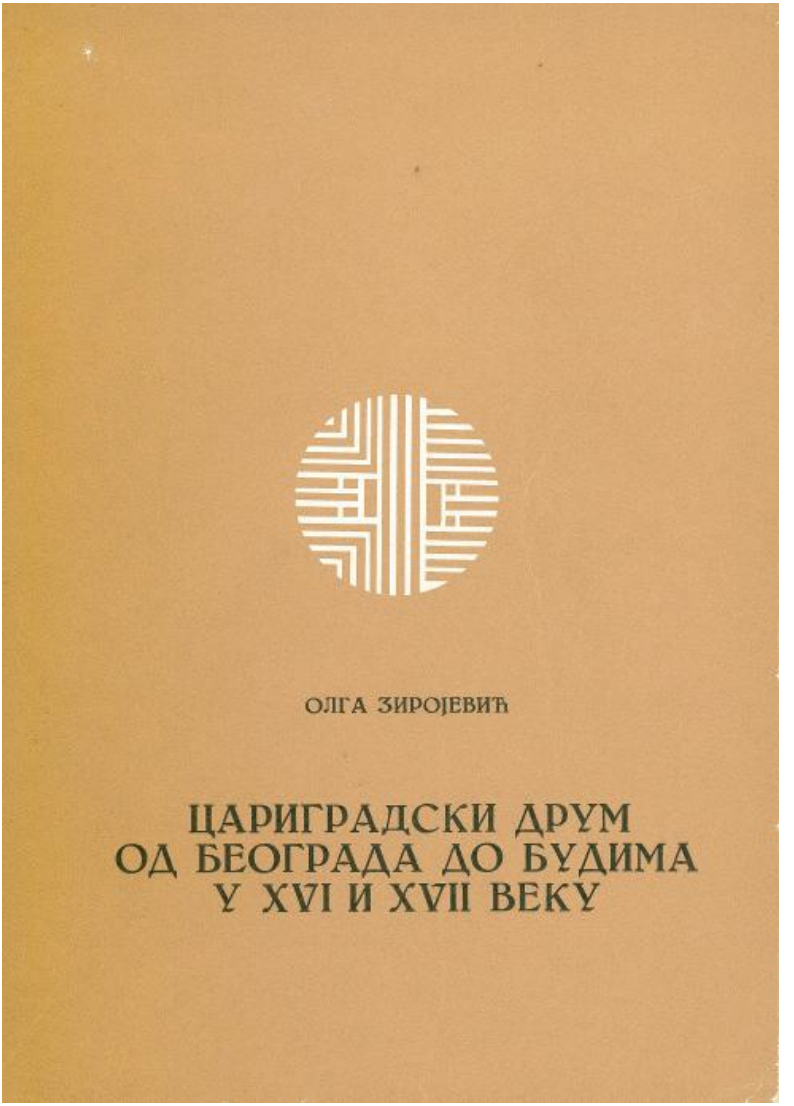

Издавач: Институт за изучавање историје Војводине, Нови Сад 1976.

У монографији о цариградском друму у XVI и XVII веку аутор Олга Зиројевић нас упознаје са организацијом саобраћаја који су Турци успостављали са новоосвојеним крајевима. Прво је приказала трасу тога пута од Цариграда до Будима са посебним освртом на део пута од Београда до Будима (копнени и водени пут) дајући нам изглед тога пута са описом сталних саобраћајних објеката, са изгледом успутних станица, са описом саобраћајних средстава, са прометом путника и робе као и са системом обезбеђења пута, путовања и путника.

Највећи део монографије посвећен је насељима која су се налазила на копненом путу. Укупно је приказано 58 насељених места од којих су више од половине са подручја Срема. Међу њима су Земун, Шимановци, Карловчић, Прхово, Јарак, Митровица, Лаћарак, Ново Село, Мартинци, Кузмин, Кукујевци, Товарник, Илача, Вуковар, Винковци, Бановци, Белегиш, Сурдук, Сланкамен, Крчедин, Чортановци, Крушедол, Каменица, Петроварадин, Черевић, Сусек, Нештин, Илок, Сотин, Даљ... итд.

Описи ових насеља дају нам доста података о изгледу ових насеља у XVI и XVII веку. Ево шта нам овај запис говори о Митровици из тог времена:

„Падом под турску власт, 1521.године, угарска тврђава Castrum Zenthdemeter , која је неко време припадала и деспоту Ђурђу, изгубиће сасвим војни значај. Као и у другим сремским градовима и овде су Турци разорили тврђаву.

Митровица је обновљена као варош у време масовног насељавања становништва из северне Србије и североисточне Босне у Срем. Прве турске вести помињу Митровицу као седиште кадилука којем, поред нахије Митровице. Припада и нахија Купиник. Најстарији сачувани турски попис Срема, садржи само попис хришћанског становништва Митровице (назива се селоварош). Насеље, са кнезом на челу, бројало је укупно 70 домаћинстава, од тога 11 удовичких. Од тога нормалне куће плаћале су, по обичају, 60 акчи филурије, а удовичке по 6.

Највише је гајена пшеница, а од стоке помињу се само овце (ситна стока) и свиње.

Највећи приход доносила је, међутим, тржна трошарина – 5.000 акчи (укупан приход од Митровице заједно са ушуром и дажбинама муслиманског становништва износио је 8.037 акчи). Судећи по висини прихода од скеле – износио је 15.000 акчи – овде се одвијао значајан промет.

У српској вароши постојале су две цркве

Муслимански џемат овде се брзо развијао. У другој половини XVI века Митровица је касаба – по некад се званично бележи и као шехер – и седиште санџака. У попису Сремског санџака, који је настао између 1566. и 1569.године, Митровица броји 11 муслиманских махала, односно 562 домаћинства. Из

истог пописа сазнајемо да има три велике џамије, два месџида, једну мусалу, један хамам, један мектеб и један каравансарај. Становништво је, будући да је место добило статус касабе, ослобођено плаћања ресми чифта и предвиђа се да ће ускоро постати шехер.

Међу муслиманима забележене су следеће занатлије: Сапунџија, бојаџија, чизмар, берберин, халваџија, масер, касапин, поткивач, ћурчија, бакалин, телел, чобанин, ћерпиџија, басмаџија, сарач, пекар, бравар, папуџија, терзија, ковач, мутап, дунђер, зидар, казаз, кујунџија, калајџија, скелеџија, сабљар, казанџија, столар, кириџија, лончар, табак, муџелит. Уписано је и 16 трговаца, а као становници Митровице помињу се још спахије, писари, баждари и мухзири.

Муслимани су – попут грађана већих градова – били ослобођени рефли чифта и намета познатих под именом аваризи, диваније и текјалифи урфије. За узврат старали су се о скели на Сави.

Хришћанских домаћинстава било је 29 и још једно удовичко (2 ћурчија, 2 свилара и 1 говедар). Муафијет није обухватао хришћанске становнике. Они су и даље плаћали филурију, али сада у износу од 70 акчи (две године касније повећала се још за 10 акчи), ушур и друге феудалне дажбине без испенџе. Војница је и даље износила 60 акчи.

У вароши је постојала само једна црква (друга је била напуштена и продата). Пазар се држао два пута недељно, а вашар – панаћур – три пута годишње.

Интензиван развитак овог насеља и његово прерастање у муслимански град свакако треба повезати са чињеницом да је овде било седиште Сремског санџака. Митровица је била, то акође треба истаћи, и раскрсница путева, ту су се одвајали путеви за Шабац и Босну.

Венецијанцу Пигафети Митровица је, будући да нема зидова, више личила на трговиште него на град. У њој је видео рушевине једне прекрасне зграде која је била спојена са црквом. Ту је, иначе, било много кућа удобних као у Угарској.

Око 1578.године Митровица – уведена је као шехер – има 14 муслиманских махала односно 692 домаћиннства. У њој постоје четири џамије, шест месџида и једна мусала.

Хришћанских, односно српских кућа има 18, удовичка једна, а уведдене су још и три баштине. Црква се не помиње.

На проповедника Герлаха – истиче аутор ове монографије – Митровица није оставила посебан утисак велике вароши са 17 џамија, становници су већином турски војници, а има и нешто Срба, који немају чак ни цркве. Ту станује санџак-бег.

Судећи по турским званичним вестима Митровица је нешто опала као

насеље. Број муслиманских махала је, додуше, остао исти, али је број муслиманских домова пао на 630, хришћанских је било свега 14... Ипак, до краја XVII века Митровица је остала изразито муслимански град.

Последње вести које се тичу живота у Митровици крајем XVII века казују да су у њој становале турске спахије и аге којима су сељаци давали десетину."

Објашњење мање познатих речи

Акча - ситан, сребрни новац у Турској. Кован од времена емира Орхана (1327) до 1687.године; у Европи се звао аспра.

Ејалет - највећа административна јединица на које су се делиле османске империје

Испенџе - лични рајински порез који је плаћала хришћанска раја своме господару

Кадилук - подручје на коме се протезала надлежност једног кадије

Казаз - занатлија који израђује и продаје гајтане, ширите, ките и друге предмете за одело и коњску опрему

Касаба - општи назив за мање муслиманско градско насеље чије се становништво искључиво или претежно бави градском привредом (занатством, трговином)

Махала - најмања управно-територијална јединица у граду, градска четврт, сеоско насеље које нема засебног атара

Мектеб - муслиманска основна школа

Месџид - муслиманска богомоља, касније мала махалска џамија.

Мусала - нарочито уређен и ограђен простор у граду, на којем муслимани, под ведрим небом, обављају зједничке молигве петком и о бајрамима.

Паланка - мање утврђење изграђено од слабог материјала (дрвета и земље), опасано ровом и плотом од брвана; ова врста утврђења подизана је на важним саобраћајницама и у граничном подручју.

Ресим - порез, такса, дажбина, општи назив за све феудалне новчане порезе и дажбине.

Ресми чифт - лична новчана даћа коју је свом спахији плаћала муслиманска раја. Износила је 22 акче од чифлука.

Табак - занатлија који се бави штављењем коже.

Текија - зграда у којој се обављају дервишки обреди; пружала је путницима и конак.

Филурија - порез који плаћају власи, сточари; У Срему свака кућа је плаћала филурију

Шехер - веће отворено насеље градског типа насељено искључиво или претежно муслиманским становништвом. Сваки шехер има обавезно више џамија.

Запис о изгледу Митровице 1787.године

Академик Славко Гавриловић у монографији „Митровица трговиште у Срему...” (стр. 42-43) навео је веродостојан опис Митровице из 1787.године из пера Ф. Ш. Енгела у коме стоји:

„Цела Митровица је у то време имала 535 кућа, изграђених већином од чатме, а само у ређим случајевима од тврдог материјала. Куће су биле само делимично ушорене. Католичка парохија била је од тврдог материјала, а православна од дрвета. Међу значајне зграде могли су се убројити 7 официрских „квартира”, те „квартири” аудитора, двојице синдика, рачуновође, профоза, вишег ковача, надучитеља, главна стражарница, два затвора, тамница за затворенике који вуку лађе, барутни магазин и 2 магазина за оружје, станови тројице филчера (хирурга), регименотног добошара и учитеља.”

Као изразито лепе зграде Енгел је поменуо станове „пуковника и мајора, те солану. У кругу бољих зграда били су још и шупа за егзерцир и стрелиште, те одлично вежбалиште, али су утисак кариле неке грађанске куће подигнуте без реда. Изван вароши налазио се житни магазин од 4 одељења, који је раније подигла Темишварска трговачка компанија, а сада га је користила Регимента, будући да је примао до 50.000 мерова житарица које су граничари давали уместо контрибуције.”

Изглед митровачких улица између два светска рата
(према запису у „Сремскомитровачкој хроници”)

Улице, односно коловози у улицама били су прекривени туцаником, ризлом или шљунком. У неким врло насељеним улицама, као што су Нови шор, Ћуковац, Оборска, Вашарска, Ледине, Ново насеље и друге, није било ни калдрме ни тротоара. Све је то утицало да су митровачке улице током лета биле изузетно прашњаве, а у време већих падавина препуне воде и блата. Тек при крају овог раздобља (после 1937) приступило се трајнијем уређењу неких градских улица.

О стању на митровачким улицама сликовито говори и један новински запис у листу „Срем” у броју од 22. децембра 1939.године:

„Кад човек не би погледао на куће, мислио би да је на крајњој периферији каквог села. Кеј краљице Марије, Ћире Милекића, Трг краља Петра, Занатлијска, Цара Душана, Карађорђева, Светог Саве, Змај Јовина и још неке – то су улице у страховитом стању. На њима је страховито много рупчага и блата да кад прође аутомобил, макар и најлакше возио, попрска не само пролазнике већ и куће. То се најлепше види на кућама код Градске општине и код Српског дома"

А ево како је у очима статистичара изгледао саобраћај на митровачким улицама 1935.године: по улицама се кретало 850 кола са животињском вучом, 366 бицикала, 17 путничких аутомобила, три полутеретна камиона, један теретни камион и један мотоцикл. Овоме треба додати и 32 јавна и осам приватних фијакера. Саобраћај преко Саве обављан је понтонским мостом, чамцима и дереглијама у приватној режији. Од 4.јануара 1919.године успостављена је и редовна „пасажирна лађа" између Митровице, Шапца и Београда. Брод је из Митровице имао три поласка недељно и то сваког уторка, четвртка и суботе у пола шест ујутро, а из Београда се враћао у Митровицу понедељком, средом и петком између 18 и 19 часова. Овоме треба додати и податак да је 28.децембра 1919.године успостављеа и директна телефонска веза Митровице са Београдом и обратно.

Митровица у годинама после Првог светског рата

Из „Сремскомитровачке хронике"

Према првом послератном попису стновништва (1921) град је имао 11.484 становника, што је у односу на стање пре Првог светског рата (1912) било за око 8% мање. Десет година касније, према попису од 31. марта 1931. године Митровица је имала близу 14.000 становника и то:

Срба	5.611
Хрвата	3.278
Немаца	2.889
Мађара	914
Русина	1.016
Руса	42
Јевреја	97
Муслимана	20

У првим послератним годинама град је захватао површину од 48 квадратних километара или 8.540 катастарских јутара, а имао је нешто око 50 улица. Од индустрије на првом месту била је дрвна и прехрамбена индустрија. По броју фабрика и столара град је био центар дрвне индустрије Срема. Ту се налазила фабрика танина браће Черих, затим Митровачка парна пилана, па онда „Сирмиа", творница шперплоча и фурнира ДД, затим Творница покућства Бороте, Жунтера и Песинга.

У прехрамбеној индустрији млинарство је зузимало видно место. Од млинарских погона у првим послератним годинама, па и у целом полератном раздобљу од 1918.до 1941.године имамо млинове Месаровића и Респера, затим паромлин Антона Хардија, моторни млин Ервина Вајса и Петра Кузмића и парни млин са творницом покућства браће Татић, који је био и најмодернији млин, па је зато стално радио и за војску. Овој грани индустрије припадала је и пивара.

Од осталих индутрајских предузећа у Митровици треба поменути Сремску електрану ДД подигнуту још 1912.године, а онда и групацију индустрије грађевинског материјала. Ту су биле циглане – једна у Казненом заводу, друга је била Митровачка творница опека, песка и креча ДД као и циглана Виктора Мајзаца и Митра Радојевића. Имала је Митровица у то време и штампарију браће Јанковић, затим је било и више мањих фирми као што су Техичко и електротехничко предузеће „Зора", власник Паја Стојановић, затим предузеће за производњу вештачког камена и робе од цемента, па онда Завод за лучење и легирање дагих ковина. Прва бродска творница ковинских предмета ДД, затим прва творница ковинских предмета и ексера (власник Стеван Карач), Машинбраварско предузеће Брабец-Прохаска и још нека.

У том раздобљу радило је и доста занатских радионица разних профила – лимари, машинбравари, тапетари, чарапари, сајџије, електротехничари, шеширџије, пекари, кројачи, клесари, грнчари, сарачи, грађевински предузимачи, лицидери, воскари и други. За 1933.годину било је регистровано 464 занатске радње у којима је поред власника-мајстора радило и преко хиљаду калфи. Овако велик број занатлија имао је и неколико својих занатлијских удружења...

Град је имао и велик број трговачких радњи. Септембра 1933.године на спику је било око 160. Биле су то трговине пољопривредним производима, трговине мануфактурном и мешовитом робом, трговине галантеријском робом, трговине ципела и коже, трговине женских шешира и помодне робе, трговине вином, ракијом, коњаком и ликером, гвожђарске трговине, трговине грађевинским материјалом, музичким инструментима, плетеном робом, штрикаћим машинама, конфекцијом, а било је и неколико књижара.

Нису изостале ни угоститељске радње – било их је укупно 84. Ту се из-

двајају хотели и гостионице који су имали и собе за спавање („Ковач”, „Зелено дрво”, „Српски дом”), затим гостионице које су имале само преноћишта, а онда ту су и друге кафане, крчме, бифеи и друго.

Јелица Негован

Мозаик сећања

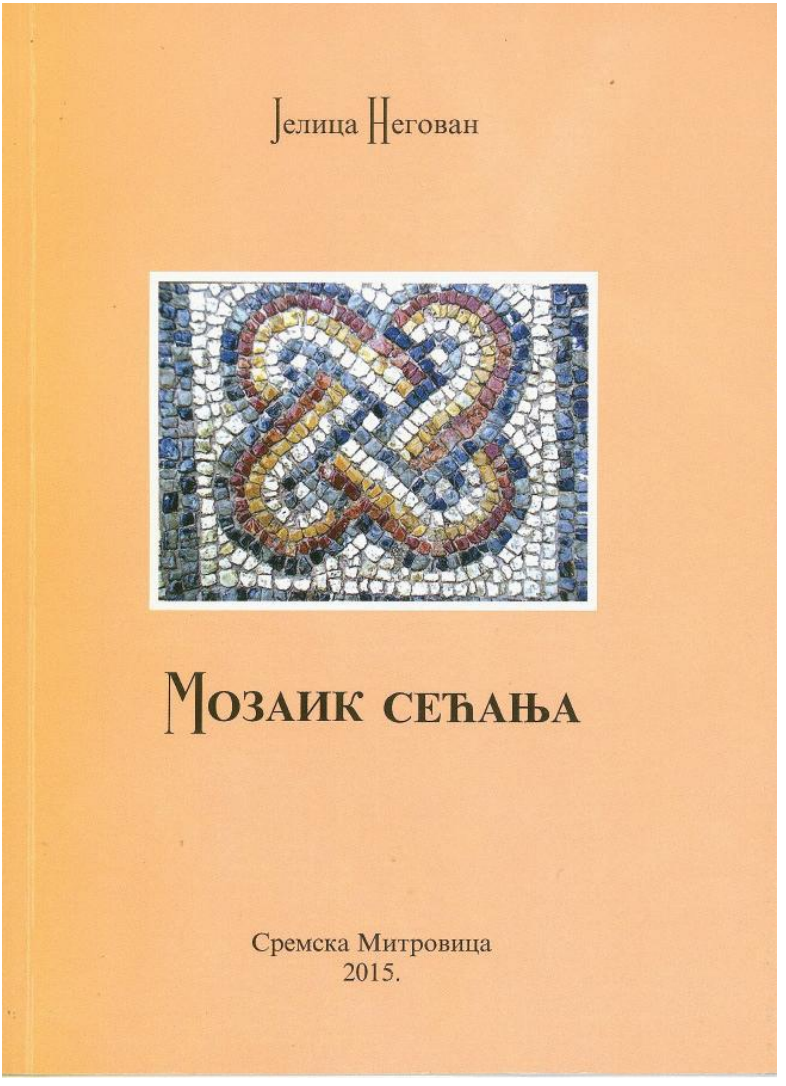

Сремска Митровица, 2015.

У својим лирским записима о детињству проведеном у Сремској Митровици аутор Јелица Негован нас враћа у време после Другог светског рата када су град и људи у њему почели да се, после ужасне четворогодишње море, још једном уздижу показујући да су лепота и племенитост људи неуништиви.

Поред свог битисања у граду она је у својим записима о тим данима своје интересовање усмерила на неке, за њу битне чињенице. То су описи града виђени и доживљеним очима детета – улице, зграде (јавне и породичне), затим на људе који су је окружавали истичући њихова имена и особине као и свакодневни јавни живот у граду који је она својим радозналим дечјим очима посматрала а у неким и учествовала.

Зато су сва њена сећања на те дане и на своје одрастање својеврстан документ о граду, људима и времену. Са много топлине прича нам о делу града где је први пут откривала свет (на Житном тргу и на обали Саве), води нас у шетњу кроз град њеног детињства, прича нам о свом ђачком добу, о дечјем царству и другарству, о учитељицама и наставницима у основној и средњој школи, о школским приредбама и великим празницима.

Открила нам је читаву галерију ликова знаменитих Митровчана са којима је у детињству, а и касније, имала лепих тренутака. На једном месту она каже: „Сви су они били и прошли оставивши трага у граду и у људима који су их надживели".

Оживела нам је и наша сећања на митровачки корзо, на митровачко позориште и биоскопе, на омиљене филмове из тих дана, на моду коју су неговали Митровчани и познате кројаче и кројачице у граду. Нису изостала ни сећања на митровачке кафане и забаве.

Из ових лирских записа о Митровици издвојили смо сећање на митровачки корзо:

„Корзо је имао скоро сваки град. Било је то дивно место у центру града где су се окупљали млади, некако важни, дотерани по ондашњој моди, обријани, намирисани, дугих коса са неизбежним оружјем – младалачким осмехом.

Готово да нема данашњих Митровчана, шездесетогодишњака или нешто старијих, али и оних млађих, који нису шетали митровачким корзоом или штрафтом. За оне млађе рећи ћемо да је митровачки корзо, шеталиште где су се многи срели и заволели, био у центру града, у Улици маршала Тита, поред Градског парка, Библиотеке, поред Православне цркве, до краја улице. Другом страном улице шетало се поред кућа са излозима градских продавница, посластичарнице „Корзо", до чика-Вељине сласте на другом крају улице. Суботом и недељом шетало се и средином улице (цестом), те је због корзоа био заустављен саобраћај у главној улици. Никакви временски услови нису ометали младе да изађу на корзо па се понекад шетало и под кишобранима. Корзо није изискивао никакве трошкове, тек понеки сладолед, семенке или зими пече-

но кестење, али трошили су се ту ђонови и сати лагано ходајући у безбројим круговима у реду по двоје, троје, четворо. Било је у томе младачке трепераве среће, лепоте, осмеха, понеки поглед познанства, разговори и договори, али и задиркивања и добацивања.

Суботом и недељом ту се сјате основци и средњошколци, допутују кући студенти, па ето их одмах на корзоу, а нашао се ту и понеки старији нежења.

Корзо је било и модна писта, на којој су се приказивале мини сукње Мери Квант из раних шездсетих година, макси капути са црвеном поставом, дуги плетени шалови, чизме изнад колена, женски шортсеви (вруће панталонице), италијанске плаве фармерке супер рајфл или ливајс.

Ми смо их звали рифле и левиске и рибали смо их на Сави црепом и оштром рибаћом четком да би биле излизане и деловале похабано. Носили си се сетови нежних боја, мантили шушкавци, а нешто касније и хипи одећа цветних дезена са обавезним тракама око главе или цветним марамама живих боја. И девојке и младићи су носили дуге косе, неговане, сјајне, најчешће са раздељком на средини или шишке, јер било је то време Битлса.

Родитељи су нас напокон преко викенда пуштали увече у град, те смо дотерани, добро расположени неуморно лелујали безбројним круговима док је трајало корзо. Понеки младићи су стајали уза зид Библиотеке и кибицовали. Други су седели на „Мајмунцу" – то је био ограђен цветњак на крају корзоа испред зграде полиције, погодан за одмарање ногу.

Петком, суботом и недљом са корзоа се кретало у провод на „Брионе" или „Сирмијум". То су биле кафане за старију омладину. Нешто млађи су ишли у Дом омладине код католичке цркве, на Савски кеј, у Градски парк, а основци су ишли право кући јер се некад излазило до 20 часова, изузетно нешто дуже на летњем распусту.

Кад се корзо распрши, остану само групице оних који не знају куд би и с ким би кренули. Убрзо најживљи део града утихне, а после поноћи на улицама није било људи с поштеним намерама, једино су се могли срести милиционери који су дежурали на угловима улица."

(После овог описа митровачког корзоа можда ће неко од читалаца добити жељу да још једном прочита Гогољев „Невски проспект").

А ево шта је у свом „Мозаику сећања" записала Јелица Негован о митровачким кафанама и крчмама:

„У Сремској Митровици у другој половини двадесетог века било је двадесетак хотела, ресторана, кафана, гостионица и крчми. Свака је имала своју атмосферу, своје легенде, бисере, своје боеме, каваљере. Биле су надалеко познате по својим музичарима, конобарима, куварима и посетиоцима. Имале су свој шмек, свој дух, а неке су радиле и дању и ноћу. Многе су имале традицију, оне најстарије су се наслеђивале, а све су остале вечне, бар у сећањима

и причама многих генерација. И данас чувају приче о људским судбинама. То су места где су све жене лепе, где вам нико неће замерити ако испробате своје гласовне могућности. Тамо људи беже од стварности, ђаци из школе, мужеви од жена. У њима се срећу људи због чашице разговора, посла, трговине, због картања и томболе, славља, због састанака и растанака. У њима се губе куће, имања, бацају се паре, љубе певачице и лепотице. У њима се свира, пева, игра, плаче, туче, чак, саклони боже, и убија.

У старим митровачким кафанама некад се највише точила домаћа шљивка, сремско фрушкогорско вино, митровачко пиво. Све се неутралисало добром кафанском храном и кафом. У многима од њих се интезивно и бурно живело на крају другог миленијума, у другој половини двадесетог века. Да завиримо у неке од њих.

У време кад аутобус није повезивао Лаћарак и Митровицу, ко крене пешке из села према граду, могао се одморити у крчми „Стари мост". Ко би зими кренуо из Мачве преко старог понтонског моста у Срем, могао би се наћи у истој крчми уз врућу ракију. Она се и данас налази на углу Старог шора и Рибарске обале. У њој се ништа није мењало деценијама, осим власника. Она нема мора и гондоле, али се, о ироније, звала „Венеција" (а данас „Милано").

У Занатлијској улици број 36 је била чувена кафана „Код Воје". Звала се својевремено и „Путник" јер је ту била и Аутобуска станица. Имала је и телефон број 200. Док се чекао превоз Аутобуских предузећа „Војводина, „Ласта" и „7. јул" могла се у кафани попити кабеза или клакер или појести чувена Војина лисната погачица са чварцима. Преко пута кафане на углу улице налазио се стари велики крст од розе мермера са озиданим постољем у облику капелице, на коју су се путници наслањали док су чекали превоз. Десетак метара даље био је Рибљи ресторан „Шаран". Ниска, дугачка, жуто окречена зграда са неколико прозора личила је на приватну кућу и била је увек посећена због добре пржене рибе. Ако је веровати причама, у њој је први пут изведена представа ‚Шаран" чика Јове Змаја.

На углу Занатлијске улице и Казанџилука улазило се у кафану „Златни јелен". Некада је била власништво Рајмана Франца, а име јој је дао власник по металној статуи на постаменту, Златном јелену у природној величини који је постављен високо изнад улаза. Била је то кафана са дугачком салом и црним подом намазаним уљем. Поред улазних врата била је вешалица за капуте, а у сали низ столова са карираним столњацима и белим надстолњацима. Увече је била препуна гостију и задимљена. У кафани су организовани весели дочеци Нове године са живом музиком и неизоставном томболом. На томболи су се, шале ради, добијале најнеобичније практичне ствари: дрвена кухињска хокла, шамлица, ноша, лонац, шешир, балон вина, а главни згодитак је било печено прасе. Кафана „Златни јелен" је радила до средине седме деценије прошлог

века. На име ове старе куће из XVIII века трајно ће нас подсећати фигура Златног јелена.

Кафаница на углу Пушкинове улице постоји дуже од пола века. Била је мала, укопана и увек пуна мушкараца. У њој је служила једна крупна жена, арамбаша, која је понекад морала да стане између два ножа пијаних и бахатих гостију.

На крају Паробродске улице, према Сави, налазила се кафана и куглана „Бела лађа". Имала је у дугачком простору огромне слике са сценама из лова насликане на дрвеним плочама. Личиле су на неко чађаво, уљано аматерско дело које се могло видети с улице кад су врата кафане отворена... Из ње се чуло рондање кугли и бучан разговор посетилаца.

Права митровачка нешто отменија кафана је био „Хотел парк". Налазила се у згради Српског дома (Улица Вука Караџића број 2, тел. Број 36) у просторијама где се данас налази Библиотека „Глигорије Возаровић", уз сам Градски парк. Хотел „Парк" је имао велику кухињу где су се припремала сва кафанска јела. Био је познат по бечкој и натур шницли, али се увече после биоскопске представе баш ту долазило на ћевапе. Сала хотела је била велика и често су организоване плесне вечери. Изнад кафане су се налазиле хотелске собе за ретке посетиоце нашег града. Око хотела је била велика башта с погледом на корзо и парк са водоскоком. У вечерњим сатима ту се нађу познати угледни Митровчани, старије отмене предратне фрајлице са пратњом и послератне другарице и другови. Било је лепо и важно бити виђен. Из сале се чује музика за плес, шире се мириси роштиља и лука. Све се утиша после 23 часа. Хотел „Парк" са градском кафаном постојао је до 1969. године док на то место није пресељена Градска библиотека „Просвета" која је од те године добила име Библиотека „Глигорије Возаровић".

Када је затворен хотел „Парк" , отворен је у згради Српског дома, одмах уз Православну цркву, „Експрес ресторан" у коме је служена храна за раднике и ђаке који су долазили однекуд са стране. У „Експрес ресторану" је било самопослуживање. Скоро свако у Митровици тог времена памти мирисе овог ресторана.

Место на коме се данас налази Пошта биле су старе, ниске, нахерене уџерице, а у њима посластичарница „Охрид", чистач обуће и један фотограф. Недалеко од тог старочаршијског угла, на месту данашње зграде Општине, била је повећа сива приземна зграда са двориштем у којој је био Ресторан радничке исхране „Јединство", раније Хотел „Ковач".

Био је то ресторан са доста запослених куварица, конобара , економа-набављача. То је било омиљено радничко састајалиште. Имало је куглану, што је у оно време била омиљена забава радника, али и Денсинг-клуб где су одржаване плесне вечери.

Била је и једна необична грађевина у нивоу кеја поред Саве, на стубовима, као нека сојеница. Кад Сава надође, личила је на брод насукан на обали. Био је то ресторан „Плажа", после Титове посете Митровици (март 1965) ресторан је добио име „Бриони", а затим опет ново име „Пробус", па поново „Бриони". У ресторан се улазило са кеја, преко мостића до ресторан-сале где природна светлост обасјава госте са јужне стране кроз велики стаклени зид кроз који се види тераса, савска обала и плажа, чак и Мачва. Лево од улаза је преко целог зида био мозаик са мотивима риба у складу са наменом ресторана. То је рад Рада Русовског, наставника ликовног васпитања из Пинкијеве школе.

Под мало необичним околностима се у ресторану славила Православна Нова година. Богато се јело, пило и веселило, али се није причало о поводу за ово окупљање, јер би се то могло протумачити као „подстицање националне мржње" . Ипак, чуле су се и песме „Ој, Србијо, данас је оронула мила мати", „Ој, војводо Синђелићу", „Тамо далеко", „Марш на Дрину", „Ко то каже, ко то лаже"...Сутрадан се по граду препричавало како је на „Брионима" дочекана Православна Нова година.

Једини хотел у центру града је Хотел „Сирмијум". Некада је био право место за изласке и велике прославе. Вишеспратна зграда неуредно одржавана делује данас без шарма и духа, али у лепом делу града. Сада се у њој одржавају матурске прославе, свадбе и понекад ту одседају ретке екскурзије.

Од давнина постоји у Митровици и хотел „Срем" смештен у непосредној близини чувене митровачке казнионе. Има преноћиште, ресторан, кухињу и летњу башту. Некада је у близини био базен за купање, диван велики парк са негованим дрвећем и хиподром.

Има Митровица и две старе кафане. То су „Ловац" и „Риболовац". Вечно су лепе због својих летњих башти, дебеле ладовине и добре услуге. По спољашњем изгледу нису баш за углед, али имају шмек, шарм и посетиоце, нарочито у лето.

Како не споменути и „Пивницу" која је била у центру града у којој се некада точило чувено пиво из митровачке пиваре? Није преживела нова времена, као ни фабрика пива!

А имали су Митровчани и кафане, хотеле, чарде и крчме и ван града. У сећањима старијих Митровчана су Хотел „Фрушка гора" у оближњем Лежимиру и „Чарду" на манђелошком путу, Незаборавне су и „Сремска кућа" и „Галија" необичне кафане чувеног Стеве Марковића Босанца. Тај кафеџија је умео да осмисли кафански амбијент, да доведе добре тамбураше, Цигане музичаре, и да добро угости иако је увек био озбиљан и намргођен. Да ли је код Стеве било и птичјег млека, знају поједини гости, али да је било на менију похованих жабљих батака и змија, било је сто посто. Специјални гости баш то су тражили. Али нема шта нема код Стеве! Јавио је својим добављачима из

Београда да крену својим возилом, а он је кренуо у сусрет њима. Роба је преузета на сред аутопута, стигла у кафану, и зачас зготовљена. Задовољни гости нису ни сањали како је специјалитет стигао специјално за њих.

Причају се анегдоте о Стеви легенди у којима је од Циганина свирача искамчио хармонику за Арапина, у интересу привредног развоја Срема. Још у златно доба фабрике за прераду меса „Митрос" , тадашњи директор је довео пословног партнера из арапске земље код Стеве Босанца у кафану „Сремска кућа", недалеко од аутопута. Требало му је указати гостољубивост и поверење да би са фабриком потписао значајан уговор за извоз меса. Сви су се трудили око госта којем се у опуштеној и веселој атмосфери допала наша храна и музика, а нарочито му је за око и ухо запала хармоника којом је оркестар Цигана весељака освајао душе гостију и стварао штимунг. Арапин запео за хармонику, и уговор ће потписати, али где то има да Цига музичар поклони своје једино основно средство за рад наслеђено од оца музичара? Посредовао је Стева Босанац и заврзлама је решена, и вуци сити и козе на броју. Арапину хармоника на поклон, Митросу потпис на уговор, а Цига доби, по обављеном послу нову хармонику од директора „Митроса". И није Стева доприносио само привредном развоју Општине. Било је ту и љубавних спојки, помирења, прослава, све кроз добар залогај, преко стомака и уз штимунг.

Кафане су царство неопраних чаша и карираних столњака. Одолевају зубу времена због верних мераклија и боема, поштовалаца лепих песама и једноставности. Кафане живе за госте намернике. У њих се не улази случајно већ испровоциран пустом жељом или бар алкохоличарским пороком. У њима вас сви воле до последње паре.

Незаборавни део живота су многи Митровчани проводили у младости баш у неким од ових „институција", „школа", „академија". Пуниле су се ту батерије, освежавала душа, протицао живот утискујући у нас успомене на добра стара времена."

Др Слободан Ћурчић

О климатским одликама у општини Сремска Митровица

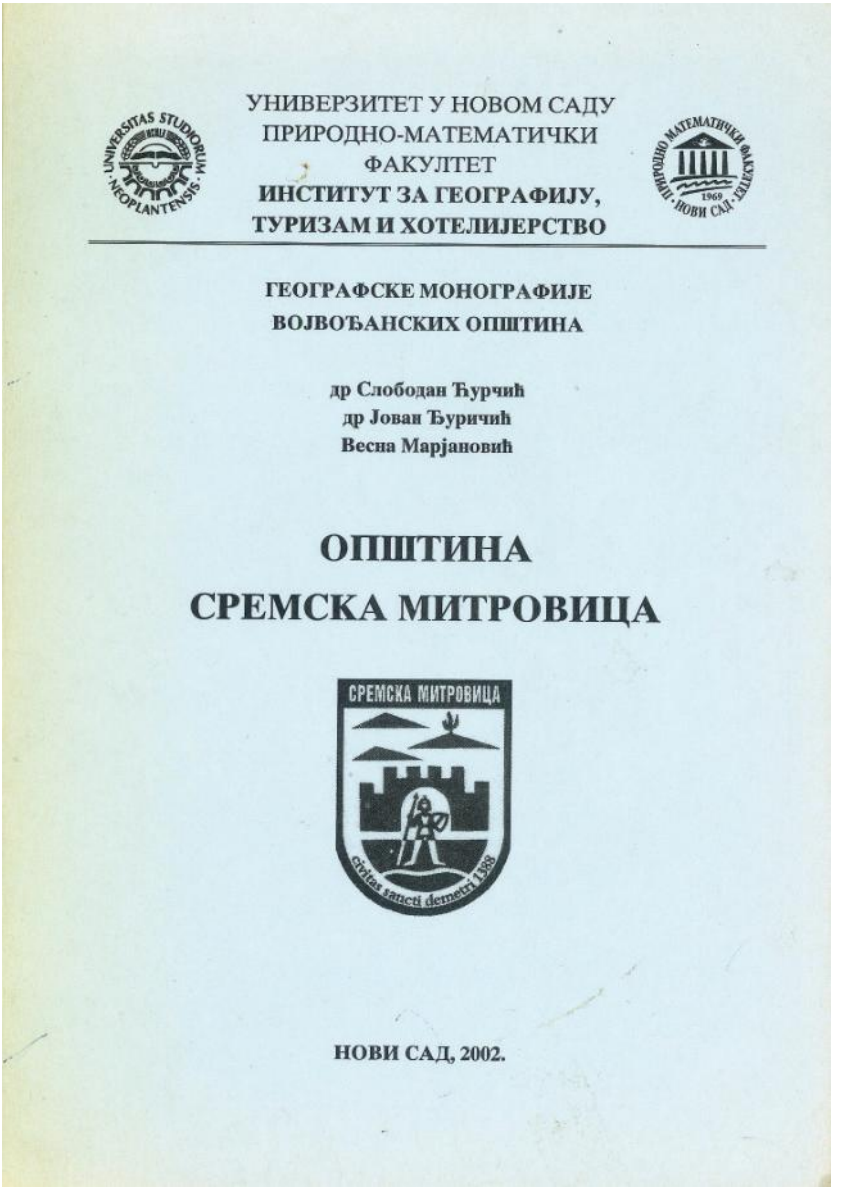

Из књиге „Географске монографије војвођанских општина", изд. Института за географију, туризам и хотелијерство, Универзитета у Новом Саду, Природно-математички факултет, Нови Сад 2002.година

„Најважнији климатолошки елементи са територије ове општине обрађени су на основу података са локалне метеоролошке станице у Сремској Митровици и података са околних станица у Шиду, Бјељини, Шапцу, на Гладношу и на Иришком Венцу.

Средње годишње температуре на територији општине биле су између 1951.и 1970. уједначене и варирале су од 11,0 целзијусових степени у северозападном до 10,9 степени у централном делу.

Средње месечне температуре од -1,3 целзијуса у јануару до 21,1 односно јануара равномерно опадају. Јануар је једини месец са негативним средњим месечним температурама.

Највише температуре бележене су од јуна до септембра. Апсолутни максимум од 40,3 степена забележен је 19.августа 1952.године, а најнижи годишњи максимум од 31,4 степена забележен је 30.августа 1964.године.

Становништво општине Сремска Митровица

Број становника у општини Сремска Митровица кретао се 29.129 колико је пописано на попису из 1869. до 85.329 по попису из 1991.године. На ужем подручју града 1991. године живело је 38.834 становника док је 2002.године било 39.084.

О природном прираштају становништва у општини Сремска Митровица, у овој монографији др Слободан Ћурчић навео је следеће податке:

	1961-70	1971-80	1981-90
Наталитет	12.567(17,7%)	12.041(14,7 %)	11.160(12,1%)
Морталитет	6.360 (9%)	7.380 (8,7%)	8,791 (10,3%)
Прир. прираштај	6.207 (8,7%)	4.961 (6,0%)	2.369 (2,8%)

Према подацима из Википедије Сремска Митровица се налази на 44 степену и 58 минуту северне географске ширине и 19 степену источне географске дужине, на надморској висини од 82 метра, а захвата површину од 48,4 квадратна километра.

И све је то Митровица, Сремска Митровица Град Митровица.

Петар Милошевић

Почеци хришћанства у Срему

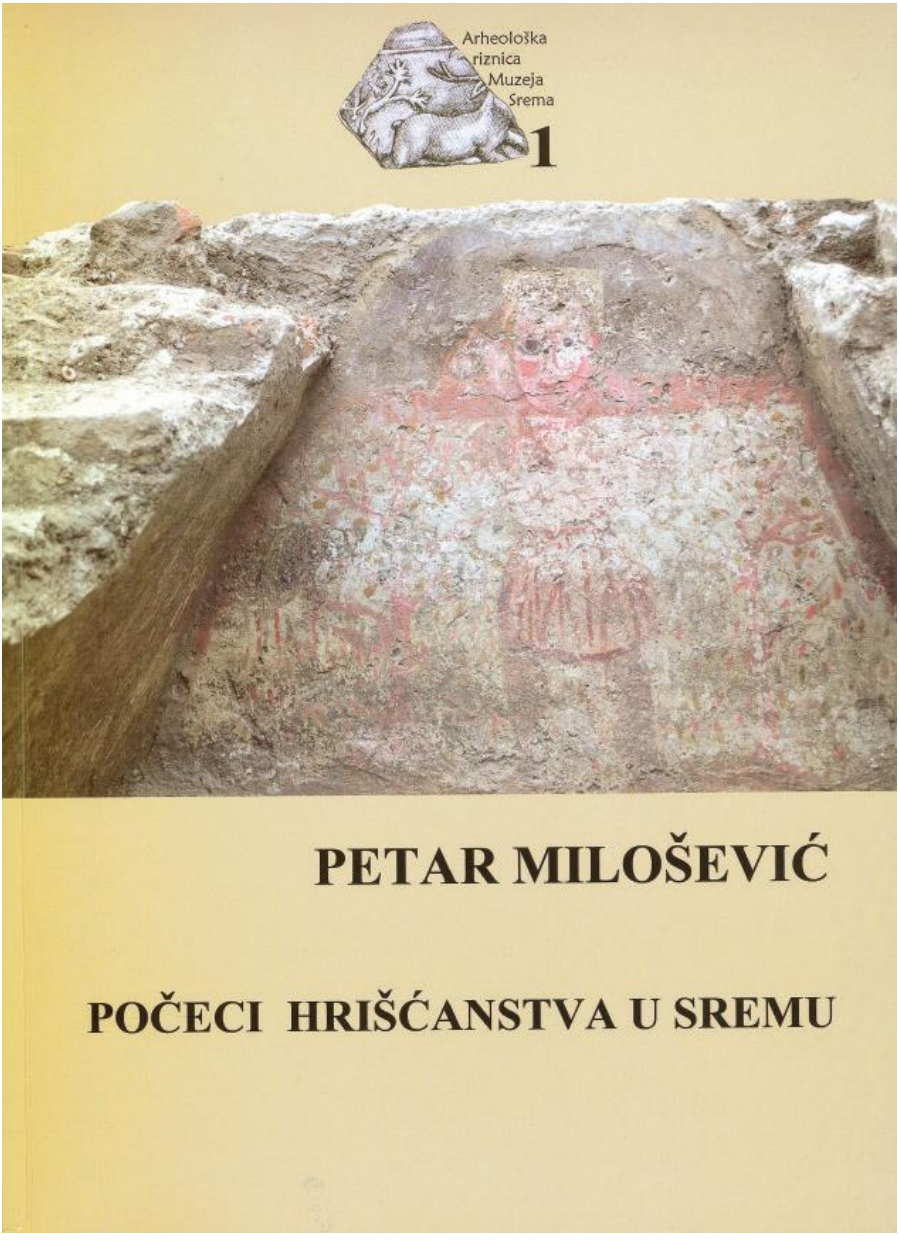

Као прва књига у новооснованој едицији „Археолошка ризница Музеја Срема'' изашла је из штампе крајем 2018.године монографија др Петра Милошевића „Почеци хришћанства у Срему''. Издавач монографије је Музеј Срема Сремска Митровица, а уредник новопокренуте едиције је Јасмина Давидовић. Књига је штампана у тиражу од 300 примерака, а снабдевена је са 29 репродукција-снимака одговарајућих експоната (скица гробаља, некропола, надгробних споменика, географских карата, портрета појединих императора, примери римског новца, скице молитвених храмова) као и 26 библиографских јединица. Штампање књиге омогућио је Покрајински секретаријат за културу и образовање Војводине.

На 65 страна великог формата (30 x 20) аутор је у уводном делу (са насловом „Почеци хришћанства у Срему'') дао најпре претпоставку да су хришћанство у Срему донели „путници и досељеници са Истока већ у првим вековима после Христовог страдања'' и да се та „нова религија'' прихватала претежно у градовима попут Сирмијума и Басијане, а да се стварни трагови хришћанства могу пратити тек од друге половине III века. У прилог овој тврдњи аутор др Милошевић наводи податке о постојању епископија у Срему које су биле организоване по узору „на развијене хришћанске заједнице на Истоку''.

О даљем ширењу хришћанства на овим просторима сазнајемо из наредног поглавља „Прогони хришћана почетком IV века'' у коме је на више појединачних примера аутор показао како су поједини истакнути проповедници хришћанства окупили велик број верника (епископ Иринеј и његов ђакон Димитрије, Синерот, млада Анастасија,) и како су поједини владари (Галерије, Диоклецијан, Проб) на најсуровији начин – одсецањем главе, спаљивањем, черечњем – вршили погубљења хришћана. Тако су погубљени: први епископ Сирмијума Иринеј, ђакон Димитрије, баштован Синерот, а само у 305. години погубљено је више стотина младих хришћана.

У монографији су изнети подаци и о сирмијским епископима, и о њиховом учешћу на црквеним саборима; о сукобима у хришћанској цркви и сирмијским саборима, док се у посебним поглављима говори о сахрањивању хришћана у Сирмијума; о гробљима и црквама посвећеним светом Иринеју. Своје излагање о почецима хришћанства у Срему др Милошевић закључује речима:

„Хришћанство у Срему у антици најбоље илуструје један запис на опеци из Сирмијума на којој је пред аварским освајањем града 582.године непознати Сирмијац урезао на грчком језику текст молитве који гласи „*Христе Господе, помози граду и заустави Аваре. Заштити Ромејско Царство и онога који је ово записао.*

Амин!

Проћи ће стотине година, док се на територији Срема не појави нови писани споменик, па ова дирљива молитва остаје као непроцењиво сведочанство о хришћанском духу на сремском простору.”

О Срему и Сремцима

Из записа о Континенту Срем

Поред ових педесетак монографија и записа о Митровици радознали читаоци могу наћи још вредних записа о Срему и Сремцима који на један помало необичан начин допуњују слику о Митровици и Митровчанима, али и шире, на сав међуречни простор између Дунава и Саве, јер Митровица је неодвојива од Срема. Међу тим записима издвајају се:

Ђорђе Домазет: „Последња сирмијумска изложба", изд. Српска књига, Рума. Реч је о роману-првенцу младог аутора Ђорђа Домазета, професора математике у митровачкој гимназији у коме је садржана прича о последњих пет година које проживљава Сирмијум (од 579.до 583) и представља успелу романсирану хронику града, која се пред читаоцима одвија у 20 слика, односно у сваком од годишњих доба тих трагичних пет година. У роману су сучељени на једној страни становници града, који су и главна личност романа и на другој страни освајачи Авари, предвођени окрутним и немилосрдним вођом каганом Бајаном. У сукобу племенитости и похлепе, љубави и мржње, узвишених идеала и нагонских порива – привидну превагу односи груба сила. Међутим, на рушевинама и згаришту Сирмијума, као и толико пута пре, поново израста град, јер оно што је у њему трајно, непролазно, драгоцено нису златне полуге за којима каган Бајан трага, већ су то људи, Сирмијци, грађани који су и до сада успевали да из пепела подигну нови град. Пуних пет хиљада година Сирмијум, а касније Митровица, опстојавао је само зато што је имао тако вредне људе и духом богате грађане. Људи чине да град буде град.

Жељко Марковић: „Континент Срем – Писма са Житног трга" и друге новинске приче из Сремске Митровице и њеног окружења, изд. Сремске новине Сремска Митровица 2015. Уз напомену да се аутор и издавач захваљују господину Николи Богдановићу и његовој ћерци госпођици Тијани Богдановић, који су омогућили штампање ове књиге. То је књига у којој је аутор као новинар, публициста и књижевник и као дугогодишњи репортер листа „Дневник" (и као сарадник бројних листова у бившој Југославији) објавио само један део (укупно 55) од преко хиљаду репортажа колико их је написао за тридесетак година новинарског стажа. Међу

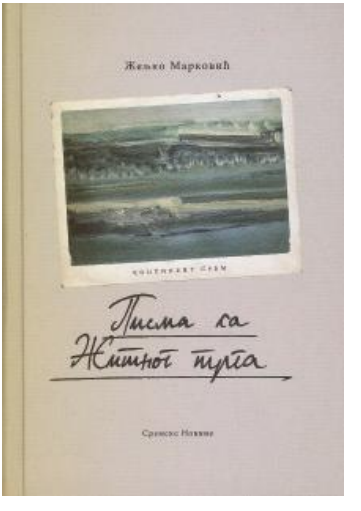

репортажама у овом избору (Писма са Житног трга") су оне које је објављивао у листу „Дневник" у времену од 2004.до 2013. а све се односе на људе, појаве и феномене са Континента Срема, ауторовог завичаја (рођен је у Врднику).

Свих 55 репортажа аутор је груписао у неколико целина. У првој групи коју је насловио „Јутарњи сусрет на плавој штрафти" уврстио је 17 репортажа које се односе на Митровицу и Митровчане као што су: „Честитка са Житног трга", „Раскршће код Царске палате", „Руска прича са Житног трга", „Случај господина Василија Богдановића", „Господин Удицки и његова мундхармоника", „Чувари лабудова на Сави", „Летња прича са Рибарске обале" и још неке.

У другој групи репортажа (12) налазе се: „Крмача на Црвеном чоту", „Случај аварске бижутерије из Дивоша", „Ломача за прејаку реч", „Звона смрти изнад трешњиног цвета", „Ко је у Шишатовцу убио мртвог Звонимира Хладног?", „Убијање времена у Бешенову", „Задужбина прњаворског камионџије", „Човек без Сигнала"...

Следећа група репортажа (12) носи наслов „Приче из Бермундског троугла" - „Цингис кан из гргуревачког сокака", „Друг Чичан, последњи чувар петокраке", „Сремица се враћа кући", „Киша која је изазвала пожар", „Улога српског бунара у светској историји"...

И најзад у последњу групу репортажа (13) аутор је уврстио приче „Како смо крстарили реком даброва", „Михајло од Засавице, монах науке", „Чекаући свештеника да свети водицу". „Куће које се смеју и куће које плачу", „Концерт за бријач и маказе", „Калдрма којом нико није ишао", „Теорија случајног пролазника на провери у Лаћарку"

Анђелко Ердељанин: „Лепа књига у кићеном Срему", прикази, чланци, записи, изд. Градска библиотека „Атанасије Стојковић" Рума, 2015. Ово је књига о књигама о Срему и Сремцима. Аутор је из својих дневничких забележака, које је водио од 6.јуна 2001. до 4.августа 2008.издвојио она своја размишљања која су представљала својеврсни критички приказ на појаве у југословенском друштву, на књижевно стваралаштво српских писаца у том и таквом друштву, посебно истичући оне књиге које се односе на Срем. Отуда и наслов књиге „Лепа књига у кићеном Срему". Ту су његови прикази књига др Драгана Недељковића („Из дубине светлости", „У предворју смрти"); Бране Црнчевића о Михизу; „Зе-

мља надимака", „Црни ђаво – црвени реп"; Мирјана Н. Радованов Матарић („Добра јутро госпођо М"); Бориславa Богдановића („Корак по корак – раскорак"); Ратомира Рала Дамјановића („Романи Николе Милошевића"); Недељка Терзића („Приче наших дана", „Збор и збег", „Врашка посла", „Хук и мук", „Залог наш"); Бошка Радића („Мисаоник и друге песме"); Радивоја Прокопљевића („Златно доба Срема", „Аргелуша", „Равница та добра вила"); Ђорђа Бањеглава („Сремске сене"); Фрања Петриновић („Последњи тумач симетрије", „Алмашки кружоци лечених месечара", „Граматика поремећала"); Ђока Филиповића (..Дивани са шора"); Мирка Демића („Трезвењаци на пијаној лађи"); Мирјане Марковић („Вајар"); Секуле Петровића („Искра у камену"); Ладислава Варге („Опело за боема") и још других писаца који су се у том времену појавили у Срему са својим књигама – Бранко Чанчар, Душан Познановић, Петар Милосављевић.

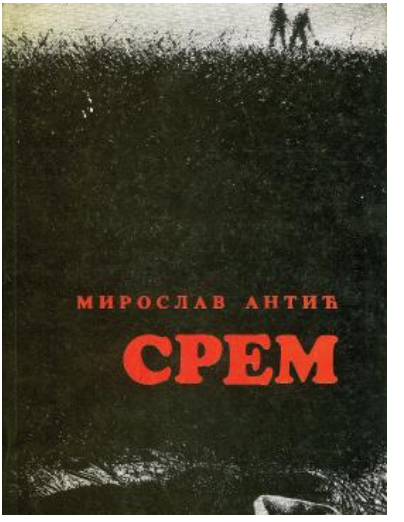

Мирослав Антић: „Срем", поема, издавач: Дом омладине 1. новембар Сремска Митровица, 1986. Уз напомену да је Антић једним делом свог живота и једним делом свог стваралаштва био везан за Срем и то не неком узгредном везом, пролазном, већ везом која је заокупила цело његово биће и која је учинила да се и он сам поистовети са Сремом и Сремцима. Ту своју везу он је наговестио у поеми „Војводина", али је најснажније изразио у поеми „Срем" која је и сценски изведена на митровачком Спомен-гробљу. За ту прилику Дом омладине „1.новембар" из Сремске Митровице у посебној књизи штампао је ову поему у пет хиљада примерака.

За Мику Антића Сремци нису само живи људи што проводе свој земаљски живот данас и овде. За њега су Сремци и сви они који су од памтивека овде живели и који сада овде почивају. Између њих је и даље чврста веза. Ти „подземни" и ови ..надземни" Сремци снажно се узајамно прожимају. Они као да једни друге походе, једни друге подстичу да истрајавају у свом сремовању. Зато се између њих – оних под земљом и ових над земљом – стално води неки дијалог, сличан ономе који се води око Змјевих „Светлих гробова". Поема „Срем" није ништа друго до такав непресушни разговор предака са живим потомцима. Антић је себи наменио улогу Сремца-предака сазданог од свих оних особина које један Сремац има, који је чврсто, нераскидивим нитима повезан са потомцима и који је забринут за судбину свих живих.

Група аутора: „Смешна страна Срема". Под уредништвом Бориславa

Богдановића више од 40 сарадника сакупили су или записали близу 600 кратких прича о Сремцима из којих сазнајемо како се Сремци у различитим околностима понашају, како расуђују о неким важним питањима, како гледају на неке свакодневне појаве у животу, шта мисле и како просуђују о људима који имају неко посебно место у њиховом животу – о представницима власти, о учитељу, о свештенику, о посланику и министру, о лекарима и ветеринарима, о адвокатима, судијама, полицајцима и толиким другима са којима су принуђени да живе и сарађују. То су кратке приче са оне смешне стране живота, приче о судијама и парничарима, о послератном откупу пољопривредних производа, о свештеницима, монасима и другим људима везаним за цркву, ту су и неизбежни руководиоци, шефови месних канцеларија, председници општина и срезова и најзад ту су и сами Сремци који се радо смеју и својим ћудима и сопственим глупостима, али се и поносе својим шеретлуцима.

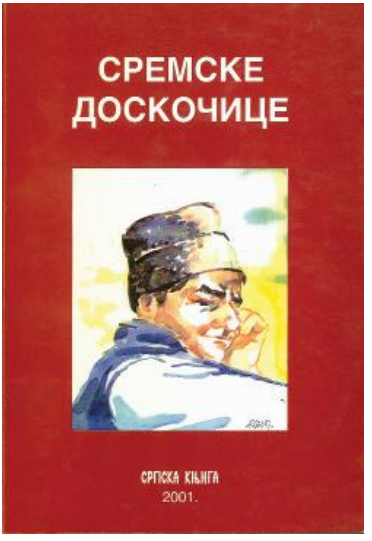

Група аутора: „Сремске доскочице", у издању Српске књиге из Руме, 2001.године а под уредништом Борислава Богдановића. Ово је књига која представља природни наставак „Смешне стране Срема". Са нових 800 анегдота које су шездесетак сарадника-сакупљача записивали по васцелом Срему пред нама се отвара једна нова слика о Сремцима. У предговору Бора Богдановић истиче да су то анегдоте о мајсторима који на „клупама испред кућа, проветравају на чистом ваздуху плућа". Ту су приче о славарошима, о професорима, о политичарима, о винопијама и ноћобдијама. Ту су и топле сремске доскочице које „сеју смешак на уснице, у уху се звонко круне, срце и душу пуне".

Вредан је пажње и напор свих сакупљача анегдота, као и уредника, да ове приче о Сремцима добију и одговарајуће литерарно рухо тако да је читање овог штива право освежење. То су снажне, кратке, али језгровите реченице, обојене говором овог поднебља, у којима се одаје признање правим вредностима, великим људима, хуманим појединцима; у њима се слави доброта,љубав, лепота, али истовремено се исмевају и надобудни појединци, уображени празноглавци. И све је то садржано у тој краткој причи. И то су Сремци!

Регистар наслова монографских дела о Митровици

1. Историја римског града од I до VI века
   аутор: др Мирослава Мирковић
2. Сирмијум – град царева и мученика
   аутор; др Владислав Поповић
3. Сирмијум – панорама панонске престонице
   аутор: др Петар Милошевић
4. Археологија и историја Сирмијума
   аутор: др Петар Милошевић
5. Митровица – град на води
   аутор: др Мирослав Јеремић
6. Златни аварски појас из околине Сирмијума
   аутор: др Ивана Поповић
7. Сремска Митровица 1959.
   аутори: Петар Милошевић и други
8. Сремска Митровица 1969.
   аутори; др Драган Поповић и други
9. Сремскомитровачка хроника 1987.
   аутори: др Петар Милошевић и други
10. Прилог проучавању града Сремске Митровице у XVIII веку
    аутор: др Илија Бајић
11. Град вреднији од цареве кћери, Сремска Митровица
    аутори: др Ненад Лемајић и други
12. Историја спорта у Сремској Митровици, књ.1.
    Приредио др Ненад Лемајић
13. Болница у Сремској Митровици (1824 - 2002)
    аутор: др Федор Маринковић
14. Историјски архив „Срем" Сремска Митровица
    аутори: др Славко Гавриловић и други
15. Знамените личности Срема од I до XXI века
    аутор пројекта Борислав Стојшић
16. Жива реч
    аутор: др Слађана Миленковић

17. Иконе Срема
    аутор: Весна Марицки-Остојић
18. Културно-просветни живот града Сремске Митровице
    у недавној прошлости
    аутор: Јован Удицки
19. Уметничка баштина у Срему
    аутор: др Мирјана Лесек
20. Благородне душе, књига 1 и 2
    аутор: Душан Познановић
21. Споменица 1961 – 1996 (Завод за заштиту споменика културе)
    аутори: мр Драган Поповић и други
22. Eo Ipso (хроника породице Декански)
    аутор: Александар Декански
23. Битка на Легету 1914.
    аутор: Радован Срдић
24. Познати Сремци
    приредио: Душан Познановић
25. Сирмијум – комплекс царска палата
    аутор: Мајкл Р. Вернер
26. Митровица трговиште у Срему у XVIII и XIX веку
    аутор др Славко Гавриловић
27. Мостови Сремске Митровице
    аутор: Миленко Бобић
28. Други у аутобиографији...
    аутор: Душан Познановић
29. Музеј Срема Сремска Митровица 1946 – 2006
    аутори: Бора Чекеринац и Јованка Дражић
30. Новац и банкарство у прошлости Срема
    аутори: Павле Поповић и други
31. Географска монографија општине Сремска Митровца
    аутори: др Слободан Ћурчић и други
32. Године, књиге, читаоци...
    аутор: Весна Петровић
33. Савом у Европу
    аутор: Новица Прстојевић
34. Јевреји у Митровици

аутор: Јованка Дражић

35. Украјинци у Митровици и околним селима
аутори: Петар и Михајло Љаховић
36. Русини у Сремској Митровици
аутори: Ирина папуга и други
37. Аутобиографске белешке
аутор: Драгош Цветковић
38. Митровица град и људи у времену
аутор: мр Живко А. Попов
39. Електрификација Сремске Мировице
аутори: Ђорђе Фаор и Синиша Корица
40. Цариградски друм од Београда до Будима
аутор: др Олга Зиројевић
41. Сећања
аутор: мр Слободан Стокановић
42. Златни одсјај сећања
аутори: матуранти Митровачке гимназије
43. Каталог завичајних збирки у библиотекама Срема
аутори: библиотекари Срема
44. Сирмијум – Сремска Митровица, хронологија
аутор: Бора Чекеринац
45. 175 година Митровачке гимназије
аутори: др Ненад Лемајић и Ђорђе Домазет
46. Медицинска школа „Драгиња Никшић”
аутор: Драгана Ђонлић-Рунтић
47. Пола века (Висока школа струковних студија за васпитаче и Пословне информатичаре – „Сирмијум”)
аутори: др Слађана Миленковић и други
48. Српске књиге у Библиотеци „Глигорије Возаровић”
аутори: Душанка Милорадовић и Борка Беуковић-Ћосић
49. Од Лаћарка до Влдивостока
аутор: Зоран Жидишић
50. Наша Милева
Приредио Душан Познановић
51. Председници општине Сремске Митровице од 1955.до 2000.
Приредио: др Ненад Лемајић

52. Развој хирургије у Сремској Митровици
аутор др Димитрије Стојшић, рад је објављен у монографији Радоја Б. Чоловића „Хроника хирургије у Србији”,изд. Просвете Београда, стр. 274 - 279
53. Смешна страна Срема
група аутора
54. Сремске доскочице:
група аутора
55. „Срем”: Мирослав Антић
56. Лепа књига о кићеном Срему:
аутор: Анђелко Ердељанин
57. Континент Срем - писма са Житног трга:
аутор: Жељко Марковић
58. Последња сирмијумска изложба
аутор: Ђорђе Домазет

Кратке биографије аутора монографија и записа

Мр Драган Поповић, Рођен 1936. године у Вучитрну. Завршио Филозофски факултет – група за археологију, у Београду, где је и магистрирао (1979). Од 1962. ради у Заводу за заштиту споменика културе у Сремској Митровици. Има звање Виши конзерватор. Бавећи се теренским радом, открио око 600 археолошких налазишта у Срему и Мачви, што представља основу за научно проучавање старијих цивилизација на овом тлу. Организатор је и учесник великог броја заштитних ископавања у Сирмијуму и Срему, сарађивао је на научним пројектима Српске акаддемије наука и уметности и Матице српске

У стручним часописима и монографијама објавио 25 расправа, студија и грађе углавном о праисторијским културама. Најпознатији су му радови: "Праисторијска топографија Сремске Митровице" (1969), "Бронзане оставе из Бингуле и Шимановаца" (1975), "Главна античка комуникација у Срему у светлу археолошких истраживања" (1978), "Резултати истраживања насеља Градина на Босуту" (Међународни симпозијум,1981), "Прилог убикацији Батоновог логора" (1991). Аутор је књиге "Керамика старијег гвозденог доба у Срему" (1981).

Ивана Поповић, Рођена 1955. године у Београду. Дипломирала на Филозофском факултету – групу за археологију, у Београду где је 1980 и магистрирала. Докторску дисертацију одбранила на Универзитету у Љубљани (1985). У звању вишег научног сарадника ради у београдском Народном музеју, као руководилац Збирке за римску материјалну културу и уметност и као шеф Археолошког одељења. Члан Одбора САНУ за израду Лексикона иконографије класичне митологије. Из области римске археологије објавила је монографије: "Античко оруђе од гвожђа у Србији (1988), "Римске камеје у Народном музеју у Београду" (1989), "Римски накит у Народном музеју у Београду – прстење (1993), "Римски парадни оклоп из Ритопека" (1993), "Златни аварски појас из околине Сирмијума" као и већи број студија у страним и домаћим стручним часописима. Коредактор каталога и коаутор изложбе "Антички портрет у Југославији", која је с успехом представљена у Франкфурту, Москви, Барцелони и Мадриду.

Др Мирослава Мирковић, рођена 18. августа 1933. године у Косовској Митровици. Универзитетску каријеру започела 1957. године као асистент за историју старог века на Филозофском факултету у Београду. Професор за Римску историју била је од 1975. до 2000. године. Академску 1966/67. годину провела је у Немачкој као стипендиста Хумболт фондације, а 1982/83. у Пристону

(САД) на Institute for Advenced Study. Бави се историјом римских градова и провинција (Moresia Superior, Pannonia Inferion), римском војном историјом, римском социјалном и економском историјом у доба позног царства (колонат, потез у папиролошким текстовима), раним хришћанством (хијероним) и социјалном антропологијом (сродство у Риму у преурбаној фази, сродство на римским натписима). Сарађује на пројектима Археолошког центра Филозофског факултета у Београду и пројекту Берлинске академије наука на издавању римских натписа. Писац је уџбеника ”Римска држава у доба принципата и домината: од Августа до Константина (27. године пре Христа – 337. н. е)’’ а у каталогу Народне библиотеке Србије је још 26 њених књига, чланака и расправа на српском, немачком, француском и енглеском језику.

Објављене књиīе: ”Позно римско царство 284 – 493’’ (2016), ”Историја римске државе (2014), ”Диоклецијан’’ (2014), ”Римска држава под краљевима и у доба Републике (2002), ”Римска држава у доба принципата и домината’’ (2003), ”Rea Silvia и седам римских краљева’’ (2008, 2015), ”Живот и преписка Светог Хијеронима (2000), ”Историја римског града од I до краја VI века’’ (2006), ”Municipium Св. Римски град’’ у Коминима код Пљеваља (2012), ”Moesia Superior (2007), ”Ostrogoti у Панонији после 455. године’’.

Др Владислав Поīовић, археолог, професор универзитета, академик (Београд, 21. 12. 1930 – Београд, 8. 10. 1999). Дипломирао је класичну археологију на Филозофском факултету у Београду, а затим је од 1953. до 1958. године боравио у Паризу где је и одбранио докторску дисертацију на Сорбони. Једно време је у Француској радио у Националном центру за научна истраживања. Од 1962. године је научни сарадник Археолошког института. Као стипендиста Хумболтове фондације боравио је у Франкфурту и Минхену. За ванредног професора Филозофског факултета у Београду изабран је 1977, а за радовног 1984. године. За дописног члана САНУ изабран је 1983, а за редовног члана 1994. године.

У средишту његових научних истраживања били су касноантички центри Сирмијум и Царичин град. У Митровици су постхумно, у оквиру пројекта ”Благо Сирмијума’’ објављени сабрани радови под називом ”Сирмијум – град царева и мученика

Др Мирослав Јеремић, рођен 1943. године у Рановцу. Дипломирао на Архитектонском факултету у Београду на коме је 1983. и магистрирао. Од 1970. запослен је у Археолошком институту у Београду. Научне радове објављивао је у часописима ”Sirmium’’, ”Старинар’’, ”Ђердапске свеске’’, ”Царичин град’’ са тематиком из области историје античке архитектуре. Као стални члан екипе Археолошког института од 1973. непрестано учествује у радовима на архе-

олошком истраживању древног Сирмијума. Један део својих радовао објављивао је и у часопису ”Сунчани сат’’:

”Сирмијум – Сремска Митровица, контнуитет или дисконтинутет’’; број 3/1993;

”Римски мерни инструменти из Музеја Срема’’, број 7/1997; ”Митровица град на води’’, број 9/1999; ”Сирмијум хиподром’’, број 10/2001.

Др Бошко Новаковић, књижевник, професор универзитета. Рођен је у Сремској Митровици 19. 10. 1905. године. Основну школу и гимназију завршио у Сремској Митровици, а у Београду групу за југословенску књижевост. Докторирао је са тезом ”Стеван Сремац и Ниш’’. Радио је као средњошколски професор у Митровици, Шапцу, Сремским Карловцима а као универзитетски професор у Сарајеву и на новосадском Филозофском факултету. Сарађивао је са Матицом српском уређујући нека њена издања и часописе. Есеје, књижевне критике, чланке и студије о југословенским писцима, књигама и књижевним појавама објављивао је у скоро свим књижевним часописима у Југославији.

За монографију Сремске Митровице објављене 1969. године написао је предговор. Умро је у Сремској Митровици 6. 4. 1986. године.

Др Мирјана Лесек, историчар уметноста. Рођена је у Јамени 28. 6. 1928. године. Историју уметности дипломирала је на београдском (1956), а докторирала је на љубљанском Филозофском факултету дисертацијом ”Барокно сликарство у Срему’’ (1990). Радила је у Музеју Срема у Сремској Митровици где је већ била прикупљена вредна уметнчка збирка залагањем првог директора архитекте Бранка Василића. Ову збирку је Мирјана Лесек наставила да обогаћује, проучава и публикује. Захваљујући др Мирјани Лесек уметничка дела из фонда Музеја Срема постала су доступна широј јавности и српској историји уметности.

У средишту њених истраживања је барокни XVIII век. Своја сазнања о овој теми до којих је дошла претежно теренским истраживањима објавила је у монографији ”Уметничка баштина у Срему”. Коаутор је монографије ”Сремска Митровица” (1969). Објавила је око 150 стручних и научних радова у часописима и листовима као што су ”Рад војвођанских музеја”, ”Зборник Матице српске за ликовне уметности”, ”Грађа за проучавање споменика културе града Новог Сада”, ”Сремске новине”, ”Богословље”, ”Гласник СПЦ”.

Др Александар Декански, Рођен је 17. септембра 1958. године у Сремској Митровици. Основну школу (”Бошко Палковљевић Пинки”) и гимназију (Иво Лола Рибар”) завршио је у Сремској Митровици. На Технолошко-металуршком факултету у Београду дипломирао је 1982. године, докторирао је

1994. године. Од 1983. године ради до данас (2018) у Центру за електрохемију Института за хемију, технологију и металургију, Београдског универзитета, а од 2003. године има звање научног саветника. У свом научном истраживачком раду истражује: проводне оксидне превлаке у електрокатализи и суперкондензаторима, композитни материјали на бази угљеника, метала и оксида метала у електрокатализи и процесима складиштења енергије, дизајнирање материјала за конверзију и складиштење енергије и површинска карактеризација материјала.

Последњих година бави се научним издаваштвом, посебно развијањем и унапређењем поступака рецензирања научних радова. Члан је више националних и међународних научних друштава као и уређивачких одбора међународних научних часописа. Аутор је више од 60 научних и стручних радова и преко 60 саопштења на научним скуповима.

Путовања и аматерска фотографија су његова велика задовољства. Објављивао је путописе у Сремским новинама а фотографије на изложбама и преко интернета. Редовно учествује на фото конкурсу ”Православље на интернету”. Најчешће су то фотографије настале током ходочашћа на Свету Гору, коју редовну походи последњих осам година. Велик је гастроном и аутор је малог породичног кувара доступног на личној интернет страници. Ожењен је и отац је две ћерке.

Душан Познановић, рођен је 1951. године у Београду. Дипломирао је на Факултету политичких наука – новинарски смер – у Београду. Један је од утемељивача покрета ”Ја волим Митровицу” и часописа за науку, уметност и културу ”Сунчани сат”, чији је главни и одговорни уредник био од 1992. до 2001. године. Митровачки омладински лист (МОЛ) уређивао је од 1974. до 1976. године. Међу покретачима едиције ”Благо Сирмијума”, у оквиру које, као уредник, потписује књигу академика Владислава Поповића ”Sirmium – град царева и мученика” (2003) и зборник радова поводом 1700 година од страдања хришћанских мученика ”Sirmium – и на небу и на земљи” (2004).

Истражује значајне личности и културну баштину Сремске Митровице и Срема, о чему је објавио већи број прилога у разним листовима и часописима, лексикону ”Знамените личности Срема од I до XXI века” (2003), монографији ”Фрушка гора” (2007) и другим публикацијама. Као уредник припремио за штампу књигу ”Познати Сремци” (2003), као и неколико других издања. Приредио обновљено издање дневника Миленка Симоновића ”Трагедија српског народа” (2010) први пут штампаног 1918. године у Женеви.

Самосталне књиге: ”Тито у Срему” (1986), ”Други у аутобиографији – записи о наставницима и ђацима Митровачке гимназије” (1998), ”Благородне душе” 1 (2002) и ”Благородне душе” 2 (2007), ”Седми печат – разговори, се-

ћања и записи о људима'' (2009), ''Наша Милева – Милева Марић Ајнштајн од сремског ђака до спомен-бисте у Сремској Митровици'' (2017).

Од 1974. до одласка у пензију, 2014. године, запослен у НИП ''Сремске новине'', где је био новинар, уредник, главни и одговорни уредник и директор. Живи у Сремској Митровици.

Новица Прстојевић, професор српског језика и књижевности, четири деценије радио као новинар и уредник листа ''Зорка'', ''Глас Подриња'' и Радио Шапца. Аутор је књига: ''Пошетали шабачки трговци'', ''Шабац Господара Јеврема'' и ''Вождов коњаник''. Објавио је више фељтона у разним листовима и часописима.

Др Славко Гавриловић, историчар, професор универзитета, академик. Рођен је у Сремским Лазама 1. 2. 1924. године. Студије историје завршио је на Филозофском факултету у Београду где је и докторирао 1956. са дисертацијом ''Аграрни покрет у Срему и Славонији почетком XIX века''. Спада међу оснивање Института за историју у Новом Саду (1968). Био је уредник многих издања из области историје, радио је и у Историјском институту у Београду, сарађивао са Матицом српском.

Захваљујући свом запаженом научном раду и великом опусу научних радова изабран је 16. новембра 1978. године за дописног, а 12. децембра 1985. године за редовног члана САНУ. У средишту његовог стваралаштва је друштвено-економска историја Срема од почетка XVIII до средине XIX века. Ужа специјалност су му Војна граница са хрватско-славонским сектором, Први српски устанак и Револуција 1848/49. године. Објавио је око 450 радова међу којима су тридесетак монографија и архивских збирки.

Др Илија Бајић, доктор медицине, публициста, преводилац. Рођен је у Нерадину 27. 8. 1870. године. Потомак је старе угледне трговачке породице која се 1761. из места Блаце (Македонија) доселила у Митровицу. Класичну гимназију је похађао у Винковцима, Сремским Карловцима и Осијеку, где је и матурирао (1888). Студије медицине је завршио у Бечу (1895). После стручног усавршавања на познатим бечким клиникама и кратког службовања у Загребу, добио је место градског физика у Митровици где је остао до краја живота (13. 1. 1956). .

Др Мирјана Лесек, историчар уметноста. Рођена је у Јамени 28. 6. 1928. године. Историју уметности дипломирала је на београдском (1956), а докторирала је на љубљанском Филозофском факултету дисертацијом ''Барокно сликарство у Срему'' (1990). Радила је у Музеју Срема у Сремској Митровици где

је већ била прикупљена вредна уметнчка збирка залагањем првог директора архитекте Бранка Василића. Ову збирку је Мирјана Лесек наставила да обогаћује, проучава и публикује.

Захваљујући др Мирјани Лесек уметничка дела из фонда Музеја Срема постала су доступна широј јавности и српској историји уметности.

У средишту њених истраживања је барокни XVIII век. Своја сазнања о овој теми до којих је дошла претежно теренским истраживањима објавила је у монографији ”Уметничка баштина у Срему”. Коаутор је монографије ”Сремска Митровица” (1969). Објавила је око 150 стручних и научних радова у часописима и листовима као што су ”Рад војвођанских музеја”, ”Зборник Матице српске за ликовне уметности”, ”Грађа за проучавање споменика културе града Новог Сада”, ”Сремске новине”, ”Богословље”, ”Гласник СПЦ”.

Др Миленко Николић, професор математике, научни радник, писац уџбеника (Крушедол, 3. 3. 1928 – Нови Сад, 21. 2. 1985). Имао је широк круг интересовања од педагогије и андрагогије, филозофије, социологије, преко математике, кибернетике и политичке економије до питања образовања културе и уметности. Студије математике и астрономије завршио је на Природно-математичком факултету у Београду. Магистрирао је на подручју математичке логике и методологије (1967), а докторирао из области математичког и кибернетског моделовања педагошких процеса (1971). У митровачкој гимназији је био једно време професор математике, затим директор а онда је радио у Покрајинским и Републичким просветним органима. Објавио је преко 300 радова од којих се истичу: ”Уводне теме у методику математичког образовању’’, ”Савремене тенденције у образовању у свету’’, ”Унеско и будућност образовања’’ . Написао је и један роман; сценарио за филм ”Широко је лишће’’; ТВ серију ”Партизански учитељ’’. Био је учесник Нродноослободилачке борбе и носилац више одликовања и јавних признања.

Коаутор је монографије ”Сремска Митровица’’ (1959).

Др Ненад Лемајић, историчар, доктор историјских наука, редовни професор универзитета; предаје Српску средњовековну историју на Филозофском факултету у Новом Саду и Општу историју средњег века на Флозофском факултету у Српском Сарајеву. Рођен је у Сремској Митровици 1960. године где је завршио основну и средњу школу.

Објавио је већи број научнх радова међу којима су монографије ”Бакић, породица последњег српског деспота’’, ”Српски народни прваци, главари и старешине након пропасти средњовековних држава’’. ”Српска елита на прелому епоха’’. Проблематиком колонизација и пресељења у Срем бави се на различитим пројектима последњих десетак година. Из тог интересовања

настала је књига ”Сеобе становника Мањаче у Срем”, као и радови ”Територијално-политички развој општине Сремска Митровица”, ”Биографије председника општине Сремска Митровица од 1955. године до данас (2000)” и рад под насловом ”Битка на Легету” објављен у часопису ”Сунчани сат” у броју 22 за 2014. годину. Аутор је и већег броја рецензија за књиге у којима су аутори писали о прошлости Митровице.

Ђорђе Домазет, рођен је 26. јула 1976. године у Сремској Митровици. Након завршене Мировачке гимазије и Природно-математичког факултета у Новом Саду, од школске 2000/2001. године ради у Гимазији као професор математике. Ради и као уредник Школског листа и аутор је више писаних и филмских записа о Митровачкој гимназији. Постао је познат широј јавноти када је на једном конкурсу Уједињених нација за младе стваоце добио прву награду, а затим и на конкурсу које носи име Десанке Максимовић када је награђен великим Златником.

У роману-првенцу ”Последња сирмијумска изложба” прати догађаје из последњих пет година (579 - 583) које проживљава Сирмијум пред налетом Авара. Роман представља својеврсну успелу романсирану хронику града где су сучељени на једној страни становници града а на другој страни освајачи Авари предвођени окрутним и немилосрдним вођом каганом Бајаном.

Са др Ненадом Лемајићем приредио је монографију ”175 година Митровачке гимназије” која је изашла из штампе 2013. године.

Миленко Бобић, етнолог. Рођен у Растовцу код Дарувара 1945. године. Дипломирао етнологију на Филозофском факултету у Београду. Радио у Заводу за заштиту споменика културе у Сремској Мизтровици. Објавио књигу-монографију ”Мостови Сремске Митровице” (1987) као и више чланака у листовима и часописма. Успешно се бавио и музичким стваралаштвом.

Др Душан Вулетић, историчар, рођен 1937. године,у Кузмину. Завршио Филозофски факултет – група за историју - у Новом Саду. Докторску дисертацију - ”Спашавање и инвентаризација културне баштине Срема – покретних споменика културе у току Другог светског рата” одбранио на Филозофском факултету у Љубљани (1990). Објавио више публикација међу којима је и монографија ”Логор у Јарку” , ”Сремскомитровачка хроника (коаутор), прилоге у зборницима ”Манастир Шишатовац” и ”Валоризација и заштита фрушкогорских манастира” као и већи број радова у многим листовима и часописима - ”Војна граница кроз старе планове и графичке приказе”

Др Слађана Миленковић, рођена је 26. 11. 1973. године у Сремској Митровици. Завршила је основне студије на Одсеку за српску књижевност и језик Филозофског факултета у Новом Саду, у истој области је магистрирала (2002) и докторирала (2007).

Објавила је више научних монографија, уџбеника и више збирки поезије. Учествовала је на бројним међународним научним скуповима и књижевним манифестацијама. Члан је Друштва књижевника Војводине. Уређује Часопис за науку, културу и уметност ”Сунчани сат’’ у Сремској Митровици. Члан је Националног просветног савета Републике Србије. Обављала је и дужност директора високе школе струковних студија за образовање васпитача, а једно време је била и главни и одговорни уредника Радиотелевизије ”М’’ Сремска Митровица.

Радећи као новинар објавила је велик број интервјуа са савременицима из области уметности, културе и науке од којих се истичу зборник интервјуа под називом ”Жива реч” и серија телевизијских емисија ”Казивања” емитованих на Радиотелевизиј М.

Др Петар Милошевић, археолог, доктор наука (Сремска Митровица, 8. 3. 1930 – Сремска Митровица, 17. 6. 2002). Као гимназијалац постао је добровољни сарадник Музеја Срема 1948. године када се и определио да студира археологију. Дипломирао је на Филозофском факултету у Београду. Учествовао је на свим заштитним и систематским ископавањима и истраживањима Сирмијума од јесени 1958. Стекао је велико археолошко искуство у екипама Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Новом Саду и Археолошког института у Београду, као и стручњака Denison University из Охаја, City university из Њујорка, Ecol Francaise de Rome из Париза. У сарадњи са Археолошим институтом позиван је на многа ископавања у СФРЈ, посебно на Виминацијуму код Пожаревца и Царичин град код Лесковца.

Докторирао је на Универзитету у Београду са тезом ”Комплекс некропола Сирмијума’’ (1978) а након тога стекао звање научног сарадника Археолошког института у Београду. Био је стални сарадник Матице српске у Новом Саду која му је и објавила његово главно дело ”Археологија и историја Сирмијума’’.

Библиографија његових радова објављена је у Зборнику Музеја Срема број 5 за 2002. годину.

Мр Живко А. Попов, професор српског језика, рођен је у Надању, општина Србобран. Основну школу завршио у родном месту, гимназију и Филолошки факултет у Београду. Од 1958. године живи и ради у Сремској Митровици. Иако лингвиста по струци – истраживао је лексичке особенсти у говору

појединих друштвених средина (магистрирао је тезом о говору осуђеника у казнено-поправним установама), као и методичким приступима настави српског језика – упоредо је и истраживао прошлост Срема и Сремске Митровице издвајајући важније догађаје и личности којима је обележена историја овог краја и града. Радове је објављивао у стручним часописима ”Настава и васпитање”, ”Педагошка стварност”, ”Књижевност и језик”, ”Годишњак Савеза друштава за примењену лигвистку Југославије” као и у посебним радио и телевизијским емисијама Радија М Сремска Митровица и Радио Срем Рума.

Пратио је књижевно и публицистичко стваралаштво савремених писаца са подручја Срема и своје записе о томе објављивао у часописима ”Српска вила’’, ”Српски Сион’’, ”Преображење’’, ”Сунчани сат’’ и у књизи ”На плодном тлу’’ (2005) и у монографији ”Митровица град и људи у времену’’ (2010).

Јован Удицки, (Кикинда,1881 – Сремска Митровица, 1951), учитељ и дугогодишњи школски надзорник у Митровици и митровачком срезу. Учиељску школу завршио у Сомбору (1899) и као учитељ службовао у Шиклошу, Елемиру а од 1902. године учитељ у Митровици.

Био је веома активан у културно-просветном раду и другим организацијама а као велики патриота прогањан од аустроугарских власти до Првог светског рата, а онда од усташких власти за време Другог светског рата. Истакао се у органзовању и писању светосавских беседа. Бавио се и књижевним стваралаштвом – написао велик број песама, прича, позоришних комада и других књижевних родова које је објављивао у више од 5о разних листова и часописа. Објавио је и већи број самосталних публикација (’’Правда и кривда’’, ”Беседица Киће Соколиће’’, ”Сто соколских беседица’’, ”Међу децом’’ и др). Посебно је важан и вредан његов попис жртава Другог светског рата у Сремској Митровици У Музеју Срема и у Матици српској налази се његова вредна рукописна заоставштина, која је само једним делом објављена.

У часопису ”Сунчани сат’’, број 4 за 1994. годину објављен је његов значајан рад под насловом ”Културно-просветни живот града Сремске Митровице у недавној прошлости’’ у коме је приказао друштвене прилике у Митровици од средине XIX века па до краја Другог свтског рата.

Радован Срдић, професор историје у пензији. Рођен је у Шашинцима 6. 9. 1940. године. Основну школу је завршио у родном месту, гимназију у Сремској Митровици, а Филозофски факултет – група за историју – у Београду. Као наставник историје радио је у Рачи Крагујевачкој и Шиду а од 1970. године је у Историјском архиву ”Срем’’ у Сремској Митровици.

Аутор је хроника ”Јарак у рату и револуцији’’ (1987), ”Стејановци кроз векове’’ (1991), ”Битка на Легету 1914’’ (три издања).

Др Федор Маринковић, лекар, доктор медицинских наука. Дипломирао је на Медицинском факултету у Београду (1959), а сецијализацију положио 1968. Усавршавао се нарочито на лечењу повреда кичменог стуба и повреда шаке. Био је на ортопедским клиникама у Љубљани, Јоханесбургу, Франкфурту, Ловрану; учествовао је са радовима на многим конгресима ортопеда, трауматолога, Удружења хирурга, неурохирурга, физијатара и других специјалиста за ургентну хирургију. У домаћој и страној литератури објавио преко 90 радова а на стручнм састанцима одржао је преко 12 реферата. Докторску дисертацију је одбранио 10. 5. 1976. године. У стручним лекарским удружењима био је на многим руководећим функцијама. Носилац је већег броја јавних и стручних признања.

Др Димитрије Стојшић, лекар-хирург, рођен је 23. 2. 1937. године у Сремској Митровици. Основну и средњу школу (гимназију) завршио је у Сремској Митровици а Медицински факултет у Београду. У митровачкој болници је од 1965. године. Специјалистички испит из Опште хириргије положио је 1971. године на ВМА код примаријуса др Исидора Папа.

Од 1980. до 1995. године шеф је трауматолошког одељења, а директор Болнице је од 1990. до 2000. године. Посебно се бавио политрауматизмом и абдоменалном хирургијом. Стручне радове је објављивао у медицинској периодици, док је своја запажања о актуелним друштвено-политичким збивањима објављивао у дневним и недељним листовима.

Добитник је Новембарске награде града Сремске Митровице, награде листа ”Експрес политика” за збрињавање повређених у саобраћају. Био је посланик у Скупштини Републике Србије (1990), а као лекар-хирург добровољно је био на вуковарском ратишту (1991-1992).

Петар Љаховић, рођен је 1953. године у Љукову, код Инђије. Основну школу је завршио у Сремској Митровици. Више образовање је стекао као ученик ”Украјинског лицеја’’ у Риму у четворогодишњем школовању. По професији је радник, а приватно је радио као културни активиста и новинар-аматер. Његови чланци су штампани у ”Дзвони’’ – Руски Крстур, ”Украјинске слово’’ – Нови Сад, ”Сремске новине’’ – Сремска Митровица и ”Ридно слово’’ – Нови Сад. Уређивао је месечни информатор Друштва ”Коломејка’’. Иницијатор је оснивања удружења Друштва за неговање украјинске културе ”Коломејка’’ и њен први председник. Објавио је монографију о Стефану Питки, старешини гркокатоличке цркве у Сремској Митровици, а заједно са братом Михајлом монографију ”Украјинци у Сремској Митровици и околним селима’’.

Ђорђе Фаор је дипломирани електроинжењер који је од 2003. године директор Пословнице Електродистрибуције Војводине у Сремској Митровици. Средњотњхничку школу ”Никола Тесла” завршио је у Сремској Митровици а Електротехнички факултет у Београду.

Синиша Корица, рођен је 17. 2. 1949. године у Лаћарку, општина Сремска Митрпвица. Економски факултет је завршио у Суботици 1971. године, а магистрирао је на Економском факултету у Београду. Радио је на различитим местима у привреди: ”Матроз”, ”Херој Пинки” (финансијски директор), ”Елнос” (заменик генералног директора), ”Електрвојводина’’ (директор економских послова).

Радио је и у органима власти: био потпредседник Извршног већа општине Сремска Митровица, у два мандата члан, Извршног већа Војводине и члан Савезног извршног већа и Савезни секретар за тржиште и цене у влади Милке Планинц. Једно време је био и у политици, члан Председништва Покрајинског комитета Савеза комуниста Војводине и то у време које је непосредно претходило ”Јогурт револуцији”.

Привреда, органи власти, наука, политика мотивисали су га да напише пет књига од којих је ”Прометеј” објавио ”Аутобиографију историје”; новосадски Дневник - ”Нови прилози за старе илузије”, а Сремске новине су објавиле књигу ”Шешир у Трећем шору”.

Зоран Вељковић, новинар. Рођен је 7. 1. 1937. године у Београду, где завршио учитељску школу. Бавио се искључиво новинарством. Сведок је многих спортских догађаја, упознао је познате и признате спортисте и спортске посленике и стручњаке. Добитник је више јавних и друштвених признања.

Заједно са новинаром Миомиром Филиповићем објавио је 1994. године монографију ”Хроника ФК Срем’’.

Миомир Филиповић Фића, новинар, рођен је 1954. године. Стални је сарадник у листовима ”Дневник’’, ”Политика’’, ”Сремске новине’’ и Радиотелевизија Србија. Објавио је велик број репортажа и фељтона у најтиражнијим листовима Југославије. Коаутор је монографије ”Хроника ФК Срем’’.

Бранко Василић, архитекта, оснивач и први директор Музеја Срема (Сремска Митровица, 21. 1. 1900 – Сремска Митровица, децембар 1972). Потиче из имућне грађанске породице. Отац трговац и поседник, од 1907. године изабран за другог градоначелника Митровице. За време његовог мандата извршена је електрификације Митровице, асфалтиране улице и град добио јавно купатило. Син Бранко студирао на Техничком факултету у Дрездену,

затим радио у Грађевинској дирекцији у Загребу. За време Другог светског рата усташе га држале у логору Јасеновац и Градишка.

После ослобођења вратио се у Митровицу где је учествовао у стварању Музеја Срема, Музеја црквене уметности, Галерије и сређивању споменичког материјала. У то време је и штампао запажене публикације (кратке монографије) ”Споменици архитектуре у Сремској Митровици и околини’’ (1952), ”Сремска Митровица кроз историју’’ (1953), ”Урбанизам и заштита споменика у Сремској Митровици’’ (1956).

Посебно се бринуо о очувању војноградничарске и грађанске архитектуре XVIII и XIX века и заштити археолошких споменика старог Сирмијума.

Инжењер Бранко Василић је 1972. године изабран за научног сарадника Матице српске а од 1957. године је председник Друштва музејских радника Војводине.

Бора Чекеринац, историчар, Виши кустос Музеја Срема, рођен 1950. године у Дивошу; завршио Филозофски факултет у Новом Саду – група за историју. Коаутор је монографија ”Сремскомитровачка хроника’’ (1987) и ”Музеј Срема Сремска Митровица 1946 - 2006’’ (2006). Стручне радове је објављивао у часописима ”Рад војвођанских музеја’’, ”Informatica museologica’’, ”Сунчани сат’’, ”Зборник музеја Срема’’ и у појединим дневним и недељним листовима.

Драгош Цветковић, математичар, академик, један је од најчувенијих српских математичара и научника светског гласа. Рођен је у Сремској Митровици, 6. марта 1941. године. Основну и средњу школу (гимназију) завршио је у Сремској Митровици.

Дипломирао је 1964. године на Одсеку за техничку физику Електротехничког факултета у Београду. Готово комплетна каријера Драгоша Цветковића – студентска, педагошка, истраживачка и научна – биће везана за матични Електротехнлчки факултет у Београду. Докторат математичких наука стекао је 1971. године на истом факултету са тезом из теорије графова. Његова докторск теза, преведена на енглески језик у скраћеној форми привукла је доста пажње. Овај рад, нарочито у допуњеној верзији, чак и данас служи као извор информација многим истраживачима из разних области. У периоду 1965 – 1973. године Цветковић је радио као асистент на катедри за математику на катедри за математику Електротехничког факултета у Београду. За доцента је изабран 1973, за ванредног професора 1979, а за редовног 1986. године при истој катедри. За дописног члана САНУ изабран је 12. децембра 1985. године, а за редовног 27. октобра 1994. године.

Професор Цветковић активно сарађује са многим значајним центрима за развој теорије графова. Школске 1975/76. године проводи на Одељењу за мате-

матику Техничког Универзитета у Ајдховену *Eindhove-u* са стипендијом за научно истраживачки рад тог универзитета. 1983. године је гостујући професор на Високој техничкој школи у Илменау, док школске 1985/86. године борави на Универзитету у Стирлингу (Sturling-u) као насилац стипендије фондације Карнеџи (Carnegie). Године 1991. изабран је за почасног професора Универзитета у Стирлингу. Од краћих студијских боравака поменимо само неке: 1978. Цветковић борави на Universiy of Manitoba, 1980. Одлази на студијско путовање у САД и Канаду где обилази више универзитета, 1989, 1993, 1998, 2001. и 2005. био је у Великој Британији по позиву Британског фонда за научни рад и Међународног математичног центра из Единбурга. Током боравка у Великој Британији 1993. и 2001. Био је један од организатора међународних конференција за алгебарску теорију графова у Единбургу. Са радовима је учествовао на великом броју научних конференција у нашој земљи и иностранству, често као позвани предавч. Одржао је већи број стручних предавања на разним универзитетима и другим научним институцијама широм бивше Југославије, по Европи, Америци и Аустралији.

Објавио је преко 200 научних радова у иностраним и домаћим часписима и зборницима радова са научних конференција и 68 књига, рачунајући и поновљна издања. Позната је његова монографија ”Spectra of Graphs’’ (коаутори M. Doob и H. Sachs), прва и једина ове врсте у свету која је доживела три енглеска издања (1979, 1982, и 1995) и превод на руски језик (1984). Од књига на српском језику истичу се ”Теоирија графова и њене примене” (1971, 1977, 1981, 1986, 1990), ”Дискретне математичке структуре – математика за компјутерске науке’’ (1978, 1983, 1987), ”Комбинаторна теорија матрица са применама у електротехници, хемији и физици’’ (1980, 1987) и ”Комбинаторика – класична и модерна’’ (1984, 1990).

Пензионисан је 2006. годинен на Електротехничком факултету после чега је ангажован у Математичком институту САНУ.

Свој животни пут од радозналог митровачког дечака до познатог математичара и редовног члана Српске академија наука и уметности испричао је у својим ”Аутобиографским белешкама’’ (2017).

Зоран Жидишић, Рођен је у селу Луке (Македонија), 26. августа 1938. године, али је основну школу завршио у Лаћарку, гимназију у Сремској Митовици, а Пољопривредни факултет у Земуну. Први радни однос засновао је у предузећу ”Агросрем’’ Сремска Митровица где је радио као референт за семенарство и истовремено и послове помоћника комерцијалног директора. Једно време је радио у друштвено-политичким организацијама (Председник Већа Савеза синдиката Општине, Секретар Општинског комитета СКЈ Општине Сремска Митровица,)

Од 1982. године је у Новом Саду, у предузећу ”Агровојводина’’ где је помоћник директора до 1989. када одлази у Москву и до јула 1997. ради у представништву ”Агровојводине’’. Од 1999. до 2004. године ради у Кијеву као представник ”Хемофарма’’ из Вршца за Украјину и Русију.

Мр Слободан Стокановић, Рођен је у Сремској Митовици 27. децембра 1939. године. Основну и средњу школу завршио у родном месту, Правни факултет у Београду, где је завршио и постдипломске студије на Правно-политичком смеру. Радио је у општинској управи, у Комуналној радној организацији ”Сава’’, у МСУП-у Сремска Митровица, у Казнено-поправном дому. Био је веома активан у организацији Савеза извиђача Југославије и Феријалном савезу и за свој рад са митровачким извиђачима и феријалцима одликован је орденом ”Јаворов лист са златним зрацима’’, а Указом Председника СФРЈ Јосипа Броза Тита одликован је Орденом рада са сребрним венцем’’.

Мајкл Р. Вернер, ванредни професор Римске археологије на Универзитету у Албанију (САД). Предаје историју уметности и археологију. Дипломирао је класичне студије на Универзитету Гонзага (САД) и докторирао на Универзитету Станфорд са дисертацијом ”Архитектура Диоклецијанове палате у Сплиту”.

Уз своје академско звање и истраживача био је 8 година главни археолог града Албанија, једног од најстаријих градова у САД. Последњих 30 година његова истраживања су усмерена на балканске провинције римског царства и потпомогнута су Националном Фонацијом за науку и Симсинијан фондацијом. Његова актуелна истражиања се односе на историјско очување и презентацију археолошких налазишта у Србији. Он је научни саветник за Пројекат империјалне палате у Сремској Митровици.

Његов најновији пројекат, потпомогнут Фулбрајтовом стипендијом, зове се ”Римска археолошка налазаишта у Србији на путу римских императора’’.

Драгана Ђонлић-Рунтић, рођена је 1961. године у Сремској Митфовици, где је завршила основну школу и гимазију. Дипломирала је југословенску књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду. Више од деценије била је глумица у митровачком позоришту ”Добрица Милутиновић”. Објавила је књигу публицистике ”Јаднине’’ и монографију ”Медицинска школа ‚Драгиња Никшић’ Сремска Митровица 1959 – 2009’’ (2009) у којој је предавала српски језик и књижевност. Уређивала је лист Индустријске кланице и фабрике конзерви ”Митрос’’, писала за новосадски ”Дневник’’ и ”Сеоске новине’’, где је и данас члан редакције. Члан је Удружења новинара Србије.

Весна Марицки-Остојић, рођена је 1967. године у Сремској Митровице. Дипломирала је на Филозофском факултету у Београду на групи историја уметности. Бави се проучавањем српске уметности XVIII и XIX века. Сарадник је часописа "Грађа за проучавање споменика културе Војводине". Радове је објављивала и у "Дневнику" и "Сремским новинама" Од 1994. године запослена је у Музеју Срема у Сремској Митровици, где је организовала више изложби. Запажени су јој радови објављивани у часопису "Сунчани сат" као и монографија "Иконе Срема".

Послењих година ради као самостални саветник у Министарству културе и информисања у сектору за културно наслеђе.

Весна Петровић, По завршеном Филолошком факултету у Београду (група Југословенска и општа књижевност) запослила се у Библиотеци "Глигорије Возаровић" Сремска Митровица. Била је руководилац Дечјег одељења, потом Матиичне службе и библиотекар саветник у Читаоници са стручном литературом.

Аутор је културно-васпитних облика рада Цртотека, Стихотека, Бајкотека, акредитованог семинара за школске библиотекаре "Школска библиотека – универзална учионица" и пројекта "Каталог библиотека фрушкогорских манастира". Била је уредник десет бројева "Годишњака библиотека Срема", зборника радова "Школске библиотеке у теорији и пракси" и "Манастири и библиотеке чувари културне баштине". Објављивала је радове у стручним часописима, затим књигу "Иришка сусретања" и најзад монографију "Године, књиге, читаоци: Српска грађанска читаоница, Библиотека Глигорије Возаровић (1866-2016)"

Има звање библиотекар саветник. Добитник је годишње награде Подружнице библиотекара Срема "Доситеј Обрадовић" и награде Библиотекарског друштва Србије "Најбољи библиотекар" и Запис.

Евлија Челебија, Турски путописац, рођен 1611. године у Истамбулу. Изучио златарски занат, а 1636. примљен је на царски двор, где је наставио школовање. Током вишедеценијских путовања по Османском царству, Аустрији и Угарској, као и по Африци и Малој Азији, водио је путне белешке. Путујући од Београда у Будим 1662. године, а наредне године кроз Срем, па 1665. у Беч, описао је и многе наша крајеве. Његов путопис под насловом "Evliya Celebi Siyahatnamesi" који обилује и подацима из историје, културе, етнографије, привреде и др. Први пут је штампан 1896-1900, у Истамбулу у више томова (пети и шести се односе на наше крајеве). Код нас објављен "Путопис, одломци о југословенским земљама I и II, (Свјетлост, Сарајево 1954, 1957), превод и коментари Хазима Шабановића.

Евлија Челебија је умро око 1682. године.

Др Олīа Зиројевић, историчар, турколог, рођена је у Панчеву 15. маја 1934. године. Ту је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је 1957. године на Филозофском факултету у Београду, на групи за историју. Постдипломске студије завршила је у Сарајеву (Катедра за оријенталистику и историју 1958/1959). Проучава турски период националне историје од XV до XVIII века. На студијским истраживањима боравила у Бугарској, Турској, Немачкој, Аустрији, Француској и Мађарској. Радови су јој преведени на више језика. Докторирала је на теми ”Цариградски друм од Београда до Софије” (1967). Учествовала је на бројним научним скуповима у земљи и иностранству.

Најважнији су јој радови:

”Турско војно уређење у Србији 1459 – 1683. године (1974).

”Цариградски друм од Београда до Будима у XVI и XVII веку” (1976)

”Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. ’’ (1984)

”Поседи фрушкогорских манастира’’ (1992)

”Србија под турском влашћу 1459 – 1804. ’’ (1995)

”Конвертити – како су се звали’’ (2001)

”Турци у Подунављу I (2008) и II’’ (2010)

”Исламизација на југословенском простору – Двоверје’’ (2012)

”Панонска урбана култура’’ (2015).

Јелица Неīован, наставник српског језика, рођена 1950. године у Лаћарку, одрасла у Сремској Митровици. Ту је завршила основну и учитељску школу док је вишу педагошку школу – група за српскохрватски језик – завршила у Београду. Радила као наставник у Основној школи ”Јован Јовановић Змај’’ у Сремској Митровици.

Објављивала стручне радове у педагошким часописима. Бави се писањем и сликањем; излагала слике на више колективних изложби у Сремској Митровици и објавила књигу сећања на детињство под насловом ”Мозаик успомена”.

Душанка Милорадовић, средњу школу је завршила у Сремској Митровици а Економски факултет у Београду. По заршеном факултету запослила се у ФЦП ”Матроз’’ где је била руководилац финансијске оперативе и фанансијски директор фабрике. Од 1998. године ради у Библиотеци ”Глигорије Возаровић’’ као библиотекар у Матичној служби. Звање виши дипломирани библиотекар стекла је 2017. године.

Осим послова везаних за обављање матичних функција Библиотеке, учествовала је у изради пројекта ”Каталог завичајних збирки у библиотекама

Срема'' штампан 2003. године. Од 2001. до 2009. године један је од уредника стручног часописа ''Годишњак библиотека Срема''. У истом часопису објављује радове о стању библиотечке делатности у јавним библиотекама Срема. Руководилац је пројекта ''Аутоматизација позајмице библиотечке грађе'' којим је Библиотека у потпунусти аутоматизовала своје пословање и ''Каталог старих српских књига Библиотеке ‚Глигорије Возаровић› (1816 - 1867) издат 2015, поводом 150 година постојања и рада Библиотеке.

Борка Беуковић-Ђосић, рођена је у Слуњу, у Републици Хрватској 1963. године. Завршила је Педагошку академију у Сремској Митровици а Педагошки факултет у Сомбору. После започете каријери у просвети и паузе у раду, која је последица рата деведесетих година, запослила се 2002. године у Библиотеци ''Глигорије Возаровић '' у Сремској Митровици. Сада са породицом живи у Мачванској Митровици.

Као библиотекар са положеним библиотечким испитом и стеченим стручним звањем виши дипломирани библиотекар, ради на пословима библиотечко-информационе делатности у Позајмном одељењу за одрасле, на формирању збирке старе и ретке књиге. Учествовала је у јавним наступима везаним за библиотечку делатност и промоцију културног наслеђа.

Објављивала је радове из праксе у ''Сунчаном сату'', ''Годишњаку библиотекара Срема'' и зборнику радова са стручно-научног скупа ''Библионет''. Један је од аутора каталога ''Српске књиге библиотека ‚Глигорије Возаровић› Сремска Митровица (1816-1867)''

Руководилац је пројекта за набавку опреме, за смештај, конзервацију, заштиту старе и ретке књиге.

Анђелко Ердељанин, Рођен 1941. године у Војки. Школовао се у родном селу, Старој Пазови и Новом Саду (дипломирао југословенске књижевости на Филозофском). Радио у Сремским новинама, Радио Новом Саду (више од 25 година) и још неким установама. Пише поезију, прозу, афоризме, књиге за децу, радио драме, књижевну критику. Члан је Друштва књижевника Војводине, Удружења новинара Србије и члан сарадник зас

Жељко Марковић, Рођен је у Врднику 1960.године, новинар, публициста, књижевник, дугогодишњи репортер листа „Дневник". Студирао је Југословенску и општу књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду. Својим новинским причама, есејима, интервјуима, заступљен је у више књига, публикацијама, монографијама, антологијама. Носилац је више новинарских и књижевних награда. Аутор је неколико романа и сценариста више документарних и телевизијских филмова. Живи у Новом Саду - и воли Срем.

Мирослав Антић, Рођен је у Мокрину, 14. марта 1932. године. Његов овоземаљски живот завршшио се у Новом Саду 24. јуна 1986. године. Био је морнар, новинар,, драматичар, сликар, филмски редитељ, прозаик. Од његових дела, прихваћених на целом југословенском простору издвајају се: „Испричано за пролеће", „Насмејани свет", „Псовке нежности", „Концерт за 1001 бубањ", „Распевана равница", „Последња бајка", „Плави чуперак", „Шашава књига", „Гарави сокак", „Оловка пише срцем", „Кров свет". Поеме : „Војводина" и „Срем", а као филмски редитељ остварио је 14 документарних и 2 играна фјлма.

Добитник је награде Ослобођења Војводине и више других књижевних и филмских награда.

... И после свега

Скоро све овде приказане монографије настале су током XX века – да будемо још одређенији: у другој половини XX века. То је време када је завршен Други светски рат, и када се у Европи, па тако и у Југославији и овде у Митровици приступило великој обнови и изградњи земље, али и изградњи једног новог друштвено-политичког система на основама комунистичког и социјалистичког друштвеног поретка. Та послератна атмосфера испуњавала је све области друштвеног и привредног живота што је видљиво у великом броју монографија. То потврђују монографије „Сремска Митровица 1959", „Митровица 1969." Као и оне које се односе на Болницу, на Гимназију, на Дрвни комбинат, на Историјски архив „Срем"; на Завод за заштиту споменика културе; на развој спорта... То време после Другог светског рата – дакле, друга половина XX века – омогућило је да се поред привреде и економије снажно развијају и друштвене делатности (образовање, здравство, спорт, друштвено-политички односи, наука). Све је то забележено у монографијама.

На читаоцима ових монографија је да на основама сопствних уверења и личних доживљавања свакодневних градских збивања сами процене колико је у појединим временским раздобљима развој града погодовао животним потребама грађана, колико су аутори монографија успели да прикажу град и људе у тим раздобљима и колико су они који су водили град били истински предводници грађана.

Аутори ових монографија су бројни доктори наука, универзитетски професори, академици, врхунски новинари, изврсни познаваоци историје града који су, подстакнути својим интимним интересовањем за прошлост града или вођени својим истраживачким инстиктом, трагали за још неистраженим појединостима које град у својој вишемиленијумској историји крије – све је то истовремено и потврда величине и значаја Сремске Митровице, али и свих оних који су стварали такву Митровицу.

РЕЦЕНЗИЈЕ

Др Слађана Миленковић

Сремска Митровица у монографијама и записима

Мр Живко А. Попов: О монографијама Сремске Митровице

Мр Живко А. Попов познат је митровачкој, али и широј јавности по емисијама које је годинама уређивао и водио на Радију „М", а везане су за област историје. Магистар лингвистике у области српског језика, постао је и остао заљубљеник у историју, нарочито локалну и данас објављује истраживања о догађајим и личностима из историје сремског краја. Његови текстови и емисије имају карактер приче, историјске приче поткрепљене материјалним изворима, цитатима и баш због његовог специфичног начина приповедања, приступа теми оне су увек привлачиле велику пажњу Митровчана. Радијска емисија „Нека куца срце мога Срема" емитована је скоро 15 година на Првом програму Радија „М", за то време мр Живко Попов припремио је и водио хиљаде емисија. Понекад су му у емисијама гостовале знамените личности Срема које су наши савременици.

Припремао је и уређивао емисију „Догодило се на данашњи дан" где је посебан део имала прошлост Срема, а посебно истакнута била је прошлост Сремске Митровице. Када је уведен телевизијски шрограм, Радио је прерастао у Радиотелевизију „М", па је Попов припремао и ТВ емисије о знаменитим личностима Срема. Припремајући ове емисије пратио је литературу о прошлости Срема и постао врсни познавалац локалне историје. Објавио је више десетина текстова у периодици и штампи о овим темема и монографију „Град и људи у времену", а сада је пред нама књига у којој је приказао све монографије које су битне за прошлст Сремске Митровице.

Књига о монографијама Сремске Митровице обухвата монографије о Граду, некадашњој општини као целини, па теметски сеже у далеку прошлост, праисторију, али и монографије о појединим сегментима живота. О најстаријој прошлости Митровице и Срема нема много података. Неке од објављених монографија описују Митровицу у античком, римском раздобљу, али је аутор издвојио и неке старе записе и податке које је нашао код савремених истраживача. Обухватио је Попов у својој књизи и монографије које су посвећене настанку и развоју индустријских погона у Митровици, школама, установама културе, мостовима, знаменитим личностима и спортским клубовима.

Обратио је пажњу и на монографије о збивањима у граду у временима ратних дејстава (Првог и Другог светског рата), као и на монографије о етничким заједницама Русина, Украјинаца и Јевреја, док се о осталим националним мањинама говори у другим заступљеним монографијама. Посебно место у његовој књизи има фотомонографија „Град вреднији од царске кћери – Сремска Митровица" и монографија о мостовима на Сави код Сремске Митровице. Пишући о митровачким сновима, истиче највећи митровачки сан двадесетог века који је почео 1919.године а завршио се 19. новембра 1977. године. Тај сан био је мост који је спојио две Митровице: „Срем и Мачву најзад је спојио стални друмски мост, а двадесетак година касније две Митровице су биле спојене и витким пешачким мостом".

Изузетно место у овој књизи добила је и монографија о иконама Срема, затим монографија о новцу и банкарству у прошлости Срема и монографија посвећена знаменитим личностима „које су оставиле значајне трагове у науци, култури и уметности, а које су својим животом, или радом или рођењем везани за Митровицу или Срем". Успео је Попов да ослика и дух времена тадашњег, времена у којем су писане и објављиване све ове књиге. У периоду друге половине двадесетог века објављен је највећи број значајних монографија које он овде приказује и које носе карактеристике тог времена. Аутори тих књига приказали су Сремску Митровицу виђену својим очима и, како каже Попов, Митрвица је „представљена у монографији тако да у многоме потврди и настојања новог друштвено-политичког поретка." Како је познати књижевни критичар Мирослав Егерић написао, све то је давало овом периоду „интелектуалне херметике" и „савршенства у познатом".

Мр Живко А. Попов покушавао је да докучи шта се све догађало у Сремској Митровици у прошлости, које су све личности овде рођене или боравиле и допринеле њеном развоју. Све што се то догађало у Митровици, каже он, све те промене доживљаване су и преживљаване су са много потреса, људских и породичних драма. Све ове монографије приказују град и људе у њему, кроз време, а Попов издваја њихове особености истичући суштину, закључке, поруке стварајући једну свеобухватну слику нашег дивног Града за нек будуће истраживаче и ствараоце. Како каже: „Увек је био град на Сави – свеједно да ли се звао Сирмијум, или Град светог Димитрија, или Димитровица, или Дмитровица и Митровица. А он је био само град на Сави, на обали реке која је пресудно утицала да баш ту праисторијски човек подигне своје прво станиште које ни будући потомци нису никад напуштали. Град и река као да су пупчаном врпцом били спојени. Можда би такав спој реке и града могао да прерасте у нови топоним – Савоград!"

У нашој историографији име мр Живка А. Попова препознају историчари, научници, али и археолози, историчари уметности, лингвисти, географи

и други стручњаци све до истраживача који су се узгред, или спорадично бавили неким питањима прошлости овог краја – новинари, путописци и други. Ова књига је збирка текстова о књигама, књига о књигама, драгоцена за све заљубљенике у локалну историју Сремске Митровице, биће незаобилазна лектира за истраживања прошлости будућих научника. Написана је језиком блиским сваком читаоцу и многозначна је, али најдубље значење ове књиге биће различито за сваког читаоца и различито за исту особу у разним тренуцима њеног живота. Окупљени на једном месту аналитички прикази монографија о Сремској Митровици стилски и естетски целовити, заобљени су у једну антологијску књигу која нас спаја са простором града и светом који је ту живео и данас живи на овом плодном тлу.

Проф. др Ненад Лемајић

О делу Живка А. Попова Сремска Митровица у монографијама и записима

Када се о литератури у којој се описује историја неког града може написати књига, то значи да он, тај град, има и изузетну прошлост и много људи који га много воле, а у стању су да својим знањем, искуством и имагинацијом осветле различите аспекте минулих времена. Аутор ове монорафије, магистар Живко А. Попов, и сам је о прошлости града написао низ одличних радова а сада се одлучио и на овај, по многочему, необичан и оригиналан поглед.

Монографија Живка А. Попова „Сремска Митровица у монографијама и записима" бави се проучавањем разних врста текстова о Сремској Митровици - монографска дела, расправе, студије, популарни радови који говоре о прошлости Митровице предмет су вишедеценијског интересовања аутора. О прошлости града и његових људи писали су историчари, археолози, историчари уметности, књижевници, архитекте и други људи различитих општих знања и посебних интересовања. Аутор је све вредне радове о прошлости града разврстао у неколико група . У првомделу под називом „Трактат о монографијама" аутор описује неколико најзначајнијих монографских радова о историји града који су данас основа за кредибилно и научно разумевање његове прошлости. С правом су издвојени рад др Мирославе Мирковић „Сирмијум – историја римског града од I до VI века". Професор у пензији Филозофског факултета у Београду ауторка је овим радом представила историју античког Сирмијума научној јавности читавог света сместивши га у реалне али зато ништа мање значајне оквире. Ништа мање нису значајне ни монографије „Митровица" из 1969. и „Сремскомитровачка хроника" из 1987, које су настале као колективни рад више одличних истраживача ове проблематике. Поред ових темељних дела аутор описује и низ других монографија које продубљују наша сазнања о појединим сегментима из градске прошлости.

Специфични колорит града не може се замислити без његових људи. Бројни Митровчани су се истакли различитим доприносима специфичном духу Митровице. Од шармера и козера до научника и привредника сви су се на свој начин уградили у градску прошлост. Аутор се у поглављу „Они су волели Митровицу" бави радовима који су приказивали животе таквих људи од „Биграфског лексикона знаменитих личности Срема" преко есејистичких радова о Митровчанима Душка Познановића до неколико сјајних аутобиографских дела академика Драгоша Цветковића, Зорана Жидишића, Александра Деканског.

Сложени живот урбане целине довео је до снажног развоја привреде, културе, спорта, здравствене заштите, религије и других специфичних целина. О свему наведеном постоји већи број успешних и мање успешних радова који су били предмет интересовања аутора. Он их прецизним стилом компонује у квалитетан преглед који истраживачима и љубитељима прошлости града омогућује брзо сналажење у литератури о овој проблематици указујући и на просторе које постојећа литература још увек није у довољној мери истражила.

Екскурс из дела славног Евлије Челебије „Путопис" (Seyahatname) о Митровици са краја XVII века, готово једини опис шехера Митровице из османског раздобља, даје овом прегледу и посебан колорит.

Препознатљиви и јасан и прецизан стил и аналитички приступ аутора чине да монографија „Сремска Митровица у монографијама и записима" по себи буде вредан допринос прошлости града, али и сјајан преглед свега онога што су заљубљеници у Митровицу оставили као баштину своме граду. Зато можемо рећи да је ова књига својеврсна антологија урбанизације и урбаног живота Сремске Митровице и хвале вредан издавачки подухват.

САДРЖАЈ

Сусрет са градом 5

Живко А. Попов
Трактат о монографијама Сремске Митровице 10

Др Мирослава Мирковић
Сирмијум – историја римског града од I до краја VI века 14

Монографија из 1969. године 25

Драган Поповић
Праисторијска топографија Сремске Митровице 29

Др Петар Милошевић
Антички Сирмијум 32

Др Божидар Ферјанчић
Сирмијум у доба Византије 36

Др Сима М. Ћирковић
Civitas Sancti Demetrii 39

Др Бранислав Ђурђев
Пад Митровице под турску власт (1526) 43

Др Славко Гавриловић
Митровица - седиште штаба граничарског пука 46

Радомир Прица
Стварање самосталне градске општине 48

Гордана Прица – Бранко Василић
Архитектура у XVIII и XIX веку 57

Мирјана Лесек
Уметничка делатност у XVIII и XIX веку 59

Радомир Прица
Митровица између два рата 60

Душан Лазић
Митровица окупирани град у Другом светском рату 62

Тривун Миланковић
Сремска Митровица у социјалистичкој Југославији 67

Сремскомитровачка хроника – монографија објављена 1987. године 72

Др Петар Милошевић
Преглед садржаја монографије „Сремскомитровачка хроника” 74

I део

Др Петар Милошевић Мр Душан Вулетић
Сремска Митровица крајем XIX и почетком XX века 75

II део

Бора Чекеринац
Сремска Митровица између два рата 1918. и 1941. године. 78

III део

Радомир Прица
Сремска Митровица у Другом светском рату 1941 – 1945. 81

Монографија из 1959.године 85

И ДРУГЕ МОНОГРАФИЈЕ О ГРАДУ

Др Петар Милошевић
Sirmium Панорама панонске престонице. 107

Сирмијум – комплекс царске палате Imperiajl Palace Complex 114

Живко А. Попов
Митровица град и људи у времену. 117

Славко Гавриловић
Митровица трговиште у Срему XVIII и XIX века 125

Др Илија Бајић
Прилог проучавању прошлости града Сремске Митровице у XVIII веку. . 132

Радован Срдић
Битка на Легету 1914. 138

Др Ненад Лемајић 144

Председници општине Сремска Митровица Од 1955.до 2000.године 144

Фотомонографија 147

ОНИ СУ ВОЛЕЛИ МИТРОВИЦУ

Знамените личности Срема (од I до XXI века) Биографски лексикон 151

Душан Познановић
Други у аутобиографији 155

Душан Познановић
Благородне душе. 164

Разговори са познатим Сремцима. 167

Драгош Цветковић
Аутобиографске белешке. 171

Александар Декански
Eo Ipso 175

Радови др П. Милошевића у часопису Сунчани сат. 179

Златни одсјај сећања. 186

Др Слађана Миленковић
Жива реч 189

КУЛТУРА У МОНОГРАФИЈАМА

Мирјана Лесек
Уметничка баштина у Срему 193

Године, књиге, читаоци... Српска грађанска читаоница Библиотека „Глигорије Возаровић” (1866 - 2016). 196

Старе српске књиге. 202

Израдом каталога руководила Весна Петровић 205

Каталог завичајних збирки у библиотекама Срема 205

Историјски архив „Срем” 1946– 2001 207

Музеј Срема Сремска Митровица (1946 – 2006) 214

Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица
Споменица 1961 – 1996. 218

ДОШЛИ СУ И ОСТАЛИ

Петар и Михајло Љаховић
Украјинци у Сремској Митровици и околним селима 226

Русини у Митровици 229

Јованка Дражић
Јевреји у Митровици 239

ПРИВРЕДА

Дрвни комбинат 1885 – 1985
Монографија издата у част стогодишњице фабрике 246

Миленко Бобић
Мостови у Срему 250

Новац и банкарство у прошлости Срема 256

Електрификација Сремске Митровице 260

Монографије о географским одликама војвођанских општина 266

ШКОЛЕ, СПОРТ, БОЛНИЦА...

Пола века 271

Весна Марицки Остојић
Иконе Срема 274

Почеци спорта и прве спортске организације у Митровици 278

Федор Маринковић
Болница у Сремској Митровица (1824 – 2002). 291

Др Димитрије Стојшић
Развој хирургије у Сремској Митровици 296

Ивана Поповић
Златни аварски појас из околине Сирмијума 299

Владислав Поповић
Sirmium Град царева и мученика 302

Др Мирослав Јеремић
Митровица, град на води 304

Зоран Жидишић
Од Лаћарка до Владивостока Трагом успомена 307

Јован Удицки
Културно-просветни живот града у недавној прошлости 310

Бора Чекеринац
Сирмијум Сремска Митровица 312

Драгана Ђонлић-Рунтић
Медицинска школа „Драгиња Никшић" Сремска Митровица 1959 – 2009 . 315

Душан Познановић
Наша Милева 317

Мр Слободан Стокановић
Сећања 319

Ђорђе Домазет Ненад Лемајић
175 година Митровачке гимназије 322

Новица Прстојевић 325

Савом у Европу 325

Др Слободан Ћурчић
О климатским одликама у општини Сремска Митровица 327

МИТРОВИЦА У ЗАПИСИМА

Митровица у записима 330

Евлија Челебија Град Митровица
Олга Зиројевић
Цариградски друм од Београда до Будима у XVI и XVII веку 333

Јелица Негован
Мозаик сећања 341

Др Слободан Ћурчић
О климатским одликама у општини Сремска Митровица 348

Петар Милошевић
Почеци хришћанства у Срему 350

О Срему и Сремцима
Из записа о Континенту Срем 353

Регистар наслова монографских дела о Митровици. 360
Кратке биографије аутора монографија и записа 364
... И после свега 381
Рецензије 382
Др Слађана Миленковић
Сремска Митровица у записима 382
Проф. др Ненад Лемајић
О делу Живка А. Попова „Сремска Митровица монографије у записима” . 385